VAS ZOLTÁN

A FÉNY FELÉ

SZIKRA

VAS ZOLTÁN

A FÉNY FELÉ

SZIKRA

BUDAPEST 1955

Felelős kiadó a Szikra Könyvkiadó vezérigazgatója

Börtönnaplómban boldogan jegyeztem fel 1927 július 27-én, hogy „A fény felé" című könyvem kéziratát sikerült kicsempésznem a Gyűjtőfogházból. Örömöm gyorsan elmúlt. Írásomat egy illegális pártlakáson írógépelés közben lefoglalta a rendőrség. Fájdalmas és váratlan volt a veszteség. Hosszú hónapok munkájának eredményétől raboltak meg.

Naplómban beszámoltam arról a harcról is, amelyet kéziratom visszaszerzéséért vívtam a váci fegyház igazgatójával, majd a rendőrséggel. Minden hiábavalónak bizonyult. A kéziratot örökre elveszettnek hittem.

Azóta több mint huszonöt esztendő telt el.

Másfél évtizedet töltöttem a magyar fasizmus fegyházaiban. A Szovjetunió szabadított ki rabságomból 1940-ben. Annyi börtönév után végre szabad emberként élhettem. A szocializmus országának építője lettem.

A Nagy Honvédő Háború hősi harcaiban a szovjet hadsereg leverte népünk kezéről a fasizmus bilincseit. Tanúja és részese lehettem ennek a küzdelemnek is.

A felszabadulás óta eltelt tíz esztendő során hazánk újjáépült. Népünk, a Magyar Dolgozók Pártja vezetésével elindult a szocializmus útján.

Hosszú idő, nagy események múltán, 1950-ben került elő a Horthy-rendőrség irattárából „A fény felé" kézirata, az elnyomatás korának néhány nehéz és küzdelmes évéről szóló tanúvallomásom.

Könyvem eredeti kéziratában álneveken szerepeltettem valamennyi elvtársunkat. Máskülönben Horthy fehérterrorista bírái vallomásként

használhatták volna ellenük írásomat. Ma többségükben valódi a nevük. Ahol eltértem ettől, azért tettem, hogy egy-egy költött névvel és alakkal többek életét példázzam. Jogosnak éreztem ezt azért is, mert pártunk munkájában számtalanszor maradt valóságos hősök neve is örökre titokban.

Felmerülhet a kérdés, honnan ismerem ilyen részletesen a leírt eseményeket.

1918 őszén kerültem kapcsolatba a munkásmozgalommal. Hatodikos gimnazista koromban léptem a párt harcosai közé, s ismertem meg az 1914—1919-es korszak vezető elvtársait. Egyesekkel később az emigrációban barátságot kötöttem, másokkal a börtönben ettük együtt a rabkenyeret. Sokszor beszélgettünk a múltról, hogy erőt merítsünk a jelenhez, és útmutatást keressünk a jövőhöz. Most, hogy könyvem kiadását előkészítettem, átnéztem a korszak sajtóját, könyveit, röplapjait. Ezekben sok új adatot találtam.

Írásom még így sem több, mint egy börtönbezárt ifjú könyve: a korszak történetének regényes tükre. S ha könyvemet egy negyedszázad múltán most mégis útjára bocsátom, azért teszem, hogy a szocializmus építésének győzelmes idején se feledkezzünk meg soha a fény felé vezető út önfeláldozó harcosairól.

VAS ZOLTÁN

Ezerkilencszáztizennégy nyarán vagyunk. Ausztria-Magyarország kormánya ultimátumot, majd hadüzenetet küld Szerbiának. Németország, Oroszország, Anglia, Franciaország is belép a háborúba.

A világháború egyre szélesedik. Amerika, Olaszország, Japán, Románia, Törökország, Bulgária is hadbavonul. Óriási a világégés, nagy a vérveszteség. Emberek milliói pusztulnak el.

A szocialista tömegek az egész világon azt hitték, hogy a II. Internacionálé nagy nemzetközi összefogása meg fogja akadályozni az imperialista világháború kitörését. Ehelyett a II. Internacionálé és a szociáldemokrata vezetők sorozatos árulása következett. Kevés kivétellel, a háborús politika hívei közé álltak. Megszavazták a háborús törvényeket, a hadihiteleket.

A világháborús rendkívüli események, a nemzetközi és hazai szociáldemokrata vezérek példátlanul gyáva és hitszegő árulása megrendítette a tömegek hitét a szocializmusban. Vérgőzös soviniszta uszítás öntötte el a háborús országokat. Akik felléptek a háborús uszítók ellen, elszigetelődtek, magukra maradtak.

A KORALL UTCAI FIÚK LÁZADÁSA

Másfél éve tart már a világháború. 1916 február 22-ét jelzi a naptár. A Korall utcai főgimnázium egyik nyitott ablakán beárad a sápadt télutói napfény. A főgimnázium VII/a osztályának aznapi első óráján Bérczy tanár úr az oroszok, a franciák és az

angolok ellen harcoló német és osztrák-magyar hadseregek hősi küzdelmét magasztalja.

A Körút felől egyszerre csak trombitaharsogás, dobpergés, cintányérok csattogása, ütemes nótaszó hasít az iskola csendjébe. Frontra induló menetszázad katonái masíroznak a pályaudvar felé.

Gyakori eseménye ez mostanában a Körútnak. A diákok mégis egy szempillantás alatt megfeledkeznek Bérczy tanár úrról. A katonazenét hallgatják.

Bérczy, a harminckét év körüli, erős, zömök, jóbeszédű, szigorú fegyelmet követelő tanár — mintha mi sem történt volna, zavartalanul folytatja előadását.

Amit mond, éppen a frontra induló csapatokhoz, a harsogó katonazenéhez kapcsolódik.

Arról beszél, hogy a hazának most olyan szellemű magyar ifjúságra van szüksége, amely, ha kell, mindenét, életét, vérét is feláldozza a központi hatalmak győzelméért.

Bérczy tanár végül mégiscsak észreveszi, hogy diákjai nevetgélnek, dudorásznak. A zenére, nótára, és nem a tanári szavakra figyelnek.

Bérczy haragosan felcsattan.

Tegezi a fiúkat. Hetedikes gimnazistákkal szemben sértésnek szánja ezt.

— Nos, mi lesz itt? — kiáltja. — Kovács, Varga csukjátok be az ablakot! Hegedüs gyere ki felelni! Te vagy a legvirgoncabb. No, miről beszéltem? Ugye, nem tudod? Mehetsz! Szekunda!

A tanár váratlan dühkitörése megszeppenti a diákokat.

Kit fog még kihívni Bérczy?

Szabadost hívta ki. Ő sem a dühös tanár szájaíze szerint felelt. De most senki sem tudott volna a kedvére felelni.

Szabados, a nyúlánk s mégis vállas, komoly és széparcú diák a maga nyugodt, megfontolt módján mentegette magát. A tanár azonban könyörtelenül rákiáltott:

— A tudatlanságra nincsen indok!

Majd gúnyolódva hozzátette:

— Még Szabadosnak, a kitűnő tanulónak sem!

Ezután szónokiasra fordította a hangját, s az egész osztályhoz szólt:

— Amikor menetszázad indul a frontra, nem lehet nevetgélni. Akik ezt teszik, azok számára nincsen mentség. Szabados és társai hetedikes gimnazisták. Felnőtt emberek. Meg kell hogy értsék az idők szavát. Kötelességük jól tanulni. A világháborút segítik ezzel megnyerni a gyalázatos antant hatalmakkal szemben.

Bérczy most újból Szabados felé fordult, aki még mindig ott állt a katedra előtt.

— Miért áll még mindig itt? Menjen csak szépen a helyére. Nem tudott felelni, tehát szekundát kapott. Négyest. Vagy azért vár még mindig itt, mert talán eszébe jutott végre a felelet?

— Nem! Nem azért! — válaszolta hirtelen elhatározással Szabados. — Kérdezni szeretnék valamit a tanár úrtól. Nem értem, hogyha a történelem valamennyiünk számára példa, miért van az, hogy tanár úr itthon van mint felmentett? Miért nem vonult be katonának? Én most négyest kaptam történelemből, pedig éppen tanár úr hatására önként jelentkeztem a frontra. Nem vettek be. Azt mondták, még csak tizenhét éves vagyok. A tizennyolc évesek vannak most soron.

Bérczy és az osztály is megdöbbent csendben hallgatták Szabadost, aki izgalmában csak suttogta az utolsó szavakat.

De kimondta.

S most ott állt a katedra előtt. Égő arccal, zavarban. Nem látott senkit és semmit. Csak egyre gondolt: Megmondtam neki!

Bérczy megdöbbent és elképedt. Hirtelenében nem is tudta, hogy mit válaszoljon. Mintha megnémult volna. Később mégis összeszedte magát. Az izgalomtól rekedten kiabálta:

— Akik úgy rendelkeztek, hogy a tanári katedrán teljesítsem háborús kötelességemet, bizonyára tudják, miért intézkedtek így.

Ezután az osztályhoz fordult:

— Azt hiszem, valamennyien érzitek, tudjátok, hogy Szabados kérdése tűrhetetlen szemtelenség. Felelőtlenség! Demagógia! Nemcsak a leckét nem tudta, a magaviselete is felháborító. A tanári

kar előtt fogjuk felelősségre vonni, ott döntünk majd Szabados sorsáról.

Csengettek. Vége volt az órának. Bérczy az osztálykönyvet a hóna alá szorította és paprikavörös arccal kisietett a teremből.

A VII/a diákjai egy darabig még néma csendben álltak a padok között.

Majd körülvették Szabadost. Egyesek sajnálkoztak rajta. Bánki meg így szólt:

— Azt hiszed, hogy volt valami értelme? Kicsapnak érte és kész.

— Lesz, ami lesz! — felelte Szabados bátran. — Nekem van igazam. Aki lógós és nem megy a frontra, az ne prédikáljon hazafiságot.

Néhány perc múlva a gimnáziumnak mind a tizenhat osztálya megtudta, hogy mi történt a VII/a-ban.

A folyosókon izgatott diákcsoportok vitatkoztak.

— Mi lesz Szabadossal? Igaza volt! Miért nem megy Bérczy katonának?!

A diákok többsége Szabadosnak adott igazat.

Szadadost közben hivatta az igazgató.

Nem sokáig maradt az irodában. Kifelé jövet nehéz szívvel, lassan, halkan húzta be maga mögött az ajtót.

Amikor várakozó társait az iroda előtt észrevette, büszkén felkapta a fejét.

— Szigorú igazgatói megrovást kaptam — válaszolta a feléje záporozó kérdésekre.

A következő órában nem igen figyeltek a VII/a diákjai. Jobbrabalra repült a padalatti pósta: „A szigorú megrovás igazságtalan. Bérczy menjen a frontra!"

Az óra vége felé a Bérczy-ügy — ahogy már nevezték — határozott irányba fordult. A padok alatt kézről kézre adtak egy füzetlapot:

„A Korall utcai főgimnázium hazafias diáksága nem tűri, hogy egy felmentett katonatiszt tanítsa őket. Megalakítjuk a «Korall utcai Főgimnázium Hazafias Egyesülését». Bérczy tanár úr menjen ki a frontra!"

Gergő Sándor írta a kiáltványt. Egyelőre belőle állt az „Egyesülés" is.

Nem sokáig.

Gergő, az osztály egyik legjobb tanulója és tekintélye a tizenkét órai szünetben végleg „meggyúrta" az osztályt. A kiáltványt a VII/a többsége aláírta.

Szerveződött az „Egyesülés" vezetősége is. Gergő padalatti pósta útján megállapodott Kányássyval, Vargával, Kisfalvyval, Glückkel, hogy vállalják a vezetőségi tagságot.

Ezalatt Szabados — zsebében a szigorú igazgatói megrovással — a Városliget felé indult.

Nem a büntetés fájt neki. Véleménye sem azért robbant ki belőle, mert Bérczy beszekundáztatta. A háború kezdete óta egyébről sem hallott, mint a háborús célokról, a kötelességekről. Erre nevelték őt a tanárai. Eszerint érzett. Tanára elvtelensége egyszerűen felháborította és kibuggyantotta belőle az igazságot. Valóban tele volt a vággyal, hogy győzelemre segítse a fronton küzdő katonákat.

S most itt van a szigorú igazgatói megrovás! Elveszti a tandíjmentességet... Hogy mondja meg mindezt az anyjának? Mit szól majd az apja, ha a hír eljut hozzá a frontra? Mert amióta édesapja, a kisfizetésű hivatalnok bevonult katonának, az ő kis családjuk kétszobás lakásába is beköszöntött a nyomorúság.

Szabadosné alig bírta eltartani három gyermekét. A hadisegélyből kenyérre sem tellett. Szegény asszony kora hajnaltól késő estig katonai hátizsákokat varrt. Így toldotta meg néhány fillérrel a jövedelmét.

A nyári szünetet Szabados is egy katonai ruharaktárban töltötte. Rakodó napszámosként dolgozott. Jelenleg azzal keresett néhány

koronát, hogy házitanítóként bajlódott egy fűszerkereskedő IV.-es fiával. S most majd ebből nem kenyérre jut, hanem fizethetik a tandíjat. Szabadosnak, amikor ebédelni hazament, ezért nem volt szíve megmutatni édesanyjának a szigorú megrovást.

Ebéd után hamarosan elment otthonról. Tanítványával sietve iratta meg a leckét. Ezután késő délutánig csatangolt a városban.

Amikor hazament, anyja észrevette fia lehangoltságát. Szabados megelőzte anyja kérdését. Azt mondta, hogy a feje fáj. Lefeküdt.

Anyjával reggel sem iratta alá a megrovást. Inkább nem ment iskolába. Megint a liget felé vette útját.

A Bérczy-ellenes „Hazafias Egyesülés" délelőtt megalakult vezetősége: Gergő, Kisfalvy, Glück, Kányássy, Varga a megbeszélt időben, négy óra körül találkozott Gergőék lakásán.

Előbb csak beszélgettek. Később Gergő összefoglalta a délelőtt történteket, és kitűzte a célt:

— A Korall utcai főgimnázium hazafias diáksága feltétlenül kívívja, hogy Bérczy bevonuljon katonának.

Két határozatot is elfogadtak:

„Amikor Bérczy belép az osztályba, vagy elhagyja a tantermet, senki sem üdvözölheti felállással. Erről a gimnázium diákjait titokban kifüggesztett plakátokon értesítjük.

Azokban az osztályokban, ahol Bérczy tanít, fel kell írni a táblára:

«Minden hazafinak a fronton a helye! Bérczy tanár úr miért nincs ott?»"

A plakát megrajzolását Kisfalvy, kifüggesztését Gergő vállalta.

Rajzlapot Gergő akart adni.

— Van Klári hugomnak elég — mondta.

Már fogta is a huga rajzmappáját, amikor szélesen kicsapódott a szomszéd szoba ajtaja. Hatodikos gimnazista huga, Klári mérgesen rontott be.

Eddig az ajtó mögül hallgatózott. Dühös volt bátyjára és a fiúkra, mert ma sem őt, sem barátnőit nem vonták be tanácsko-

zásukba. Ezért nem akart rajzlapot sem adni, sőt dacos szemtelenséggel az imént fogalmazott jegyzőkönyvet is felkapta az asztalról, hogy magával vigye barátnőihez.

Kisfalvy, aki legközelebb állt az ajtóhoz, vissza akarta venni tőle a jegyzőkönyvet. Az erős, kerekarcú lány azonban nem engedett. Nem adta vissza az írást. Ki akart futni a szobából. Bátyja elkapta. Húga erre segítségért kiáltott barátnőihez, akik már jöttek is, hogy megvédjék.

A fiúk és lányok között most vidám csata kezdődött. Klári a blúzába rejtette a jegyzőkönyvet. Hatásos taktika volt. Kezéből a fiúk kicsavarták volna, de a blúzába nyúlni mégsem illett. Végül is békés egyezséget kötöttek.

Az egyezség alapja a régi barátság, a sok közös séta és tánc volt, no meg az, hogy a lányok is magukévá tették a Korall utcaiak hazafias ügyét.

A fiúk a Bérczy-ellenes „Hazafias Egyesülésbe" bevették Gergő Klárit és négy barátnőjét: a hatodikos Bokor Irént, Balogh Ancit, Vértes Lilit és a hetedikes Belényessy Magdát.

Gergő Klári most már szívesen adott rajzlapot, de a nehezebb feladat még hátra volt.

Minden osztályból találni kellett valakit, aki az igazgatói megrovás, vagy még súlyosabb fegyelmi ellenére is vállalja a Bérczy-ellenes szöveg felírását a táblára.

Bérczynek másnap a VII/b-ben volt az első órája.

A társaság sorravette VII/b-s ismerőseit. Herczogot szemelték ki. Főleg azért, mert Herczogéknak telefonjuk is volt, s így gyorsan elérhették.

Amikor Gergő felhívta, Herczog el sem tudta képzelni, hogy mi az a „fontos dolog", amit a VII/a-sok azonnal meg akarnak beszélni vele.

Mégis átfutott Gergőékhez.

Herczog, VII.-es létére lányosarcú, kisfiús, vékony diák volt, s nem valami harcias természetű. Amikor meghallotta, hogy miről is van szó, meghökkent. Ennyi fiú és leány előtt azonban férfinak akart mutatkozni. Elvállalta a megbizatást. Azt is megígérte, hogy

az „Egyesülés" tagjainak nevét — bármi történjék is — titokban tartja.

Kora reggel Gergő és Herczog együtt ment az iskolába. Olyan gyorsan osontak be a kapun, hogy jöttüket a csaknem kihalt gimnáziumban senki sem vette észre.

Felrohantak a lépcsőn.

A félemelet és az első emelet közti pihenőn, ahol minden diák elhalad, egy szempillantás alatt kifüggesztették a plakátot.

A VII/b-ben sem volt még senki.

Mialatt Gergő az ajtónál őrködött, Herczog ideges gyorsasággal, nagy betűkkel írta a táblára a Bérczy-ellenes feliratot.

A jól végzett munka után — ami biztos, az biztos — mindketten a WC-be siettek. Eltűntek a fülkék ajtaja mögött.

Egy darabig várakoztak. Herczog szíve hevesen dobogott.

A plakát előtt egyre több diák gyűlt össze, közöttük Kisfalvy, Kányássy, Varga és Glück is.

Később, mintha csak most érkeztek volna az iskolába, Gergő és Herczog is előkerült. Ők csodálkoztak a leghangosabban.

Közben egy VII/b-s diák sietett feléjük.

Messziről kiáltotta:

— Fiúk, minálunk is van Bérczy-ellenes felirat.

Akik később jöttek iskolába, már nem gyönyörködhettek a kifüggesztett plakátban. Sztrelich tanár úr dühösen letépte, és magával vitte a tanári szobába.

A gimnázium olyanná vált, mint egy megbolygatott méhkas. A diákok a plakátot, a feliratot, és a várható következményeket vitatták.

A hangulat egyre inkább Bérczy ellen fordult. Igaz is, menjen katonának!

Csak a nyolcadikos Révai József meg a hetedikes Balogh András és néhány követőjük — akikről mindenki tudta, hogy antimilitaristák — hangoztatta:

— Az egész Bérczy-ellenes akció felelőtlen soviniszta hajsza.

Ez a háború nem érdeke a magyar népnek. Nem dicsőség valakit a frontra üldözni.

Az iskola többségével szembekerülő diákokat többen megfenyegették. Talán meg is verték volna őket. A vitát az vágta el, hogy a nagy lármára a tanárok kirohantak a tanári szobából. Azt hitték, valami szerencsétlenség történt.

Révai, Balogh és társaik ügye azonban nem került le a napirendről. Két felfogás küzdött egymással az iskolában. A diákok nagy többsége a háború és a biztos győzelemig való kitartás mellett volt.

Nyolc órát csengettek. Bérczy bejött az osztályba.

Már a katedrára lépett, amikor észrevette a feliratot. Elolvasta, de nem fordult nyomban az osztály felé.

Az osztályban olyan csend volt, hogy még a légy zümmögését is meg lehetett volna hallani.

Azután, mintha mi sem történt volna, beírta az osztálykönyvbe a hiányzókat, és feleltetett.

Az osztályt nyugtalanította tanáruk viselkedése. Nem olyan embernek ismerték, aki a plakát és felirat dolgát szó nélkül hagyja.

Igazuk lett. Szünet előtt Bérczy becsengette az iskolaszolgát. Az igazgatót kérette.

Lendvay igazgató, akit talán még soha nem kérettek fel osztályba, sietve jött.

Bérczy a táblára mutatott.

— Jelentkezzék, aki tette — szólt az igazgató. — Csak az önkéntes jelentkezés enyhítheti a büntetést.

Néma csend volt a válasz.

— Ha a tettes nem jelentkezik önként, vagy ha az osztály nem adja ki, keményen bűnhődnek valamennyien. Elvárom attól, aki ezt tette, hogy férfi módjára viselkedjék — mondta.

Herczog küszködött önmagával:

Megbüntessék miattam az osztályt?!

Végül is úgy határozott, hogy jelentkezik. Ne mondja senki róla, hogy nincs benne férfiasság, bátorság.

Felállt. Minden arc feléje fordult. A nagy csendben szinte kiáltva hangzott:

— Én írtam!

Az igazgató idegesen ismételgette:

— A nevét mondja... a nevét!

Majd leszögezte:

— Herczog önként jelentkezett. Jelentkezése dicséretre méltó, de a büntetése ennek ellenére sem maradhat el.

— Mi célja volt a felirattal? — kérdezte tőle.

— Hazafias érzésből írtam a táblára! — vágta ki Herczog.

Válaszára az igazgató mérhetetlen dühbe gurult.

— Mi... i.... it? Majd adok én magának ilyen hazafiasságot! Majd megtanítom én hazafiasságra! Hogyan mer megszégyeníteni egy tanárt, akinek felsőbb utasításra itthon kell teljesítenie a kötelességét?

Herczog mélyen hallgatott. Ha most valaki megkérdezné, hangja bizony elárulná, hogy megijedt.

— A lépcsőfordulónál kifüggesztett plakátot is maga rajzolta és akasztotta ki bizonyára — ordította az igazgató.

— Nem én rajzoltam. Nem is én akasztottam oda.

— Akkor kicsoda?

Herczog erre is azt felelte, hogy nem tudja.

— Nos, majd én, csejthei Lendvay Gábor gimnáziumi igazgató leszoktatom magát, hogy meggyalázza a hazafias eszméket — kiáltotta.

— Szabadossal persze jó barátok vagytok, ugye? — kérdezte tegezésbe átcsapva.

— Nem, Szabadost csak látásból ismerem! — felelte Herczog.

— Most majd megismeritek egymást, sorstársak lesztek — mondta.

S ahogy tegnap Szabadost, ma Herczogot részesítette szigorú igazgatói megrovásban. Sőt arra való tekintettel, hogy Herczog a tegnapi, mindenki számára figyelmeztető büntetés után követte el tettét, azt a kérdést, hogy egyáltalán az iskola tanulója maradhat-e, a tanári testület határozatára bízta.

Ezután tüntetően Bérczybe karolva — méltatlankodva és felindultan — elhagyta a termet.

Cséngetéskor a diákság izgatott csoportokban tódult a VII/b felé.

Herczogot még a szünetben az irodába hivatták. Ő is megkapta a szigorú igazgatói megrovást.

Amikor az írással a kezében kilépett az igazgatói irodából, a diákok valósággal ünnepelték. A Bérczy elleni harc nyílt iskolai lázadásba csapott át.

Szabados osztályában, a VII/a-ban, ahol Bérczy órája következett, a diákok mindenki szeme láttára versengtek azért, hogy ki írja fel a táblára a szállóigévé vált felhívást:

„Minden hazafinak a fronton a helye. Bérczy tanár úr miért nincs ott?"

Amikor Bérczy belépett a VII/a-ba, s a táblán megpillantotta ugyanazt a feliratot, amiért Herczog csak az imént kapott megrovást, mélységesen megdöbbent. Leginkább ordítani szeretett volna, de nagy önuralommal fékezte magát. Nem szólt semmit. Kicsit öregesen és fáradtan a táblához ment, és lassú mozdulattal letörölte a feliratot.

Bérczynek aznap már nem volt órája. A harc folytatása másnapra maradt.

Az utolsó szünetben Gergő megbízásából VII/a-beli fiúk közölték az osztályokkal, hogy az „Egyesülés" vezetősége a Bérczy elleni további harcról délután fog határozni.

Gergő a délutáni ülésre Herczogot is meghívta. Szabados miatt nyugtalankodott, miért nem jött iskolába. Őt is meg akarta hívni.

A gratulációk, az ünneplés ellenére Herczog, a mindig élénk, fürge, harsányan nevető fiú, ma nem valami jókedvűen bolyongott harci lázban égő társai között. Az ő zsebében gyűrődik a szigorú igazgatói megrovás. Neki kell majd ezt aláíratni szüleivel.

Különösen az anyja szemrehányásaitól, prédikációitól tartott.

Az apja is kibeszéli majd a lelkét, hogyan követhetett el az ő egyetlen, jó fia ilyen gazságot.

Az iratlan „korallista" diáktörvény szerint nehéz iskolai helyzetekben a diák kimegy a ligetbe. Herczog is odatartott. Barangolás közben ugyanazok a gondolatok kínozták, mint tegnap Szabadost, aki most egy ligeti padon malmozott egy harmadéves műszerész inassal, Timárral.

A barnahajú, égő feketeszemű, tizenhét éves Timár sem passzióból töltötte ott a napot. Harmadéves tanonc létére mestere megpofozta. Emiatt úgy elkeseredett, hogy ahogy volt, olajfoltos munkaruhájában otthagyta a műhelyt.

Haragudott önmagára. Meg kellett volna vernie azt a bitangot — gondolta. Nem lett volna nehéz. Öklét alaposan megedzette a munka. Mégis legyűrte haragját és nem verte vissza mesterét. Szerződés kötötte hozzá. Timár tudta, ha szakmunkás akar lenni, az inaséveket akárhogy is, de végig kell kínlódnia. Az apja mozdonyvezető volt, és nagyon akarta, hogy jó szakmunkás legyen a fiából. Talán akkor ő is mozdonyvezető lehet.

Herczog a tó partján, Vajdahunyad alatt találta meg a malmozókat. Megismerkedett, kezet rázott Timárral is.

— Idenézz Szabados! — mondta keserűen, és fájó szívvel mutatta meg neki az igazgatói megrovást.

Szó szót követett. A két diák és az inasfiú elkeseregték egymásnak bánatukat. A három tizenhét éves, lelkes fiatalember barátságot kötött. Jó volt így együtt tanakodni, hogy mitévők legyenek.

Herczog azt javasolta:

— Mutassuk meg Bérczynek, az egész iskolának, hogy kik az igazi hazafiak. Szökjünk ki a frontra!

— Hogy erre nem gondoltam! — kiáltott fel Szabados.

Timár is benne volt a frontra szökésben, bár ő nem valami nagyon lelkesedett a háborúért. A műhelyben is, a mesterét kivéve, olyanokkal volt együtt, akiknek nem tetszett a háború. Sőt volt

közöttük egy kimondottan háborúellenes segéd is. Kreutzernak hívták.

Mégis, a mesterrel való összekapása és szökése miatti „minden mindegy" hangulatban Timár is annyira kilátástalannak érezte a jövőt, hogy őt is elkapta Szabados és Herczog háborús láza.

Érthető volt ez mindhármuknál. A tömegek jórészét a hivatalos propaganda újabb és újabb győzelmi hírei szinte hipnotizálták. Mint a legtöbben, ők is azt hitték, hogy most már valóban legfeljebb néhány hét katonai erőfeszítés van hátra és biztos a központi hatalmak győzelme.

— Pénz nélkül nehéz lesz a frontra jutni — sóhajtott fel Szabados. — Pénz kellene a vasútra, a költségekre.

— Van összegyűjtött pénzem — jelentette ki örömmel Herczog. — Apámtól minden héten harminc koronát kapok. Benn van a takarékban.

— Harminc koronát kapsz hetenként?! Éppen ennyit keres az apám is! — lepődött meg Timár. Később tudta meg, hogy Herczog apja jómódú, sok segéddel dolgozó iparos. Hadiszállító.

De most nem az volt a fontos, hogy honnan van pénzük. A fő, hogy van. Herczog fél órán belül mind a kétszázhatvan koronáját kivette a takarékból.

Úgy döntöttek, hogy ebédelni még hazamennek. Titokban egy s más holmit, fehérneműt hoznak majd magukkal.

Timár jóval három óra előtt elsőnek érkezett a megbeszélt helyre. Nem bízott még eléggé társaiban, hogy valóban eljönnek-e.

„Inas és diák, ősi ellenségek. Két élet, két jövő. A diákból úr lesz, az inasból szolga" — így szólt a mondás —, és neki sem volt valami jó véleménye a diákokról.

Annál nagyobb volt az öröme, amikor a fák közül előbukkant Szabados, majd Herczog.

Egy darabig még tervezgettek. Szabadost megválasztották útifőnöknek. Herczog pénzéhez Timár és Szabados is hozzáadta néhány megtakarított koronáját.

Megbeszélték, hogy Herczog elmegy Gergőékhez a négy órai tanácskozásra. Megvárják az utcán. Arra gondoltak, nem árt, ha az iskolában megtudják, hogy a Bérczy miatt szigorú megrovásban részesített diákok elindultak a frontra, a hazafias tanár viszont itthon maradt.

Az „Egyesülés" nagy izgalommal és lelkesedéssel fogadta Herczog bejelentését.

— Mi leszünk a „Korall Utcai Önkéntes Légió" — tette hozzá Herczog tréfásan. A név rajtuk is ragadt.

Az „Egyesülés" azonnal odahívta a „Légió" többi tagját is. Herczog értük sietett.

Szabadost a lányok nem ismerték, Timárt egyikük sem. Bemutatkoztak. A fiúk valamennyien csatlakozni szerettek volna a frontra indulókhoz. De lelohadt a lelkesedésük, amikor Szabados bejelentette, hogy még az este indulnak.

A többiek azt szerették volna, hogyha a „Légió" csak a Bérczy ellen vezetett harc sikeres végeztével indul útnak.

Szabados, Herczog és Timár nem tágított. Az igazgatói megrovás, a műhelyből való szökés volt sietségük motorja.

Kisfalvy, az elegáns, gondosan öltözött úrigyerek volt az egyetlen, aki a csatlakozás és az azonnali indulás mellett döntött. Egyedül az okozott neki gondot, hogy inasgyerek is van a frontra készülő csapatban.

Nem közénk való! — gondolta.

A vágy, a lehetőség azonban, hogy a frontra mehet, mégis erősebb volt a belénevelt előítéletnél.

Kisfalvy jelentkezése dűlőre vitte az ügyet. Mindannyian az azonnali indulást választották.

A lányok is szívesen mentek volna. Nagyon sajnálták most, hogy nem fiúk.

Szabados azonban kijelentette, hogy együtt sokan lennének a szökéshez. Feltartóztatnák őket. A Bérczy-ellenes ügyet is tovább kell vinni.

Zavaros, civakodó vita után — mert most már végleg valamennyien menni akartak — végül is megegyeztek Szabados, Herczog, Kisfalvy és Timár indulásában.

A többiekre a Bérczy elleni harc folytatása maradt.

Utána majd meglátják, miként juthatnak ki ők is a frontra.

Még egy kérdés volt hátra. A legfontosabb. A frontra indulók hol és hogyan csatlakozhatnak egy menetszázadhoz.

Kassát választották. Varga ott nyaralt. Azt mesélte, hogy mindennap legalább három katonavonat haladt át az állomáson. A menetszázadok korhatáron aluli önkénteseket is vittek magukkal.

Telefonon megtudták, hogy az indulásig még két órájuk van hátra. Az időt arra használták fel, hogy közös búcsúzólevelet fogalmaztak szüleikhez.

Meghatottan írták alá.

A fiúk és leányok valamennyien kikísérték őket az állomásra. A forgalmas pályaudvar egyik sötét zugába húzódtak.

Végre betolatták a kassai gyorsot. Elkövetkezett a búcsúzás ideje. Elérzékenyült, meleg búcsút vettek egymástól.

Kisfalvy ugyan megpróbált tréfálkozni. Patetikus hangon idézte:

„E percnek irtózatos nagyszerűsége szorítva hat le keblemre."

A társaság hangosan kacagott. S azután sietve indultak a vonat felé.

Éjjel négy megrémült szülő jelentette a főkapitányság ügyeletes tisztjénél, hogy eltűnt a fiuk. Azonnal megindult a nyomozás. Másnapra a fiúk búcsúleveléből megtudták, hogy a frontra szöktek . . .

Négy szülő, négy típus. De az anyák egyformán siratták fiaikat.

Kisfalvy apja földbirtokos származású ügyvéd. Lelkesedett a háborúért. Csak úgy szórta róla a szólamokat. A háborút azonban vívják csak meg mások. Ő, és még kevésbé a korhatáron aluli fia, nem valók a háborúba. Mire való akkor a nép? Azonnal elhatározta, hogy a fiát, ha kell, kényszerrel is hazahozatja.

Herczog apját, a több segéddel dolgozó iparost, a hadiszállítót felvetette a pénz. Ő is helyeselte a háborút. Őt és családját azonban hagyják békén. Ő azzal veszi ki részét a háborúból, hogy műszereket szállít. A világ legtermészetesebb rendjének tartotta, hogy a háborús nyomor közepette is gond nélkül éljen. Fia nagy meggondolatlanságot követett el. Mit keres egy hadiszállító iparos fia a fronton? Hiszen ő maga is többször megvesztegette a sorozó bizottság orvosát, csak hogy ne kelljen bevonulnia.

Timár apja eredetileg géplakatos volt. Később vasutas lett. Régi szakszervezeti ember. Sajnálta és féltette a fiát. Az is fájt neki, hogy fia önként ment a háborúba, amelyről neki is nem egyszer elmondta, hogy ahhoz a magyar népnek semmi köze . . . Csakis az urak érdeke ez a háború.

Az öreg Timár természetesen jól tudta, hogy akár akarja, akár nem, a fiát előbb-utóbb úgyis elvitték volna katonának. De szégyen önként menni ilyen háborúba. Egyedül az vigasztalta, hogy a fia ügyes, talpraesett legény. Megél az a jég hátán is. Valahogy csak hazakerül majd épségben, egészségben.

Szabados édesanyja volt a legriadtabb. A férje már régen a fronton van. Egyszer meg is sebesült. Most fiáért is halálos aggodalomban égett. A front szörnyűségeit látta éjjel-nappal . . .

Még valaki aggodalmaskodott a fiúkért. Kisfalvy doktor, a neves sebész, negyvenöt éves agglegény. Unokaöccsének és kedvencének eltűnte valósággal megrendítette.

Voltak, akik bogarasnak tartották Kisfalvy doktort. Megvetette osztályát. Már fiatal korában szembekerült szüleivel, akik négyszáz holdas birtokukon valósággal kisajtolták a parasztokat.

Az orvos — magának is alig merte bevallani — érzéseiben régen szocialistává lett. De ahhoz nem volt elég ereje és bátorsága, hogy osztályával végleg szakítva meggyőződésének éljen. Egész élete folytonos viaskodás volt önmagával. Eddig mindig talált osztálya mentségére valami végső és mentő érvet. Lázongó lelkiismeretén azzal könnyített, hogy pénzzel támogatta az értelmiség haladó mozgalmait és később az antimilitaristákat.

Kisfalvy doktort nagyon bántotta, hogy unokaöccsét, akit igen tehetségesnek tartott, magával ragadta a háború őrülete. Ezért önmagát is hibáztatta. Felvilágosíthatta volna őt a háború igazi okairól. Sajnálta, hogy nem szólt még idejében. Most mit tehet? A szülők nevében kérvényt adott be a hadvezetőségnek, hogy a négy fiút, ha be is vették katonának, mint korhatáron aluliakat szereljék le, s küldjék haza őket. Jól tudta azonban, hogy a többmilliós hadseregben nehéz dolog lesz őket megtalálni.

A Kassa felé haladó vonat ablakából a négy fiatal utas szótlanul bámult a sötétbe. Nyitott szemekkel álmodtak. El voltak telve lépésük hősiességével, de most, amikor ismeretlen messzeségekbe vették útjukat, s a sötétből a bizonytalan holnapot próbálták kitapogatni, rádöbbentek, hogy mit jelentett számukra Budapest, az iskola, az otthon, a műhely.

Reggel értek Kassára. Kutató szemmel vizsgálták át a pályaudvart. Frontra induló menetszázadot azonban nem találtak. Elindultak a városba. Nézegették az ősi Kassát: a székesegyházat, a háborús, zajló életet.

A piacon négy hátizsákot vásároltak. Abba rakták a magukkal hozott fehérneműt, zsebkendőket. Tűt, cérnát és más apróságokat is beszereztek. Közben azzal az ürüggyel, hogy bevonuló önkéntesek, megkérdeztek egy vásári szabót, tudna-e számukra egyenruhát készíteni.

A mester vállalta a munkát, de legalább három napra volt hozzá szüksége. A fiúk húzódoztak a három naptól. A szabó meg

nem akarta elszalasztani az üzletet. Inkább vállalta, hogy egy öregasszonynál szállást szerez nekik.

A KUÖL (Korall Utcai Önkéntes Légió) — ezen a tréfaszülte néven nevezték őket az iskolában — megalakulásának és frontra indulásának híre futótűzként terjedt el a Korall utcai gimnáziumban.

Eseményévé lett a Körtéri leánygimnáziumnak is.

Érthető.

A Korall utca és a Körtér között régtől fogva olyan volt a kapcsolat, mintha egy iskolához tartoztak volna.

Egyik gimnáziumban sem történhetett olyasmi, amit a másikban azonnal meg ne tudtak volna. Egyforma volt most a lelkesedésük is.

A korallista háborúellenesek, különösen a nyolcadikos Révai és a hetedikes Balogh azonban továbbra is nyiltan elítélték a KUÖL megalakulását és a frontra indulást.

— Az Osztrák-Magyar Monarchiát legjobb lenne mielőbb szétrúgni. A magyar nép függetlenségéért kell harcolni — magyarázta Révai.

Egyszer már a tanárok közbelépése megmentette Révait és Baloghot a veréstől. Most nem úszták meg szárazon. A vita verekedéssé fajult.

Aznap Szabados osztályában, a VII/a-ban volt Bérczy első órája. A diákok kicifrázott, nagy betűkkel írták a táblára:

„Bérczy! Miért nem mész a frontra? Szabados meg Herczog, akiknek megrovást adattál, már kimentek. Te pedig, a magyar nemzet tartalékos főhadnagy tanára, még mindig itthon vagy."

Amikor a tanár belépett az osztályba, egyetlen diák sem állt fel üdvözlésére.

Bérczy belesápadt a mozdulatlan csendbe.

Jónéhány másodpercig állt a tábla előtt. Megrendülten olvasta a feliratot, hiszen nem ok nélkül mentették fel a bevonulástól.

Katonatiszt bátyja elesett a harctéren. Vöröskeresztes hugát tífusz ragadta el az egyik frontkórházban. Mint egyetlen megmaradt testvér és családfenntartó maradt itthon.

Végül mégis összeszedte magát. Lassan megfordult. Farkasszemet nézett diákjaival.

Az izgalomtól rekedt, csendes hangon bejelentette:

— Bevonulok katonának!

Bérczy elhatározását az osztály nagy része tomboló lelkesedéssel fogadta. Éljeneztek, ordítoztak. A padot verték. A háborús pártiak megrészegedtek győzelmük örömétől.

A szomszéd tantermekből két tanár ijedten kiszaladt a folyosóra. Nyomukban a diákok.

Bérczy elhatározása nyomán osztályról osztályra, emeletről emeletre terjedt a lelkesedés. De a zűrzavar is. Még a kilenc órai csengetés előtt valamennyi osztályban félbeszakadt a tanítás.

A szűnni nem akaró ordítás lehallatszott a párnázott ajtajú igazgatói irodába is.

Az igazgató rémülten rohant ki a folyosóra.

Az első diáktól, akit elkapott, elfuló hangon kérdezte, hogy mi történt.

A válaszra nem sokáig kellett várnia. A diákok vállukon hozták Bérczyt.

Senki sem sejtette, hogy Bérczy tanár úr, saját sovinizmusa áldozataként még az év vége előtt holtan marad egy galíciai lövészárokban.

„ÚJ TAVASZI SEREGSZEMLE"

A Korall utcai eseményeket még aznap este napirendre tűzték a főiskolai diákság jobboldali szervezete, az Egyetemi Diákkör heti vitaestélyén. Vezetősége azt indítványozta, hogy az Egyetemi Diákkör azonosítsa magát a Korall utcai diákok Bérczy-ellenes állásfoglalásával.

A Galilei Kör, a diákság baloldali szervezete, s különösen annak

szocialista csoportja az indítványt élesen ellenezte. Két fiatal háborúellenes szocialista a szóvivőjük: Korvin Ottó és Sallai Imre.

A háborúellenesek állásfoglalását egy karcsú, megkapóan szép, melegszemű, gesztenyebarna hajú galileista lány: Gaál Edit terjesztette elő.

— Gátat kell vetni a diákság háborús őrültségének — követelte kissé fátyolozott, de mégis kellemes hangján. — A Bérczy-ellenes hajsza az imperialista uszítás szomorú epizódja. Az is a sovinizmus barbár eredménye, amit a Korall utcaiak Révaival és Baloghgal cselekedtek — emelte fel hangját a szónok. Közben öklével nyomatékul az asztalra csapott.

A galileista lány szavait közbeszólások özöne kísérte.

— Hazaáruló! Antimilitarista! — kiabálták a háborúspártiak.

A galileisták sem hagyták magukat. Viharos szócsata kezdődött.

A zajongást túlkiáltva, a galileista lány tovább érvelt.

— Bár a javaslat ellenzőit azzal vádolják, hogy antimilitarista „hazaárulók", újból és újból állítjuk, csakis a szocializmusért való harc a magyar nép igazi útja. A haladó szellemű diákság a világháború második esztendeje végén, ennyi hiábavaló vérontás után nem tűrheti szótlanul, hogy meggondolatlan hurrá-hazafi gimnazisták véresre verjék az antimilitaristákat, csak azért, mert helytelenítik, hogy egy egyébként soviniszta szellemű tanárt a frontra üldöznek.

Gaál Edit nem beszélhetett tovább. Lehurrogták. Hangja végleg elveszett a zajban.

Otthagyta az elnöki emelvényt. A terem vége felé igyekezett. Egy jó kiállású, komoly tekintetű fiatalember, Török Sándor, a szociáldemokrata ifjúmunkás szervezetek egyik fiatal vezetője lépett elébe. Nem egyetemista. Esztergályos Csepelen. Azért jött el az egyetemisták vitájára, mert minden érdekelte, ami az ifjúsági mozgalomban történt.

Török barátsággal, forró kézszorítással üdvözölte Gaál Editet.

— Egyetértek, Edit, mindazzal, amit az imént mondott. Nem hagyhatjuk magunkat. Annak is nagyon örülök, hogy ismét

találkoztunk. Felszólalása után még inkább szeretnék a mi közös ügyünkről beszélni. Ha megengedi, a vita végén hazakísérem.

— Részemről a szerencse, hogy beszélni óhajt velem! Hát még ha haza is kísér! — mondta tréfásan, s mégis meleg hangon Gaál Edit. — Azt hiszem azonban, hogy ha nagyon keres, tegnap is, de akár tegnapelőtt is megtalálhatott volna. Hiszen régi ismerősök vagyunk, talán még barátok is. Nemde, Török elvtárs? — nevetett rá a lány nagyon kedvesen.

— Igaza van — felelte Török kissé gyámoltalanul. — Az utóbbi időkben tényleg elkerültük egymást. De nemcsak rajtam múlott. Maga tudja legjobban, hogy én szívesen látnám akár minden nap.

A csipkelődés miatt még mindig zavarban lévő Török most újból felvetette, jöjjön át Edit a Galilei Körből az ifjúmunkás mozgalomba.

— Majd beszélünk még erről — felelte a lány, mint akinek még sok a mondanivalója. — De addig is jöjjön . . . Bemutatom két jó barátomnak. Látásból már bizonyára ismerik egymást. Szeretném, ha jóbarátok lennének.

Gaál Edit nem mindjárt találta meg a zsúfolt teremben, akiket keresett. Kissé rövidlátó volt. S bár önmagát is kinevette érte, hiúságból nem hordott szemüveget.

Végre mégis megpillantotta barátait.

— Korvin Ottó! Sallai Imre! — Török Sándor! — mutatta be őket egymásnak.

Gaál Edit Korvinnal és Sallaival már vagy két hete megbeszélte, hogy alkalomadtán összehozza őket Törökkel.

Gaál Edit útján Török is számolt a találkozással.

Közös mozgalmi kapcsolatok révén Török tudta, hogy Korvin és Sallai háborúellenes gondolkodásúak. Arra semmiképpen sem gondolt azonban, hogy ők a kezdeményezői annak a földalatti háborúellenes mozgalomnak, amelyhez hetek óta kereste maga is a kapcsolatot.

Török a találkozással azt akarta elérni, hogy Gaál Edit és társai

jöjjenek az ifjúmunkás mozgalomba dolgozni. Korvin és Sallai viszont földalatti háborúellenes munkájukat Török segítségével akarták megerősíteni a szociáldemokrata ifjúmunkások között.

A négy fiatal szocialista a zajosnak bizonyult vitaest fejleményeiről kezdett beszélgetni.

— Editnek jobban hangsúlyoznia kellett volna azt, hogy Bérczy voltaképpen háborús uszító — jelentette ki Korvin. — Bérczytől csak saját soviniszta tanítását kérték számon a diákok. Mindig a mások és nem a maga véréről beszélt, amit ő is kionthatott volna Szerbiában vagy Galíciában, ha nem járta volna ki felmentését.

Török hozzátette:

— A diákok kiérezték Bérczyből a hamis prófétát. Csak az a szomorú, hogy ilyen Bérczy-féle szólamok hatása alatt a diákok félholtra verik antimilitarista társaikat. Keményen szembe kell szállni az ilyen akciókkal. Különben maholnap egy szót sem szólhatunk a háború ellen.

— Miért, most talán lehet szólni? — kérdezte Gaál Edit.

— Igen, okosan lehet — felelte Török.

— Másutt még talán, de itt többé nem hiszem — mutatott Sallai a pódium felé, ahol az elnök éppen szavazásra bocsátotta a kérdést.

— Magáévá teszi-e az Egyetemi Diákkör a Korall utcai gimnázium harcát?

A százötven jelenlévőből huszonhárman szavaztak a javaslat ellen.

Gaál Edit könnyen haragra lobbant, és most is csakúgy vágott a szeme. Szidta a háborús pártiak nagy többségét.

— Ostoba banda! Legjobb lenne a pokolba hagyni az ilyen hurrá-hazafiakat. Mit törődnek ezek a megkergültek a háborúban szenvedőkkel. A nyomorúsággal. A halottak százezreivel. Vakok! Csak Bérczyt látják, akit ki akarnak zavarni a frontra. Hát érdemes ilyen ostoba társasággal vesződni?

— Igen! Érdemes! Törődni kell velük — felelte halkan, de nyomatékkal Korvin. — Sorsukra hagyni őket, ez volna a legegyszerűbb. Ilyen szívességet nem teszünk az ellenségnek. Mindenütt dolgoz-

nunk kell. Erősítenünk kell a szocialista mozgalmat. Persze ehhez mindenekelőtt a szociáldemokrata pártot és vezetését kellene újból szocialistává tenni.

— Szociáldemokrata párt! Szocialista vezetés! — nevetett fel gúnyos keserűséggel Gaál Edit, akit ma esti sikertelensége kissé lehangolt. — Magyarországon írmagja sincs szocialista vezetésnek. Az oroszoknak van Leninjük. Németországban ott van Liebknecht. Honnan vegyünk magyar Lenint, vagy Liebknechtet?

— Ne legyen pesszimista, Edit! — vágott közbe Török. — Nincs miért sötéten látnunk! Magyarországon is egyre több a zimmerwaldi. Az ifjúmunkások között is akadnak.

— Ami nekünk ma eredménynek látszik, az csak csöpp a tengerben — felelte Gaál Edit. — Láthattuk az előbbi szavazásnál a diákság háborús hangulatát. Az sem véletlen, hogy a három Korall utcai diákkal egy munkásifjú is kiszökött a frontra.

A beszélgető kis csoport tagjai, ezek a lelkes és bátor fiatal szocialisták, ahányan voltak, annyiféle úton jutottak el szocialista meggyőződésükhöz.

Korvin Ottó és bátyja, Kelen József, jómódú fakereskedő fiai. Nagyműveltségű német származású anyjuk, ki fiait német alaposságú rendre és pontosságra nevelte, megnyitotta előttük a klasszikus polgári műveltség bő forrásait. Szüleik Józsefből mérnököt, Ottóból képzett faipari szakembert akartak nevelni. József kimondottan technikai érdeklődésű volt, így vele nem is volt baj. Ottót illetően azonban a szülők bizonytalanok voltak, mert amellett, hogy jól tanult, főként irodalmi érdeklődésével tűnt ki. Tanárai írót vagy költőt sejtettek benne. És tényleg, Korvin igen fiatalon alkotó módon fordult az irodalom felé. 1912-ben kisebb novellás-kötete jelent meg.

De az akkor divatos írói szemlélődés csendes munkája helyett később a társadalmi tevékenység viharait választotta. Korvin ettől kezdve mind állhatatosabban kereste az igazságot, amit a

századeleji korszak százféle téves elmélete, a polgári radikális, reformista, szindikalista tanok áradatában nehéz volt megtalálnia.

Korvin, bátyjával együtt gyakran feljárt a szabadgondolkodó diákság mindinkább balra tolódó szervezetébe: a Galilei Körbe. Ekkor ő ott még csak vendég, mert középiskolások nem lehettek a Kör tagjai. De így sem mulasztott el egyetlen előadást sem.

Ebben a körben, a sokféle meggyőződés élénk harcában tisztázódtak az ő eszméi is. Két évvel idősebb bátyja példája, aki ekkor már szocialista volt, s mindig keményen kiállt meggyőződéséért, nagy segítséget nyújtott öccsének az út keresésében.

Korvin Ottó tizennyolc éves korában az apja vezette vidéki fatelepen dolgozott, ahol a szocializmus igazságára tanította a munkásokat. Ezért szembe is került apjával. Ettől kezdve a maga lábán akart megállni. Elment hivatalnoknak a Fabankba.

Mint a Fabank tisztviselője, belép a Szakszervezeti Tanácshoz tartozó Pénzintézeti Tisztviselők Országos Egyesületébe. Így szervezett tisztviselő lett. A szociáldemokrata pártnak is tagjává vált. Rendszeresen eljár a párt gyűléseire. Tanulmányozni kezdi Marx és Engels tanait. Olvassa az akkoriban még magyar nyelven elég szegényes szocialista irodalmat.

A fiatal szocialistának keserves csalódást jelent a világháború első néhány hónapja. Az akkor húszéves Korvint, az önmagával és másokkal szemben is igaz és őszinte embert, aki olyan mélyen tud érezni és a dolgokat szemlélődve megfigyelni, annyira leveri a csalódás a II. Internacionálé áruló háborús politikája miatt, hogy azt sem tudja, mitévő legyen. Bizonytalan. Nem érti még meg, hogy az áruló szociáldemokrata vezérek és pártok csak ideig-óráig tévesztheti meg a tömegeket.

Korvin ezidei határozatlansága részben félszegséggel is párosul. Polgári származása miatt érzett gátlásaitól nem egykönnyen tud szabadulni.

Elkeseredettségében és bizonytalanságában csak lassan válik benne tudatossá, hogy minél nehezebb helyzetbe kerül a béke, a szocializmus ügye, annál nagyobb a szocialista forradalmár kötelessége.

Korvin élete elhatározó módon ekkor, ezen a ponton keresztezi

Sallai Imre életét, hogy örök barátságban fusson össze ez a két különböző irányból jövő út egy úttá: a szocialista cselekvés útjává.

*

Sallai Imre korán elvesztette szüleit. Állami árvaházban szenvedte végig az árvaság minden keservét. Később nagyszülei vették magukhoz. Szegény emberek voltak azok is. Mégis mindent megtettek, hogy unokájuk kijárja a négy polgárit. Továbbtaníttatása azonban már nem ment. Nagyszüleinek nem telt a költségekre. De Sallai tanulni akart. Úgy tudta elvégezni a kereskedelmi iskolát, hogy hajnalban újságkihordó volt, délután pedig leckéket adott jómódú iskolatársainak. Az érettségit letéve így lett kisfizetésű bankhivatalnok a szerény és szegény, sokat koplaló Sallai Imre. Ágyrajáróként több munkással lakott együtt, sokat beszélgetett velük. Így ismerte meg még jobban az életet, s jutott el ez a csupa szív ember az elnyomottak, a nincstelenek nagy reményéhez: a szocializmushoz.

Élete egyetlen verse, amely valamilyen szocialista naptárban meg is jelent, egy fiatalemberről szól, aki csendesen halad az utcán. Közben merész terveket kovácsol az elnyomottak szocialista felszabadításáról. Ez a fiatalember ő maga: Sallai Imre.

Korvin és Sallai a szakszervezetben, a Galilei Körben többször látták egymást. Később egy helyen is dolgoztak. Megbarátkoztak. Elválaszthatatlan jóbarátok, elvtársak, harcostársak lettek.

*

Abban, hogy Kelen József, Korvin Ottó és Sallai Imre megtalálták a szocializmushoz vezető utat, jelentős része volt egy fiatal szocialista diáknak: Rákosi Mátyásnak.

Rákosi, aki egyidős Kelen Józseffel, a bácskai Adáról került fel Budapestre. Szegény fiú. Apja alig tudja taníttatni.

Gimnáziumot végez, majd a Kereskedelmi Akadémiára kerül.

Rákosi, bárhol legyen is, a társaság központja. Kitűnő tanuló és vidám diák. Szorgalmasan jár a Galilei Körbe és a munkásgyűlé-

sekre, a színházi előadásokra és a koncertekre is. Meghallgat minden érdekesebb tudományos előadást. Senki sem tudja, hogy Rákosi, akinek a Kereskedelmi Akadémián mindig a legkiválóbb bizonyítványa van, tulajdonképpen mikor tanul. Hiszen ahhoz, hogy megéljen, még két diákot is tanítania kell.

Rákosi valóban nagy tehetség — mondják tanárai is, de miként lehet majd kereskedelmi attasé, konzul vagy talán még magasabb beosztású diplomata olyan diákból, aki szocialista.

A fiatal akadémista mégis kitart szocialista elvei mellett. Sőt, tehetsége és elvi szilárdsága alapján hamarosan a szocialista ifjúság egyik vezetője lesz. Rákosi diákélete legnagyobb megbecsülésének tekinti, amikor 1912-ben megválasztják a Galilei Kör titkárává. Munkatársai között ott van Kelen, Korvin és Sallai is.

*

A Galilei Körről eddig is sok szó esett. Itt találkozott már az 1910-es években minden ifjú, aki a szabad és független, széles emberi jogot biztosító, haladó szellemű Magyarországért küzdött.

A kor legnagyobb költője, kürtöse, ébresztője: Ady Endre, különösen nagyra tartja e haladó szellemű, harcos galileista fiatalságot. Innen várja azokat az új szellemi vezetőket, akik megbecsült életet hoznak a nép szegénysége és elnyomatása miatt szomorú magyar földre, amely

„. . . dús ország volt,
Van termése, kincse, vadja,
De amit a bús nép szerzett, víg uraság zsebre rakja."

A nagy költő szíve egész melegével a Galilei Kör ifjú harcosainak ajánlja lángoló versét, az „Új tavaszi seregszemlét":

„Robogj föl Láznak ifjú serege,
Villogj tekintet, világbíró kardunk,
Künn, a mezőkön harsog a Tavasz
S mi harcból harcba csapat-szemlét tartunk.

Mi szétáradtunk üzhetetlenül
S hol élet zeng, ott ví ódva mi élünk.
Kis, romlott ország tén kadá erét
Füti élettel a vér, a mi vérünk."

Rákosi Mátyás, Kelen József, Korvin Ottó és Sallai Imre is a „Láz ifjú seregéhez" tartoznak.

*

A galileista ifjúság szervezkedése egybeesik a magyarországi szocialista mozgalom egyik legharcosabb időszakával. A fiatal Alpári Gyula, a nemrég még ifjúmunkás titkár vezetésével ekkortájt zajlott le a baloldali szocialisták nagy harca a szociáldemokrata párt elvi tisztaságáért.

Alpári Gyulát, a kiválóan képzett szocialistát kizárják a pártból. Ügye a II. Internacionálé kongresszusa elé kerül. Lenin vezetésével a II. Internacionálé forradalmi szellemű kisebbsége támogatja Alpárit. De a II. Internacionálé vezetőinek többsége hogyan is adhatna igazat egy fiatal szocialistának, aki kijelenti, hogy az 1905-ös oroszországi forradalom hatása alatt cselekszik.

A magyar munkásság osztályöntudata Alpáriék harca során jelentősen megerősödött.

Budapesten 1912 május 23-án általános sztrájkra és barikádharcokra kerül sor.

Vérvörös Csütörtök! Izzó, forradalmi napja a magyar munkásosztálynak. A hatalmas tömegben felvonuló munkások jogot, kenyeret követelve harsány énekszóval meneteltek az urak parlamentje felé. Nagyszámú rendőrség, csendőrség és katonaság állta útjukat. Budapest hősi munkássága meg nem torpanó bátorsággal úgy hullámzott előre-hátra, ahogy a rendőr- és katonacsapatokkal összeütközött. A tüntető munkásokat a rendőrök, a csendőrök és katonák több helyen szuronyt szegezve, vagy sortűzzel fogadták. Folyt a vér.

A feldöntött villamosok mögött a felszedett utcakövezetből

barikádokat emeltek a munkások. Fegyverük nem volt. A rendőrök és katonák kezéből csavarták ki, hogy legyen.

Mellékutcákon át huszárszázadok kerülték meg a barikádokat. Kardlappal verték, vágták a torlaszokat védő tömeget. De az nem oszlott szét. Újból és újból összegyülekezett. Budapest népe kész volt emberi létéért vérét is ontani.

A Galilei Kör szocialista diákjai is Rákosival az élen ott küzdöttek a magyar munkásosztály e nagy harcában.

1913 őszén a két testvér, valamint Sallai és Rákosi szoros kapcsolata egy időre megszakad. Kelen Németországba megy, hogy megszerezze mérnöki diplomáját, Rákosi pedig főiskolai ösztöndíjjal Hamburgba, majd Londonba utazik hosszabb tanulmányútra. Rákosi amellett, hogy nyelveket tanul, és ösztöndíj-tanulmányát írja a világkereskedelem kérdéseiről, mindenütt szoros kapcsolatban van a munkásmozgalommal. Sok érdekes levelet ír haza. Ezeket kézről kézre adják barátai.

Amikor kitör a világháború, Rákosit a kormány parancsa hazarendeli. Az imperialista háborút nyíltan ellenző fiatal szocialistára csukaszürke egyenruhát húznak. Kiviszik az orosz frontra. Ezt teszik a szocialista munkásmozgalom csaknem valamennyi baloldali vezetőemberével, így Alpárival is.

A hadseregben eleinte nem zaklatják őket túlságosan. A szociáldemokrata párt háborús pártnak számít. Kinek milyen a parancsnoka, olyan a dolga. Rákosi például kifogta. Rossz szemmel nézi a parancsnoka. Még szerencse, hogy mint egyetemet végzettnek meg kellett kapnia a tisztjelölti sárga sávot. Ez enyhíti sorsát.

Rákosinak 1915 elején nyoma veszett. Barátai mélységesen aggódnak érte. Szívből sajnálják az ifjúság elismert szocialista vezetője, a jó barát, a sokat ígérő tehetség elvesztét.

Annál nagyobb az örömük, amikor hosszú hónapok múlva megtudják, hogy Rákosi nem pusztult el a fronton. Él. Orosz fogságba esett.

*

Regénybe illő téma Gaál Edit, az arisztokrata családból származó lány útja a szocializmushoz.

Illegális munkájáig Gaál Edit naplót vezetett. Lépésről lépésre követhető a fejlődése, az életútja.

Édesapját korán elvesztette. Svájcban élt édesanyjával, ahol megismerkedtek egy vallási szekta életével. Ezek közös telepen éltek és mindent, amire szükségük volt, maguk állítottak elő. Elveik szerint ugyanis a világban az áruk előállításához sok rossz gondolat és profitéhség fűződik, amit két kezük munkája révén akartak elkerülni. A fiatal lány önkéntelenül is párhuzamot vont a svájci vallásos rajongók szerény élete, a nyomorban élő magyar parasztság és a magyar nagybirtokos osztály dúskáló életmódja között.

Svájcból hazatérve 1912 május 23-án Budapesten átélte a nagy általános sztrájk, a Vérvörös Csütörtök minden izgalmát.

Ezen a napon, amikor az uralkodó osztályok tagjai lefüggönyözött ablakok mögé bújva rémülten figyelték az eseményeket, a fiatal arisztokrata leány — naplójának tanúsága szerint — minden rokonszenvével az elnyomott magyar munkásság és nincstelen parasztság harca felé fordult.

Ily érzelmektől eltelve ment újból vissza Svájcba, ahol szocialista lett.

A világháború kitörésének eseményei rendkívül felizgatták a szünidejét ismét Magyarországon töltő Gaál Editet. Nagy fájdalommal látta a szociáldemokrácia végzetes összeomlását, gyáva meghátrálását.

Soviniszta és antiszociális állásfoglalásuk miatt rokonaitól is végleg elidegenedett.

Egyedül marad. Tehetetlen. Még nem tudja, hogy mit kell tennie a háború ellen.

Az első háborús karácsonyt Szombathelyen tölti. Édesanyja vöröskeresztes főnöknő, hadikórházat vezet. Lánya két hónapig segít anyjának az ápolásban. Megtanul sebeket kötözni. Sohasem válik közömbössé a szenvedés látványa iránt. Még jobban meggyűlöli az imperialista háborút.

A következő nyáron a zürichi műegyetem matematika-fizika szakára iratkozik be. Egyetemi élete idején megismerkedik orosz emigránsokkal. Most már állandóan a szocializmus problémái foglalkoztatják. Fő kérdése, hogy mit lehetne tenni az egyre szélesedő világháborúval szemben. Kapcsolatba kerül a zimmerwaldista szocialistákkal is. Olvassa írásaikat, hallgatja előadásaikat.

— Következtetésem az — fejti ki naplójában —, hogy minden háborús ország szocialistája igyekezzék abban az országban, ahová való, a munkásság mozgalmát a háborúval szemben a fokozott osztályharc és az internacionális gondolkodás irányába terelni.

Téli szünidejére Magyarországra visszaérkezve ezt írja naplójába:

— A semleges Svájcban elfogulatlanul tudtam gondolkodni a háború felől, de haza kellett érkeznem, hogy meglássam azt a minden képzeletet felülmúló soviniszta eldurvulást, elnyomorodást és cinizmust, amit a háborús ország mutatott. A lapok képtelen hazugságai, az emberek tehetetlensége a háborúval szemben a végsőkig fokozták felháborodásomat és elkeseredésemet.

Mindezt Sennyén lakó főispán rokonánál írja.

Két hétnél tovább nem bírja a nagyúri életet.

Budapestre költözik. Itt jár egyetemre. Gyakran feljár a Galilei Körbe, ahol sok elvtárssal ismerkedik meg. Vagy egy éve itt ismerkedett meg egy előadáson Korvinnal és Sallaival is.

Kapcsolatba kerül az ifjúmunkás mozgalommal is. Különösen a VII. kerületiekhez jár fel, ahol megismerkedik Török Sándorral. Nagyon tetszik neki, hogy a VII. kerületi ifjak lelkes szocialista csoportja milyen nagy szálka a szociáldemokrata vezetők szemében. Egyrészt, mert fiatalságuk egész hitével baloldaliak és háborúellenesek, másrészt amiatt, mert lényegében az ő kezükben van a szociáldemokrata ifjúmunkás mozgalom országos vezetése. A világháború előtti időktől kezdve így van ez, amikor együttműködtek Alpári Gyulának, az ifjúmunkás mozgalom volt titkárának baloldali ellenzéki mozgalmával.

Így találja meg Gaál Edit a Galilei Kör s az ifjúmunkás mozgalom szocialistáiban azokat a harcostársakat, akik egész lelkivilágukkal, felfogásukkal, célkitűzéseikkel ugyanazt akarják, amit ő.

Háborút akarnak az imperialista háború ellen.

Gaál Edit, a csinos, mindig boldog nevetésű, okos, fiatal egyetemista, így válik harcosává, majd vezető tagjává az illegális háborúellenes forradalmi szocialista mozgalomnak, amelynek megalapozásához minden energiájával és akaratával hozzájárul.

Áldozatkészen és fáradhatatlanul dolgozik. A legegyszerűbb mozgalmi feladatot is lelkesedéssel vállalja. Munkájáért sohasem vár köszönetet. Boldog, ha jól végezte. Önzetlen. A jó szónak úgy örül mint egy kislány. Ha a munkában hibát követ el, nyugodtan fogadja a bírálatot. Gaál Edit kitűnő elvtárs, erős akaratú szocialista, akit elvtársai kedvessége és jópajtási viszonya miatt igen szeretnek, becsülnek.

AZ ELSŐ RÖPLAPOK

Illegális, háborúellenes munkáját Gaál Edit azzal kezdte el, hogy galileista ismerőseinek még Svájcból német nyelvű háborúellenes röplapokat és füzeteket juttatott el Budapestre. Ezeket a II. Internacionálé háborús politikájával szembeszálló szocialisták adták ki, akik a nemrég Svájcban lezajlott nemzetközi konferenciájuk helye után zimmerwaldiaknak nevezték magukat. Az írásokat Korvin is megkapta. Tartalmuk mélyen megragadta. Hatása alatt maga is röplapokat írt. Ezeket primitív módon Sallaival együtt sokszorosította. Amikor hallatlan nehézségek közepette elkészültek az első röpiratok, Korvin és Sallai esténként kimentek a Kelenföldi pályaudvarra. Elbeszélgettek a menetszázadok katonáival. A háborút és az urakat leginkább szidalmazó, gyűlölő katonák között szétosztották a röpiratokat. Az otthon és a nyugodt, békés munka után vágyódó katonákra nagy hatással vannak a röplapok. Kézről kézre adják. Eljuttatják az ország egész területére, sőt elviszik a harcterekre is.

Korvin és Sallai félretettek néhány példányt röplapjaikból „a történelem számára". Sajnos elégtek télen abban a kályhacsőben, ahová még nyáron elrejtették.

Amikor Sallai mérgelődött emiatt, Korvin kinevette.

— Jobb, hogy elvesztek! — mondta. — Legalább csak mi tudjuk, hogy milyen zavaros tartalmúak voltak.

Gaál Edit végleges hazaérkeztével és a földalatti mozgalomba való bekapcsolódásával a mozgalom egyik legnehezebb kérdése is megoldódik. Ezentúl a röplapokat szebben és nagyobb példányszámban nyomtathatják.

Az eddig használt s a Fabank tulajdonát képező, a bank helyiségében elhelyezett régimódi hektográf gép ugyanis igen kezdetlegesen sokszorosított. Két-háromnapi megfeszített munkával, többszöri gépeléssel is, mindössze néhányszáz röplapot adott.

Ez azonban már távolról sem volt elég.

Egy komolyabb illegális nyomda felállításához, fenntartásához, de különösen a szükséges papírmennyiség beszerzéséhez tekintélyes összeg kellett. Ezt eddig Korvin és Sallai nem tudták előteremteni.

— Pénz az lenne! — mondta tréfálkozva Gaál Edit. — Csak meg kellene szerezni örökségemet a gyámomtól. Valakinek el kellene szánnia magát arra, hogy elvegyen feleségül. Ezzel nagykorú lennék. Ebben az esetben megszűnne felettem a gyámság, szabadon rendelkezhetnék az édesapámtól rámmaradt örökségemmel — tette hozzá, és frissen, jóízűen nevetett.

A tréfa nem maradt következmények nélkül. Két hét múlva Gaál Edit és Hevesi Gyula a budapesti VII. kerületi anyakönyvvezető előtt házasságot kötöttek.

Hevesi Gyula, Kelen Józseffel együtt az új mérnökgeneráció elismert fiatal tehetsége. Mindketten rövid idő alatt ragyogó mérnöki pályát futnak be. Amíg a többi fiatal mérnök alig jut munkához, Hevesi szinte gyerekember létére az Egyesült Izzó főmérnöke. Az ugyancsak fiatal Kelen József, aki nemrég kapta meg Németországban diplomáját, a Budapesti Villamos Vasút új transzformátor állomásának legnehezebb műszaki kérdéseit oldja meg. Gyáruk a katonaságtól is kikéri őket. Nem kell bevonulniuk.

Hevesi mindig újít. Máris több találmánya van. Egyetemista korá-

ban még a világot is technikai szervezéssel szerette volna megújítani. Az volt a terve, hogy fogjanak össze a mérnökök. S ők, akik csak a rideg tényeket és számokat nézik, mint valami műszaki kérdést, oldják meg az emberiség nagy problémáit.

Hevesi hibája akkor mutatkozik meg, ha valamivel nem ért egyet, vagy ha elragadja a fantáziája. Szerencsére ilyenkor ott áll mellette Kelen, Korvin és Sallai. Hevesi tréfásan a szocializmus szervező mérnökeinek nevezi őket, akikre mindig szívesen hallgat.

A „házasság" mindössze abból állt, hogy Hevesi ezentúl Gaál Editet „asszonykának" nevezte.

A házasságlevél ahhoz mindenesetre jó volt, hogy a gyám tiltakozása ellenére Gaál Edit felvehesse apai örökségét.

Ennek felhasználásával a papír szerinti „Hevesiné", akinek foglalkozása „festőművésznő", az illegális nyomda elhelyezésére műtermet bérelt a Visegrádi utcában. Óvatosságból a műterem bérlőjét „elfelejtette" a rendőrségen bejelenteni.

Korvin eközben egy amerikai típusú, nagy sokszorosító gépet vásárolt. Gaál Edit, Korvin, Sallai, Hevesi darabokra szedve csempészték a műterembe.

Egyiküknek sem volt nyomdai tapasztalata. Hosszas, pepecselő munkával tudták csak berendezni a sokszorosítót. De végül is minden rendbejött.

Megkezdték azoknak a szocialista-antimilitarista röplapoknak a kiadását és terjesztését, amelyek a mozgalom kiszélesedése után mind ismertebbé tették a forradalmi szocialista mozgalom nevét.

Idők folyamán, minél előbbre jutottak röplapjaik terjesztésében, annál világosabbá vált számukra, hogy eddigi munkájuk csak a kezdet.

— Amíg céljaink mögött nem állnak tömegek, mozgalmunknak nem lehet politikai ereje — jelentette ki Korvin egyik összejövetelükön. — Ahhoz azonban, hogy ez megvalósuljon, újabb elvtársak kellenek, a mozgalmat szélesíteni kell.

Korvin javaslatának megvolt a politikai lehetősége és elő-

feltétele. Mindenekelőtt a szociáldemokrata pártban és a szakszervezetekben máris meglevő baloldali ellenzékre, a Galilei Kör szocialistáira, valamint az ifjúmunkás mozgalomra számíthattak.

Az ifjúmunkás mozgalommal való kapcsolat fenntartására Gaál Edit véleménye alapján Török Sándort szemelték ki. Korvin és Sallai már akkor is tudta Törökről, hogy megbízható elvtárs, kitűnő szervező, nagyon jó szónok, és hogy fiatal kora ellenére is tekintélye van a munkásmozgalomban, amikor még személyesen nem is ismerték. A munkásosztály fellegvárában, Csepelen dolgozik, s ami a legfontosabb, egyik vezetője az ifjúmunkás mozgalomnak.

Az egyetemi diákkörbeli véletlen találkozás a megismerkedés kérdését tulajdonképpen megoldotta. Hátra volt még a végleges megbeszélés Törökkel, amiből váratlan és mulatságos bonyodalom támadt.

Korvin, Sallai, Gaál Edit mint gondtalan szórakozó társaság egy zenés kávéházban akart találkozni Törökkel.

A Fészek Kávéház az Andrássy út és a Szív utca sarkán piszkos és mindig zsúfolt, úgynevezett irodalmi kávéház volt. Olcsó műtejet, cikóriakávét és néha jegy nélkül kenyeret lehetett kapni. Főképpen az tette azonban vonzóvá a kávéházat, hogy esténként jó cigányzene mellett órákig elüldögélhetett a vendég néhány filléres rendeléssel.

Budapest akkoriban, inkább mint valaha, a kávéházak városa volt.

Csakúgy nyüzsögtek a kávéházakban a vendégek. Minden nevesebb politikusnak és írónak, de minden ügynöknek, minden kereskedőnek, ügyvédnek is megvolt a kávéházi asztala.

Kávéházba jártak a kisiparosok, a jólkereső munkások, a nyugdíjasok, a felsős diákok, az egyetemi hallgatók.

A mostanában több irányban is megkezdett háborúellenes illegális mozgalmak és csoportok legjobb találkahelye is ez volt. A kávéházi asztalok között jövőmenő vendégek tömegében az illegálisok úgy eltűntek mint csepp a tengerben.

Gaál Edit is a Fészekben adott Töröknek találkát.

Török továbbra is azt hitte Gaál Edit társaságáról, hogy csak olyan „kávéházi háborúellenes szocialisták", akiket még meg kell nyerni az igazi szocialista munkának. Sokan voltak ilyenek akkoriban.

E föltevésében került Török abba a furcsa helyzetbe, hogy ékesszólóan háborúellenes munkára agitálta Korvint, Sallait, de Gaál Editet is.

Török mégsem vált nevetségessé. Szemében meggyőződés ragyogott. Tűzzel, teljes odaadással, szívből beszélt a szocialista ifjúmunkásokról, akik a hadseregben, sőt a fronton is odaállnak az imperialista háborús gépezet véres kerekei elé, hogy azt kemény kézzel lelassítsák, megállítsák. A társaság megindulva hallgatta. Jólesett hallaniuk Török beszédét. Csendben figyelték.

Töröknek viszont egyáltalán nem tetszett a hallgatag társaság. Továbbra is ingadozó értelmiségieknek tartotta őket. Ezért azokról a szocialistákról kezdett beszélni, akik mindent tisztán látnak, de nem mernek cselekedni. Bizonygatta, hogy nem lehet tovább tűrni, nem szabad hallgatni. Az igazi szocialistáknak tettekkel kell kifejezniük az imperialista háború elleni gyűlöletüket. És vannak ilyenek!

Török most néhány háborúellenes röpiratot mutatott. Kettő is volt közöttük olyan, amit Korvinék adtak ki. Török elmondta, hogy nem is sejti, kik készítették.

— De ez nem is lényeges! Igaz írások! Zimmerwaldi szellemben írták — jelentette ki.

Korvinnak, Sallainak, Gaál Editnek, amikor meglátták saját röplapjaikat, amelyeken meglátszott, hogy már nem egy kézen mentek keresztül, kedvük lett volna felkacagni, de nem akarták, hogy Török gúnyolódásnak érezze.

Két másik sokszorosított röplapot azonban az asztalnál ülők sem ismertek. Török szerénységből nem mondta meg, hogy azokat az ő vezetésével adták ki a VII. kerületi ifjúmunkások.

Mutatott egy kézzel másolt röplapot is.

— A szövegét — mesélte Török — állítólag az ismert költő

akkor írta, amikor egy lábatlan, nyomorék katonakoldus kerekes ülőkéjén odagurult kávéházi asztalához.

A költő megsajnálta és maga mellé ültette a rokkant katonát. Együtt ivott vele. Már nem volt józan, amikor a kávéház márványasztalára írt próza-versében megátkozta a háborút.

Ezután az asztalra borult és elaludt.

Amikor felébredt, elolvasta, amit írt. Felborította a márványasztalt.

— Gyáva vagyok én ahhoz, hogy ilyesmit írjak! — kiáltotta.

Valahogy mégis megmaradt az írás. Kéziratmásolatokban adták tovább a költő tisztelői.

„Emberek!

Fájdalmas szívvel szólok hozzátok! Gondoltok-e arra, hogy miért dúl százmilliók vérlázas háborúja?

Apák! Anyák!

Gondoltok-e arra, hogy miért kell az anyaföldet, amit eddig verítékkel öntöztetek, most fiaitok vérével termékenyíteni?

Katonák!

Amikor golyótól sebzett bajtársaitok mellett álltok, s halljátok utolsó sóhaját, kérdeztétek-e egyszer is: miért ez a véres és pokoli háború?

Özvegyek! Árvák! Rokkant nyomorultak! Éhségtől megkínzottak!

Ordítottatok-e már fel a magas égig, hogy miért a szörnyű háborús pusztulás, miért vagytok özvegyek, árvák, miért a sok nyomorék, a sok koldus?

Katonafeleségek! Katonagyerekek!

Megkérdeztétek-e már egyszer is férjtől, apától: miért veszik kezükbe a fegyvert? Miért kell lemondani mindenről, ami élet?

Emberek!

Hozzátok és magamhoz is szólok! Kérdezem: Lázadtok-e, lázadunk-e, hogy ne töltse be országunkat és milliók lelkét a jaj, a szenvedés?

Népek! Emberek! Elvtársak!

Eddig csak kérdeztem! Most, ha későn is, de kiáltok: Lázadjatok!

Vessünk véget a háborúnak, a kizsákmányolásnak! Építsünk új, szocialista társadalmat!"

Különösen Gaál Edit volt az, akire mély hatást tett, ahogy Török felolvasta a költő írását. De nem is maga az írás volt csak az, ami megrázta. Ma este jött rá arra, hogy nemcsak jóbarátként szereti Törököt, a meggyőződés hevétől izzó, lázadó fiatal munkást. Azt szerette meg benne, amit önmagában nem mindig talált meg: az akadályok előtt meg nem torpanó, kemény elhatározást. Tetszett neki az is, hogy Törökben — nem úgy, mint saját magában — nincsen semmi érzelgősség. Szerette a céltudatosságát, a büszkeségét. Azt, hogy mennyire büszke arra, hogy ő, a munkásosztály fia olyan ügyért harcol, amely minden áldozatra érdemes.

Elnézte arcát is. Intelligens, határozott vonások, valami kedves mosollyal szája körül. Szeme meleg, kifejező. Szőke, hátrafésült haja kissé borzas. Néha hátrakapta fejét, hogy egy engedetlenül lelógó hajtincs a helyére kerüljön.

Amikor Török befejezte a röplap olvasását, Gaál Edit elgondolkozva mondta:

— Álomnak is szép lenne, ha már lázadnának!

— Eljön majd annak is az ideje! — mondta Török keményen. Majd ismét rátért arra, amit tulajdonképpen el akart érni, az asztalnál ülők „aktivizálására". Arra kérte őket, hogy segítsék a háborúellenes ifjúmunkások mozgalmát.

— Mindenkire nagy szükség van! Itt van például az egyesített budapesti ifjúmunkás akcióbizottság. Itt vannak a VII. kerületiek. Itt van a Szabadság Budapesti Munkásképző Egylet. Sokszáz munkásifjú és munkáslány. Osztályharcos szocialista szellemben kellene nevelni őket. Jöjjenek, segítsenek a munkában!

Korvin és Sallai összenéztek. Ragyogott a szemük az örömtől. Nagyon tetszett nekik Török. Gaál Edit titokban különösen boldog és büszke volt reá.

Korvin válaszolt Török felhívására:

— Török elvtárs! Maga is épp olyan jól tudja, mint mi, hogy kivételes törvények vannak ... A fejünkkel játszunk ... Mi,

mind a hárman egyetértünk magával. Mi is szocialisták vagyunk. De mi itt ma mégsem adunk választ magának. Edit talán megengedi — fordult hozzá Korvin —, hogy legközelebb nála jöjjünk össze. Maradt még miről beszélnünk.

Török ebbe szívesen beleegyezett.

Gaál Edit megmondta lakása címét.

— Ne a lakásán, a műteremben találkozzunk — javasolta Korvin. Gaál Edit csodálkozva nézett Korvinra. A műteremben volt a titkos nyomda. Mégis örömmel megadta a címet. Egész szívével érezte, hogy ha valaki, úgy Török méltó a bizalomra.

Török állt fel elsőnek. Kilenc óra volt. Éjjeli műszakra kellett mennie. Általában nappalos volt. Néha azonban műszakot cserélt, hogy az éjjelesek között is megismerje a hangulatot, beszélhessen a bizalmiakkal.

Búcsúzáskor meleg pillantással összenézett Gaál Edittel. Kézfogásuk tovább tartott, mint az egyszerű ismerősöké, vagy akár jóbarátoké.

Korvin és Sallai is szívélyes barátsággal búcsúztak Töröktől.

AZ ÖNKÉNTESEK A FRONTON

A frontra szökő négy barát — mert már azok voltak — hat napot rostokolt Kassán. Egyelőre nem volt lehetőségük tovább utazni. Egyenruháik sem készültek el olyan gyorsan, ahogyan azt a mester megígérte.

Katonaszállító vonat ritkán haladt keresztül az állomáson. Kórházvonat azonban sűrűn érkezett. A sebesültek kisebb része kassai hadikórházakban maradt. A többieket tovább szállították az ország mögöttes részeibe.

Ezután a vonatot kitakarították, fertőtlenítették, s még aznap visszaindították a frontra.

A fiúk várakozó türelmetlenségükben rendszerint ott álltak a kórházvonatot fogadó tömegben. Timár egy ilyen, frontra vissza-

térő kórházvonat tizedesét környékezte meg kéréssel és pénzzel, hogy vigye őket magával a mögöttes hadszíntérig.

Délutánra végre egyenruháik is elkészültek. Már sötétedett, amikor az újonnan készült katonaruhával, élelmiszerrel megtömött hátizsákjaikat a vállukra csatolhatták.

Elindultak az állomásra.

Izgalmas percek következtek.

Boldogan szorongatták egymás kezét, amikor az állomás megbeszélt helyén, a kórházvonat egyik ajtajában meglátták a jókedvű, hetykebajuszú, barna, kerekképű szanitéct.

Odalopakodtak a kórházvonathoz. Felkapaszkodtak a vagonba, amelynek ajtaját a tizedes jóelőre kinyitotta.

A fertőtlenítő kocsi volt.

— Karbolszagú ugyan a levegő, de legalább senki sem nyit be ide. Ágyat is vethetnek a takarókból. Az ablakon ne nézzenek ki. Különösen az állomásokon legyenek óvatosak — magyarázta a tizedes halkan.

A vonat elindult.

— De most már mondják meg, mifélék maguk? Mi hajtja magukat a frontra? — kérdezősködött tovább a káplár, miközben leült az egyik pokróchalomra.

— Csak a jövő évben következik a mi korosztályunk, s nem vettek be bennünket katonának. Most kiszökünk. Ott majd bevesznek bennünket — magyarázta Szabados.

— Nem gyöngyélet a frontélet! — felelte a katona. — Először én is jókedvűen mentem. Amikor végre másfél év után két hét szabadságra hazajöttem, bizony, egyetlen porcikám sem kívánkozott vissza. De persze, muszáj volt! Pár nap múlva, hála a magasságos úristennek — ezt valóban úgy mondta, mint aki nagyon hálás érte —, golyót kaptam a vállamba. Néhány hétig kórházban voltam. Most szanitéc vagyok. Kiszabadultam végre a pokolból.

Szabados nem hallgathatta szó nélkül:

— Kötelesség a front, még ha nehéz is. Nem helyes a lógás!

A tizedes gúnyosan, keserűen nevetett.

— Nem vagyok én gyáva! Kisezüstöm is van. De az ördögnek kell csak a háború.

Aztán ugyanilyen nyers őszinteséggel még sokat mesélt a háborúról, a sebesültekről, s hogy bizony, legjobb otthon lenni az asszonynál, a meleg dunyha alatt.

Amikor elment, a pokrócokból ki-ki kényelmes fekvőhelyet készített magának.

Lefeküdtek. A szokatlan hely, a nehéz karbolszag elvette beszélőkedvüket.

A tizedes harsány jóreggeltje zavarta fel őket álmukból. Két csajka meleg feketekávét hozott nekik.

— Biztosan fáznak! — mondta emberséggel.

Kibújtak a pokrócágyakból. A szanitéc tréfálkozott. Arra célzott, hogy akár a tábori csendőrök is elfoghatják őket. Timár rákiáltott:

— Elárult minket?

— Szó sincs árulásról — nevetett a félreértésen. — Nekem ebből csak bajom lenne.

— Magam is tudom, hogy mi a szökés! — tette hozzá. — Az első mesteremtől én is megszöktem. Pékmester volt. Ütött, vert mint egy kutyát. Felőlem tehát nyugodtak lehetnek, akárhogyan kerültek is el otthonról. Már nem gyerekek. Tudják, mit csinálnak.

Kisfalvy megköszönte a tizedes megnyugtató szavait.

— Mi köszönni való van ezen — kérdezte őszinte méltatlankodással a mindig tréfás „házigazda".

— Ha szegény ember vagyok is, de becsületes. Megállapodtunk, hogy kiviszem magukat a frontig. Tartom az alkut. De most már igazán mennem kell. S mivel többé talán nem találkozunk, tiszta szívből sok szerencsét! Remélem — tette hozzá —, hogy mielőbb megokosodnak, és épségben visszakerülnek a családjukhoz, mert azt mindenesetre tanulják meg, jó emberük mondja: a lógás a legokosabb, amit tehetnek a háborúban.

Herczog, amikor a tizedes már elment, nevetve mondta:

— Micsoda felfordulás lehet otthon! Amilyen harcias az anyám, szorulnék tőle, ha hazazsuppolnának.

Ezen mind a négyen jót mulattak.

Timár nevetve megtoldotta:

— Ti nem is tudhatjátok, hogy mi az igazából szorulni. Amikor az én mesterem szab nemzetiszínű ruhát — az az igazi verés! Hogy miért nemzetiszínű? Mert amikor az ütést lekeni, piros a helye, később fehér, harmadnapra meg zöld.

Kisfalvy tűnődve emelte fel a fejét. A tizedes is azt mesélte, hogy megszökött a mesterétől, mert ütötte-verte mint a kutyát. Most Timár is a mestere komiszságát szidja. Megkérdezte Timártól:

— Mondd, minden mester ilyen komisz?

— Talán akad jó is közöttük — felelte a másik. — Az enyém maga a megtestesült ördög. És ha még kézzel ruházna, de azzal veri az inast, ami éppen a kezeügyébe akad!

— Ezért fenyegetett az apám mindig az elsőben, hogyha nem tanulok jól, inasnak ad — mondta Herczog még mindig nevetve. — Én bizony visszaütnék!

— Ugyan-ugyan! — felelte Timár lekicsinylően. — Akadnak ott erősebb legények is, mint te. Mégsem mernek visszaütni. Szerződés van. A mesternél kell felszabadulnod, különben elvész az inasidő. Volt nálunk egy inas — mesélte tovább —, akit akárhányszor is ruházott a mester, soha egyetlen mukkot sem szólt. Pedig erős, nagydarab legény volt. De amikor kezébe vette a segédlevelét, nekiesett a mesternek és úgy elverte, de úgy . . . „Nesze az első évért! Nesze, ez a másodikért! Ez meg a harmadikért!" — kiáltotta. A mester üvöltözött, segítségért ordított. A segédek meg az inasok a fülük botját sem mozdították. De én sem, a fene a dolgát. Mintha megsüketültünk volna valamennyien. Amikor az új segéd annyira elverte a mestert, hogy az már jajgatni sem tudott, jobbról-balról lekent neki még egy utolsót: „Nesze, ez meg a felszabadító levél!" Azután fogta a kalapját, kiköpött és elment.

Timár még ezután is sokat mesélt az inasok sorsáról, a látástól vakulásig tartó ingyen-munkáról. A többiek alig hittek neki.

Beszélgetésük során a szocialistákról is szó esett. Kisfalvy lekicsinylően beszélt róluk. Timár védte őket. Élessé vált a vita.

A hirtelen jött vitának Szabados kiáltása vetett véget.

— Odanézzetek!

Elpusztított, leégett város kormos, csonka falai mentén haladt a vonat.

Éjjel keresztüljutottak a Kárpátokon. Most már messze benn jártak Lengyelországban. Egy darabig, amerre csak robogott a vonatuk, mindenütt a rombolás ijesztő képe tárult eléjük. Alig volt ép ház. A templomtornyok csonkán meredtek az ég felé. A vasút mentén húzódó utat és a közeli földeket szekérroncsok borították. Az árkokban oldalra dőlt autók hevertek. Nagy hadseregek csatái dőltek itt el.

Később vonatuk cammogva haladt át egy ideiglenes fahídon. A felrobbantott, összeroncsolt vashíd mint valami torz, soklábú szörnyeteg hevert mellette a vízben.

Megérkeztek a közvetlen front mögötti területre. Reggeliztek, majd átöltöztek újonnan készült egyenruhájukba. A civilruhát hátizsákjuk aljára dugták.

Tetszett nekik az egyenruha. Emberebbnek, többnek érezték magukat benne.

Leszállni készültek a vonatról. Egy őrházat lestek, amelyről a tizedes beszélt.

Még néhányat zökkent a vonat, azután egymásután leugráltak róla.

Már sötétedett, mire beértek az állomástól négy kilométerre levő városkába.

Az erősen elpusztított járási székhely, amelynek békeidőben mindössze párezer lakosa lehetett, most sokkal több embernek adott szállást.

Menetben, párosan, csoportosan, mindenütt katonák jöttek-mentek. A sürgő-forgó tömeg kavargásából magyar, német, cseh, lengyel, román, ukrán szavak bábeli zűrzavara áradt feléjük.

Egy ideiglenes fahíd elé érkeztek. Katonák őrizték. Timár előrement. Azt figyelte, kérnek-e igazolványt a hídon áthaladóktól. Közben magyar szó ütötte meg fülüket.

— Nicsak, milyen stramm, fiatal katonák! — kiáltotta több sétáló katona közül az egyik.

Egyenruháikban tényleg jól festettek. Timár volt a legerősebb, a legkatonásabb. Vállszélességben Kisfalvy és Szabados is elérte a katonatermetet. Csak Herczog volt amolyan sápadt, vékony, gyerekes.

Amikor sapkarózsájukról kiderült, hogy a fiúk szintén magyarok, a katonák megszólították őket.

Timár és Kisfalvy — mert főként ők vitték a szót — egyik hazugságból a másikba keveredtek. Azt mondták, hogy lemaradtak frontra induló csapatuktól és most szállóhelyet keresnek. Egyelőre nem találnak. Attól félnek, ha szállásutalványért jelentkeznek a városparancsnokságon, ott fogják őket, mert nincsen igazolványuk.

— Így köpeny nélkül pedig megfagytok — vélte egy Németh nevű katona.

— Bizony megfagytok — sajnálkozott egy őrvezető is.

Barátságosan még azt is hozzátette:

— Nem igazi katonák ezek. Nyilván a frontra szöktek a szamarak, ahelyett, hogy otthon maradtak volna. Mást meg kötéllel kell fogni. De megfagyni mégsem hagyhatjuk őket — mondta inkább önmagának, s szállást ígért a fiúknak.

— Nálunk a barakkban megfértek.

Hosszú, tekervényes utcákon mentek a hídontúli nagy barakktáborhoz. A fiúk örültek, hogy az éjjelt nem kell a szabadban tölteniük. Erősen tavaszodott már, de még az éjjelek hidegek voltak.

Kocsmához értek. Nagy csodálkozásukra, teljesen ép volt a ház. Harmonikaszó, hangos nótázás, kurjongatás hallatszott ki az utcára.

Timár arra gondolt, meg kellene vendégelni a szállástadó katonákat. Megsúgta Herczognak. Hiszen övé volt a pénz. S Herczog már invitálta is új barátaikat a kocsmába.

— Van pénzünk. A fronton úgysem tudnánk vele mit kezdeni.

— Mi meg majd ennivalót adunk — mondta az őrvezető. Az újonnan összeismerkedett társaság benyitott a kocsmába.

Leültek egy hosszú deszkaasztalhoz, amelynél már ült néhány katona. Pálinkáztak.

A zsúfolásig telt helyiségben vágni lehetett a füstöt. Pislákoló petróleumlámpa világított csak. A fojtogató dohányfüstben a legközelebbi asztalnál ülőket is alig látták.

Evés után a bor megoldotta az amúgy is beszédes kedvű katonák nyelvét. Beszélgetésükben minduntalan visszatért egy szó: otthon.

A szokatlan hely, az otthon emlegetése mély hatással volt a fiúkra. A kocsma füstjén, annak zajos-hangos világán keresztül olyan hazai képeket láttak, amelyeket két héttel ezelőtt észre sem vettek volna. Emlékeikre összeszorult a szívük. S ahogy hallgatták új bajtársaik otthoni emlékezéseit, a négy fiatal, kalandos életbe került katona itt ebben a bűzös, hangos ivószobában érezte át s értette meg először igazán, mi is volt a tiszta, meleg szülői otthon...

A barakktáborba baj nélkül bejutottak. Fekvőhely azonban már nem volt számukra. Felöltözötten feküdtek a priccsek között a földre. Takarójuk sem volt. Hátizsák volt a párnájuk.

Éjjel hidegre vált az idő. Égő szemmel, meggyötört testtel ébredtek.

Amikor az őrvezető meglátta a hidegtől minden porcikájukban remegő fiúkat, különösen Herczogot, megsajnálta őket, és nagyot káromkodott.

— Ki tudja, nem szereztetek-e valami hektikát! — morogta. — De remélem, az éjjel megjött az eszetek, s amíg nem késő, a front helyett hazafelé indultok. Fussatok innen! Várjátok meg otthon legalább azt az egy évet, amíg behívnak benneteket. Szamár az, aki előbb vonul be, mint amikor muszáj.

— Eridjetek haza, amíg nem késő! — magyarázta Németh gyalogos is. — Otthon a kutyának is jobb a dolga, mint itt a katonáknak ezen az átkozott fronton. Egy év alatt vége lehet a háborúnak és megúsztátok!

A reggeli feketére várakozva ismét a háború borzalmaira fordult a szó. A katonák nem túloztak, csak az igazat mondták. Maguk

előtt is hihetetlennek tűnt az a sok szenvedés, nyomorúság, amin átvergődtek. Beszéltek hosszú menetelésekről, a katonák lábáról leszakadó papírtalpú bakancsokról, amelyeket megvesztegetett hadtáposok vettek át a hadiszállítóktól. Beszéltek a lövészárkokban töltött hetekről, amikor néha napokig elmaradt a menázsi. Beszéltek arról, hogy sokszor napokig térdig érő vízben ültek az esővízzel telt lövészárkokban. Tréfás keserűséggel beszéltek a katonák örökös útitársáról, a tetvekről, amelyek mennyországa a háború. Felidézték a rohamokat, amelyekben úgy hullottak a bajtársak, mint kaszasuhintástól az érett gabona.

Sorban, szinte egymásnak adva a szót, erős, érdes, sokszor durva katonaszavakkal rajzolták meg a háború képét. Nem volt köztük egyetlenegy sem, aki lelkesedett volna a háborúért. Megállapodott közömbösséggel, valahogy természetesnek vették, hogy háborúnak is kell lenni.

A fiúkat a fronttól azonban még ez sem riasztotta vissza. Ők ott akartak lenni a lövészárkokban, a rohamokban. Hősöknek hitték magukat. Harcolni akartak. Hazafias szép szavakkal mondták el mindezt a katonáknak. Azok azonban a maguk csendes módján csak gúnyolódtak rajtuk. Haza? A katonák érezték, hogy nem a haza érdekében véreznek. Az egyik öregebb baka meg is mondta nyíltan, hogy ez bizony a Schönborn gróf, meg az Andrássy gróf, meg a sok mifene gróf hazája, nem az övé.

— Hol az én földem, hadd védjem meg! — kiáltotta.

Arról is elvitatkoztak, hogy nem is azért a göthös vén Ferencjóskáért, mint inkább a német császárért űzték őket ide, pedig jól tudják a nótát, hogy: „Ne higgy magyar a németnek . . .”

A híg fekete után a fiúk búcsúzkodtak. Megköszönték a szállást.

A katonák, akik csak néhány napja jöttek vissza a frontról s most tartalékban voltak, szívesen bevették volna őket maguk közé. Mégsem tették.

— Ha már a frontra mentek — mondta Németh —, inkább másutt próbáljatok szerencsét. Nem emberek a mi tisztjeink. Lenyelnének benneteket keresztbe. Biztosan találtok az úton a miénknél jobb csapatra.

Átyáskodó ember volt ez a Németh. Még a barakkból kifelé menet is azt mormogta a fülükbe:

— Rosszat csináltok fiúk. Isten ellen való vétek, ha kimentek a frontra!

A fiúkat azonban nem lehetett eltéríteni szándékuktól.

Egyenletes léptekkel haladtak az országúton. Úgy gondolták, hogy közben majd csak akadnak magyar csapatra, amelyhez csatlakozhatnak. Találkoztak is jövő-menő kocsikkal, autókkal, trénoszlopokkal, de egy sem tartozott magyar csapathoz.

Délig meneteltek. Még volt egy jódarab szalonnájuk. Ettek. Szabados megszólalt:

— Nem érdekes, fiúk, hogy azok a katonák, akikkel eddig beszélgettünk, mind utálják a háborút?

Kisfalvy is elgondolkozott és Szabadosra nézett:

— Nem szeretik a katonaéletet. Talán félnek! — mondta.

— Nem hiszem! — felelte Szabados. — A szanitéc tizedesnek kisezüstje van, az őrvezetőn nagyezüstöt láttam. Édesapámnak is Signum Laudisa van, mégis, amikor véget ért a szabadsága, nehéz szívvel ment vissza a frontra.

Ebéd után, ahogy újból elindultak, hosszú trénoszlop érte be őket.

Egy lóháton ügető köpcös századosnak feltűnt a négy új egyenruhájú, nem csapatban vonuló, fegyver és köpeny nélküli fiatal katona.

— Hová legények? — kiáltotta, miközben lova járását gyors kantárszorítással meglassította.

— Nagóba! — felelte Kisfalvy izgalmában találomra.

— Mit kerestek ott? Hol szolgáltok? — kérdezte a tiszt barátságosan és leugrott a lováról.

Kisfalvy kertelve magyarázta a már begyakorolt hazugságokat. A százados fürkésző pillantását látva megértette, hogy nem segít

a hazugság. Őszintén megmondta, hogy kicsodák és miért szöktek a frontra.

— Százados úr — fejezte be nagyot sóhajtva Kisfalvy — engedjen minket tovább menni!

Néhány tiszt puszta kíváncsiságból megállt a beszélgető kis csoportnál. Volt köztük olyan is — Apáthy főhadnagy —, aki évekkel ezelőtt a Korall utcában érettségizett. A főhadnagy a Korall utcai tanárokról kezdett érdeklődni.

— Csakugyan Korall utcaiak! — állapította meg Apáthy főhadnagy.

— Mit csináljunk velük? — kérdezte a százados félig Apáthytól, félig a fiúktól.

Kisfalvy felbátorodott.

— Tegyen úgy a százados úr, mintha nem találkozott volna velünk!

— Hohó, ez nem megy! — szakította félbe a százados Kisfalvyt. — Én nem húnyhatok szemet. A gyanús alakok feltartóztatása kötelességem. Mivel igazolványotok nincs, a legközelebbi városparancsnokságnak adlak át benneteket. Az majd úgy intézkedik, ahogy jónak látja.

— Miért vagyunk mi gyanús alakok, százados úr? — kérdezte Kisfalvy önérzettel.

A századosnak voltaképpen semmi köze sem volt az egészhez. Csak a jószándék vezette. Azt gondolta, ej, mi az ördögnek szöknek a frontra ezek a kölykök.

Látta azonban különösen Kisfalvy felhevült, égő arcát és megértette a fiúk lelkiállapotát. A korallista főhadnagy is azt súgta a fülébe, hogy engedje futni őket. Végül a százados elmosolyodott.

— Hát ha annyira akartok, menjetek! Nem tartóztatlak fel benneteket. Üljetek a kocsikra! A város még messze van. Ott azután menjetek, amerre láttok! És köszönjétek ezt a komátoknak — mutatott a főhadnagyra.

Nagy ütközet lehetett ezen a vidéken. Gránátvágta tölcsérek, elhagyott lövészárkok. A faluszéli réten fakeresztek jelezték a tömegsírokat.

A trénoszlop késő este ért Nagóba. A tisztek bementek a városba. A legénység — köztük a fiúk is — a külváros szélén, a szabadban töltötték az éjszakát.

Korán reggel a régi korallista Apáthy főhadnagy tisztiszolgája jött értük.

Ahogy a város központja felé mentek, mindenütt romhalmazt, légnyomástól lesodort tetőket, tátongó oldalú házakat láttak. A pusztulás látványát azonban már enyhítette az örök energia: a munka. Munkáskezek azon fáradoztak, hogy a romok fölött újra megindulljon az élet. Emberek, főleg gyerekek, asszonyok kutattak, keresgéltek a romok között. Deszkákat, gerendákat szedtek össze, hogy valami bódét tákoljanak össze maguknak, amelyben ideiglenesen meghúzódhatnak. Másutt a beszakadt oldalú házakban sütöttek-főztek az asszonyok. A kereskedők leégett boltjaikból előkotorták megmentett portékájukat, s rozzant asztalkákra rakva, az utcán árusították.

Katonai munkásosztagok és telefonisták dolgoztak mindenfelé, hogy szabaddá tegyék az utakat, rendbehozzák a vasutat, a telefont.

Apáthy főhadnagy és a trén többi tisztje egy erősen megrongált emeletes házban kapott szállást. Ahol a főhadnagy töltötte az éjszakát, valamikor elegáns szalon lehetett. Most a bőrfotelekből kilógott a kóc. A csillár a sarokban hevert. A tükrös szekrény ajtaját betörték.

Amikor a fiúk beléptek a szalonba, még ott volt a gumikád. Apáthy főhadnagy fürdés után volt. Öltözködött. A főhadnagy a kiadós alvás, fürdés után jókedvű volt.

— Hogy vagytok, korallisták? — fogadta őket vidáman. — Azért hivattalak benneteket, hogy amíg csinálok veletek valamit, van itt valahol egy előszoba, abban ellakhattok. Pista, a tisztiszolga, majd megmutatja, merre van az a lyuk. Mert hát szobának nem lehet nevezni. Ha az lenne, már abban is lakna valaki.

Apáthy főhadnagy később a tisztikaszinó-barakkban Alvinczy

őrnagynak, egy tartalékban lévő zászlóalj parancsnokának elmesélte, hogy csapata az úton felszedett négy fiatal katonát.

— Értelmesek, ügyesek. Budapestről egészen idáig szöktek. Hárman közülük korallisták. Én is odajártam. Egy év múlva mint érettségizettek, amúgy is sárgasávos önkéntesek lehetnének. Igaz, majdnem elfelejtettem, egy inasgyerek is van velük. Megkértek, hogy segítsem ki őket a frontra. Kérlek, nem tudnád magadhoz venni őket?

Alvinczy őrnagy eleinte szabódott, a szabályzatra hivatkozott.

— Mindenkinél vannak korhatáron aluliak. Neked is lesz négy nagyszerű fiatal katonád — felelte Apáthy szinte elérzékenyülve.

Estére meghívta Alvinczyt borkóstolóra. Legalább nézze meg őket.

Alvinczy elfogadta a meghívást.

Hazaértekor Apáthy örömmel újságolta a fiúknak, hogy féligmeddig „eladta" őket egy frontzászlóalj parancsnokának.

— De engem ne szidjatok, ha a fronton becsináltok a nadrágotokba.

A borkóstolóból reggelig tartó mulatozás lett. Az ütött-kopott zongora hangjai mellett a tisztek úgy mulattak, ahogy csak frontkatonák tudnak, akik elkerülték a halált.

A másnap örömére is ittak, előre. Hiszen könnyen megeshet, hogy holnap már nem koccinthatnak többé.

Berúgott már a társaság, amikor Alvinczy őrnagy a beborozott ember barátságos hangulatában behívatta és kikérdezte a fiúkat.

— Igazán velünk akartok jönni a frontra? — kérdezte, és italtól homályosuló szemét végighordozta rajtuk.

— Ez a legnagyobb vágyunk — felelte Szabados.

— Jól van, beveszlek benneteket önkénteseknek! Hármatoknak a sárgasávot is megadom — nagylelkűsködött a zászlóaljparancsnok, arra gondolva, hogy egy nemesi előnevű előkelő ügyvéd fia is van köztük, s végtére a tisztviselő és a kisiparos fia is embernek számít, ha érettségizett.

— De melyik köztetek az inas? — kérdezte tőlük.

Timár jelentkezett.

— Neked persze nem lehet megadni a sárgasávot. Te majd baka leszel — mondta érdesen, keményen.

Timár elvörösödött. Lelkéig hasított a megkülönböztetés. „A diákból lesz az úr" — gondolta. De nem szólt semmit. Most először gondolt arra, hogy talán hibát követett el, amikor a frontra szökött.

A mulatság ezután újult erővel folytatódott hajnalig. Folyt a bor. Valahonnan fizetett, festett lányok jöttek.

— Igyál Kálmán, igyál — ordította egy részeg zászlós a koralista főhadnagynak. — Addig iszunk csak, amíg meg nem döglünk . . .

Reggel ölben vitték el őket tisztiszolgáik.

Közel két esztendeje folyt már ekkor a világháború.

A roppant áldozatok és erőfeszítések eleinte sikereket hoztak a központi hatalmaknak. Később azonban az osztrák-magyar hadsereg elveszti a csatát Szerbiában, visszavonul Galíciában. Egész hadseregek pusztulnak el. Azután az olasz fronton is zsákutcába kerül a császári-királyi haderő.

Otthon azonban csak győzelmekről tudnak. Erről írnak az újságok, ezt jelenti nap mint nap a vezérkar hivatalos közleménye.

Mindenütt nagyobb az átlagnál a magyar csapatok vérvesztesége. Régi monarchista hagyomány alapján az osztrák hadvezérek szívesen vetik a legvéresebb harcokba az amúgy is mindig lázongó magyarokat. „Hadd vérezzenek, legalább kevesebb velük a baj."

Németország mind az orosz, mind a nyugati arcvonalakon kezdetben szintén sikeresen folytatja a háborút. A nagy marne-i csatában azonban a franciák megállítják a németek diadalútját. Hiába ezután már az oroszok felett aratott nagy tannenbergi és mazuri győzelem. Hiába a gorlicei frontáttörés. Hiába a folytonos német fölényről szóló győzelmi jelentések. Az antant haderők gazdasági és számbeli túlereje 1915 végétől mind fokozódóbban érezteti hatását. A mozgó háború, aminek sikerében a németek annyira bíztak, meglassul. A frontok megmerevednek. A háborús kilátások a központi

hatalmak számára mind kevésbé bíztatóak. Még a tisztek is — különösen a tartalékosok — kételkedni kezdenek a győzelem lehetőségében. Minden lelkesedés híján a magyar tisztek jobbik része meg kezd egyenest tartózkodó lenni a háborúval szemben. Menteni akarják önmagukat, és nem egy a legénységét is.

A magyar tisztek egy másik része — különösen a hivatásosak — az osztrák-magyar hadigépezet összetartó csavarjaként továbbra is brutális, embernyúzó, kegyetlen. Az előléptetés, a csillag, a kitüntetés minden életcéljuk.

Van egy harmadik réteg is. Ezek a háborúban csak a nyerészkedés ezernyi lehetőségét látják. Mindent ellopnak a katonáktól.

Alvinczy őrnagy a második réteghez tartozó sírva-vigadó tényleges tiszt; az osztrák-magyar hadsereg összetartó csavarja.

Hozzá került a négy fiatal önkéntes.

AZ ILLEGÁLIS NYOMDA

Térjünk vissza egy kissé Budapestre . . . Az első vereségeket érző városba, a háborút gyűlölő fiatalok körébe.

Török Sándorra mély benyomást tettek új ismerősei. Emiatt is, Gaál Edithez fűződő érzelmei miatt is nagy örömmel fogadta a meghívást a lány műtermébe.

Nem értette ugyan, hogy milyen műteremről lehet szó, de majd meglátja.

Pontosan a megbeszélt időben ért a Visegrádi utcába. Felsietett a félemeletre. Csengetett.

Csak a csöngetés után vette észre, hogy az ajtóra szögezett névtáblán „Hevesi Gyuláné műterme" a felirat. Megdöbbent. Még csak nem is sejtette, hogy Gaál Edit Hevesi felesége.

Nem értette, hogyan lehetséges ez. Hiszen Gaál Edit még egy héttel ezelőtt az egyik este együtt sétált vele a Rókus kórház mellett. Egy nagy téglarakáson ülve mint két jópajtás zacskóból hazai sütésű töpörtőt vacsoráztak. Most pedig ahogy Török nézte-nézte a

számára oly idegen névtáblát, úgy érezte, hogy Gaál Edit becsapta. Nagyon bántotta, hogy Edit hazug módon titkolózott előtte.

De már csengetett. Talán visszafordult volna, hogy hirtelen rátámadó érzésein úrrá legyen, amikor Edit már nyitotta is az ajtót. Kedves mosollyal, mindkét kezét feléje nyújtva üdvözölte.

Korvin és Hevesi is szívélyesen fogadták Törököt.

A műterem barátságos, egyszerűen berendezett volt. Meglátszott, hogy nő a házigazda.

Teáztak. A háború és a szocializmus kérdéseiről beszélgettek.

Török a vitatkozás hevében valahogy úrrá lett fájdalmas meglepetésén. Igyekezett csakis az ügyre gondolni. Megint csak felvetette, hogy Korvinék kapcsolódjanak be az ifjúmunkás mozgalomba.

— Szocialista kötelességük kívánja ezt maguktól — mondotta meggyőzően.

Korvin azt felelte Töröknek, hogy őrá bízzák a döntést. Előbb azonban meg akarnak neki mutatni valamit.

Gaál Edit felállt. A műterem egyik falát csaknem eltakaró, nagy, bekeretezetlen kép felé tartott.

A kép bibliai jelenetet ábrázolt. Káin megöli Ábelt.

Gaál Edit megállt a falnak döntött kép előtt. Gyakorlott mozdulattal eltolta a vásznat. Török udvariasan segíteni akart.

Gaál Edit nem engedte.

Hevesi is szólt Töröknek:

— A képhez nyúlni Edit szent és sérthetetlen joga. A kép mögött szentély van. Csakis Edit kiválasztott szentjei tehetik be oda lábukat.

A kép mögött kilincsnélküli tapétaajtó volt.

Mielőtt kinyitotta volna, Korvin és Hevesi is felálltak és az ajtó felé indultak.

Gaál Edit azonban erélyesen rájuk szólt.

— Maradjanak szépen a helyükön! Török jön csak velem!

A sötét szobában egyik kezével Törököt vezette, a másikkal a villanykapcsolót kereste.

Török egyáltalán nem értette, miért ez a sok hókusz-pókusz,

miről is lehet szó? Egy pillanatig még azt is hitte, hogy Gaál Edit talán bolondot űz belőle. Bizonytalanságában megbotlott a félhomályban.

— Jaj, vigyázzon! — kiáltotta Edit, majd ahogy utánakapott, önkéntelenül átölelte a fiú vállát. Török ekkor hirtelen magához szorította szerelmét és semmi mással nem gondolva, megcsókolta a száját. Szíve minden vágya benne volt a csókban.

Gaál Edit megriadt az oly váratlan és forró csóktól. Elvesztette a nyugalmát, az önuralmát. Attól tartott, hogy a másik szobában észrevehettek valamit.

Egy pillanatig nem tudta, mihez kezdjen. Utána gyors mozdulattal felkattintotta a villanyt.

A hirtelen világosságban Töröknek egy pillanatra be kellett húnynia a szemét. Edit lángvörös volt, akár a pipacs.

Leplezni akarván a csók miatti zavarát, Edit a szokottnál hangosabban beszélt. Azt mondta Töröknek:

— Nézzen jól körül, remélem, örülni fog mindennek.

Török, aki közben már arról is megfeledkezett, hogy Gaál Edit meg akart valamit mutatni, körülnézett.

Sokszorosítógép a sarokban, papírtömeg egy kis asztalkán. Nem kétséges, titkos nyomdában van.

A szerelem, a csók, a titkos nyomda sok volt egyszerre. Török meg is bánta a csókot, és zavarában szinte kábultan nézett maga körül . . .

Gaál Edit ugyancsak nagy zavarban megindította a sokszorosítógépet.

— Edit! Nyitva az ajtó! Hallod! Nem szabad dolgozni! — kiáltotta Korvin, és Hevesivel a szobába lépett.

Gaál Edit azonnal megállította a gépet. Kivett egy papírlapot. Odanyújtotta Töröknek.

— Legújabb röplapunk! — mondta.

Török most már végképpen nem tudta, hogy mit szóljon. Megtréfált gyereknek érezte magát, és nevetségesnek találta a helyzetét. Égő arccal gondolt arra, hogy még ő akarta beszervezni a maga

szerény, illegális munkájába ezeket a kitűnő elvtársakat. A csók is égette. Talán nem kellett volna megtennie — gondolta.

Valamit azonban mondania kellett.

— Titkos nyomda!! Erre nem gondoltam volna. Azt sem tudom, hogy mit mondjak — nyögte ki végre.

Gaál Edit megértette Török zavarát. Maga sem találta helyét. Hamarosan el is küldte mindhármukat.

— Én még maradok! Azután majd én is hazamegyek — mondta idegesen.

Korvin és Hevesi a kapuban elköszöntek Töröktől.

Utána egy darabig még sétáltak.

— Kissé szentimentális volt ma az asszonyka — mondta Hevesi elgondolkozva.

— Igen, csakugyan ideges volt! — válaszolta Korvin. Majd hozzátette:

— Azt hiszem, jól tennéd, ha megindítanád a válópört. Editet talán zavarja, hogy a nevedet viseli.

— Igen! Ezen már magam is gondolkodtam — felelte Hevesi, s elbúcsúzott Korvintól.

Hevesi maga is beleszeretett Gaál Editbe, de ma este megértette, amit eddig csak sejtett: Edit Törököt választotta.

Török még sétált egy ideig. Azután hazament és lefeküdt. Sokáig nem jött álom a szemére.

Újból és újból elolvasta a röplapot. Nehezen tudott elaludni.

Reggel anyja bejött a szobába, hogy fiát felkeltse. Az éjjeli-szekrényen meglátta a röplapot. Átfutotta.

Török Irén régi szocialista. Férje már nem élt. Munkáslányból egy évtizeddel ezelőtt lett pártfunkcionárius. A szociáldemokrata párt bürokratái közé kerülve maga is azzá lett. A szociáldemokrata pártvezetőségi tagságért elszakadt munkástársaitól, a harctól.

Tudta, hogy fia baloldali. Sokszor vitáztak emiatt. Török Irén azonban csak most, az illegális röpiratot olvasva értette meg, hogy fia milyen messzire jutott.

Aggódóan, fürkészően nézte alvó fiát. Féltette a rendőrségtől, a bíróságtól.

Töröknek munkába kellett mennie. Anyja felébresztette. A röplappal a kezében szemrehányóan állt elébe:

— Ezért legalább három évet kapnátok! Akik írták és kiadják, jól tennék, ha vigyáznának a tollukra. Nem jártok helyes úton.

— Miért, édesanyám — kérdezte Török —, talán az a helyes út, ha eltitkoljuk az igazságot? Ne harcoljunk a háború ellen? Mi nem olyan szocialisták vagyunk, mint ti, vaskalapos szocdemek! — felelte fia, gúnyosan is, tréfásan is. — Mi csakis azokat becsüljük, akik igazat írnak, igazat mondanak, s ami mindennél fontosabb, elveik szerint cselekszenek.

— Mégis, ez a röpirat túl erős — ismételte meg anyja.

— A háború ellen csakis így lehet írni. Keményen és osztályharcosan. De másról akarnék veled beszélni. Adj tanácsot! Nem tudom, hogy mit tegyek — mondta Török, akiben még égett a tegnapi találkozás nagy zavara.

— Gaál Editről tegnap megtudtam, hogy egy mérnöknek, egy elvtársunknak a felesége.

Török Irén hallott már Gaál Editről. Tudott egy-két találkozásukról, s amit most hallott, az őt is meglepte.

— Ezt nem hittem volna. Veled találkozgat, és másnak a felesége. Ez nem szép tőle!

Török, akit a műteremben történtek nagyon megzavartak — bár nem volt megbeszélt találkájuk —, másnap este elindult a Fészek Kávéházba. Fiatal volt, telve szerelemmel és nagy gonddal: a történtek után mit tesz, mit mond, milyen lesz majd Edit?

Nem is ment be azonnal a kávéházba. Elsétált előtte, és belesett a függönyös ablakokon.

Korvin, Gaál Edit, Sallai és Hevesi annál a sarokasztalnál ültek, ahol legutóbb. Az élénk mozdulatokból ítélve valamin vitatkozhattak.

Ahogy a kávéházi zene csendesen kiszűrődő dallama mellett az ablakon keresztül Török az elvtársakat figyelte, kétség gyötörte: Megharagudott-e Gaál Edit a csókért? Szólt-e Hevesinek arról, ami közöttük történt?

Szeretett volna bemenni a kávéházba. Odamenni az asztalhoz. A „Hevesi Gyuláné műterme" miatt érzett csalódás azonban még most is annyira égette, zavarta, hogy nem tudta magát rászánni.

Főként az izgatta, azon az érzésén nem tudott úrrá lenni, hogy ő csak egyszerű munkás, Gaál Edit pedig akármilyen jó elvtárs, s talán szereti is őt, mégiscsak arisztokrata, úrilány. Török félt erre gondolni is. S bár soha senkivel szemben nem érezte magát alacsonyabbrendűnek, mindig bízott magában, most éppen talán amiatt, mert annyira szerette a lányt, elfogulttá és bizonytalanná vált.

Töröknek volt már lányokkal dolga. Nem erre gondolt. Tudta, érezte, hogy Gaál Edit, az ő igazi, nagy szerelme, csakis a felesége lehet!

S vajon lehetséges-e, hogy ő, a munkás, feleségül vegye az arisztokrata család szocialista lányát, az okosat, a szépet.

Török igyekezett elűzni ezeket a gondolatait, hiszen ő szocialista, akinek első a kötelessége. A közös munka pedig azt kívánja, hogy rendbehozza velük a dolgát.

Legjobb, ha Korvintól kérek tanácsot — határozta el végül. Korvin rokonszenves, melegszívű, megértő ember. Ha becsületesen elmondok neki mindent, meg fogja érteni.

Nem messze a kávéháztól, egy hirdetőoszlopnak támaszkodva várta meg Korvint. Néhány perccel kilenc után mind a négyen kiléptek a kávéház ajtaján. Sétálva mentek a műterem felé. Török követte őket. Korvin és Sallai azonban váratlanul villamosra szállt.

Ekkor Gaál Edit és Hevesi nyomába szegődött. Szomorúan, irigykedve nézte őket.

Amikor az előtte haladó pár befordult a házba, a műtermi lépcső felé, Török nagyot sóhajtott, és elindult hazafelé.

Pedig ha csak tíz percig várakozott volna, meglátta volna, amint újból kilépnek a kapun.

Hevesi aktatáskája most jóval tömöttebb volt, mint amikor bementek. Gaál Edit is nagy szatyrot vitt.

Az aktatáska és a szatyor röplapokkal volt tele.

Hevesi a lakásáig kísérte Gaál Editet. Búcsúzáskor Hevesi magához vette a szatyrot is. Volt még aznap este egy találkája, ahol a röplapokat tovább adta.

Másnap este Török megint csak elment a kávéházba. Tisztázni akarta a dolgát Gaál Edittel, hiszen feltétlenül együtt akart dolgozni Korvinékkal.

Korvin, Hevesi és Gaál Edit ültek csak a kávéházban. Sallai valahol másutt járt.

Török Korvint várta. Ő is fiatal ember. Azt is tudta, hogy egy elvtársnőnek, a szép Sipos Erzsinek udvarol. Lehetetlen, hogy meg ne értse őt.

Korvin, Hevesi és Gaál Edit kilenc óra felé hagyták el a kávéházat. Török az utca túlsó oldalán úgy követte őket, hogy akkor is utolérje Korvint, ha ma is villamosra szállna.

Mindhárman a műterem felé indultak.

Előbb Gaál Edit, majd Hevesi fordult be a ház kapuján. Az aznap délután készített újabb röplap-szállítmányt akarták elhozni a műteremből. Még este továbbítani akarták.

Korvin, társaira várakozva lassú léptekkel távolodott a háztól. Török nagyon örült a kialakult helyzetnek.

Korvinhoz lépett.

— Jó estét!

Korvin meglepetten köszönt vissza.

— Korvin elvtárs — mondotta elfogódottsággal küzdve —, én már a második este követem magát. Okvetlenül beszélnem kell magával... Valamit el kell mondanom...

— Nem tiltotta el tőlünk senki — válaszolta Korvin, és egyformán csodálkozott Török szavain és zavarán.

— Én magamat tiltottam el! — felelte Török, és nem nézett Korvin szemébe.

Korvin nem értette. Gúnyolódva kérdezte:

— Talán meglepte magát a titkos nyomda, amit megmutattunk? Ha megijedt volna, akkor csak arra kérem, hogy soha, senkinek ne szóljon róla. Ennyit elvárhatunk magától.

Török meghökkent. Elsápadt. Kiérzett hangjából a megdöbbenés. Zavartan magyarázta:

— Egyáltalán nem ijedtem meg a nyomdától. Én nem gyávaságból, hanem Edit miatt maradtam el.

— Edit miatt? Gaál Edit miatt? — ismételte Korvin csodálkozva, és egyáltalán nem értette az összefüggést.

— Igen! Gaál Edit miatt — felelte Török. — Az okát is elmondom. Arra kérem, adjon tanácsot.

Korvin, Törököt hallgatva, előbb csak mosolygott, később szívből felnevetett. Nevetett még akkor is, amikor Töröknek elmesélte Gaál Edit és Hevesi látszatházasságát az örökség, a nyomda megszerzése érdekében.

— De most már menjen! Várjon meg a következő sarkon! — mondta Korvin. — Jobb, ha én magyarázom meg Editnek a helyzetet . . .

Korvin úgy örült a Törökkel való találkozásnak, mint egy gyerek. Még ott magában állva is nagyokat nevetett a helyzet komikumán.

Amikor Gaál Edit Hevesivel kilépett a kapun, tréfásan átölelte a lányt.

— Ide hallgass, Edit, fogadjunk, hogy te még ma este menyasszony leszel.

Gaál Edit meglepetten, Hevesi megrőkönyödve nézett Korvinra.

— Amikor felmentünk, még normális voltál — nevetett Edit.

— Most sem vagyok bolond! — mondta Korvin, majd tréfás mesébe kezdett.

— Az óperenciás tengeren is túl volt egyszer egy kislány, aki férjhez ment. De nem igazából, hanem csak úgy látszatra. A férj

barátja szerelmes lett a fiatalasszonyba. Mivel azonban becsületes ember volt, azt mondta magában: még csak gondolnom sem szabad a barátom feleségére, és bánatos szívvel elbujdosott. Mondanom sem kell, hogy a lánynak is majd megszakadt a szíve. Valaki azt a tanácsot adta, hogy boldoggá lehet, ha felkutatják az elbujdosott legényt és megmagyarázzák neki, hogy a barátja felesége nem is felesége a barátjának, és hogy nem áll akadály a boldogságuk előtt.

Korvin azt hitte, hogy meséjét hangos kacagás fogadja, de sem Hevesi, sem Gaál Edit nem nevetett.

— Hol van Török? — kérdezte volna Edit, de nem szólt semmit. Csak boldog mosollyal szorította meg két hűséges barátja és elvtársa kezét.

— Általános jó estét! — hangzott hirtelen.

Török állt előttük. Magyarázkodni kezdett.

Korvin tréfával ütötte el a kimagyarázkodást.

— Micsoda? Mindjárt tíz óra? — nézett az órájára. — S még nem vásároltunk vacsorára valót. Ti csak menjetek be addig a kávéházba... Ha vásároltunk, visszajövünk.

Azzal befordult Hevesivel együtt egy csemegeüzletbe.

Csinos kiszolgálóleány kérdezte meg tőlük, mit kívánnak.

Korvin tréfásan fél kiló boldogságot kért tőle.

— Sajnos, boldogsággal pillanatnyilag nem szolgálhatok. Csemegebolt vagyunk — felelte a kiszolgálóleány legkedvesebb mosolyával.

— A boldogság is csemege! Sajnos, nem mindenkinek jut belőle — kacsintott sokatmondóan, tréfásan Hevesire Korvin. Majd felvágottat kért. Nem kapott. Csak valami hallal töltött kolbászpótlékot vásárolhattak.

Amikor kiléptek az üzletből, Edit és Török már messze jártak. A magas, vállas fiú és a nála fejjel kisebb, karcsú leány alakja szinte egybeolvadt az esti világításban.

Korvin és Hevesi nem ment a kávéházba. A bejárat előtt álló hordárral küldték be a vacsoracsomagot. Üzenetet is írtak egy cédulára:

„Sürgős dolgunk akadt. Ne várjatok bennünket. Jó étvágyat a vacsorához!"

Gaál Edit és Török egyideig szótlanul és zavartan ültek az asztalnál. Egymásra néztek. Azután az asztallapra, a vizes poharakra, a pincérre.

Török, most hogy kimondhatta mindazt, amit Edit iránt érzett, most hogy szerelmében mindazt megtalálta, amire vágyott, alig talált szavakat.

— Mintha mindig csak terád vártam volna, akkor is, amikor még nem is ismertelek.

Edit belepirult e szavakba. Ragyogó, nagy szeme mély, forró érzéssel volt tele.

— Én meg úgy érzem, mintha örökké csak veled lettem volna. Életünk is mindig e találkozás felé vezetett — mondta a lány olyan halkan, hogy a hangja szinte elveszett a kávéházi zajban.

A zene szólt, zajlott a kávéházi élet. A cigányok szinte csak nekik játszottak, az élet csak értük lüktetett.

Mikor megkapták a fiúk céduláját, megvacsoráztak. Azután otthagyták a kávéházat. Kimentek sétálni a dunapartra.

Reggel egy virágkereskedés kifutólánya csokrot tett Gaál Edit lakása küszöbére.

— Korvin és Hevesi küldték — mesélte másnap este Edit meghatottan Töröknek, amikor találkoztak, hogy együtt menjenek a Fészekbe.

Korvin, Sallai és Hevesi már várták őket.

Szinte egyszerre kiáltották a pincérnek:

— Öt ünnepi pótkávét háborús szaharinnal.

Hevesi nászajándékként egy bélyeges, pecsétes ügyvédi bizonylatot tett az asztalra:

„Gaál Edit és Hevesi Gyula házastársak kölcsönös és tartós összeférhetetlenség címén válópert indítottak."

Ezalatt a négy Korall utcai „hős" sorsa egyenesbe fordult. Alvinczy őrnagy a zászlóalj első századába, Csiky főhadnagyhoz osztotta be a fiúkat. Az első század parancsnoka tovább adta őket Barkócz zászlós szakaszparancsnoknak.

Barkócz civil életében tisztviselő volt. Régi galileista diák. A században mindenki tudta róla, hogy szocialista.

A század első szakasza mintaszakasz volt, pedig a zászlós sohasem zaklatta embereit. Katonái — legnagyobbrészt parasztok — pontosan végrehajtották parancsait. Úgy vélekedtek: ha parancsnokuk valamire kiadja a parancsot, annak úgyis meg kell lennie, mert ha nem kellene, nem is adná ki azt.

Ebbe a szakaszba került a négy fiatal katona.

Sorsdöntő véletlen, hogy a három soviniszta nevelésű diák és Timár, a megtévesztett inasgyerek éppen olyan tiszthez került, aki a szocialista diákmozgalom régi harcosa, szervezője volt.

Barkócz figyelmesen és hosszan kikérdezte négy új beosztottját. Mészáros tizedes gondjaira bízta őket.

A tizedes is kifaggatta új katonáit.

— Szamarak vagytok! — robbant ki belőle. — Ki hallott már ilyet: kiszökni a frontra?! De ha már itt vagytok, mindenben igazodjatok hozzám. Most pedig jöjjetek velem fegyverért és pokrócért. Bakancsot és köpenyt is kaptok.

*

A Korall utcai és Körtéri diákok és diáklányok türelmetlenül várták a frontra szökött társaikról szóló híreket.

Az első levél tizennégy nap múltán érkezett meg Gergőhöz. Ebben még csak arról volt szó, hogy a kórházvonaton megérkeztek a front mögötti területre.

A második levél ezzel zárult: „Holnap reggel teljes katonai felszereléssel a frontra indulunk. Front előtti utolsó üdvözletünk szüleinknek és a Korall utcai, Körtéri gimnáziumok hazafias diákjainak!"

*

Alvinczy őrnagy zászlóalja egy ködös márciusi reggelen indult vissza tartalékszolgálatból az első vonalba.

A tisztikar és a legénység már a zászlóaljnál eltöltött első héten megismerte és meg is kedvelte a négy újoncot. Szolgálatkészek és figyelmesek voltak mindenkivel szemben. Mindenben igyekeztek beilleszkedni a katonai rendbe.

A frontra vezető gyalázatos és térdig sáros úton elég könnyen bírták a gyaloglást. Csak a mellettük elrobogó autóktól lettek tetőtől talpig sárosak. Rájöttek arra, hogy a háború egyik legnagyobb nyavalyája a piszok.

Masíroztak, egyre csak masíroztak.

Az ágyúdörgés mind közelebbről hangzott. Az éjt a szabadban töltötték. Bár tavaszodott, mégis takaró és köpeny alatt is fáztak. Örültek, amikor feltűnt végre a hajnali nap sugara.

Még aznap este a front első vonalában felváltottak egy a harcokban kimerült zászlóaljat.

A távozó zászlóalj sokáig volt az állásban. „Összkomfortosra" berendezte. A Csiky századnak csak be kellett telepednie a földalatti „kastélyba".

Akik most először kerültek ide, nem győztek csodálkozni azon, hogy milyen bonyolult egy ilyen lövészárok-rendszer. Több kilométer hosszú labirintusba jutottak, amelyből számtalan kisebb-nagyobb „bombamentes" földalatti fedezék nyílt.

A katonák azonban — állandóan görnyedezve — még mindig találtak javítanivalót az árokrendszerben. Ezzel is igyekeztek kényelmesebbé tenni életüket. Hol új esővíz-elvezetőt ástak, hol egy deszkákkal kibélelt földalatti fedezéket nagyobbítottak meg.

A magyar állásoktól hét-nyolcszáz méternyire voltak az oroszok.

A két állás közötti területet sűrű drótsövény-hálózat tüskézte. Nehéz volt még elképzelni is, hogy állandó puska- és ágyútűzben miként lehetett felállítani. Az meg egyenest lehetetlennek látszott, hogy rohammal át lehessen jutni rajtuk.

Barkócz szakasza, néhány nagyobb földalatti fedezékben helyezkedett el. A fiúk egy külön kis fedezékbe kerültek.

Első lövészárok-napjuk hajnalán heves ágyúdörgésre ébredtek:

Minden rengett és remegett. A fiúk azt hitték, hogy azonnal fejükre szakad a fedezék. A tapasztaltabb katonák nevetve nyugtatták meg őket, hogy a tüzelés egyáltalán nem nagy. Csak az orosz és a magyar tüzérek szokásos és kölcsönös reggeli üdvözlete ez.

Csiky főhadnagy századparancsnok szintén megkedvelte a négy fiatal, szolgálatkész katonát. Igyekezett is gondoskodni róluk. Intézkedésére dupla porció vizet kaptak a mosakodáshoz. Így is alig tudtak megmosakodni. Pedig nagyon vigyáztak a tisztaságra. Utálatosnak találták a katonák állandó tetvészkedését.

Gyorsan teltek a napok. A nyugodtabb frontnapokon a lövészárok-szolgálat mindössze abból állott, hogy a posztok és a megfigyelők szabályos időközökben váltották egymást. A többiek készenlétben voltak, hogy az első puskalövésre vagy adott jelre lőréseikhez ugorjanak.

Közben unatkoztak.

A tisztek sem különben. Akár a katonák, ők is kacskaringósakat káromkodtak.

Akadt volna talán könyv, a katonák mégis alig olvastak. Inkább cigarettát sodortak a lapjaiból, ha volt dohány, vagy elővették a sok forgatásban megkopott, hátlapról ismert kártyákat. Huszonegyeztek, ferbliztek.

Ritkán ment pénzbe a játék, mert a zsold csak néhány krajcár volt. Nem tellett abból kártyaveszteségre.

A nap egyébként azzal telt el, hogy reggel, délben és este várták a menázsit. Mindig éhesek voltak.

A négy új frontkatona is hamarosan megtanulta, hogy ha nincs más, a komiszkenyér is nagyszerű csemege.

Egyik ebédosztás után Barkócz zászlós állt meg a fiúk fedezékénél. Beszélgetett velük. Szabados frontkatona apjára terelődött a szó, aki szintén itt volt valahol az orosz fronton.

Barkócz megkérdezte, mit fog szólni Szabados apja fia szökéséhez.

— Jól tudom, hogy apám ellene lett volna a szökésemnek — felelte Szabados. — Ő sem változtathatott volna azonban azon a meggyőződésemen, hogy ma minden magyarnak a fronton a helye.

— Nem biztos, hogy ilyen marad a meggyőződése. A világon minden, de minden változik. Ezt el ne felejtse!

Elmenőben azon tűnődött, milyen érdekes és értelmes fiatalok az új katonái. Tetszett neki a határozottságuk, s az, hogy ha helytelen is a véleményük, de ennyire kiállnak érte.

A zászlós távozta után a szomszéd bunker katonái azon tréfálkoztak, hogy Barkócz haza zavarja őket.

— Maradunk! A zászlós úr is megígérte — mondta Szabados.

— No, ha a zászlós úr megígérte, akkor úgy is lesz. Okos ember. Arany ennek minden szava.

— Azt mondják róla, hogy szófukar — mondta Herczog.

— Egyáltalán nem az — felelte valaki.

— Csak meggondolja, hogy kivel mit beszél. Szocialista. És azokat nem nagyon szeretik a hadseregben — jegyezte meg egy nagybajuszú tizedes.

Katonái nagyon szerették zászlósukat. Különösen azok, akik már voltak olyan tisztek keze alatt is, akiknél egyáltalán nem volt gyöngyélet a katonaélet. Sok tiszt ütötte, pofozta katonáit. Kegyetlenül büntettek. A legkisebb vétségért négyórai kikötés járt. Pedig három-négyszeri kikötés egyenlő volt a halállal. Erre gondolt a nagybajuszú tizedes is, amikor elmondta, hogy ő már sok tiszt keze alatt szenvedett, és boldog, hogy olyanra akadt, mint Barkócz, aki nem keresi a bajt. Sőt, ha lehet, segít katonái nyomorúságos életén.

Többen bekapcsolódtak a beszélgetésbe. Mindannyiuknak volt mit mondaniuk a tisztekről. Különösen az aktív tiszteket szidták.

— Vadállatok, nem emberek! — mondták.

Kisfalvynak tetszett, hogy katonái ilyen szeretettel beszélnek

Barkóczról. Zavarta azonban a gondolat, hogy ez a kiváló tiszt szocialista.

Azon is tűnődött, miért mondanak a katonák annyi rosszat a tényleges tisztekről s olyan sok jót a szocialista Barkóczról.

Esteledett. A szürkületben a megfigyelő posztoknak úgy tűnt fel, mintha az orosz lövészárkok felől három katona kúszna a drótsövény felé.

Mindenki a helyén termett. Megindult a tüzelés.

Jóideje ropogtak már a puskák, amikor a katonák nagy megrőkönyödésére kiderült, hogy a magyar állások felé kúszó alakfélék nem is emberek.

Az oroszok szintén unatkoztak. Nem volt titok előttük, hogy új csapat került szembe velük. Úgy tréfálták meg, hogy szalmával kitömött köpenyekbe póznát nyomtak, végébe orosz katonasapkát kötöztek. Ezekkel ijesztgették a magyarokat.

A sikerült tréfa után az oroszok harsány kórusban gúnyolódtak. Nevetésük átragadt a Csiky század katonáira is.

— Máskor mi tréfáljuk meg őket — mondta még mindig nevetve a fiúknak egy őrvezető. — Ilyenkor, állóharcban egészen kedélyes a háború. Másutt azt is megtették, hogy cigarettát és dohányt dobáltak a senki földjére, amit éjjelente a felderítők, drótakadályjavítók elhordtak.

Az egyik katona, akinek nem volt dohánya, s már napok óta szárított levéllel tömte pipáját, vágyakozva megjegyezte:

— Az volna csak jó tréfa, ha dohányt dobálnának át az oroszok!

— Az ellenséggel nem szabad tréfálkozni — állapította meg Szabados.

— Már hogyne szabadna tréfálni! — mondta a dohányra vágyakozó pipás ember. — Azok is emberek! Nem szerelemből puskázunk mi egymásra. Csak azért, mert muszáj. Nekik is parancsolják. Én bizony, ha lehetne, úgy eldobnám ezt a manlichert, hogy soha nem találnám meg.

Kisfalvy is beleszólt a vitába.

— Nem helyes, ha így beszélnek. Háború van. Győzni kell!

Éppen keresztülment az árkon egy szomszédszázadbeli szakaszvezető. Közeledtével a katonák nem hagyták abba a vitát. Ellenkezőleg: a szakaszvezető is bekapcsolódott a beszélgetésbe. Helyeselt a katonáknak.

Kisfalvynak a szakaszvezető helyeslése már csak azért sem tetszett, mert nagyezüst vitézségi érem volt a zubbonyán.

A koromfekete égőszemű, belső tűztől hajtott, sebes beszédű szakaszvezető — Pásztor Antalnak hívták — csak legyintett Kisfalvy szavára.

— Milyen hasznuk lenne a katonáknak a győzelemből? — kérdezte. — És milyen bajuk a vereségből? Az emberek a fronton megtanulták, hogy mi az testvérnek lenni. Bár azok is maradnának: Béke kell a katonáknak, nem háború. Pokolba kell küldeni az urakat, akik a háborút csinálták — mondta halkan, de mély, perzselő gyűlölettel.

A fiúk, amióta itt éltek, már hozzászoktak a gondolathoz, hogy a katonák nem szívesen vannak a fronton, s várva várják a háború végét. Először találkoztak azonban olyannal, méghozzá altiszttel, aki hangosan kimondta, hogy legalábbis őt nem érdekli a győzelem. Neki béke kell. Még ha vereség árán is, de béke. Az urakat kell a pokolba küldeni!

— Ilyen embernek adnak nagyezüstöt — háborgott Kisfalvy.

Pásztor szakaszvezető visszafordult. Távoztában még meghallotta, amit Kisfalvy mondott. Nagyot legyintett:

— Nagyezüst! Hát ide hallgasson. Cseppet sem törtem magamat a kitüntetés után. Megkaptam, mert megmentettem a szakaszomat, hát viselem. Az is igaz, hogy azelőtt én is másként gondolkodtam. De meglátják, hamarosan maguk is úgy lesznek, mint annyi más megtévesztett ember itt a fronton. Idejöttek, tele szép hazugsággal, és még jó, ha kiábrándultan hazajuthatnak!

— Úgy van! Igaza van! — erősítgették a katonák Pásztor szavait.

A fiúknak nap mint nap így kellett rájönniük, hogy bizony,

a frontélet hangulata nem olyan, mint amilyennek még nem is olyan régen gondolták.

Otthon a győzelmek hatása alatt még nem ült el a soviniszta harci szellem utolsó hulláma. Az újságok, a könyvek, a tanárok félelemnélküli hősöknek jellemezték a katonákat. Itt a fronton meg még a nagyezüstnek sincs értéke. Sőt, a szakaszvezető egyenest azt meri mondani, a katonák többségét nem érdekli sem a győzelem, sem a vereség, hanem csak egyedül a béke. Az a legfőbb gondjuk, hogy mielőbb hazamehessenek a családjukhoz, élni, dolgozni.

Igaz, voltak a katonák között olyanok is, akik arról beszéltek, hogy el kell foglalni Belgrádot, Párizst, Moszkvát. Akik úgy beszéltek Vilmos német császárról, mint egy felsőbbrendű faj győzelmes uralkodójáról. Voltak, akik a világot a vélt győzelem után úgy osztogatták, ahogy a boltos a zsákból méri a sót. De az ilyenek rendszerint nagyszájú, lótó-futó, könnyű emberek voltak. Szavuknak nem volt fundamentuma. Pufogtak! A fiúk is szívesebben hallgatták a lassú beszédű, mindent latbavető, pipázó parasztokat.

Eleinte a fiúknak is úgy tűnt, hogy Barkócz szófukar. Később tapasztalták, hogy nagyon is szeret esténként elbeszélgetni a katonáival. Hozzájuk is mindgyakrabban bebújt a fedezékbe.

Egyik este megint megjelent náluk. Már olyan viszonyban voltak vele, hogy őszintén elmondták mindazt, ami a szívüket nyomta.

Barkócz, mint már többször, most is megmondta nekik, hogy legszívesebben leszereltetné őket. Ha nem teszi, ennek több oka van. Mindenekelőtt Alvinczy őrnagy — elég helytelenül — zászlóaljparancsban adott utasítást, hogy vegyék létszámba a fiúkat. Másrészt az iskolát ebben az évben már amúgy sem folytathatják. Emellett attól tart, hogyha hazaküldetné őket, talán újból megszöknének, és sokkal rosszabb körülmények közé kerülhetnek. Inkább csak maradjanak. Így legalább jó kezekben vannak. Ifjúi helytelen ábrándjaiktól majd megfosztja őket a háború. Attól tart, hogy nagyon keserves lesz az ébredésük.

— Biztos vagyok benne, ahogyan ideszöktek, hamarosan ugyan-

úgy szöknének innen — mondta Barkócz. — Maguk sokkal értelmesebbek, semhogy hamarosan rá ne jönnének itt a fronton, mi az igazság.

Barkócz, mint eddig, továbbra is egyetlen feltételhez kötötte maradásukat.

— Ha elhatározták, hogy hazamennek, mondják meg nekem becsülettel.

A fiúk elfogadták és megköszönték Barkócz feltételét.

— Nincs mit köszönjenek — felelte Barkócz. — Nekem is voltak fiatalkori ábrándjaim. Az élet ébresztett fel, s ezt én egyáltalán nem sajnálom. Ma is fáj a szívem azonban mindazért, amitől szüleim, tanítóim, az emberek, s maga az élet erőszakkal fosztottak meg. A maguk álma és vágya most az, hogy a fronton maradhassanak. — S Barkócz itt jóbaráti hangon tegeződésbe csapott át:

— Hát maradjatok! Majd eltapossa álmotokat az élet: maga a háború. Persze, ti ezt most nem akarjátok megérteni. Hiszen már ma is láthatjátok, hogy a katonák legtöbbje, ha három hónapja van is a fronton, szökne, ha tudna, ha nem járna érte golyó vagy börtön. Ha a katonákon múlna, huszonnégy óra alatt béke lenne. Elhihetitek, hogy a magyar, orosz, német vagy akármilyen nemzetiségű katonák tömege csak egyre vár, arra, hogy mielőbb hazamehessen.

A fiúk a Barkóczcal való hosszas és meleg beszélgetés után, inkább mint valaha, telve voltak zavarral, kétséggel.

— De miben tévedünk? — adták fel önmaguknak és egymásnak a kérdést. Hiszen semmi mást nem akartak, mint amire az iskola tanította őket. Amiről az újságok, a könyvek írtak. Bérczy tanártól is ezért követelték, hogy menjen ki a frontra.

A front mindennapi életében továbbra is ritkaságszámba ment, ha eldördült egy lövés. A fiúkat is rágta az unalom.

— De miről is beszélgetnénk? — mondták Kisfalvy kérdésére a katonák. — Úgy ismeri itt mindenki a másikat, mint a tenyerét. Szeretjük és mégis unjuk egymást.

A lassú napok nyomasztó unalmát csak a tábori posta érkezése szakította meg. Rendszerint délutánonként osztották ki a leveleket, a csomagokat.

Ilyenkor megélénkültek a lövészárkok, a fedezékek. Aki nem kapott postát, a többieket hallgatta. Elmondták egymásnak, hogy mi újság otthon. A katonák már nem is magyarázták, hogy kiről van szó. Julis, Panni, Pista, mindenki ismerte a másik családját.

Kéthetes kormánypárti újságok is érkeztek néha. Mást nem kaphattak. Aki mégis elolvasta, nem hitt azokban. Jól tudták, hogy a kormánypárti lapokat is cenzúrázzák. Az újságírók csak jót írhattak.

A csomagok súlya nem lehetett több, mint egy kilogramm. Aki hazait kapott, kitette maga elé a pokrócra vagy köpenyére, és kenyerespajtásait kínálgatva, együttőhelyében elfogyasztotta az egészet.

— Nem baj — mondogatták a katonák. — Holnap a kenyerespajtásom kap csomagot, s abból eszünk. Ha nem, hát akkor is megleszünk valahogy.

Persze, éhesebben, mintha hazai is lenne! — gondolták a katonák. Ez idő tájt ugyanis a nemrégen még ehető katonakoszt egyre gyengébb lett. Fő táplálékuk a kenyér, a „komisz" volt.

Nagy volt emiatt a panasz, a zúgolódás. Szidták a hadvezetőséget, de a kormány istenét is.

Egyik-másik ábrándozni kezdett:

— Hej fiúk, beh jó volna most egy jó székelygulyás disznóhússal, kolbásszal . . . — Ilyenkor megindult a se vége, se hossza ábrándozás a töpörtős túróscsuszáról, a halászléről, bablevesről, mákos tésztáról, ételekről, italokról. Ez pótolta a reggelit, az ebédet, sokszor a vacsorát is.

A parasztkatonák közül sokan egyáltalán nem tudtak írni. Akik meg tudtak, azok is rendszerint csak úgy ákom-bákomosan. A fiúk lettek a század íródeákjai. A bakák nehézszavú diktálása nyomán egészen új világ tárult fel a fiúk előtt. Most értették meg igazán az

életet, s különösen a parasztság nyomorúságát. A sok levélből rájöttek, hogy a magyar parasztoknak mennyire nincsen közük a világháborúhoz. A katonák emlegették azt is, hogy ha hazamennek, föld jár nekik. Miért véreztek volna különben?

— Ha pedig nem adják szépszerével, addig nem tesszük le a puskát, amíg magunk nem kanyarítunk ki egy darabot a határból — súgták sokat sejtetően.

Különösen Kisfalvy döbbent meg, amikor a sok szomorú magyar paraszti sorsot megismerte. Világosan meglátta az összefüggést nagyszülei többszáz hold földje és a parasztság földéhes nincstelensége között.

A fiúk maguk is állandó és szorgalmas levélírók lettek. Gyakran írtak szüleiknek, barátaiknak.

Nehogy a nyomukra akadjanak, leveleiket továbbra is szabadságra menő katonákkal adatták fel a mögöttes területen. Itt már nem kellett tábori postaszám. Nehéz volt a szívük emiatt, mert így választ nem várhattak.

A PROLETARIÁTUS HARCOSAI

A háborús láz az 1916. év második felében egyre izzóbb elégedetlenségbe csapott át. A helyzet cselekvést követel, harcra ösztönöz.

Korvin, Sallai, Hevesi, Gaál Edit, Török, akiket különböző utakról hozott össze a csírázó eszme, az emberi felelősség, érzik és tudatosan vállalják a harc felelősségét.

Felismerik azt is, hogy kicsiny táboruk, bármilyen lelkes is, nem juthat előbbre, ha nem szélesítik ki hatóerejét. Korvinék Török segítségével ugyan utat törtek az ifjúmunkások szívéhez, de a munkásság zömétől még távol vannak.

Egyre tudatosabban keresnek ezért kapcsolatot a hasonlóan gondolkodó szocialista elvtársakhoz, s a még csak éppen magukra találó, szervezkedni kezdő egyéb háborúellenes csoportokhoz.

Egyre sűrűbben járnak fel a szociáldemokrata párt szervezeteibe

s a szakszervezetekbe is. Korvin és Sallai hamarosan szerephez is jutnak a Pénzintézeti Tisztviselők Országos Egyesülete vezetőségében. Hevesi, Kelen a Magántisztviselőknél végeznek jó munkát.

Összeköttetésbe jutnak a szociáldemokrata és a szakszervezeti mozgalom baloldali köreivel is. Sajnos, ezek többségükben még a szociáldemokrata háborús párti vezetőség rabjai. Morognak már, elégedetlenkednek, nem tetszik a párt háborús politikája, de mégsem kezdenek önálló akciókba.

Korvin és Sallai hasonlóan gondolkodókat keresve, időnként ellátogatnak a Seemann Kávéházba is. Itt van Alpári Gyula nevezetes szocialista törzsasztala. Sok baloldali jár ide. Minden délután feketekávé mellett vitatkoznak a szocializmus és a világháború kérdéseiről.

Alpári húszhónapos katonai szolgálat után, súlyos harctéri betegsége miatt nemrég szerelt le a tüzérektől. Telve van háborús élménnyel, tapasztalattal. Élesen felveti az imperialista világháború kérdéseit, és abban Magyarország szerepét. Minden szava üt, vág, szúr, és mindig jellemző adomákkal festi alá a szociáldemokrata vezérek bürokrata aljasságait, kispolgári és minden árulásra kész mivoltukat.

De Alpári is, aki nemrég még azon fáradozott, hogy külön forradalmi szocialista pártot szervezzen, most a munkásmozgalomból kizárva és tudatosan kirekesztve, a tömegek harcaitól szinte elszigetelve megelégszik a szociáldemokrata árulók kíméletlen leleplezésével.

Mindenesetre Alpári Gyula ezeken a látszólag csak kávéházi összejöveteleken keresztül közvetlen és mély hatást gyakorol a szociáldemokrata baloldalra s a Forradalmi Szocialisták most fejlődésnek induló, főként fiatalokból álló mozgalmára.

A baloldali fiatalokra nagy hatással van a szindikalista Szabó Ervin is, aki szintén régóta harcban áll a szociáldemokrata párt korrupt vezetőivel.

Jónéhány kiváló forradalmi munkás, fiatal értelmiségi csoportosul köré.

Szabó Ervin nagyműveltségű, kiváló tudós, a Fővárosi Könyvtár igazgatója. Marx és Engels műveinek egyik első magyar kiadója, magyarázója és terjesztője. Mégsem marxista. A polgári parlamentarizmus kritikája, a szociáldemokraták választójogi harcának meddősége a szindikalizmus tévtanai felé taszítják Szabó Ervint.

De Szabó Ervin kezdettől fogva szóban és írásban élesen elítéli a háborús politikát. Tanítványait arra ösztönzi, hogy harcoljanak ellene. Maga is bátran előljár a harcban.

Ő kapja kézhez a zimmerwaldi baloldal Lenin-fogalmazta határozatát. Ő ismerteti meg azt fiatal híveivel.

Korvin és Sallai is e fiatalok között van. Szabó Ervin személyesen is sokat foglalkozik velük. Becsüli elszántságukat, tettrekészségüket. Első illegális röpirataikat átnézi, kijavítgatja. Befolyásos baloldali ismeretsége révén anyagi eszközökhöz is juttatja mozgalmukat.

Körének legkiemelkedőbb tagja Mosolygó Antal.

Ez a szelíd tekintetű, szőkésbarna, magas, derék munkás faluról került fel Budapestre. Apja urasági cseléd, jómaga falusi kovácsmester inasa.

Iskolázatlan fiú volt, de minden új szót, minden ismeretet szomjasan szívott magába. Különösen azt, amit a kovácslegényektől, szegényparasztoktól a szocializmusról hallott. Égette a vágy, hogy mielőbb tettre váltsa harci, forradalmi törekvését.

Inasévei után a fővárosba költözött. Itt mesterséget cserélt: fényező lett. Arca falusi színét csakhamar az ólomfestékkel dolgozó munkások nyűtt sápadtsága váltotta fel. Megbetegedett. Ezért Fiuméba ment, ahol több a napsugár. Itt találkozott a szindikalizmus tanaival. Megtetszettek neki a radikális jelszavak: „Félre a szociáldemokrácia politikai vacakolásával — munkamegtagadás — általános sztrájk — direkt akció — forradalmi felkelés!" Hazajött, hogy hirdesse tanait.

Mosolygó megvetette és gyűlölte a kapitalisták számára végzett munkát. Sajátmaga és osztálya lealacsonyítását

látta a szörnyű kizsákmányoltságban. Minden üzemben és legényszálláson csak addig maradt, amíg elmondta munkástársainak, amit a szocializmusról tudott, vagy megtanulta azt, amit mások nálánál jobban tudtak. Ekkor továbbállt. Néha önszántából ment tovább, de legtöbbször a munkáltatók dobták ki.

Megismerte az embereket. Könyveket keresett és talált.

Mosolygó Antal a munkásosztály felszabadításának széles műveltségű vándorapostolává vált. Hallgatóit valósággal lenyűgözte ízes beszédével, színes képeivel, találó, eleven hasonlataival.

Mosolygónak Budapesten főleg öt nagy üzemben voltak hívei: a Mátyásföldi és az Aszódi Repülőgépgyárban, a Budapesti Fegyvergyárban, Csepelen és a Lipták-gyárban. A munkások ragaszkodtak hozzá, mert lelkes szocialistának, bátor harcosnak ismerték.

Így lett a munkásság egyik baloldali vezetője, akinek véleményével a szociáldemokrata vezetőknek is számolniuk kellett.

Mosolygó a háború kitörésekor megvetéssel ostorozta a háborús párti szocialistákat. Ez volt a fő oka annak, hogy bár kiváló szakmunkás, behívták katonának.

A katonaságnál is agitál. Hadbíróság elé kerül. Elítélik azzal, hogy börtönbüntetését a háború után kell majd letöltenie.

Később, a mind súlyosabbá váló ólommérgezése miatt felmentik a katonaságtól. Mosolygó megint vándorol egyik üzemből a másikba. Csepelen hosszabb ideig marad. Amikor innen is mennie kell, az Albertfalvai Repülőgépgyárba kerül. De bárhol is dolgozik, szervező és agitációs munkájának mindenütt erős a hatása.

Az újpesti Matusán Bélával ő szervezi meg az első háborúellenes illegális gyári szocialista csoportokat.

Matusán Béla újpesti vasmunkás. Ő is olyan csendes beszédű, mélyen érző ember, mint barátja. Eleven, éles a humora. De halk szavaiból erős meggyőződés árad. Ha nevet, vörösessző bajuszát húzogatja. Barna szeme tréfásan huncut, és megértően barátságos. Matusánnak Újpesten nagy befolyása és tekintélye van.

Feleségével, a hűséges proletárasszonnyal együtt sokat nyomorog. A világháború éveiben alkalmi munkákból él. Kisiparosoknál dolgozik egy-két napot, de inkább éjjel, hogy minden idejét a munkásmozgalomnak szentelhesse. A szociáldemokrata vezetők ismerik Matusán nehéz helyzetét. Jól fizetett pártállással akarják letéríteni forradalmi útjáról, de Matusán így felel nekik:

— Nem szocialisták, de rongyemberek vagytok! Nem megyek! Inkább még száraz kenyerem se legyen.

Mosolygó úgy került illegális kapcsolatba Korvinnal, hogy egyik este beállított a lakására. Elmondta neki, hogy Szabó Ervin hívta fel rá a figyelmét, mint olyan antimilitaristára, akinél a szó egy a tettel. Tőle kapta meg Korvin címét is.

Azért jött, mert tud Korvin illegális munkájáról, és azt akarja, hogy együtt dolgozzanak.

Bár találkoztak itt-ott már néhányszor — hiszen külön utakon mindketten Szabó Ervin tanítványai —, Korvin mégis meglepődik a látogatáson. Eleinte bizalmatlan is a váratlanul betoppanó vendégéhez.

Mosolygó nyílt egyénisége, sokoldalú ismeretei, széles tájékozottsága, halk és ugyanakkor meggyőző beszéde azonban olyan hatással van rá, hogy Korvin már ezen a késő éjjelbe nyúló első beszélgetésen is megbarátkozott váratlan vendégével.

Ezentúl mind gyakrabban találkoznak. A huszonkét éves értelmiségi és a harmincöt éves forradalmár munkás között komoly barátság fejlődik.

Mosolygó munkásmozgalmi tapasztalatait, harcos, lázadó szellemét, Korvin teoretikus érdeklődését, vasakaratát és szervező készségét hozta ebbe a baráti és elvtársi együttesbe. Mosolygó is, Korvin is vezető egyéniségek. Úgyszólván kiegészítették egymást.

Mosolygó azért kereste a találkozást Korvinnal, mert az volt a törekvése, hogy a szociáldemokrata párt politikáját a maga zimmerwaldista, de szindikalista színezetű politikája irányába vigye.

Terve meglehetősen zavaros volt. Sajnos Mosolygónak, az egyéb-

ként kiváló munkásvezetőnek radikálisnak tetsző, de ugyanakkor zavaros elméletei — Szabó Ervin alkalmazott tanításai — jóideig elméletileg helytelen irányba vitték a forradalmi szocialista mozgalom fejlődését. Részvétele mégis döntő jelentőségű a mozgalomban. Mosolygó szervezte meg a Forradalmi Szocialisták tulajdonképpeni harci erejét, osztályharcos gerincét: a nagyüzemi munkásokat.

Így és ilyen körülmények között találkozott a háborúellenes földalatti mozgalom három forrása:

Korvin Ottó, Sallai Imre, Gaál Edit, Kelen József, Hevesi Gyula főleg galileistákból álló illegalista csoportja;

Mosolygó Antal, Matusán Béla és még néhány régi elvtárs főként gyári munkásokból álló szervezete,

valamint a Török Sándor vezette baloldali szociáldemokrata ifjúmunkásság.

Közös tevékenységük eleinte néhány illegális röplap nagyobb arányú terjesztése.

A röplapok fő terjesztői Mosolygó, Matusán és Török. Általuk a Korvinék nyomdájából kikerülő minden egyes röplapnak megvan a maga biztos útja a gyárakba, a laktanyákba, a katonavonatokhoz, az egész országba.

Munkájuk gyors hatását bizonyítja, hogy a rendőrség buzgón nyomoz utánuk. A röplapok útját követve a hatóságok arra következtetnek, hogy messzire elágazó, egységes antimilitarista szervezettel van dolguk. Pedig voltaképpen ekkor ez még nem mozgalom, sokkal inkább három különálló szocialista csoport, baráti kör, röplapterjesztő társaság, amelyek csak Mosolygó, Korvin és Török találkozásával találják meg az egyesülés kezdeti fonalát.

Nem is hívják magukat még Forradalmi Szocialistáknak.

Mégis így, együttműködve Mosolygó, Korvin, Matusán, Sallai, Hevesi, Török, Gaál Edit, s mellettük még egy sor munkás, ifjúmunkás, értelmiségi és diák gyorsan összeforrnak. Meleg barátság fejlődik ki közöttük. Együtt dolgozva természetesen megnőnek mozgalmi lehetőségeik is.

*

Hevesitől ugyan még nem válhatott el Edit, de mert évekig tartónak látszott a törvényes formaság, Török és Gaál Edit mégis lakodalomra készültek.

Mosolygó, Korvin, Hevesi, Sallai esküvői vacsorára mentek fel Török édesanyjához. Fiától úgy tudta, hogy a Gaál—Hevesi házasság meggondolatlanság és félreértés volt. Ennek vége. Az igazi, a nyomdával kapcsolatos okot természetesen nem ismerte.

Török Irén elé lépve Hevesi így kezdte a köszöntőt:

— Bemutatom Gaál Editet, a feleségemet, akinek a maga fia a férje és így maga az anyósa. De minthogy maga a feleségem anyósa, így én magának a fia vagyok, engedje meg tehát, hogy gyermeki jogon megcsókoljam.

Török Irén nagyot kacagott, és magához ölelte Gaál Editet.

— Ennél furcsább és érvénytelenebb házasságot sem látott még a világ — mondta nevetve.

— Csak azért nem adom anyai áldásomat a házassághoz — tréfálkozott —, mert utólag kértétek. De tiszta szívből kívánom, hogy legyetek nagyon boldogok.

Vacsora közben valami pártügyben váratlanul még egy vendég érkezett. Béres Teréz dohánygyári munkásnő, a szociáldemokrata nőmozgalom egyik vezetője. Baloldali szocialista, aki kapcsolatban volt Mosolygóval.

Béres Terézt harcos és szókimondó volta miatt a szociáldemokrata párt vezetői — köztük Török Irén — nem nagyon kedvelték.

Irén teát készített. Szendvicset és süteményt hozott. Sajnálkozott, hogy a háborús nélkülözések miatt alig tudja valamivel megkínálni őket.

Itták, kortyolgatták a szaharinos műteát és hevesen vitáztak arról, hogy milyen legyen a szocialista pártok politikája a világháború után. Mosolygó vitte a szót. Sok ismerettel boncolgatta a nemzetközi politikát. Azt magyarázta, hogy először azokban az országokban várható forradalmi változás, amelyek elvesztik a háborút.

— Más forradalom nem is jöhet, csak olyan, amely a szocializmust viszi diadalra.

Hallgatói élénk figyelemmel, és nem egyszer nevetve élvezték Mosolygó találó hasonlatait, képeit, melyekkel a nemzetközi helyzetet jellemezte.

— Ellenforradalmi erők is győztek már vesztett háború után — jegyezte meg Török Irén.

— Különösen, ha a II. Internacionálé pártjai szövetségesei és támaszai lesznek az ellenforradalomnak — vágta vissza Béres Teréz.

— Azt állítod talán, hogy a II. Internacionálé az ellenforradalom támasza? — kérdezte élesen Török Irén.

Mosolygó védelmébe vette Béres Teréz érveit.

— A II. Internacionálé és a mi szociáldemokrata pártunk lényegében már most is az ellenforradalmat segíti.

— Az ilyen felelőtlen állítás csak az ellenség malmára hajtja a vizet, Mosolygó elvtárs ! — kiáltotta Török Irén.

— Ne féljen Török Irén attól, hogy igaz ügyre mit mond az ellenség — felelte most már Mosolygó is élesen. — Az elvi tisztaság és nem az ellenség véleménye a fontos. Csak használ a szocializmus ügyének, ha nyíltan kimondják, hogy sajnos más a II. Internacionálé elmélete és más a gyakorlata. A II. Internacionálé a világháború kitörésekor elárulta a proletariátust, a marxizmust. Ezt tették a magyar szociáldemokrata vezérek is. Vagy talán nem a Népszavában írták, hogy a háború egyelőre megszüntette az osztályharcot? Vagy nem ők mondták-e — idézte Mosolygó páratlan emlékezőtehetséggel —, hogy ebben a háborúban egy sorban küzdenek a gazdagok és szegények, s ne tűrjük, hogy ezekben a komoly időkben bárki, bármilyen formában a katonaság, a háború vagy annak intézői ellen beszéljen vagy cselekedjék? A magyar szociáldemokraták is egyetértettek azzal, hogy mind az antant, mind a központi hatalmak szociáldemokrata vezetői megszavazták a hadihiteleket, a háborús törvényeket, hogy a hadviselő országokban a szociáldemokraták beléptek a háborús kormányokba. S ezek után, maga tényleg azt hiszi — kérdezte Mosolygó gúnyosan Török Irént —, hogy a magyar proletariátus még egyszer megszédül a szociáldemokrata vezetők hangzatos frázisaitól?

Persze, erre maga megint azt mondja, hogy a II. Internacionálénak és pártjainak nem volt elég erejük az imperialista háború közvetlen kirobbantóival szemben. De akkor legalább most, a világháború harmadik évében ne segítenék többé a háborús gyújtogatók politikáját.

— Igenis azt mondom, hogy a II. Internacionálénak nem volt elég ereje a háborús törekvésekkel szembeszállni — felelte Török Irén. — Sajnos elsősorban a proletariátust fertőzte meg mindenütt a soviniszta láz. A vezetők csak úsztak az árral. Így történt ez nálunk, Magyarországon is.

Mosolygó gúnyosan kacagott.

— A vezérek úsztak az árral?

A többiek is nevettek Török Irén okoskodásán.

— A vezetőknek nem az a hivatásuk, hogy ússzanak az árral — folytatta Mosolygó —, a szocialista vezetőknek kötelességeik vannak. Végre kellett volna hajtaniuk a II. Internacionálé 1912-es bázeli kongresszusának határozatait. Nem akarták. A szociáldemokrata vezérek és pártok összefonódtak a burzsoáziával, az imperializmussal.

— Szégyen és gyalázat, hogy a II. Internacionálé pártjai még csak meg sem kíséreltek kiállni a szocialista politika mellett — jegyezte meg Gaál Edit.

Utána Korvin vette át a szót. Azt kérdezte Török Iréntől:

— A német, az angol, a francia, az osztrák szociáldemokrata képviselők miért szavazzák meg még most is a hadihiteleket? Miért engedik kifizetni a hadianyagot, amellyel proletárok proletárokat gyilkolnak? A központi hatalmak, vagy az antant szociáldemokrata pártjainak vezetői miért nem tanultak az 1871-es francia-német háborúból? Akkor Bebel és az öreg Liebknecht, a német parlament szociáldemokrata képviselői igenis elutasították a hadihitelek megszavazását. Miért nem tanulnak az orosz bolsevik képviselőktől, akik most is valamennyien megtagadták a hadihitelek megszavazását. Inkább a börtönbe, Szibériába mentek, de nem adták fel a nép ügyét. A fiatal Liebknecht a német parla-

mentben szintén fellépett a hadihitelek megszavazása ellen. Tehát igenis, vannak példák arra, hogy mit kellett volna tenniük a szociáldemokrata vezetőknek.

— Őket is becsukták volna, mint ahogy becsukták Liebknechtet, Luxemburg Rózát és a bolsevik képviselőket. És mit értek volna el ezzel? — jegyezte meg Török Irén.

Török Irén gyáva megjegyzésére egyszerre többen akartak felelni.

Fia adta meg a választ, kemény és érdes szavakkal.

— Szégyen, hogy így beszélsz, anyám! Nem szocialistához méltó! Hogy mit értek volna el a szociáldemokrata vezetők, ha becsukják őket? Tisztelet és becsület övezné a nevüket. Példaképül szolgálnának a világ dolgozói előtt. Ha maradt volna bennük csak szemernyi hit a szocializmusban, minden követ meg kellett volna mozdítaniuk a háború ellen. Ehelyett maguk is segítették, hogy a dolgozók millióit a vágóhídra vigyék.

Ismét Mosolygó vette át a szót:

— A vezetőknek nem lett volna szabad úszniuk az árral. Lenin és követői Zimmerwaldban élesen felléptek az opportunista álláspontt al szemben. Szocialista harcot hirdettek az imperialista háború ellen. Ezért gyülekezik most minden igaz szocialista az ő zászlajuk alá; mindenki, akit nem ragadott magával a háborús láz. A tömegek — ha későn is —, de már kezdik látni a II. Internacionálé pártjainak végzetes árulását. Azt is látják, hogy kik képviselik igazán a szocializmus ügyét. A zimmerwaldi szocialisták visszaadták a dolgozóknak a szocialista mozgalomba vetett hitüket.

— De csak nem gondoljátok, hogy a szocialista pártok elfogadják a zimmerwaldiak és különösen Lenin álláspontját — vetette oda Török Irén. — A zimmerwaldiak balszárnya Lenin vezetésével ketté akarja szakítani az Internacionálét.

— A zimmerwaldi baloldaliak akkor is igaz ügyet képviselnek, ha szakításra kerülne a sor — mondta Mosolygó. — Közeledik az idő, amikor a revizionizmus átkos politikájától megszabadul a proletariátus mozgalma.

Valamennyien helyeselték Mosolygó szavait. Török megtoldotta:

— Példát vehetnének az Ifjúmunkás Internacionálétól, az első nemzetközi szocialista szervezettől, amely az imperialista háború ellen fordult. Igazuk van abban is, hogy a béke hangoztatása egymagában nem elég. A helyes háborúellenes jelszó ez: „Dolgozók, fordítsátok a kezetekbe adott fegyvert az imperialista háború, a burzsoázia ellen!" A német burzsoázia rendőrei Liebknechtet is ezért hurcolták egy háborúellenes berlini ifjúmunkás gyűlésről börtönbe. Az öntudatos ifjúsági szervezetek Magyarországon is az Ifjúmunkás Internacionálé szellemében dolgoznak.

— Tömegek nélkül mit sem érnek a jelszavak — legyintett kezével Török Irén.

Megint a fia felelt az anyjának:

— A zimmerwaldista jelszavak mögött ma már mindenütt tömegek állnak. Nemcsak öntudatos szocialisták, de olyanok is, akik már rájöttek arra, hogy a háborús uszítók beugratták őket, és csalódáson kívül mit sem hozhat számukra az imperialista összecsapás.

— Ugyan, ugyan! Az egész képzelgés! Csak a szervezett tömegek jelentenek erőt. Honnan veszik ezt az erőt a zimmerwaldisták és az olyan nagyratartott Leninjük? — replikázott Török Irén.

— Nincs és nincs igaza, Irén! — válaszolt ismét Mosolygó. — Rendkívüliek az idők! Háborús terror dühöng mindenütt. Ki tudja, mekkora a zimmerwaldisták tábora? Ma nem tarthatnak nyílt seregszemlét. De az igazi szocialisták azért szocialisták, hogy ismerjék a tömegek hangulatát. Az Osztrák-Magyar Monarchia minden eresztékében recseg-ropog. A magyar dolgozók torkig vannak a háborúval. Egyetlen szikra elég, hogy abból lobogó tűz legyen, olyan, amelynek fényénél rohamra indulnak a tömegek.

A TŰZKERESZTSÉG

A lövészárok felett ellenséges repülőgép keringett. A katonák azt figyelték, hogyan robbannak a repülőgép körül a légvédelmi lövedékek.

Közben mintha kavicsot szórtak volna a lövészárok körül. Pattogtak a szilánkok.

Egy katonatársuk, Parti Gábor honvéd — a fiúk sohasem felejtik el nevét — a latrináról jött vissza. Be akart bújni a fedezékbe, amikor hirtelen elterült a földön. Azt hitték, rosszul lett. Jobban megnézték, látták, hogy halott.

Szilánkot kapott a fejébe.

A katonák szívből, keserűen káromkodtak a váratlan halál miatt.

Csiky főhadnagy parancsára bevitték hozzá Parti Gábor holmiját.

Fényképek is voltak a tárcájában. Három gyerek, az asszony és a katona.

Csiky sokáig nézte a fényképeket. Nem szólt semmit. Különben is szűkszavú ember volt. Utána a századírnokkal levelet iratott Parti Gábornénak. „Hazafias" tartalmú volt. Mert mit is írhatott volna mást a századírnok? De még szép is, hogy Csiky levelet küldetett az elesett katona hozzátartozójának. Nem volt ez szokásban. Csiky megtette, mert más volt mint a legtöbb tényleges tiszt. Ember volt. Ez volt Barkóczcal való jó viszonyának is az alapja.

A fiúkat is megrendítette Parti Gábor tragikus halála. Folyton maguk előtt látták a szerencsétlen katonát, amint ott fekszik a fedezék piszkában, sarában.

A szomszéd századbeli nagyezüstérmes szakaszvezető szeretett elbeszélgetni a fiúkkal. A zászlóaljiroda bunkerjéből jövet aznap délután is bebújt hozzájuk a fedezékbe.

Pásztor szakaszvezető asztalossegéd volt. Tényleges katonai szolgálatának utolsó esztendejében tört ki a világháború. Így már negyedik éve szolgált egyhuzamban.

— Ma furcsát láttak, ugye? — mondta. — De ha már meg kell halni, akkor olyan halált kívánok, mint a Parti Gáboré. Vagy azt hiszik, jobb lett volna, ha megmarad egész életére nyomoréknak. Hát inkább csak egyszerre megdögleni! Csak kínlódni ne kelljen!

Ha itt maradnak sokáig, maguk is ezt mondják majd. Azt hiszik, hogy az állóharc, amiben most vagyunk, ez háború? A háborút támadásban, visszavonulásban vagy pergőtűzben lehet csak igazán megismerni. Voltam ebben is, abban is nem egyszer. Ahhoz képest semmi a fejlövéses, hirtelen halál. Az a nagy bánat, ha valakinek lábát vagy kezét viszi el a gránát. Vagy ha borzalmas roncsként kerül a kórházba. Maguk is látnak még ebből eleget. Egye meg a rosseb, aki a háborút kitalálta — fakadt ki káromkodva.

A szakaszvezető nyugtalan természetű, hevesvérű ember volt. Nem bírt elviselni semmilyen igazságtalanságot. Ha nem szólhatott, izzott a lefojtott haragtól és önmagát marcangolta. A háborút és a vele járó nyomorúságot a végsőkig gyűlölte.

Barkóczcal is nem egyszer volt emiatt vitája, aki megmagyarázta a szakaszvezetőnek, hogy miért kell fékeznie magát. Olvasson, tanuljon. Ne az indulata, hanem meggyőződése vezesse. Egyedül, társak nélkül, fékezhetetlen haraggal amúgy sem juthat messzire, nem tud a helyzeten változtatni.

Kisfalvy estefelé valami jelentésmásolatot vitt vissza a tiszti fedezékbe. Barkócz egyedül volt. Pislákoló petróleumlámpa világította meg értelmes, érdekes arcát. Nem volt szép az arca, de erőt, egyéniséget mutató, és első látásra bizalmat keltő.

A gyalulatlan ikszlábú asztalon még ott hevert Parti Gábor holmija.

Barkócz felfigyelt a belépő Kisfalvyra.

Amikor átvette a jelentést, megszólalt:

— Látja Kisfalvy, ez a háború! — mondta halkan, és fáradt mozdulattal Parti Gábor családi fényképére mutatott.

Kisfalvy nem tudott mit mondani. Szemét elfátyolozta a könny. Sietve tisztelgett és kiment a fedezékből.

Mozgalmas napok következtek. Végig a frontvonalon egész nap szóltak az ágyúk.

Egyik délelőtt szinte egyszerre két gránát csapott a lövészárokba. Mindkettő telibe talált. Borzalmas látvány volt, ahogy az imént még életerős katonák vérükben fetrengve jajgattak, káromkodtak, segítségért kiáltoztak.

A könnyebben sebesültek a maguk lábán mentek a kötözőhelyre. Nem titkolták sebesülésük feletti megelégedésüket. Örültek, hogy otthagyhatják a frontot.

A súlyosan sebesülteket szanitécek hordágyon vitték el.

A kölcsönös tüzérségi tűz végigtarolta a két lövészárok közötti terepet. Éjjel az oroszok széles utcákat vágtak a drótsövényhálózatban.

Az Alvinczy zászlóalj állandó készenlétben volt. Rohamot vártak. Barkócz maga jelölte ki négy fiatal katonája helyét. Vigyázott reájuk is, mint minden emberére.

Közben váratlan parancs jött. A zászlóalj tüneményes gyorsasággal elhagyta a lövészárkot. Vagy negyven kilométerrel hátrább vonult.

A katonák azt mesélték, előfordult már, hogy néha napokig mentek vissza vagy előre. Egyáltalán nem tudták, hogy miért. Egy zászlóalj parányi figura csak a háború roppant sakktábláján.

A zászlóalj a front mögöttes szakaszán kiépített lövészárokrendszerben foglalt állást.

Reggelre az oroszok már ismét szemközt voltak a zászlóaljjal.

Pokoli ágyútűz zúdult a magyar állásokra. Rosszul irányították. Nem volt sebesültjük.

Az ágyútűz azonban szétrombolta a drótsövény-hálózatot. Nappal nem lehetett kijavítani. A lövészárok előtti térség majdnem szabaddá vált. Csaknem minden katona a mellvédnél állt. Az oroszok legkisebb mozgására megindult a tüzelés.

A várható csata feszültsége benne rezgett a levegőben.

Sötét este volt. Olykor-olykor rakéták robbantak a magasban. Vakító fényük bevilágította a térséget.

Éjfél is elmúlt már. Az oroszok megkísérelték elfoglalni a zászlóalj lövészárkait.

Ahogy az oroszok kiugráltak a lövészárkokból, máris ropogott a magyarok erős puska- és gépfegyvertüze. Az ágyúk is megszólaltak. A srapnelek sűrűn robbantak a rohamozó oroszok között. Sok sebesültjük volt. Mégis elszántan rohantak a magyar állások felé. Egyetlen nekiiramodással akarták befutni a két lövészárok közötti három-négyszáz méteres teret.

A magyarok védekező tüze igen erős volt. A még itt-ott épségben maradt tüskés drótháló zat is komoly akadálynak mutatkozott. Az utolsó száz méternél az oroszok megtorpantak. Visszafordultak.

Sok orosz halott és sebesült maradt a terepen.

A rakéták fényénél látszott, ahogy a sebesültek — ki kúszva, ki négykézláb — visszafelé igyekeztek.

A súlyosan sebesültek, akik már mozdulni sem tudtak, segítségért kiáltoztak. Senki sem jöhetett segítségükre. A túloldal legcsekélyebb mozgására megszólaltak a magyar fegyverek.

Két óra mulva újabb roham kezdődött. Az oroszok nyilván erősítést kaptak.

Most egészen a magyar lövészárkokig hatoltak előre. El is foglalták egyes szakaszait.

Azt, hogy az árkokban mily kemény volt a szuronyharc, a fiúk nem láthatták. Az ő állásukig az oroszok csak akkor juthattak el, ha elfoglalják az egész lövészárok-rendszert. Innen kezdődött a hátrafelé vezető fő összekötő árok.

Az oroszok minden igyekezetük ellenére sem tudták lábukat végleg megvetni a magyar lövészárokban. A második roham sem sikerült. Visszaverték őket.

Ahogy kivilágosodott, borzalmas látvány bontakozott ki az éjjeli ködből. A két lövészárok közötti terepen legalább száz orosz katona holtteste feküdt. Néhány súlyosan sebesült katona még élt. Segítségért jajgatott.

Az Alvinczy zászlóaljnak tizenhét halottja és harminckét sebesültje volt. Mészáros tizedes is elesett.

A sebesülteket még az éjjel elvitték a kötözőhelyre. A halottakat egy összekötő árok mélyén gyűjtötték össze.

Ott feküdtek hosszú sorban: tizenhét magyar és harmincegy orosz katona, akik az árokharcban estek el. Az egyik szőke, a másik barna. Egyik fiatal, a másik öreg. Orosz vagy magyar, egyformán mind halott.

A fiúk is könnyes szemmel nézték a halottak hosszú sorát.

Mészáros tizedest sajnálták, megsiratták. Apailag bánt az embereivel.

A fiúk kezdték megérteni a háborút.

A katonák Csiky főhadnagy parancsára átkutatták a halottak zsebeit. A személyazonossági zárt táblácskákat is leszedték a nyakukról. Ezeket önmarcangoló gúnnyal dögcéduláknak nevezték a katonák.

Az összegyűjtött holmikat, leveleket kis csomagokba rakták. Csiky főhadnagy a csomagokat átadatta a szakaszírnokoknak. Ki-ki hány csomagot kapott, annyi hozzátartozónak írta meg: Kovács Péter vagy Varga János „hősi halált halt a királyért és a hazáért".

A fiúk is segítettek írni. Nehéz volt kezükben a toll. Tudták, hogy szörnyű gyászhírt küldenek boldogtalan emberek szegényes otthonába.

Csiky főhadnagy az orosz halottak holmiját is összeszedette. Pokrócba köttette és kidobatta a lövészárok elé. Innen már orosz szanitécek hordták el az éjjeli roham mozdulni nem tudó súlyos sebesültjeit és halottait. Nem lőttek rájuk. A csomagot is elvitték. Feszesen, a magyar lövészárok felé szalutálva, megköszönték.

S most odaát is nyilván megírják az orosz katonák hozzátartozóinak, hogy fiúk, férjük hősi halált halt „Istenért, a cárért, Oroszországért!"

Az elesett katonák temetése nem volt ünnepies, parádés. Párszáz méterre a front mögött nagy gödröt ástak a tömegsírnak.

A gödör előtt három egyes sírhelyet is készítettek: egy magyar és két orosz tisztnek.

Egyenruhás papok jöttek. Volt ott katolikus, református, görögkeleti, zsidó. Mögöttük állt egy szakasz katona, köztük sajgó szívvel a fiúk.

A papok röviden elvégezték a temetési szertartást.

Eldördült a katonai dísz-tűz.

A halott katonákat: magyart vagy oroszt, tisztet vagy közlegényt, koporsó nélkül fektették a sírba.

Az ezred, amelyhez a Csiky század is tartozott, még aznap éjjel jelentős erősítést kapott. A katonák biztosra vették, hogy most nekik kell rohamra menniük.

Az őrséget, a megfigyelést az újonnan jött zászlóalj adta. A Csiky század végre harminc órás talponlét után pihenni térhetett. A fiúk is bebújtak fedezékükbe. Fáradtan dőltek végig a kemény priccsen.

Még nem aludtak, amikor bejött hozzájuk Barkócz.

— Hogy vannak? — kérdezte nagyon leverten. Valósággal megrendítette Mészáros tizedes halála, akit nagyon szeretett. A barátja volt.

Barkócz most csak percekig időzött náluk. Pedig ma a fiúk különösen szerettek volna beszélni vele. Azt várták tőle, hogy megértő barátságával könnyít bánatukon, segít eloszlatni egyre erősödő kételyeiket.

Hajnalodott. Várták az újabb orosz támadást.

A fiúk ugyanabba a viszonylag biztos szögletbe kerültek, ahol tegnap álltak.

Csiky főhadnagy ellenőrző útján többször elment mellettük. Nem mondta, de ő is megkedvelte a fiúkat. Vigyázott rájuk, talán azért is, mert részben saját osztálya fiait is látta bennük.

Csiky tényleges tiszt volt. Nemrég került ki a Ludovikáról. Úgy nevelték, hogy az a jó parancsnok, aki katonáival szemben mindig megtartja a legalább három lépésnyi távolságot. Csiky azonban a maga módján megbecsülte őket. Igazságos volt hozzájuk. Amennyire tudott, gondoskodott róluk, de össze nem melegedett velük. A fiúkkal is alig-alig állt szóba. Legfeljebb tréfás

katona bemondásokkal, „hogy vagytok fiúk" kiáltással éreztette, hogy szíveli őket, törődik velük.

Jó, hogy Alvinczy őrnagy zászlóaljparancsnok nem tudott erről. Nem tűrt volna tényleges tiszt részéről efféle bizalmaskodást.

Barkócz zászlós esete teljesen más volt. Mert mit is várhatott Alvinczy őrnagy egy tartalékos zászlóstól, egy civiltől? Az aktív tiszt azonban legyen tiszt. Ebből egy tapodtat sem engedett.

Alvinczy világnézete is ilyen, a valóságtól elszakadt, tényleges tiszti gondolkodásmód volt. Tiszti gép, akinek a szolgálati szabályzat volt a mindene.

Külsejében is olyan volt, mint a szolgálati szabályzat. Mindig fényes a csizmája, merev a testtartása, vasalt a nadrágja, simára fésült a haja. Tényleg még az arca is valahogy egyenarc volt. Előkelőségből ritkán nyitotta ki a száját. Akkor is csak parancskiadásra.

Annak idején otthon, a gyakorlótéren katonáitól főként hajszálegyenes sorokat, sarkos, egyszerre dobbanó marsot, fordulatokat követelt.

Csakis gyalogos Kovács Pétert vagy őrvezető Bajusz Jánost ismert. Emberi mivoltukról egyszerűen nem vett tudomást. S ha gyalogos Kovács Péter vagy őrvezető Bajusz János külsőleg tényleg gyalogosnak vagy őrvezetőnek látszott, ha katonakeményen, csattogva tudta összeütni a bokáját, ha tiszta volt a fegyvere, egyenruhájáról nem volt leszakadva a gomb, Alvinczynek az ilyen bakával nem volt soha baja.

Alvinczy a szolgálati szabályzat előírta keretben törődött is katonáival. Megkóstolta menázsijukat. A fél liter levesnek nála fél liternek kellett lennie. A húsból, a kenyérből kiadatta az előírt mennyiséget.

A szolgálati szabályzat előírta módon készítette el a zászlóalj foglalkozásait is, vagy adta ki a parancsot: rohamra, előre.

Ilyenkor maga is ott volt csapata élén. De hogy miért rohamoznak katonái, számára igen egyszerű volt. Őfelségéért, a legfelsőbb hadúrért történt minden: I. Ferenc Józsefért, Ausztria császáráért, Magyarország királyáért.

Élőre, hátra! Alvinczy mindig azt tette, amit az parancsolt, akinek egy csillaggal több volt a gallérján, mint neki.

Alvinczy aktív katonatiszt. Egyenruhás gépezet. És mégis ő a jobbik eset a tisztek között. Feleslegesen soha nem kínozta és nem gyötörte sem a legénységet, sem az altiszteket. Ha azonban valami nem ment a szolgálati szabályzat szerint, megvadult. Fenevaddá vált. Akár a legtöbb aktív tiszt.

Pásztor szakaszvezető és Kisfalvy vitába is keveredtek miatta. Kisfalvy védte az aktív tiszteket. A szakaszvezető megdönthetetlen igazságként fogcsikorgatva kiáltotta:

— Legjobb lenne karóba húzni ezt az egész megveszekedett tiszti bandát. Azért van csak a világon, hogy kínozza és tapossa a katonákat. Kerültetek volna csak az én századparancsnokom, Sümegi százados keze alá. Futnátok haza az édesanyátokhoz, ahogy csak tudtok. Ti nem is tudjátok, hogy milyen szerencsétek van Barkóczcal, Csikyvel. Ezer között ha két ilyen tiszt akad.

Alig pirkadt, amikor kemény ágyúzás után megkezdődött az újabb orosz támadás. A fiúk most látták csak meg igazán, hogy mi is a roham.

Az oroszokat heves magyar golyózápor fogadta. Hol kúsztak, hol rohantak. Rettentő és reménytelen versenyfutás volt ez a halállal.

Az oroszok mindenáron el akarták érni a magyar lövészárkokat. A mintegy kétszázötven méter távolság egyre fogyott. Már csak száz méternyire voltak. Egy orosz katona visszafordult. Magával rántotta a többieket.

A roham most is versenyfutás volt. De már visszafelé. Visszajutni volt most a legfőbb cél. Menekülni a golyók és srapnelek halálos zivatara elől. A magyarok azonban egyre erősebben tüzeltek.

Egyszerre abbamaradt a tüzelés. Érdekes oka volt. Az egyik menekülő orosz katona megállt. Mint aki keres valakit, tétován körülnézett. Visszafordult. Egyideig újra a magyarok árka felé futott. De csak addig, amíg lehajolt és vállára vette egyik sebesült

társát. Talán a kenyeréspajtása volt. Terhével együtt szerencsésen vissza is ért az orosz állásba.

A fiúk izgatottan figyelték a jelenetet. Megkönnyebbülten sóhajtottak fel, amikor a sebesültet cipelő orosz katona baj nélkül beugrott az árkába.

Érezték, hogy az orosz katona megmenekülése feletti örömükben ellentmondás van. Hiszen az imént talán éppen erre az orosz katonára céloztak maguk is. Most pedig örültek, hogy az ellenséges katona megmenekült.

A sikertelen roham után az oroszok újból pokoli ágyútüzet nyitottak. A találatok feldúlták a magyar fedezéket. Hátrálni mégsem volt szabad.

Új orosz roham kezdődött. A védekező gyors tüzeléstől a magyar géppuskák áttüzesedtek. Hiába volt azonban minden. Az oroszok elérték a magyar árkokat.

Főként az összekötő lövészárkokat védve a zászlóalj hátrálni kezdett. Közvetlenül a fiúk mellett gránát robbant. Darabokra tépett egy katonát.

Az oroszok kemény nyomására az Alvinczy zászlóalj mintegy öt-hatszáz métert hátrált. Egy, már jóelőre elkészített hátsóbb árokvonalból vette fel a harcot.

Várták az oroszok újabb rohamát. Nem ez történt. Pálinkát osztottak. Utána magyar roham következett. Mindenki enyhén részeg volt, amikor Alvinczy őrnagy kiadta a parancsot:

— Rohamra felkészülni!

Izgalmas várakozás következett. A rohamra készülő katonák szemmel mérték fel a távolságot, amin keresztül kell törniük. A vér és pálinka gyorsabban keringett bennük.

Vakító vörös fény világította be a tájat. Sűrű egymásutánban óriási dörrenések következtek. Az emberek ijedten megremegtek. Az árok, amit az oroszok annyi véráldozat árán elfoglaltak, alá volt aknázva.

— Rohamra! — hangzott a parancs.

Az Alvinczy zászlóalj csaknem minden harc nélkül visszafoglalta előbbi állását.

Akik a felrobbantott lövészárokban életben maradtak, menekültek.

A roham folytatódott a következő állásokért.

— Előre! Előre! — hajtották a tisztek a katonákat.

Az oroszok azonban egyre keményebben védekeztek. Visszaverték a támadást. Komoly veszteségeket okoztak.

Később újabb zászlóaljnyi erősítés érkezett. Most már három zászlóalj rohamozta az orosz lövészárok-rendszer egymásután következő vonalait. Elkeseredett tusa után elfoglalták azokat.

Aznap a magyarok még négy lövészárok-vonalat vettek birtokukba. Déli tizenkettőre igen nagy veszteségek árán a zászlóalj ugyanabba a lövészárokba jutott vissza, amelyet három nappal ezelőtt minden harc nélkül feladott.

PÁSZTOR SZAKASZVEZETŐ IGAZSÁGOT SZOLGÁLTAT

Az alaposan leapadt zászlóaljat másnap reggel tartalékba rendelték. Azon a területen mentek visszafelé, amelyet előző nap foglaltak el rohammal. Rettenetes kép tárult eléjük.

A sebesülteket már elszállították. A halottakat még nem.

A lövészárok helyén, amelyet a magyarok aláaknáztak és felrobbantottak, embertestekkel teli földhányás keletkezett. Kezek, lábak, fejek meredeztek ki. Szinte segítségért könyörögtek.

A fiúk szótlanul haladtak egymás után. Fejük szédült, a gyomruk helyén mintha kő lett volna.

— Erről nem írnak az újságok! — mondotta csendben Timár.

Kisfalvy a szomszéd-századbeli nagyezüstös szakaszvezető mellé került.

— Rettenetes! — mutatott Kisfalvy maga elé.

— Ahhoz képest, amin én már keresztülmentem, semmi ez! Jobb a halottaknak! — mondta elfojtott indulattal Pásztor.

Kisfalvy végigpillantott az árokban libasorban, egymás mögött

vonuló meggörnyedt hátú bakákon. Fáradt, fásult közömbösséggel néztek maguk elé.

— Rettenetes! — ismételte Kisfalvy.

Amikor látta, hogy a szakaszvezető csak a vállát vonogatja, újból szólt neki:

— Hát nem látja, hogy mi van itt? Vagy nincs szíve?

— Szívem? Nagyon is van! De annyi rettentő dolgot láttam már, hogy ami itt történt, szinte semmiség — felelte.

Hosszas hallgatás után mégis kitört belőle az elfojtott indulat:

— Te úristen, hogy gyűlölöm ezt a sok borzalmat, hogy gyűlölöm a háborút! Ezt! Érti, ezt a háborút, ezt gyűlölöm! Mert ha az urak ellen kellene menni, akkor harcolnék én szívvel, foggal, körömmel. Érti, de csak az urak ellen.

Kisfalvy most még nagyobb megdöbbenéssel hallgatta Pásztor szakaszvezetőt. De már nem tudott rajta megbotránkozni. Valahogy ebben a pillanatban értette meg az állandóan és annyira elkeseredett hangulatú ember lelkét, keserűségét. Őszintén megmondta ezt neki.

A szakaszvezető, mint akinek ez is mindegy, egyszerűen csak vállat vont. Később újra Kisfalvyhoz fordult:

— Gondoltam, hogy előbb-utóbb maguk is megértik, miért gyűlölöm azokat, akik ezt a förtelmet csinálják. De mondok valamit. Nem adok rá három hónapot, s ha akkor még egyáltalán leszerelik magukat, önként mennek innen haza. Futni fognak, mert épp olyan gaztettnek látják majd a háborút, mint amilyennek én magam, és legtöbben a zászlóaljból. Kérdezze csak meg a katonáktól, ha négyszemközt beszél velük. Gyűlölik a háborút. De a katonának nem szabad hangosan gondolkodnia. Elég, ha a katona annyit tud: parancsmegtagadás — agyonlövés! — mondta, miközben most is, mint mindig vad tűz lobogott a szemében.

A zászlóalj a mögöttes hadszíntér egy kisebb városában telepedett meg. Az ottani szeszgyár romos gépháza mellett felállított fertőtlenítőben a katonák végre valahára megfürödhettek. Nagy-

mosást is rendeztek. A fiúkon is hetek óta először volt tetvek nélküli, tiszta fehérnemű.

Másnap a zászlóaljat otthonról érkezett, friss emberanyaggal egészítették ki. Csupa idősebb ember. Rossz volt még hallani is a gondjaikat, ijedtségüket.

Úgy volt, hogy harmadnapra visszamennek a frontra.

A fiúk aznap egy akasztást is láttak.

Egy idősebb ukrán parasztot akasztottak a piactéren. Állítólag kém volt. Eldugott térképeket találtak a házában.

A paraszt azt vallotta, hogy a visszavonuló orosz tisztek felejtették nála.

Az akasztás előtt elrettentő példaként a városka maradék lakosságát összeterelték a piactéren.

A paraszt hangosan imádkozott. Amikor a vezénylő tiszt elé állították, hogy kihirdesse az ítéletet, letérdelt a földre. Könyörgött a tisztnek. Ne kössék fel, ártatlan!

Két katona megragadta a parasztot, hogy kezét hátrakössék. Kitépte magát a kezükből. Megint a főhadnagy lába elé borult. Kétségbeesetten kiáltozott, hogy ártatlan.

A főhadnagy nem felelt a parasztnak. Intett a katonáknak. Azok újból megragadták. Kezét hátrakötötték. A bitófa alá hurcolták.

— És ha mégis ártatlan volt a paraszt — mondta később Herczog.

— A tisztek, akik úgy rendelkeztek, hogy felkössék, nem tartották ártatlannak — felelte Szabados. — Háború van. Védekezni kell a kémek ellen!

— Mégis, ha ártatlan? — gyötrődött Herczog.

— Ne gyerekeskedj — kiáltott rá Szabados —, ahol annyi ember pusztul el, mindegy már egy ember élete.

Most már Timár haragja is kirobbant:

— Neked mindegy! De nem mindegy a parasztnak, meg a családjának. Amikor a paraszt hangosan imádkozott, ahhoz az istenhez fordult, akihez te is imádkozol.

Majd tűnődve folytatta:

— Isten? Ugyan kinek a pártján is lehet ebben a háborúban? És ha a tíz parancsolatban az áll, hogy „ne ölj", akkor miért gyilkolják egymást az emberek, és miért vagyunk a fronton?

Timár kérdésére még aznap délután megrendítő választ kaptak a fiúk.

Kora délután két század katonát vezényeltek a piactérre. A tér három oldalán állottak fel. A negyedik oldalon a szeszgyár kőfala húzódott.

Herczog, Timár, Kisfalvy, Szabados is ott álltak a szakaszsorokban.

A szeszgyárból átalakított internáló táborban az Osztrák-Magyar Monarchia ukrán részeiből összegyűjtött ukrán hazafiakat őrizték. Átmenő tábora volt ez egyben az osztrák-magyar hadsereg mindenféle nemzetiségű szökevényeinek is.

Közel kétezren voltak a táborban. Rossz volt a bánásmód. Még rosszabb a koszt. Néhány nappal ezelőtt zendülés tört ki. Fegyverrel verték le a zendülőket. Utána hadbíróság szállt ki a táborba. Sokat közülük halálra ítéltek.

A tábor felettes parancsnoka az osztrák-magyar aktív tisztek jellegzetesen brutális típusa, Schaeffendorfer vezérőrnagy, aki vérszopó kedvvel csak taposni tudta alárendeltjeit, s akitől nemhogy a katonák, de a tisztek is rettegtek — elhatározta, hogy a kivégzésekkel olyan példát statuál, amitől az ukránoknak „örökre" elmegy a kedvük a lázongástól, a katonáknak meg a szökéstől.

Schaeffendorfer vezérőrnagy szigorított fegyveres őrizet alatt felsorakoztatta a kivégzéshez az egész tábort.

Külön fegyveres szakasztól körülvéve jött a nyolc halálraítélt. Közvetlenül a szeszgyár bejárata melletti falhoz állították őket.

A vezérőrnagy nagy tiszti kísérettel érkezett. Oda állt a halálraítéltek elé.

Alvinczy őrnagy a vezérőrnagy elé lépett. Jelentést tett.

Utána egy főhadnagy német nyelven harsány hangon felolvasta a halálos ítéleteket.

A katonai büntetőtörvénykönyv egy-két kurta paragrafusa és rövid indokolás volt az egész.

Schaeffendorfer vezérőrnagy, hogy jobban elrettentse a tábor lakóit, kettesével végeztette ki a halálraítélteket.

A két halálraítélt ukránt — mindketten középkorú városi emberek lehettek — a szeszgyár fala mellé kísérték. Vezénylés. Ukránul kiáltott a két halálraítélt hazafi. Népük szabadságát éltették. Néhány pillanat. Eldördült a sortűz.

Schaeffendorfer vezérőrnagy elrendelte a következő két elítélt — két katonaszökevény — kivégzését.

Már a nyelvén volt a kivégzési parancs, amikor Pásztor szakaszvezető a sorból előreugorva, mielőtt bárki megakadályozhatta volna, közvetlen közelről rálőtt Schaeffendorfer vezérőrnagyra. Az holtan csuklott, bukott a földre.

Pásztort azonnal lefogták. Amikor a fegyveresek között elvitték, hangosan kiáltott az internáltak felé:

— Bajtársak! Ne tűrjetek! Lázadjatok! Vesszen a háború!

Ezután a katonák felé fordult, szinte áradt a tűz belőle. Egyetlen feszült izgalom volt az egész ember.

Így kiáltott:

— Le a háborúval! Békét a népnek! Harcot az urak ellen!

A többi halálraítélt kivégzése aznap elmaradt.

Ennek a délutánnak az eseményeit soha életükben nem felejthették el a fiúk.

Amikor a zászlóaljjal hazavonultak, rajtuk is, mint a többi katonán, kimondhatatlan elkeseredettség lett úrrá. Fájt a szívük Pásztorért és a két kivégzett ukrán hazafiért.

Másnap délután a felsorakozott zászlóalj előtt kivégezték Pásztor szakaszvezetőt. Élete utolsó szavai ezek voltak:

— Le a háborúval! Békét a kunyhóknak, harcot a palotáknak! Éljen a szocialista forradalom!

Gyönyörű nyáreleji reggel volt, amikor az Alvinczy zászlóalj rövid ideig tartó tartalékszolgálatából újból visszaindult a frontra.

Bár a földek csak helyenként voltak bevetve, mégis mindenütt zöldelt. Kivételesen az ágyúk sem dörögtek.

Az idillikus csendben szinte hihetetlennek tűnt, hogy még néhány nappal ezelőtt is milyen iszonyatos harcok dúltak ezen a tájon.

A zászlóalj nem abba a lövészárok-vonalba ment vissza, amelyet annak idején elhagyott. Attól északabbra foglalt állást.

Az elhelyezkedést a szokásos egymásbabotló, folytonosan görnyedő, sürgő-forgó munka kísérte.

A fiúk szerettek egymásközt lenni. Most is külön bunkert ástak, illetve készítettek maguknak. Keményen kellett dolgozniuk.

Elfáradtak. Kora délután lefeküdtek. Vacsoraosztáshoz keltek csak fel. Az előző napokról beszélgettek. Égtek, forrtak bennük a rendkívüli élmények. A szakaszvezető kivégzésének nyomasztó képétől egyáltalán nem tudtak megszabadulni. Élő, gondolkodó embert, jó barátjukat végezték ki, akit ismertek, akit megszerettek. Elkeseredett tettét is megértették.

Kisfalvy őszintén kimondta:

— Én nem tudom, hogy ti mint vagytok vele. Ami engem illet, őszintén megmondom, sok mindennel nem tudok kibékülni . . .

— Én már régóta így vagyok — felelte Timár. — Meg merem mondani, hogy nekem már teljesen elegem van a háborúból. Legszívesebben most azonnal hazaindulnék. Persze, ha ti is jönnétek.

Timár szavain már egyikük sem ütődött meg. A többiek még nem mondták ki érlelődő szándékaikat, de ők is mindjobban érezték, hogy egész eddigi világuk zsákutcába jutott.

Barkócz este átjött hozzájuk. Zseblámpájának gyenge fénye végigpásztázott a fedezék falán.

Leült a padkán. Később lámpáját a kabátja felső gombjára

akasztotta, s ahogy beszélt, a sárga fénykör hol Timár vagy Kisfalvy, hol Herczog vagy Szabados arcára vetődött.

Az elmúlt hónapokban mind a négyen közelről is megismerték parancsnokukat. Rendkívüli embernek találták. Jószívűnek, emberségesnek, nagyon műveltnek. Ezért is volt olyan nagy hatással rájuk. Mindent oly egyszerűen tudott megmagyarázni. Amikor kételyeiket bogozta és kérdéseikre válaszolt, oly egyszerűen és mégis szabatosan felelt, hogy azt az érzést keltette bennük, mintha tulajdonképpen maguk is ugyanazt gondolták volna.

Barkócz arra törekedett, hogy a fiúk megtanuljanak önállóan gondolkodni, maguktól látni.

Most is megmondta:

— Az a tény, hogy a néhány hónap alatt, amit a fronton töltöttek, az idő felvetett magukban néhány kérdést, már egymagában is fejlődés! Nem csodálkozom a hangulatváltozásukon. Amikor a háború első napjaiban menetszázadommal elindultam a frontra, a katonák vidáman, énekszóval masíroztak. De jöttek az egyre nehezebb és véresebb szerbiai csaták, majd a galíciai front keserves napjai. Bizony, elment a katonák kedve a nótázástól. Sőt! Ahogy megismerték a háború rengeteg keservét, odajutottak gondolataikban, ahová maguk.

Timár megszólalt:

— Zászlós úr, mit szól Pásztor tettéhez?

— Pásztor derék, nagyszerű ember volt — mondotta.

Azután hozzátette:

— Szent ügyért meghalni nagy és szép dolog. Az ilyen áldozat példamutató mindenki előtt. De mindent a maga órájában. Sajnos, Pásztor szakaszvezetőt az indulata vitte a halálba. Tudni kell élni is az eszméért, a meggyőződésért: a szocializmus ügyéért!

Pásztor halála után valahányszor Barkócz benézett a fiúkhoz, egyre többet magyarázott az „ügyről", Marxról, Engelsről, a kapitalista társadalom s a szocializmus kérdéseiről. Egyszerű szavakkal megértette velük, hogy a modern társadalom hogyan tagozódik két világosan megkülönböztethető táborra, a kizsákmányolókra és a kizsákmányoltakra. Megbeszélte velük a tőke és a profit

szerepét a kapitalista társadalomban: miért van az, hogy a tőkések nagy vagyonokat harácsolnak össze, a dolgozók tömegei pedig nyomorognak.

Beszélt a nagyhatalmak politikájáról. Arról, hogy az imperialisták újabb és újabb nyersanyagforrásokért, árupiacokért igázzák le az országokat, és hajtanak uralmuk alá egész világrészeket. A világháborút is gyalázatos céljaik érdekében robbantották ki.

Elemezte Magyarország szerepét és helyzetét a világégésben. Mély gyűlölettel, meggyőzően beszélt az imperializmus aljas képviselőiről, gróf Tisza Istvánról és társairól. Nagy rokonszenvvel jellemezte a haladó politika harcosait, Adyt, a Galilei Kört, a háborúellenes szocialistákat.

A fiúk valósággal megostromolták Barkóczot kérdéseikkel. Azt akarták megérteni, hogyan lehetne kivezetni a világot a szörnyű háborús nyomorúságból.

Barkócz nagy türelemmel megmagyarázta, hogy lényegénél és ellentmondásainál fogva a kapitalista társadalom képtelen a társadalom bajain segíteni. Képtelen, mert a bankok, a gyárak, az üzemek, a nagybirtokok magántulajdonban vannak és szakadatlanul, minden pillanatban összeütköznek a dolgozók érdekeivel.

Kisfalvy kérdésére Barkócz azt is megmagyarázta, hogy a szocializmus nem egyszerűen annak a kérdése, hogy hiszünk-e benne, vagy sem. A szocializmus tudományos világnézet.

Máskor Barkócz arról beszélt, hogy a tőkések miként befolyásolják a közvéleményt a sajtóval, az állammal, a hatalmukkal.

— Az a tragikus, hogy a legtöbb ember a kapitalistáktól függ — mondotta —, és aki nem az ő kottájukra táncol, kenyerét veszti. Magyarországon a lakosság túlnyomó részének nincsen szavazati joga. Ezért van az, hogy a magyar országgyűlésben hatvan gróf és báró ül, meg számtalan főpap, földbirtokos, gyáros, bankigazgató.

Egyik este a zászlós azokról beszélgetett, akik azt mondják, hogy a társadalmi bajokra nincsen orvosság, akik úgy tartják, hogy amióta világ a világ, mindig így volt és így lesz.

— A szocialisták azt tanítják, hogy igenis megváltoztatható a világ — jelentette ki Barkócz. — Azért harcolnak, hogy a bankokat, a gyárakat, a termelőeszközöket a dolgozók javára kisajátítsák, a nagybirtok földjét elosszák a parasztok között, akik a földet megművelik. Ezt a nagy társadalmi változást azonban csakis a szocialista forradalom győzelme útján lehet elérni. Ezért vívják harcukat a szocialisták!

Barkócz ezután arra emlékeztette a fiúkat, hogy amikor először beszélgetett velük, azt tanácsolta nekik: nyitott szemmel nézzék a frontot, a háborút. Hallgassák meg, hogy miről beszélgetnek a katonák.

— Most ahhoz, amit mondtam, hozzáteszem: Tanuljanak meg a szívükkel érezni és gondolkozni. Akkor majd átérzik a kapitalista társadalmi rend nyomorúságát, a nép szenvedését. S ha megtanultak a szívükkel érezni, ahogy magam is, a falusi tanító fia, rájöttem az igazságra, maguk is rátalálnak a szocializmus útjára. Arra, hogy van segítség! Arra, hogy a szocializmus igenis tud változtatni a kapitalista világ mai során, hogy megválthatjuk az emberiséget annyi bajtól, tengernyi nyomorúságtól.

A fiúk immár hat hónapja voltak a fronton. A lövészárok-élet hol mozgalmas, hol csendes körülményei között elég gyakori meghitt esti beszélgetéseikben Barkócznak sikerült megértetnie a fiúkkal a szocializmus tanításának lényegét. Barkócz örömmel, odaadással tette ezt. Lelkesedése szinte átfűtötte a fedezéket, szavai mélyen hatottak a négy fiatal, tanulni vágyó katonára.

A fiúk persze eddig is hallottak ezekről a kérdésekről. Frontra jövetelük előtt családi körükben és az iskolában is nem egyszer esett szó a szocializmusról. Ott azonban arra törekedtek, hogy eltorzítsák, kiforgassák és meghamisítsák az új célkitűzéseket. Az egyház meg egyenesen ördöginek és pokolra valónak festette a szocialistákat.

A hosszú esti beszélgetések hatása alatt, főként otthonról

hozott téveszméik miatt Kisfalvy, Herczog, Szabados önmagukkal, nevelésükkel, egész eddigi életükkel keveredtek súlyos vitába.

Timár ugyanakkor döntésre jutott.

— Előfordult velem is — mondta —, hogy Barkóczot egyben-másban nem értettem meg. Egyet azonban mindenképpen megértettem: hiba volt, hogy egyáltalán kiszöktem a frontra. Mert miért és kiért is gyilkoltam? Mit vétettek a magyar népnek az orosz katonák? Őket is a háborús uszító bankárok és földbirtokosok hajtották a frontra, mint a magyarokat. Leginkább azt szégyellem azonban — magyarázta —, hogy az apám is régi szocialista, aki ugyanazt, amit Barkócz mondott, százszor elmagyarázta nekem. Nem hallgattam rá! Szégyenemre én is kiszöktem a frontra.

Kisfalvy, Herczog, Szabados alapjában véve egyetértett Timárral. Érezték, hogy az ő lelkükből is szólt. Mégsem volt még erejük kimondani az igazságot.

Timár azonban szeretett volna döntésig jutni. Kijelentette, hogy együtt jöttek a frontra, és társai nélkül egyetlen lépést sem tesz.

— Egyet azonban határozottan kérek: Mondjátok meg őszintén, mit akartok. Maradni vagy leszerelésünket kérni, és elindulni hazafelé?

Ki válaszoljon elsőnek?

Csend volt, nagyon nagy csend a fedezékben. Herczog szíve zaklatottan vert. Nagyon lassan ejtve a szavakat, ő felelt elsőnek.

— Azt mondom nektek, hogy kérjük a leszerelésünket! Ha mindazt, amit Barkócztól tanultunk, elfogadjuk, vonjuk le becsülettel a végső következtetést. Ami engem illet, a harctéri leckét nagyon is szemléltetőnek találom. Tanultam belőle!

Szabados vagy Kisfalvy következett volna a felelettel.

Szabados szólalt meg. Beszédéből kiérződött az idegessége, felindultsága.

— Azon gondolkodom mindig, hátha még sincs igaza Barkócznak. Lehet, hogy véletlenül egy rossz zászlóaljhoz kerültünk. Ezért azt mondom, maradjunk még egy darabig a fronton és nézzünk jól körül.

Kisfalvy se könnyen törődött bele, hogy ami számára tegnap még igazság volt, az most a visszájára fordul.

— Igaz, hogy Barkócz kiváló ember, igaz az is, hogy amióta a fronton vagyunk, magunktól is sok új dolgot láttunk. Lehet, hogy neki van igaza — mondotta. — Azért mégse siessünk, fontoljuk meg még egyszer a döntést! Mit fognak szólni az iskolában hazajövetelünkhöz? Gyávának fognak nevezni bennünket.

— Én bennem már nincsen semmi kétség. Döntöttem! — jelentette ki Timár továbbra is komoly elhatározással. — Nem félek attól se, hogy gyávának fognak tartani. Hősibb dolog kiállni az igazság mellett, mint megalkudni. Nektek — Kisfalvyhoz és Szabadoshoz fordult — azért esik nehezetekre a döntés, mert tanáraitoktól, ismerőseitektől mindig csak rosszat hallottatok a szocialistákról. Én meg csak jót hallottam róluk. Az osztályhelyzet itt a lényeg, ahogy Barkócz mondta.

— Mert nézzétek meg közelebbről a mi sorsunkat is — folytatta Timár. — Kisfalvy apja ügyvéd, jómódúak, Herczog apja több emberrel dolgozik, Szabadosé hivatalnok. Én mozdonyvezetőnek vagyok a fia. A véletlen úgy hozta, hogy kettőnknek jómódú, kettőnknek szegény ember az apja. Most együtt vagyunk itt a fedezékben. Itt egyenlőeknek érezzük magunkat. Az életben azonban már nem vagyunk egyenlőek. Kisfalvy vagy Herczog szüleinek nem gond az iskoláztatás. Szabadoséknak meg az én szüleimnek már annál nagyobb. Engemet nem is tudtak iskolába adni. Pedig én is tanulni szerettem volna. Inasnak küldtek. Sírva mentem a műhelybe. Iskola nélkül mi lehet belőlem? Örökké robotoló, rosszul fizetett műszerész-segéd. Barkócz a háború igazi okain kívül erre is megtanított. De a világért sem irigylem tőletek a jobb életet. Ezt is csak a példa kedvéért hoztam fel — mondta ki Timár, ami a lelkét nyomta.

Zseblámpa fénye villant föl a fedezékben. Barkócz jött.

— A kétórás váltás is megtörtént. Miért nem alusznak még? — kérdezte.

Szabados elmondta, hogy leszerelésükről vitatkoztak. Ketten: Kisfalvy és ő még nem tudtak dönteni.

Barkócz leült a padkára. Zsebéből dohányt vett ki. Lassan, megfontoltan ujjai közé csippentette a dohányt, megsodorta a papírt és rágyujtott.

— Természetes, hogy a sok új probléma nyomán úgy érzitek magatokat — tegezte most a fiúkat meleg megértéssel —, mintha gondolkodástokban űr és ellentmondás keletkezett volna. Meggyőződést csak meggyőződés tud helyettesíteni. Ez az oka, hogy annyira telve vagytok kételyekkel, kérdésekkel. Kevesebbet tudtok a szocializmusról, semhogy szocialisták lehetnétek. Hisz a szocialistáknak sokat kell tudniuk, sokat kell tanulniuk.

— Nem, Timár, maga sem szocialista még — jegyezte meg Timár közbeszólására. — Magának is még sokat kell tanulnia! Osztályhelyzeténél fogva könnyebben megértheti a szocializmus tanításait, mint mondjuk Kisfalvy, de el ne felejtse, hogy ez még csak lehetőség.

— Ha én egyszer meggyőződtem valaminek az igazságáról, kitartok majd, még ha jómódú is az apám — felelte Kisfalvy komolyan, némi sértődöttséggel a hangjában.

— Az élet majd megmutatja — folytatta Barkócz. — Mert a szocializmus nemcsak annak magyarázata, miként lehet a dolgozókon segíteni. A szocializmus világnézet és harci zászló, amit nem lehet messziről szemlélni. Követni kell! Sokan vannak, akik felfogják a szocializmus igazságát, de nem hajlandók érte küzdeni.

Elmondta Barkócz azt is, hogy amikor hetedikes gimnazista volt, az osztályában, ahová mintegy negyvenen jártak, jóformán mindenki szocialistának vallotta magát. Közülük azóta ketten maradtak valóban azok. A többiek a családért, állásért, a nagyobb jövedelemért megalkudtak. Így volt ez az egyetemen is.

Kisfalvy szinte ünnepélyes hangon jelentette ki:

— Barkócz zászlós úr az első olyan szocialista, akivel szemtől szembe találkoztam. Ha végleg tudni fogom, hogy igazuk van és magam is szocialistává leszek, én sohasem leszek olyan, aki a szocializmust valaha is megtagadja.

— A fiatalság becsületessége ez, Kisfalvy — felelte Barkócz.

Hajnal felé járt az idő. Barkócz elköszönt.

A beszélgetés után mély csend támadt a fedezékben. Az élet nagy kérdéseivel küszködő négy fiatal katona két dolgot értett ma meg világosan: miért harci csapat a szocialisták tábora, s miért van az, hogy többen vannak, akik élni, mindenáron csak élni akarnak, és elég kevesen olyanok, akik meggyőződésükért áldozatot is hajlandók hozni.

Különösen Kisfalvyra, de a többiekre is hatással volt, hogy Barkócz nagy tisztelője volt Ady költészetének. Sokat beszélgetett velük Ady háborúellenességéről, forradalmiságáról. A fiúk egészen más szemmel olvasták ezután Ady verseit. És ahogy olvasgatták a Barkócztól kölcsönbe kapott Ady könyvekben a gyönyörű, látnoki írásokat, valósággal hozzájuk intézett buzdításnak tartották azokat.

Nem egyszer idézték Ady „Ember az embertelenségben" című háborúellenes versét.

„Szívemet a puskatus zúzta,
Szememet ezer rémség nyúzta,
Néma dzsin ült büszke torkomon
S agyamat a Téboly ütötte.

És most mégis, indulj föl, erőm,
Indulj föl megintlen a Földről.
Hajnal van-e, vagy pokol éjjél?
Mindegy, indulj csak vakmerőn,
Mint réges-régen cselekedted."

Máskor, ahogy a fedezék pislákoló mécse mellett összeültek beszélgetni, a maguk és Magyarország jövőjéről tervezgetni, szerették idézni a „Négy-öt magyar összehajol" című verset. Ez is, mintha hozzájuk szólt volna.

„Itt valahol, ott valahol
Esett, szép, szomorú fejekkel
Négy-öt magyar összehajol
S kicsordul gúnyos fájdalmukból
Egy ifjú-ősi könny, magyar könny:
Miért is?

És utána, mint a zápor
Jön a többi könny:
Miért is, miért is, miért is?
S nincs vége könnynek és miértnek.
Fölöttük hahota köszön."

*

Tovább teltek-múltak a frontnapok. Megint csak nagy csend volt errefelé. Mintha egy békés kiképző táborban lettek volna, ahol órarendszerű a szolgálat.

Eddig a fiúk, ha megérkezett a tábori posta, nem türelmetlenkedtek, mert nem is várhattak senkitől levelet. Most azonban már mind a négyen a levélvárók nagy csoportjába tartoztak. Gergőnek megírták tábori posta számukat.

Mégis szüleiktől előbb kaptak levelet, mint Gergőtől. Szabados édesapja nyomozta ki a tábori posta számot. Megírta feleségének. Ő gyűjtötte össze a szülők leveleit. Közös borítékban küldte el.

— Szeretettel várunk benneteket, csak jöjjetek mielőbb — írták a szülők különböző szavakkal, de egyforma érzéssel.

Szüleik levelét felolvasták egymásnak. Örömmel hallgatták a hazahívó, kedves szavakat.

Szabados hadnagy nemcsak a fiának, hanem váratlanul Csiky főhadnagynak is írt. Arra kérte tiszttársát, ha teheti, engedje meg, hogy fia barátaival együtt néhány napra átjöhessen hozzájuk szabadságra. Az ő frontszakaszukon is csend van már hetek óta.

*

Szabados hadnagy kitörő örömmel fogadta az egy hét szabadságra érkezett fiát és barátait.

Az immár hatodik hónapja tartó kemény frontéletben fia megvállasodott. Kis bajuszt növesztett. Férfi lett.

Szabados hadnagy kiadósan megebédeltette vendégeit.

Utána sokáig beszélgettek. A fiúk egész frontéletükről, s a Barkóczcal folytatott hosszas beszélgetéseikről is beszámoltak. Arról is beszéltek, hogy mi okból nem kérik még a leszerelésüket.

Szabados hadnagy semmiképp sem akart belenyugodni, hogy fia

és barátai továbbra is a fronton maradjanak. Legszívesebben fegyveres kísérettel küldte volna haza őket.

— Csak nem akartok továbbra is a fronton maradni — veszekedett velük —, amikor megjött végre az eszetek? Számomra elég volt az álmatlan éjjelekből. Elég ebből a históriából! Le kell szerelnetek! A parancsnokotok köteles ezt magától is megtenni! Nem vagytok még katonakötelesek!

Szabados megmagyarázta édesapjának, hogy a háborúról valóban megváltozóban van a véleményük. Ebben nagy része van Barkócznak, de ő szocialista . . .

— És mit jelent ez? — vágott fia beszédébe Szabados hadnagy. — Az, hogy szocialista, tisztára a magánügye. Vagy talán nem hiszitek, amit Barkócz a háborúról mondott? Igaza van. Ez a világháború imperialista háború! — mondta halkan, de nyomatékkal.

— Akkor az is igaz, hogy az imperialista háborúnak csakis a kapitalisták látják a hasznát — vetette közbe Kisfalvy.

— Annyi bizonyos, hogy a frontkatonáknak nincs sok hasznuk belőle — helyeselt Szabados hadnagy.

— Akkor abban is igazuk van a szocialistáknak, hogy joguk van megakadályozni a kapitalisták embermészárlását — mondotta Timár.

Szabados hadnagy nem volt szocialista. Elgondolkodott, hogy mit is válaszoljon Timárnak, aki így folytatta:

— És ha a népnek nincsen belőle haszna, ha a katonáknak is csak átkára van a háború, akkor nyilván abban is igazuk van a szocialistáknak, hogy a termelési eszközök kisajátításával meg akarják szüntetni a kapitalista társadalmat. Ezzel akadályozhatják csak meg az újabb imperialista háború lehetőségét.

— Ez csak úgy következhetne be, ha az egész világon győznének a szocialisták. Ez pedig nem egyhamar lesz meg — jelentette ki Szabados hadnagy, akit a fiúk érvei zavarba hoztak.

— De hiszen a szocialisták éppen azt akarják, hogy az ő ügyük győzzön az egész világon — érvelt tovább Timár. — Ezért nemzetközi a mozgalmuk.

— A szocialisták kevesebben vannak, semhogy ezt elérhessék — felelte Szabados hadnagy. — Még az is kérdéses, hogy egyáltalán megvalósíthatók-e a szocialista tanítások. A szocialisták azt mondják: igen. Mások azt mondják: nem. Sehol sem próbálták ezt még ki.

Szabados hadnagy világosan látta, hogy a fia és főként Kisfalvy hova akar kilyukadni. Azért vitatkoztak, azért bizonyítgatták, hogy még nem eleget tapasztaltak, mert továbbra is a fronton akartak maradni.

Szabados édesapja elveszítette türelmét.

— Szerintem elég a vitából! Nem vagytok katonakötelesek, és szocializmus ide, szocializmus oda, kérjétek mielőbbi leszerelésteket. Otthon aztán tanulmányozzátok a szocializmus kérdéseit, ameddig akarjátok.

Szabadosék zászlóaljánál az egy hét szabadság tüneményes gyorsasággal múlt el. Itt egészen más volt az élet mint az Alvinczy zászlóaljnál. Ott mindig komor parasztarcokat láttak, itt vidámabb volt a hangulat.

Eleinte úgy tetszett, mintha ennek a zászlóaljnak a katonái könnyebben vennék a háborút. Inkább lenne bennük harci kedv. De hamarosan megismerték a zászlóalj igazi arcát.

A zászlóalj a 32-es pesti ezredhez tartozott. Nótáztak is bunkereikben a bakák eleget: „Harminckettes baka vagyok én . . .”

Az ezred arról volt híres, hogy frontra induló menetszázadait parasztezredbeli vagy nem magyar nemzetiségű századdal őriztették. Különben a menetszázadok legénységének jó része nem érkezett volna meg a frontra.

A fiúk hamarosan észrevették, hogy a zászlóalj viszonylagos jókedve abból fakadt, hogy a katonák jóval öntudatosabban és bátrabban gondolkodtak, mint az Alvinczy zászlóaljbeliek, s abból is, hogy kevesebb volt köztük a családos. Nem voltak olyan alázatosak sem.

Mindkét zászlóalj katonái egyformák voltak azonban abban, hogy lelkesedés nélkül harcoltak. De a nagyvárosból kikerült katonák lényegesen másképpen gondolkodtak s szabadabban nyilatkoztak,

mint az Alvinczy zászlóalj parasztkatonái. Ezek inkább csak négyszemközt káromkodtak, a 32-es bakák csoportosan politizáltak, és nyiltan szidták a királyt, a minisztereket, a hadiszállítókat, a tiszteket. A Népszavát is megszerezték és olvasták.

Abban is különbözött egymástól a két csapat, hogy míg az Alvinczy zászlóaljban alig akadt katonaszökevény, a pesti ezredben a szökés mindennapos volt. A nagyvárosok katonái, a nagyváros ezernyi lehetőségére támaszkodva, könnyebben merték vállalni a szökéssel járó kockázatot, mint a parasztkatonák, akik csak falujukba mehettek vissza. Mire pedig hazaértek, házuk kapujánál már várta őket a csendőr.

Az Alvinczy zászlóaljnál a tisztek többsége brutális volt. Pásztor szakaszvezetőt is századparancsnoka kergette a halálba. A 32-eseknél viszont még a legkomiszabb aktív tisztek is, ha csak mód volt rá, úgy tettek, mintha nem látnának és nem hallanának. Nyomós okuk volt erre. A csaták és rohamok ideje alatt a pesti ezredben már nem egy kegyetlenkedő tiszt kapott „véletlenségből" hátulról halálos golyót.

A fiúk a 32-eseknél nótában is megtanulták azt, amit Barkócz a burzsoák és a proletárok közti különbségről mondott. A bakák a „Bánk bán" bordalának dallamára dúdolták esténként:

„Ha hosszú harc után lakodba visszatérsz,
S látod, hogy mindened szenny és nyomorba vész.
Míg kölyköd ordít szüntelen, hogy nincs otthon kenyér,
Lásd palotákban sok ezer úr hogy' él és hogy' henyél,
Ropogjon puskapor, hadd szűnjék a nyomor!
Söpörd el a henyét mint az ár!
És nem lesz többé proletár!
És nem lesz többé proletár!"

Abban is különbség volt, hogy az Alvinczy zászlóaljban a katonák meghallgatták, komolyan vették a fiúkat. A pesti zászlóalj katonái egyszerűen kinevették, kiröhögték őket, amiért önként a frontra jöttek.

Így adódott, hogy a vidám és mégis annyira elkeseredett buda-

pesti ezred bunkereiben és lövészárkaiban töltött rövid idő alatt az Alvinczy zászlóalj négy fiatal szabadságos katonája többet látott és tapasztalt, mint saját századában egy fél év alatt. Annyira, hogy végül Szabados és Kisfalvy is megértette, nemigen van értelme továbbra is a fronton maradniuk. Elhatározták, hogy ők is hazamennek.

Szabados hadnagy szerette volna, ha fia és barátai nem térnek már vissza a csapatukhoz. Ők azonban mindenáron vissza akartak menni, hogy bajtársaiktól elbúcsúzzanak. Szabados apja kénytelen-kelletlen belenyugodott ebbe és a négy szabadságos katona másnap már az Alvinczy zászlóalj menázsiját ette.

BÚCSÚ A FRONTTÓL

Beadták leszerelési kérvényüket. Hazafelé készültek.

— Azért határoztuk el magunkat a hazamenetelre — magyarázta Timár szakaszuk katonáinak —, mert rájöttünk, hogy a magyar népnek csak vesztenivalója van ebben a háborúban.

Sötét volt a bunkerben. A kapadohány füstjét vágni lehetett volna. A katonák némán hallgatták Timárt. Hallgatásukban azonban benne volt a háború elleni gyűlöletük.

Harmadnap hajnalban, végig a frontszakaszon, megkezdődött a régóta előkészített osztrák-magyar támadás.

A támadást hatalmas ágyútűz vezette be. Fülsiketítő volt. Rengett a föld.

Az Alvinczy zászlóalj valahol a támadás legszélső szakaszán állott. Feladata a harcokban a visszavonuló orosz csapatok üldözése volt.

Ezért a zászlóaljnak alig volt sebesültje és halottja, mégis sok orosz hadifoglyot ejtett. Egyesével, vagy kisebb csapatokban adták meg magukat.

A hadifogságba került orosz katonák kézzel-lábbal magyarázták, hogy nem akarnak harcolni.

— Már régen megadtuk volna magunkat — magyarázták —, de erre csak most, a visszavonuláskor nyílt alkalom. Ez így is volt. Ezt mindenki tudta. A magyar katonák is, de főként a nemzetiségiek visszavonuláskor tömegesen adták meg magukat.

Amikor az oroszok a támadás első nagy hullámait felfogták és megerősödtek előre elkészített hátsó, védelmi állásaikban, az osztrák-magyar előnyomulás megtorpant.

Az Alvinczy zászlóalj gyorsan beásta magát. Nem volt itt most semmi kényelem.

A katonák örültek, hogy a gyors menetelések után végre megpihenhetnek. A pihenő azonban nagyon rövid ideig tartott. Nagy csapat- és pálinkaerősítés érkezett. Mindenki tudta, hogy ez az új offenzíva előjele.

A támadás valóban megindult. De az oroszok most keményen védték állásaikat. Megközelíteni sem lehetett őket.

Egész éjjel folyt a harc. Visszaverték az Alvinczy zászlóalj támadását. Az újra meg újra rohamozó magyar csapatokat az erős orosz védekező tűz megtizedelte.

A folytonos rakétázás fényében látni lehetett, hogy a két lövészárok-rendszer közötti terep tele van halottakkal, sebesültekkel. Akiknek jártányi erejük maradt, visszavonszolták magukat az árkokig. A többiek, a súlyos sebesültek fájdalmasan jajgattak. Soknak már ehhez sem volt ereje. Elvérzőben voltak.

Hajnalodott. Újabb erősítés érkezett. Három deciliter rumot osztottak. Azonnal meg kellett inni. De nem is jutott volna senkinek eszébe mást tenni.

Az volt a parancs, hogy a szembenlévő orosz állásokat mindenáron el kell foglalni. A csapatok bepálinkázva és átkozódva lendültek új rohamra.

Mire világos lett, ez a támadás is véresen összeomlott.

Csiky főhadnagy is megsebesült. A rohamból nem jutott vissza a lövészárokba.

Katonái szerették parancsnokukat. A megfigyelő pontokról aggódva kutattak utána a két lövészárok közötti terepen.

Végre megkönnyebbülten vették észre, hogy Csiky is az árok felé kúszó sebesültek között van. Segítségére nem mehettek. Az árokból kibújni készülő bakákat orosz golyózápor fogadta.

Vagy harminc méternyire az ároktól Csiky kimerülten elterült. Nem mozdult. Nagy volt a vérvesztesége. Nem bírta az erőfeszítést. Katonái aggódva figyelték parancsnokuk sorsát. Ha nem segítenek rajta, elvérzik — gondolták.

A fiúk összenéztek. Egy szempillantás és kész volt az elhatározásuk. Ha belepusztulnak is, behozzák a fedezékbe.

Az oroszok folytonos tüzében ez olyan vakmerőség volt, amit sem Barkócz, a század ideiglenes parancsnoka, sem katonatársaik nem engedtek volna végrehajtani.

Egymástól két-két lépésnyire álltak. Kisfalvy intett, s a fiúk, mindenki számára váratlanul felugrottak a mellvédről ki a mezőre. Ott azonnal lehasaltak. Egy darabig vártak. Csiky felé kúsztak.

Az oroszok azt hitték, új ellenséges roham kezdődött. Erősítették tüzelésüket.

Amikor azonban csak négy katonát láttak előrekúszni, nem értették meg a helyzetet. Kezdtek szórványosabban lőni, majd beszüntették a tüzelést. Az oroszok is figyelték, hogy mi lesz mindebből.

Ahogy kiugrottak az árokból, Timárt nyomban golyó érte. Kisfalvy, Szabados és Herczog jutott csak el Csikyig. Továbbra is hasoncsúszva megragadták parancsnokuk kezét-lábát és hazafelé vonszolták. Csak ekkor vették észre, hogy Timár hiányzik mellőlük.

Amikor az oroszok beszüntették a lövöldözést, több katona Timár segítségére akart sietni. Barkócz, akit a vakmerő vállalkozás amúgy is megdöbbentett, maradást parancsolt. Attól tartott, hogy a segítségükre induló katonák miatt a fiúkat újabb tűz érheti.

Herczog és Szabados az árokig vonszolták Csikyt. Ott már a katonák emelték be az állásba.

Kisfalvy közben Timárért kúszott. Sikerült őt is behúznia az árokba.

Timárt és Csikyt azonnal elvitték a kötözőhelyre.

Mivel az oroszok továbbra sem tüzeltek, Kisfalvy, Herczog, Szabados a többi sebesültet is behozta. Kit vonszoltak, kit vittek, kit támogattak. Csak amikor már nem volt sebesült a terepen, s a halottakat is hátrahozták, tértek vissza az állásba.

Barkócz a fiúkat szidta is, nem is. Vakmerőségükben könnyen elpusztulhattak volna. De hogy épségben megúszták a bajt, örömében engedélyt adott nekik, hogy hátramenjenek a kötözőhelyre megnézni Timárt.

Onnan azonban ekkorra már továbbszállították őket a tábori kórházba.

A kötözőhely orvosszázadosával beszéltek, aki már hallott a fiúk hőstettéről.

— Ha Csiky főhadnagy még rövid ideig kötözetlen marad, elvérzett volna. Timár könnyebben megúszta. Jónéhány katona köszönheti az életét nektek. Derék dolog, amit tettetek! — dícsérte meg őket.

Ugyanez az orvosszázados intézte el, hogy egy éppen induló vöröskeresztes autó elvigye őket a közeli tábori kórházig.

Csiky is, Timár is operáció után voltak. A sok altató és az operáció kimerítette őket. Aludtak. Várakozás közben a fiúk szomorúan nézték a sápadt és csapzotthajú Csikyt és Timárt.

Timár könnyebb láblövést kapott, Csikyt közvetlenül a szíve felett érte lövés. De térdébe is kapott két golyót. Súlyos volt az állapota.

Elsőnek Timár ébredt fel. A négy barát amikor szeretettel átölelte egymást, e pillanatban érezte igazán, hogy az elmúlt fronthónapokban mennyire közel jutott egymáshoz.

Csiky is magához tért. Amikor meglátta az ő fiatal katonáit, akik megmentették az életét, kézszorítással akarta üdvözölni őket, de nem volt hozzá elég ereje. Csak a szeméből sugárzott köszönet.

Timár sebesülése különösen Kisfalvyra hatott. Arra gondolt, mi lenne, ha Timár rokkant maradna. Hiszen Timár és Herczog

már régen határozott. Amiatt maradtak csak a fronton, mert ő meg Szabados sokáig habozott.

A falusi iskolából átalakított tábori kórházban nagy volt a lótás-futás. Egy főherceg tábornok legmagasabb látogatásával tüntette ki a sebesülteket.

Törzskara kíséretében abba a terembe is „bepillantott", amelyben Csiky és Timár feküdt.

Első tekintete a vigyázzállásba meredő fiatal katonákra esett. A főherceg érdeklődött, hogy mit keresnek a kórházban.

Bár nagy erőfeszítésébe került, Csiky jelentést tett hőstettükről.

A főherceg magához intette segédtisztjét. Ez egy kazettából kitüntetéseket vett elő, s a főherceg utasítására Kisfalvy, Herczog, Szabados zubbonyára kisezüst érmet, Timár ingére pedig nagyezüst érmet tűzött.

Kisfalvy, Szabados és Herczog a hadikórház ápolóinak szállásán töltötték az éjjelt. Szalmára terített pokróc volt az ágyuk a koromsötét pajtában.

A szalma miatt gyertyát sem gyújthattak, cigarettázni is tilos volt.

A pajta sötétjében beszélgetés kezdődött. A fiúk elmondták a szanitéceknek, hogyan szöktek a frontra, és most mint korhatáron aluliak, miért kérték leszerelésüket. Nyíltan, elég könnyelműen beszéltek háborúellenességükről.

Egyik katona rekedten, köhögéstől meg-megszakítva azt felelte, hogy a legszívesebben ő is a földhöz vágná a puskáját.

A pajta mélyéből ekkor egy különösen érces, szinte zengő hang így kiáltott:

— Nem földhöz kell vágni a puskát! Azok ellen kell fordítani, akik csinálták a háborút! Elég volt a vérfürdőből!

Harcos szó volt, kemény szó volt.

Nem felelt rá senki. Mit is felelhettek volna.

Kisfalvy már félálomba merült, amikor valaki mellé telepedett, és suttogva kérdezte:

— Zimmerwaldisták vagytok?

Kisfalvy felismerte az iménti érces hangot. De kérdését nem értette meg.

— Talán eltévesztett, nem mást keres maga?

— Nem! Hozzád jöttem. Azt hittem, zimmerwaldisták vagytok. Nem baj. Fontos, hogy háborúellenesek vagytok. Visszamentem a kórházba, hoztam számotokra néhány röplapot. Olvassátok el és óvatosan adjátok tovább. Megteszed?

Kisfalvy megköszönte a röplapokat. Utána, ugyancsak suttogva így szólt:

— Te, kik azok a zimmerwaldiak?

— Nemzetközi háborúellenes szocialisták. A svájci Zimmerwald városkában tartottak tavaly konferenciát. Innen a nevük. Magyarországon is vannak már követőik.

— Hol találhatjuk meg őket?

— Ha valóban akartok a háború ellen dolgozni, akkor vagy megtaláljátok őket, vagy ők titeket.

Az érceshangú felállt. Arra kérte Kisfalvyt, hogy ha nappal felismerné a hangjáról, tegyen úgy, mintha sohasem találkoztak volna. Arra is kérte, hogy senkinek se mondja meg, kitől kapta a röplapokat. Vigyázni kell!

— De hiszen engemet sem ismersz. Bennem miért bízol? Eddig azt sem tudtam, hogy ilyen szervezet van a világon — mondotta Kisfalvy, joggal csodálkozva.

— Gondolom, hogy kik lehettek. Hallottam, amit Timárral beszéltetek — felelte az ismeretlen. Majd elmondta, hogy ő abban a teremben kisegítő ápoló, ahol Csiky és Timár fekszik.

— Beszélgetésetekből rájöttem, hogy Barkócz századában voltatok és ő győzött meg benneteket. Máskor legyetek óvatosak! Ismerem őt. Régi galileista. De most már Barkócznak amúgy sem árthatnak.

Kisfalvynak elállt a szívverése.

— Miért? Mi történt Barkóczcal? Elesett? — kérdezte elszoruló szívvel, miközben megragadta az ismeretlen katona vállát.

— Valószínűleg fogságba került. Az oroszok áttörték a frontot,

Sokezren estek fogságba. Nem is értem, miért nem kezdték még meg a kórház kiürítését — magyarázta.

Kisfalvy fellélegzett.

— De most már jóéjszakát! Aludni kell! — köszönt és búcsúzott suttogva az idegen.

— Ne menj még! — kérlelte Kisfalvy. — Mégis mit tudsz Barkóczról?

— Többet magam sem tudok — hangzott a válasz. — Az offenzíva körül valahol nagy bajok vannak. De semmi baj, ha Barkócz fogságba került, legalább nincsen kitéve a veszélynek. A hadifoglyok kilencven százaléka önként adja meg magát. Barkócz biztosan nem így tett. A háborúellenes szocialisták öntudatos emberek, s amíg az elvetett szocialista mag meg nem érik, a hadseregben maradnak. Maradnak, amíg kezükben a fegyvert az urak kormánya ellen nem fordíthatják. Mert ha ma még csak suttogva is mondják a katonák, mégis közelg az idő, amikor kiáltani fogják: éljen a szocialista forradalom! Te se feledkezz meg erről soha!

— Szocialista forradalom! Egy kivégzett katonától, Pásztor szakaszvezetőtől hallottam először — felelte Kisfalvy. — Ezek voltak az utolsó szavai. S hogyan is felejthetném el a halálát. De még csak egyet kérdeznék tőled. Az előbb azt mondtad, az igazi szocialisták kitartanak a hadseregben, hogy kellő időben kezükben legyen a fegyver. Ha ez így van, akkor nekünk is a fronton a helyünk.

— Nektek nem érdemes maradnotok — magyarázta az ismeretlen. — A katonák, ha meg is hallgatják, amit beszéltek, mégis csak gyerekszámba vesznek benneteket. Menjetek inkább haza! Agitáljatok a fiatalok között! Szervezzétek őket! Az ügy többet nyer így, mintha a fronton maradtok ágyútölteléknek. Keressetek otthon kapcsolatot a forradalmi antimilitaristákkal.

— De hogyan találjuk meg őket? Erre felelj! — kérte Kisfalvy.

— Erről egy szót sem szólhatok. Keressétek meg őket. Szervezetük titkos. A háborús törvények kegyetlenek.

Kisfalvy magára maradt. Csend volt a pajtában. A beszélgetés

előtt még álmos és fáradt volt. Most egyszerre eltűnt az álmossága, a fáradtsága is. Azt a keveset, amit a forradalmárokról eddig olvasott, mind átélte az éj csendjében. Legerősebben az orosz forradalmár diákokra, diáklányokra emlékezett, akik meghaltak a szabadság győzelméért. E pillanattól világosan megértette őket. S ott, a sötét pajtában, horkoló, szuszogó katonák között fogadta meg, hogy hozzájuk hasonló forradalmár lesz, s amíg él, az ő példájukat követi. Barkóczra is gondolt. Mintha újra hallotta volna szavait: „Ha majd otthon a családjában, az iskolában, a társadalomban szemközt találja magát tegnapi világával, ne úgy emlékezzék rám, mint aki feldúltam nyugodt életét. Igazságos ügyért harcolni a legszentebb kötelesség." Kisfalvy soha nem értette meg jobban Barkóczot, mint éppen most.

Még nem is pirkadt, amikor Kisfalvy felöltözött és kiment a szabadba. El akarta olvasni a röplapot.

Ahogy olvasta, szívét melegség hatotta át. Az igazság felismerése, az ifjúi lelkesedés fűtötte.

A röplap egyszerű szavakkal az imperialista háború lényegét magyarázta meg a katonáknak.

„Katonák! Az imperialista világháború ellen küzdő osztályharcos proletárok nevében szólítunk fel benneteket, hogy a német, osztrák, orosz, angol, francia dolgozókkal egyetemben készüljetek fel a nagy napra, amikor a nemzetközi proletariátus lecsap a világháborús vérengzésért felelős kapitalista-imperialista osztályra és minden rendű és rangú lakájára.

Katonák! Készüljetek, hogy végre a fegyvert a proletár ne használja a proletár ellen. Az egész világon folyó szocialista osztályharc jegyében fordítsátok fegyvereiteket elnyomóitok ellen. Csakis a szocialista eszme győzelme hozza meg az új, szebb, boldogabb társadalmat."

Kisfalvy kétszer is elolvasta a röplapot. Arra gondolt: milyen egyszerűek, szépek és emberiek a szocialista tanítások, s mégis, sokáig maga sem értette azokat.

Mire visszament a pajtába, már megvolt az ébresztő. Kisfalvy összesúgott Herczoggal, Szabadossal. Elmondta, amit a front

helyzetéről hallott. Valószínűleg az egész Alvinczy zászlóalj és Barkócz is orosz fogságba került.

Az érceshangú katonáról, az illegális mozgalomról s a röplapokról egyelőre nem szólt nekik semmit. Az ébresztő zűrzavara nem lett volna erre alkalmas.

Sem a fiúk, amikor nekik is megmondta, sem Csiky és Timár nem érezte tragikusnak a zászlóalj és Barkócz fogságba esésének hírét.

— Jobb ott, mint elpusztulni a fronton — gondolták.

Még délelőtt megkezdődött a kórház kiürítése.

Amikor Csikyt és Timárt hordágyra fektették, a fiúk még mindig tanácstalanul álltak a kórteremben. Nem volt ugyan még századparancsban, de mint korhatáron aluliak, lényegében leszerelt katonák voltak. Emiatt indulhattak volna. Mégis érezték, menynyire nem egyszerű a multat, a nevelést, a fiatalos elképzelést a fronttal együtt odahagyni.

Timár a hordágyon feküdt már, amikor odaszólt barátainak.

— Induljunk, fiúk! A leszerelési iratokat otthon is megkapjuk.

Egymásra néztek. Felkapták holmijukat. Elindultak a hordágyakat vivő katonák után.

Ahogy beszálltak a betegszállító autóba, néhány lépésnyiről egy érces hang kiáltotta búcsúzóul:

— Jó szerencsét! Jó munkát!

Kisfalvy felismerte a hangot.

Örökre emlékezetébe véste a barátságosan búcsút intő magas fiatal katona arcát. De a szempillantásnyi idő csak arra volt elég, hogy feltűnően magas homlokát és világoskék szemét lássa.

Kisfalvy is hangosan kiáltotta:

— Jó szerencsét! Jó munkát! A viszontlátásra — és gondolatban még hozzátette: ... elvtárs!

Estére a kórházvonat egyik kocsijában ültek.

Reggel Kisfalvy odaadta Herczognak és Szabadosnak a röplapot. A vagon ablakához húzódva elolvasták.

Később Kisfalvy Timár betegágyához is vitt egy példányt. Ő is figyelmesen elolvasta.

Közben csattogtak a kerekek, robogott a vonat.

A négy fiatal új eszmékkel, új célokkal tért haza a frontról.

Az érceshangú szanitéc röplapja Mosolygóéktól származott. VII. kerületi ifjúmunkások juttatták ki a frontra.

A KORALL UTCAIAK DIADALA

A Korall utcai és a Körtéri gimnáziumban ugyanarra a napra esett a tanévnyitó ünnepség, amelyen az újságok közölték a főherceg kíséretében levő haditudósítók cikkeit a négy fiatal katona hőstettéről és kitüntetéséről.

A haditudósítók szenzáció-hajszolásból, de politikai érdekből is, túlmagasztalták a fiúk bátor vállalkozását.

— Ime, az igazi magyar fiatalság! — írták az újságok. Ezzel is megpróbáltak új lelkesedést kicsiholni a háborús erőfeszítés érdekében. Kapóra jött a kormánypárti lapoknak az ügy azért is, mert a négy fiatal katona hőstettén keresztül támadhatták a haladó szellemű, háborúellenes ifjúságot.

Gergőt és hugát, Klárit, már korán reggel lázba hozták az újság cikkek.

Kisfalvyékat és Herczogékat telefonon felzavarták a jó hírrel.

Szabadoséknál, Timáréknál nem volt telefon. Gergő, ez a mindig szervező, minden jó ügyért kiálló fáradhatatlan motor, azonnal átszaladt hozzájuk.

A szülők így már kora reggel olvasták a dicsérő cikkeket. Olvasás közben hidegveríték lepte el Szabadosnét.

Arra gondolt, de a két másik szülő is így volt vele:

Ne adj isten, hogy a fiam Timár sorsára jusson!

Kisfalvy édesapja azonnal felhívta öccsét. Örömmel közölte vele az újsághírt.

Kisfalvy doktor számára a hír azonban már nem volt újság. Többet tudott a bátyjánál. Unokaöccse és barátai: Szabados és Herczog már nála vendégeskedtek.

Már-már elmondta ezt bátyjának. Unokaöccse integetésére azonban csak annyit szólt, hogy biztos tudomása szerint fia és barátai úton vannak Budapest felé. Minden órában megérkezhetnek.

A kórházvonat reggel hatkor érkezett meg Budapestre. Csikyt és Timárt az egyik katonai kórházba vitték.

Kisfalvy, Herczog, Szabados nem ment egyenest haza. Kisfalvy azt javasolta, jobb, ha nagybátyja segítségével szüleiket előkészítik megérkezésükre.

A doktor boldog örömmel fogadta váratlan vendégeit. Fürdés és reggeli előtt, néha még egymás szavába vágva, a fiúk frontélményeikről meséltek. Kisfalvy doktor már beszélgetésük kezdetén megállapíthatta, hogy a fiúk nem hívei többé a háborúnak. Ezt megerősítették azzal, hogy odaadták neki az érces hangú katonától kapott röplapot is.

Amíg vendégei fürödtek, elolvasta. Mosolyogva gondolta: milyen csodálatosak is a véletlen útjai. Ime: unokaöccse száz meg száz kilométerre szakadt tőle. Ott új világnézetre jut. Olyan röpiratért lelkesedik, amelynek tartalmával alapjában véve maga is egyetért... Semmi több — csak egyetért. Mert ha a röplap szellemében valamilyen illegális akcióban kellene résztvennie, azt már Kisfalvy doktor nem vállalná. Olyan értelmiségi ő, aki csak elégedetlenkedik a társadalmi renddel. Haladó is, de inkább csak gondolatban... Mert valóban gyalázat az imperialista háború! Tényleg nagy a nyomor, a keserűség! Sok az áldozat! Az is tény, hogy csődben van az egész kapitalista rendszer! És nagyon is jó, ha vannak, akik sarkaiból akarják kiforgatni a megkergült háborús világot a földbirtokos rokonokkal, kapitalista ismerősökkel együtt. Ő orvos. Megél minden társadalomban. De hogy titkos röpiratokat terjesszen, illegálisan szervezkedjék, s ezért esetleg börtönt vállaljon?! Ez meghaladta Kisfalvy doktor bátorságát. Úgy vélte, hogy forradalmároskodás helyett unokaöccse is inkább végezze el az iskoláit.

Pénzt, azt igen, azt adna az illegális mozgalomnak. De csakis

óvatosan, hogy baj ne legyen belőle! Mert tényleg igaz, valamit neki is tennie kell az ügy érdekében.

A módját is tudja, hogy miként segítsen pénzzel. Jó ismerőse és orvosa a Marxot és Engelst magyarázó Szabó Ervinnek, a tudósnak, akit szeret és becsül, s akinek már eddig is nem egyszer juttatott nagyobb összeget, használja fel jó célra. Azt azonban, hogy hamarosan unokaöccse lesz a kapocs közte és a szocialista antimilitaristák között, nem hitte volna soha. Gergő telefonja zavarta fel gondolataiból. Ismerték egymást. Gergő közvetítette Kisfalvy frontról írt leveleit.

— Halló, itt Gergő! Olvasta-e már doktor úr a mai újságokat? Csuda érdekes dolgok vannak benne Gyuriról — telefonálta lelkesen.

— Tudod mit, ha ráérsz, hozd el az újságokat — hívta magához Gergőt, aki azonnal rohant is.

Amikor Gergő az orvos ebédlőjében váratlanul szemközt találta magát barátaival, úgy állt meg az ajtóban mint valami sóbálvány. Bámulta, egyre csak bámulta őket, akiket többszáz kilométer távolságra tudott. Arról, hogy jól lát, azonnal meggyőződött. Barátai majd agyonszorították öleléseikkel.

Gergő a kérdések záporát zúdította barátaira.

— Mi van Timárral? Súlyosan sebesült-e? Miért jöttetek haza? Mik a terveitek?

A fiúk csak ennyit feleltek:

— Timárnak könnyű a sebe. Végleg hazajöttünk. A többiről majd máskor.

Gergő külön-külön megbámulta katonabarátait. Megcsodálta mellükön a kitüntetést.

Nógatta őket, hogy menjenek azonnal a gimnázium tanévnyitó ünnepélyére. Ma éppen együtt van az egész iskola, s ez a legjobb alkalom arra, hogy ha már itthon vannak s leszerelnek, akár a tanárok ellenére is kiharcolják visszavételüket.

— Az sem szerencsétlenség, ha más gimnáziumba kerülnek — mondta az orvos.

Gergő sértésnek tekintette a doktor szavait.

— Nem járhatnak más iskolába. Inkább az egész Korall utca otthagyja a gimnáziumot! — felelte.

Ezzel se szó, se beszéd, búcsú nélkül otthagyta barátait és az orvost. Rohant az iskolába.

A diákok már gyülekeztek a tornateremben. Itt szokták tartani az iskolai ünnepélyeket.

Egyébről sem beszéltek, mint a volt iskolatársaikat magasztaló újságcikkekről.

Gergő a tornaterem egyik sarkában egy-kettőre összehozta az „Egyesülés" vezetősége itthonmaradt tagjait. A futástól még mindig lihegve közölte velük Kisfalvyék hazaérkezését.

— A főherceg maga parancsolta meg nekik, hogy folytassák tanulmányaikat — indokolta meg hazatértüket. A való okot el nem tudta volna képzelni, s mégis valamit mondani kellett.

Mindnyájan egyetértettek abban, hogy a frontharcos diáktársaik nem járhatnak más iskolába. Abban is egy véleményen voltak, hogy ha törik, ha szakad, vegyenek részt a fiúk az ünnepélyen. Gergő felszólítására százan is akadtak volna, akik akár a vállukon hozzák ide őket az iskolába. Varga vezetésével négyen siettek értük.

Gergő időközben a VIII. osztályos ünnepi szónokkal is megegyezett. Az megígérte, hogy felkéri az igazgatót és a tanári kart, hogy kitüntetett diáktársaikat vegyék vissza a Korallba.

Varga és társai közben megérkeztek Kisfalvy doktor lakására. Az orvos látva a harcias hangulatú diákokat, vendégei felé fordult, s nevetve mondotta:

— Illik-e vagy sem: úgylátszik előbb kell az iskolába mennetek, mint a szüleitekhez.

Megígérte, hogy amíg a fiúk távol lesznek, beszél a szülőkkel. A hadikórházba is kimegy. Megnézi Timárt és Csiky főhadnagyot.

A Korall utcai főgimnázium ünnepélyesen feldíszített tornaterme soha nem hallott olyan hangos és hosszas üdvrivalgást,

mint amilyennel a diákok fogadták kitüntetett katonatársaikat.

A tornateremben még csak néhány tanár tartózkodott. Sztrelich tanár úr, aki az újságokban ugyancsak olvasott a három korallista diák hőstettéről és kitüntetéséről, elhatározta, hogy tanár létére kézfogással üdvözli az intézetből eltanácsolt diákokat. Önmagát tagadta meg ezzel! A tanár, tanár! A diákot, ha nyolcadikos is, legfeljebb vállon veregetni lehet, de nem kezet adni neki. Különben elbíznák magukat, s mi marad akkor a tanári tekintélyből.

Sztrelich mögött a többi tanár sem akart elmaradni. Sorba kezet ráztak velük, s barátságosan szóba ereszkedtek „kicsapott diákjaikkal".

Megjött az igazgató. Megkezdődött az ünnepély. Elhangzott az igazgatói megnyitó. Utána az ünnepi diákszónok lépett a dobogóra. Elég hosszan beszélt. Végre frontharcos diáktársait is szóba hozta. Kacskaringós körmondatokkal festette le hőstettük és kitüntetésük történetét.

— A diákság, amely a Korall utcai gimnázium tiszteletre méltó falai között szívta magába élete vezérfonalát, a tudást — mondotta a szónok —, éppen e vezérfonal jegyében szeretné, ha a gimnáziumból annak idején eltanácsolt diáktársai, akik vérük hullásával bizonyították be, hogy hűek iskolájuk szelleméhez, a tekintetes tanári kar jóvoltából megtalálnák visszafelé az utat, abba az intézetbe, amely már olyan sok kiváló férfiút adott a hazának.

A szónok falrengető tapsot és éljenzést aratott. A diákok kitüntetett diáktársaikat éltették.

Az igazgató aznap még nem olvasott újságot. A teremben talán ő volt az egyetlen, aki mit sem tudott a három korallista diákot és Timárt dicsőítő újságcikkekről. Zavarában a mellette ülő tanártól kért felvilágosítást.

A tanár az igazgató füléhez hajolva magyarázta meg, hogy miről van szó. Közben az egyik ablakmélyedés felé mutatott. Ott állt szerényen meghúzódva a három frontkatona. Mint megszeppent

diákok drukkoltak, sikerül-e visszavétetniük magukat, nehogy más iskolában kelljen érettségizniük.

Az igazgató bajban volt. Hirtelenében egyáltalán nem tudta, mihez kezdjen. Felállt. Szónokolt. Amit az iskola az újságokból megtudott, valóban rendkívüli esemény, mégha olyan diákok is a hősei, akik már nem tartoznak az intézet tanulói közé.

Gergőt az igazgatói kijelentés méregbe hozta. Leguggolt az egymás hegyén hátán álló diákok közé. Hangosan kiáltotta:

— Akkor mi se járunk többé a Korallba! Sztrájkolunk!

A közbekiáltás jókor jött. Az igazgató meghökkent. Arra gondolt, hogy a diákság kérését netalán a sajtó és a főherceg is támogatni fogja. Ez még az állásába kerülhet. Ezért szelídebb húrokat kezdett pengetni. Időt akart nyerni.

Kijelentette:

— A magam hatáskörében csak annyit tehetek, hogy az igazgatói megrovásokat visszavonom. Ezt megteszem. Az iskolából történt eltanácsolási határozatok visszavonása dolgában a tanári kar hivatott dönteni.

Sztrelich tanár, aki mindig ellentétben állott az igazgatóval, vastag hangján beledörmögött az igazgató beszédébe.

— Azt hiszem, rajtunk nem fog múlni. A hősi tettről és a kitüntetésekről nem szabad megfeledkezni.

Sztrelich támogató szavait a diákok viharosan megtapsolták. Az igazgató vasvillaszemeket meresztett tanártársára, de mit tehetett mást, megpróbálta menteni igazgatói tekintélyét.

A pódium elé szólította a három katonaruhás diákot.

Ünnepélyes hanghordozással kijelentette:

— Most nem mint igazgató és nem mint tanár, akinek keménynek kell lennem az iskolai fegyelem védelmében, hanem mint magyar ember és hazafi szívből üdvözlöm frontról hazatért hős Korall utcai diákjainkat. Legyetek az iskolában is hősök, ahová a tanári kar nevében ezennel visszafogadlak benneteket.

Újabb szűnni nem akaró tapsvihar tört ki. Győzött az iskola.

A tegnapi katonák hosszú fronthónapok után újból egyszerű Korall utcai diákok lettek.

Az ünnepély után a tanári testület azonnal értekezletre gyűlt. Még a VII.-es osztályvizsgát is elengedte a fiúknak. Egyenest mehettek a VIII.-ba.

KÉT ÚTON TOVÁBB

A Kör-téren is az újságcikkek és a három „korallista" hazatérése volt a nagy szenzáció.

Az ünnepség itt valamivel előbb végződött, mint a Korall utcában. A lányok: Gergő Klári, Bokor Irén, Vértes Lili, Belényessy Magda, Balogh Anci a közeli Körúton sétálva várták a korallista fiúkat.

Nagy volt a lányok öröme, amikor a fiúk megjöttek. Csak Timárt sajnálták, hogy nem lehet velük.

Ahogyan még az imént a fiúk, most a lányok árasztották el őket kérdések özönével. Főként hazatérésük okáról kérdezősködtek.

— Később, ha Timár is velünk lesz, nyugodtan leülünk valahol, és elmondunk mindent — felelte Kisfalvy.

A régi barátok most, hogy olyan hosszú idő és annyi esemény után találkoztak, azt hitték, tömérdek mondanivalójuk lesz egymásnak. Mégsem indult meg köztük az őszinte beszélgetés. Valamennyien megérezték az okát. A frontról hazatértek más érzésekkel érkeztek vissza, mint amilyennel elindultak.

Megállapodtak abban, hogy délután a Körút és a Király utca sarkán újra találkoznak. Együtt mennek Timárhoz a kórházba.

Kisfalvy, Herczog, Szabados újból a doktorhoz mentek. Közben ő már járt a kórházban s a szülőknél.

— Timárnak két-három hét múlva kutyabaja — mondotta az orvos. — Csiky főhadnagy sebesülése sokkal komolyabb.

Eltitkolta, hogy Csiky jobblábát amputálni kell.

— Szüleitek pedig azt üzenik, hogy fussatok már haza. Tárt karokkal várnak.

Búcsúzóul még a lelkükre kötötte:

— Ha születtek meg is szidnak benneteket, fogadjátok türelemmel, hisz annyi aggodalmat okoztatok.

Dehogy is szidták őket a szülők! Boldogok voltak, hogy gyötrelmes hónapok után épségben, egészségben viszontlátták őket. Alig tudtak betelni nézésükkel. A tegnapi gyerekemberek helyett megerősödött, megférfiasodott, érett gondolkodású fiatalemberek érkeztek haza.

Timár szülei egyelőre csak Kisfalvy doktor látogatásának örülhettek. Boldogok voltak, hogy fiuk, ha sebesülten is, de hazaérkezett az aggodalom és háborús pokol frontjáról. Nagyon nyugtalanította őket az a kérdés, vajon nemcsak vigasztalásul mondta-e nekik Kisfalvy doktor, hogy fiúk hamarosan felgyógyul. Alig várták a délutánt, a kórházi látogatás megszabott idejét, hogy sebtében elkészített kis csomaggal gyermekükhöz siethessenek.

Kisfalvyék ünnepi ebédre készültek.

Kisfalvyné örömében mindent elfelejtett, amit fia szökése miatt érzett. Öccse és huga is boldog volt, hogy bátyjuk hazaérkezett a frontról.

Az ünnepi ebédre meghívták Kisfalvy doktort is.

Ebéd alatt Kisfalvy sok humorral tarkítva mesélt frontélményeiről. Arról, hogy a háborúról mi a véleménye, egyelőre hallgatott. Nem akart már az első napon összeütközni szüleivel.

Kisfalvy jószándéka mégsem sikerült.

Ebéd után Timárhoz készült látogatóba. Anyja azt kívánta tőle, hogy maradjon otthon. Kisfalvy megmondta anyjának, hogy ezt nem teheti meg.

Kisfalvyné megmakacsolta magát, de a fia nem engedett.

— Értse meg édesanyám, be kell mennem Timárhoz a kórházba. A fiúknak is megígértem.

Anyját külön is felháborította, hogy fia, aki mindössze néhány órája volt együtt családjával, azért akar elmenni hazulról, hogy „egy vadidegen műszerész inast" meglátogasson.

— Szégyen, illetlenség amit művelsz! — jelentette ki haragó-

san. — Két órája sincs, hogy itthon vagy, és máris elsietsz hazulról. Különben sem tűröm, hogy ott folytasd az életedet, ahol abbahagytad. A szülői bocsánat ehhez nem ad jogot. A bocsánatot még ki kell érdemelned. Elsősorban azzal, hogy szedett-vedett társaiddal ezentúl minden érintkezést megszakítasz. Megértetted?

Fia azonban nyugodtan kitartott amellett, hogy neki el kell mennie Timárhoz. Anyja most már kiabált, mit sem törődött a családi ünnepséggel.

Kisfalvy doktor megpróbálta türelemre inteni sógornőjét. Ez csak olaj volt a tűzre.

Kisfalvyné minden haragja a doktor ellen fordult.

— Jobb, ha nem védi Gyurit! Az, hogy ő ilyen, az amúgy is a maga hatása! Ezentúl magam akarom a fiamat nevelni! Mert sajnos, ha így folytatódik, teljesen elzüllik. Ezért megkövetelem, hogy igenis maradjon itthon. Egy Kisfalvy nem fog még egyszer inasgyerekekkel kóborolni a világban! — kiáltozta, és hangja éles visításba csapott át.

— De Margaret kérlek! — próbálta csitítani feleségét Kisfalvy ügyvéd. — Gyuri mégis csak nyolcadikos gimnazista! Felnőtt ember. Talán a front után mégis megjön az esze.

Kisfalvyné még a férjét sem engedte szóhoz jutni. Vele is kiabált.

— Már látom, hogy magát is megrontotta az öccse! Gyalázat, hogy maga is Gyuri pártján van! Úgy látom, maholnap mindenben a sógorom parancsol ebben a házban. Pedig akárhová megyek, arról beszélnek, hogy a kedves öccse radikális, destruktív. Igen, kedves sógor, tisztelt doktor úr, vegye tudomásul, hogy kompromittálja az egész családot! Eddig tűrtem, hallgattam, de most már elég ebből!

Kisfalvy doktor felállt. Távozni készült. Bátyja tartóztatta.

— Maradj Bandikám, lásd be, hogy Margit most ideges.

De nyugtatása csak olaj volt a tűzre. Az asszonyból most egyszerre kitört minden megbántottsága.

— Mindenki ismeri a maga radikális és szocialista nézeteit — fordult Kisfalvy doktorhoz. — Igenis mindenki! A társaság-

ban elfordulnak az emberek, hogy ne kelljen magával kezet szorítaniuk. Ilyen ember akarja nevelni az én legnagyobb fiamat? — zokogta.

Kisfalvy doktor nem felelt. Jobbnak találta, ha veszi a kalapját és elmegy.

Kisfalvy meg csak állt és bámult. Ilyennek még nem látta az anyját. Nagybátyjáról is csak annyit tudott eddig, hogy radikális gondolkodású szabadkőműves, de hogy köze lenne a szocialistákhoz, ez csak a legutóbbi hónapokban alakulhatott így.

Amikor sógora mögött becsapódott az előszoba ajtó, az anyja mérge teljesen fia ellen fordult. Szidta, szapulta. Ő meg csak tűrte. Arra kérte az anyját, hogy nyugodjék meg végre. De hiába kérlelte. Nem engedett. Határozott „igent" követelt a fiától, hogy volt barátaival, de különösen Timárral minden kapcsolatot megszakít.

Fia most felemelte fejét és nyugodtan, de eltökélten mondta:

— Édesanyám, ezt soha, de soha meg nem teszem. A barátaim barátaim maradnak. Timár is! Talán ő a legkülönb miköztünk.

Fia nyugalma, határozottsága a végsőkig fokozta anyja izgalmát... — Mit? Azt mondod, hogy nem! Nesze... — sikoltotta, és megütötte a fiát.

Kisfalvy égő fájdalmat érzett. Nem az ütés fájt. A szégyen égette.

Eleinte szótlanul állt. Kedve lett volna valamit felelni az anyjának. De megsajnálta őt, és legyőzte felindulását. Sarkonfordult és elrohant a szülői házból.

Mélységesen megbántottan, feldúltan érkezett a találkára.

Vértes Lili volt még csak ott.

— Tudtam Gyuri, hogy maga lesz az első — mondta szeretettel, meleg szívvel, hiszen azért jött ilyen korán, hogy elsőnek találkozhassék vele.

Lili nem volt szép, de karcsú, jóalakú. Ragyogó fekete szeme okos, kutató pillantással függött a fiún. Mikor Gyuri befordult a sarkon, árulkodó örömmel ránevetett, de látva a fiú feldúlt vonásait, lefagyott arcáról a mosoly.

— Mi van magával? — kérdezte most már ijedten. Gyuri nem felelt. A lány bevonta őt egy kapu alá, mert egy-két járókelő már felfigyelt rájuk. Itt faggatta tovább Kisfalvyt. Ő azonban arra kérte, hogy most ne kérdezzen tőle semmit.

Sírnivaló kedvét csak hallgatással tudta elleplezni.

— Menjünk a találkozóra — mondta végül is Kisfalvy.

— Akkor engedje megigazítani a zubbonyát — szólt Lili, s be akarta kapcsolni a katonazubbony felső kapcsát. Valahogy olyan ügyetlenül csinálta, hogy Kisfalvy sok szomorúsággal ugyan, de elmosolyogta magát, és megsimogatta a kapoccsal bajlódó kis kezet.

Lili úgy megörült a mosolynak, hogy megcsókolta Kisfalvyt, aki gyengéden simogatta, s elérzékenyülten mondotta:

— Lili, Lilikém! De jó, hogy itt vagy, hogy újra találkoztunk — de ezt annyi szomorúsággal mondta, hogy Lili szeméből kicsordult a könny.

Egymásra néztek. Gyuri megcsókolta a lányt, és egyszerre oldódni kezdett benne szégyene és keserűsége, már mosolygott is. Így álltak ott, összeölelkezve a kapualjban, míg a házmesterné ki nem jött, és megkongatva az ajtaja fölötti síndarabot jelezte, hogy elzárják a vizet.

Csiky elintézte, hogy Timár a budapesti hadikórházban is mellette feküdjön.

Már voltak látogatóik. Timárhoz apja, anyja meg a húga, Csikyhez nővére és a sógora jött. A kórterem többi sebesültjeinél is szép számmal voltak vendégek.

A fiatalok körülállták Timár és Csiky ágyát. Eleinte — ahogy ez kórházakban lenni szokott — feszélyezettek voltak. Később nemcsak Timárt és Csikyt, de a terem többi betegét is felvidították jókedvükkel.

Csak Kisfalvy volt szomorú. Azon töprengett, hogy szüleinek mi kivetnivalójuk is van sebesült barátjában. Ime, Timár

apja milyen rendes, jókülsejű ember. Ünnepi vasutas egyenruhájában úgy festett, mint valami tiszt.

A gyengéd anyai szeretetet is irigyelte, amely kiérződött Timárné, az egyszerű asszony minden szavából. Abból is, ahogy a párnát sebesült fia feje alá igazította.

— Pedig Timár is megszökött! — gondolta keserűen.

Herczogot és Szabadost is irigyelte. Vidámságukból nyilvánvaló volt, hogy őket is jól fogadták otthon. Herczog még mondta is, hogy a szüleivel madarat tudna fogatni, annyira örülnek.

Szabadosnénál is ünnep volt fia hazatérte. De öröme nem lehetett teljes. Férjétől két hete egy lapot sem kapott.

Hónapok múltán tudták csak meg, hogy Szabados hadnagy hadifogságba került.

Kisfalvy a kórházi látogatás után nagybátyjához sietett. Bocsánatot kért tőle, hogy anyja őmiatta megsértette.

— Sose bánkódj! — vigasztalta unokaöccsét az orvos barátságosan.

— Még csak ne is bánkódjam? — méltatlankodott Kisfalvy és elmondta, hogy távozása után mi történt.

— Egy anyai pofon miatt nem érdemes annyira elkeseredni — próbált tréfálkozni Kisfalvy doktor. Kapott ő is gyermekkorában. Mégis felnőtt. Nem halt bele.

— Nem a pofon fáj — magyarázta Gyuri.

Az fáj neki, hogy Szabadost és Herczogot szeretettel fogadták otthon. Őt pedig így. A kórházban, amikor Timár anyja gyöngéden ölelte és becézte a fiát, összeszorult a szíve — mesélte a doktornak. Herczog és Szabados sietett haza. Neki meg nincs hova hazamennie.

Csöngettek, Kisfalvy apja jött meg váratlanul.

— Édesanyád már mindent megbánt — mondta komoran a fiának. Azért jött öccséhez, hogy mentegetődzék a déli jelenet miatt.

— Elengedem a mentegetődzést — válaszolta öccse —, hiszen

feleségednek nemcsak sógora, de orvosa is vagyok, így sok mindent megértek nála.

— Úgy van rendjén, hogy a rokonok kibéküljenek — örvendezett a bátyja. — De volna neked olyan recepted is, amely végleg megoldja a családi viszályt.

Arra célzott, hogy a doktor változtathatna politikai magatartásán, és bátyja társaságához közeledhetne. Igaz, hogy Kisfalvy doktor nézetei nem gátolták az előkelő társaságot abban, hogy szükség esetén a „gyanús" emberhez, a legjobb budapesti orvosok egyikéhez forduljon.

Vacsoránál az ebédlőben várta Kisfalvy Györgyöt az egész család. Mindenki igyekezett jobb hangulatot teremteni, hogy elfelejtessék a délutánt.

De sem a szülleivel, sem öccsével és hugával nem találta meg többé a régi hangot. Testvérei is, akár az édesanyja, megváltoztak. Vagy talán ő változott volna meg ennyire?

Másnap még nem volt tanítás. Kisfalvy olvasással töltötte a délelőttöt.

Lilivel fél háromkor volt találkája. Még nem volt egy óra. Arra gondolt, hogy közben megkereshetné a kivégzett szakaszvezető feleségét, hiszen megígérte ezt Pásztor barátainak. Ajándékul pénzt is vitt, amit nagybátyjától kapott.

Egy Mester utcai bérkaszárnya III. emeleti lakásában még fiatal, de megtört, gondoktól gyötört arcú asszony nyitott neki ajtót.

Kisfalvyt megdöbbentette a nagy szegénység. Mindössze egy ágy, egy asztal, két zsámoly és néhány deszkapolc volt a szobakonyhás lakás egész bútorzata. A vaságyban, huzatnélküli ágyneműn kisfiú aludt. Egy tizenegy-tizenkét éves sovány lányka a zsámolyon ült, a konyha vakolatos falához támaszkodva.

Kisfalvynak összeszorult a szíve a két csupa csont-bőr gyerek láttára.

Elmondta Pásztornénak, hogy a frontról jött. Ismeri férjét. Pénzt is hozott tőle.

Az asszony egy pillanatig értetlenül nézte a konyhaasztalra tett bankjegyeket. Majd köszönetképpen hálásan nyújtotta mind a két kezét.

Még nem tudott férje kivégzéséről. Kisfalvy nem tudta rászánni magát, hogy a szörnyű tragédia hírhozója legyen.

Az asszony segédmunkás volt a MÁVAG-ban. Értelmes volt és határozott. Az utóbbi időben sokat betegeskedett. Elmondta, hogy amúgy is kicsiny keresete mellett a betegség végképp tönkretette. Már mindenét a zálogba tette vagy eladta.

— De mindenki így él itt, az egész ház — mondta. S ahogy lakásról lakásra leírta a házbeliek nyomorúságát, Kisfalvy megdöbbenéssel gondolt arra, hogy mennyi kín és szenvedés is lehet a világban, ha már ebben az egyetlen bérházban ennyi összegyűlt.

Búcsúzkodott, mennie kellett. Elnézte az utcán az egyforma bérházakat, amelyek falai mögött ilyen leírhatatlan háborús nyomor tanyázott. Fájt a szíve. Szégyellte magát. Hiszen ő gazdag otthonban él, s náluk minden jóval terített az asztal.

Még nem ért az utcakereszteződéshez, amikor Pásztorné és lánya szatyorral és zsákkal a kezükben kiléptek a ház kapuján. Nyilván bevásárolni siettek. Nem volt otthon sem egy falat ennivalójuk, sem tüzelőjük.

Kisfalvy arra gondolt, hány millió család tengődik hozzájuk hasonlóan, amíg az apák, a férjek, a testvérek a front poklában sínylődnek. Hány ezer, százezer asszony, gyerek vár valakit, aki talán már nem is él . . . Aki már rég halott, mint a szegény, hős Pásztor.

A találkára sietett.

A robogó villamosról elnézte a régen nem látott, s most annyira újnak tetsző, nyüzsgő-bongó Budapestet. Újság volt számára, hogy az üzletek előtt mindenütt hosszú sorokban álltak az emberek. Lisztre, kenyérre, tejre, cukorra, tűzifára várakoztak. Rendőrök vigyáztak a sorrend betartására.

A nyomor mellett a gyász is mindjobban elárasztotta az országot.

A postások egyre több rózsaszínű hivatalos értesítést kézbesítettek, amelyen nyomtatott nagybetűk közölték:

Magyar Királyi Tábori Posta.
(A nem kívánt rész törlendő!)
Értesítjük, hogy ..... név
..... rang
Hősi halált halt. Megsebesült. Fogságba esett.
A katonai parancsnok aláírása.
Pecsét helye.

Rózsaszínű lap! Hősi halál, sebesülés, fogság! A nem kívánt rész törlendő!

— Igen, a nem kívánt rész törlendő!

Sajnos, csak keveseknek jutott eddig eszébe, hogy egyszerre mind a három nem kívánt részt — „Hősi halált halt. Megsebesült. Fogságba esett!" — kellene törölni... Eltörölni a népek millióit pusztító szörnyű és embertelen háborút.

Kisfalvy mélyen átérezte ezeket a gondolatokat. De hogy mit tegyen a háború ellen, még nem tudta.

Érezte, hogy azokhoz tartozik — s hány tízezren voltak az országban ilyenek —, akik már harcoltak volna a háború ellen, de még nem találták meg a harcot vezető szervezetet.

Elhatározta, hogy ő megkeresi, megtalálja.

Ilyen gondolatoktól eltelve sétált a Körúttól a terézvárosi templom irányába. Jövőjét illetően telve volt nemes és harcos elhatározással.

Vértes Lili már várta. Boldogan nyújtottak egymásnak kezet. Lassan, egymásba karolva elindultak a liget felé.

Kisfalvy röstellte elmondani, hogy miért volt tegnap annyira elkeseredve. Annyit mondott csak Lilinek, hogy szülei nem értik meg. Irigyel mindenkit, aki otthon jól érzi magát.

— De nem erről akarok most magával beszélni, Lilike! Tudja-e, miért jöttünk vissza a frontról? — kérdezte Kisfalvy halkan, komolyan.

— Azért, mert a főherceg megparancsolta, hogy jöjjenek haza érettségizni!

A Gergő kitalálta magyarázatra Kisfalvy felnevetett.

— Ebből egy szó sem igaz! Mi önként jöttünk haza — felelte, majd átélve még egyszer a múltat, arról beszélt Lilinek, hogy mi mindent láttak, tapasztaltak, mit is éltek át a fronton. Amikor Pásztor szakaszvezető kivégzéséről, Mészáros tizedesnek és társainak a haláláról, temetéséről beszélt, Lili lehajtotta a fejét, és sírt.

Kisfalvyt magát is megrázta a visszaemlékezés fájdalma. Különösen, amikor arról beszélt, hogy az oroszok elfoglalták a magyaroktól elhagyott lövészárkokat, és a mit sem sejtő orosz bakák százait a levegőbe repítették.

Lili eltakarta az arcát. Megborzongott.

— Rémes! Rémes! Nem bírom hallgatni.

— Igen, ilyen élményeink voltak — mondta Kisfalvy. — A sok szörnyűség, szenvedés láttára a mindinkább mardosó kétség nyomán vetettük fel végül is a kérdést: ilyen legyen az élet? Ez legyen az emberiség sorsa? . . . Legnagyobb kétségeink között megismerkedtünk egy szocialista zászlóssal, egy nagyszerű emberrel, aki úgy hírlik, azóta fogságba került. Barkócz zászlós nyitotta fel a szemünket. Ő tanított meg bennünket látni, gondolkozni. Lassanként más emberek lettünk. Azért jöttünk haza, mert megismertük az igazságot . . . S most, hogy mindent elmondtam, mit gondol, Lili, jól tettük, hogy hazajöttünk?

— Jól tették! Jól tették — felelte Lili töprengve, a fiúk nagy életfordulatát szinte önmagának is magyarázva.

Bár mindaz, amit Kisfalvy elmondott, erősen hatott Lilire, nem a pillanatnyi benyomások alatt született meg válasza.

Amikor Kisfalvy és társai a frontra indultak, a háború még az ő számára is éneklő menetszázadokból, hőstettekből állott. Azóta az ország a háborús fergeteg harmadik évébe került. Mint mérnöktiszt az ő apja is bevonult. Hozzájuk is beköszöntött a háborús élet súlyos mindennapi gondja. Árvagyerek unokabátyja, aki náluk lakott, s testvérként szeretett, elesett. Közvetlen kapcsolatba

kerülve a háborúval, mint annyian mások, Lili is kezdett ráeszmélni a háború igazi képére, borzalmára. Ezért is hatolt most a szívéig mindaz, amit diák-szerelmese a frontéletről mondott.

S ahogy Kisfalvy tovább mesélte frontélményeit, Lili egyre megértőbben ismételte:

— Jól tették, hogy hazajöttek; jól tették! Magam is így tettem volna.

Délután megint együtt mentek a kórházba. Timár a kórterem előtti folyosón a mankóit próbálgatta.

Ahogy meglátta barátait, lehajtott fejjel bánatosan, megtörten mondta:

— Csikyhez nem lehet bemenni! Amputálni kellett a jobblábát.

Csiky nővére jött ki a teremből. A falhoz dőlt. Alig vonszolta magát a fájdalomtól.

— Menjenek, mégis menjenek be a bátyámhoz — suttogta Timárnak. — Jobb, ha nincs egyedül! Jobb, ha embereket lát.

Csiky fájdalmas mosollyal üdvözölte a fiatalokat. A lányok virággal borították ágyát. Belényessy Magda csendben elsírta magát. Majd lehajolt hozzá és megcsókolta. Könnyei a főhadnagy halálsápadt arcára hullottak.

Csiky behúnyta a szemét. Nagyon szenvedett. Egyre csak arra gondolt, hogy féllábú kolduskénť kerül vissza a világba, s hogy milyen élet vár rá. Eleinte szólni sem tudott. Később mély szomorúsággal így szólt:

— Talán még így is érdemes lesz megpróbálni élni!

A fiatalok ma nem vidították fel a kórtermet. Csiky sorsa mindannyiukat lesújtotta.

Hazamenet Barkóczról is beszélgettek. Vajon él-e, hal-e? S ha él, mit csinál, merre jár? Mit szólna, ha megtudná Csiky főhadnagy tragédiáját?

Kisfalvy hazáig kísérte Lilit. Amikor a kapuban elbúcsúztak, szomorúan mondta:

— Látja, ez a háború!

Lili felsóhajtott:
— Igen, ez a háború!

Egy hét telt el. Abban állapodtak meg, hogy vasárnap délután Gergőéknél találkoznak. Az orvosok megengedték, hogy ha fáslizott lábbal és mankón is, Timár kimenőt kaphat a kórházból.

A fiúk ezen a találkozásukon akartak beszámolni frontélményeikről és hazajövetelük okáról.

Kisfalvy és Lili érkezett elsőnek Gergőékhez.

— Nagy vita lesz! — fogadta őket a hírrel Gergő. — Varga meg Kányássy helytelenítik, hogy hazajöttetek.

Timár alig tudott feljutni a lépcsőn. Áramhiány miatt a lift már hónapok óta nem működött. Herczog és Szabados szinte karjaikban vitték fel barátjukat az emeletre.

Tizenhárman jöttek össze. Még tréfálkoztak is a 13-as számon. Előbb Szabados, majd Kisfalvy beszélt.

Szabados arról az időről számolt be, amíg Barkóczcal találkoztak. A maga pontos, rendszerező módján úgy mondta el az eseményeket, mint valami történelmi leckét. Így is érdeklődéssel hallgatták, ahogy elmesélte kezdeti frontéletüket, ismeretségüket a katonákkal, találkozásukat Alvinczyvel, Csikyvel, Barkóczcal. Beszélt a szanitéc-tizedesről, aki a kórházvonaton kisegítette őket a frontra, beszélt Mészárosról, katonatársaikról, akikkel jóban-rosszban együtt voltak. A századukról, amelyben tulajdonképpen megismerték az életet. Először voltak együtt ily szorosan népükkel, annak problémáival, szenvedéseivel.

Kisfalvyé volt a nehezebb feladat. Frontéletük további eseményeiről, Barkóczcal való esti beszélgetéseikről, életük fordulatáról úgy kellett beszámolnia, hogy társai ne csak megértsék, de magukévá is tegyék álláspontjukat. A feladat azért is nehéz volt, mert ők hosszú fronthónapok és megrendítő élmények hatása alatt jutottak el odáig, ahová most barátaikat szerették volna elvezetni.

Hogyan adhatta volna vissza mindezt ilyen rövid idő alatt? Azért se volt könnyű jól összefogni a dolgokat, mert a fronton

átélteket és látottakat Barkócz napról napra megmagyarázta. S tényleg, most ahogy Kisfalvy Barkóczról beszélt, még inkább érezte, hogy mit jelentett számukra ez az egyenes és sziklaszilárd meggyőződésű szocialista.

De bármennyire nehéz volt is feladata, az igazság kikívánkozott belőle. Kisfalvy ki akarta mondani a szocializmusba vetett új hitét. El akarta mondani barátainak, miként érezték magukat, amikor bennük, az önként frontra szökött diákokban, egész eddigi világképük összeomlott. Nem volt ez olyan egyszerű. Megrázkódtatás volt ráeszmélniük, hogy amiben oly lelkesen hittek, másként van. Hogy a sok áldozat csak a kisebbség, a kapitalisták, a gazdagok osztályát és nem a haza ügyét szolgálja. S viszont, akik az áldozatokat meghozzák, a munkások, a parasztok, a nép, mit sem nyerhetnek.

— Elképzelhetitek azt is — mondta később Kisfalvy lelkesedéstől hevülten —, hogy mit éreztünk, amikor arra is rájöttünk, hogy a szocialisták nem hazátlan bitangok, ahogy nekünk tanították, hanem becsületes hazafiak. Az a bűnük, hogy meg akarják szüntetni a gazdagok és a nincstelenek közötti társadalmi különbséget. Mi megértettük, hogy ezt a társadalmi ellentétet megszüntetni nem bűn, hanem kötelesség. Ez az alapigazság, amelyet a fronton mind a négyen magunkévá tettünk. Ez változtatta meg gondolkodásunkat. Ha a fronton maradtunk volna, csak az igazságtalan társadalmi rendet támogattuk volna. Mi ennek az ellenkezőjét akarjuk tenni! Ezért jöttünk haza, és ezt őszinte becsületességgel meg kellett mondanunk — fejezte be Kisfalvy.

Kisfalvy ezután felolvasta a szanitéctól kapott röplapot.

Lelkesedése átragadt a többiekre is.

Amiről beszélt, társai előtt sem voltak már teljesen új gondolatok. Az elmúlt hónapok alatt, az egész magyar néppel együtt ők is kezdték már felismerni a hazug színfalak mögött a háború igazi képét. Most ez a kép Kisfalvy hatására még inkább tisztult. Az eddig látott osztatlan világ helyett két világra döbbentek rá. Meglátták a háborús jólétben dőzsölő burzsoáziát, és a nyomorban sínylődő magyar nép életét.

Amikor Kisfalvy a röplap befejező sorait felolvasta, úgy érezték, mintha azok egyenest hozzájuk szólnának és őket szólítanák fel választásra, cselekvésre. Úgy érezték, hogy a röplap minden egyes mondata ő előttük lobbantja lángra az igazságot.

— Ez az igazság! Harcolni kell érte! — mondta Kisfalvy csillogó szemmel. — S most mindazt, amit a fronton átéltünk, amire rájöttünk, amit a fronton tanultunk, mindazt most már ti is ismeritek. Ismeritek a háborús szenvedést, amit láttunk, amin keresztül mentünk. Becsülettel feltártuk hazajövetelünk okát. Nem mondjuk egyikőtöknek sem, hogy melyik utat válasszátok. Mi négyen határozottan kijelentjük, hogy választottunk utat! — fejezte be Kisfalvy.

Csak ketten, Varga és Kányássy ragadták ki magukat Kisfalvy érveinek meggyőző hatása alól. Varga gondolatvilágába is behatoltak ugyan Kisfalvy szavai. Ő is érezte, hogy körötte az egész világ forrong, átalakulásra vár. Fogait összeszorítva mégis konokul küzdött önmagával. Semmiképpen sem akart barátjára hallgatni.

— Kisfalvy hazaáruló! — gondolta.

De egyelőre még nem szólt. Várt. Hallani akarta, hogyan vélekednek a többiek.

Varga apja egy középnagyságú gyár főkönyvelője. Anyja garast garasra rakó háziasszony, aki csak egyetlen fiára és nemrég vásárolt családi házukra szeretett költeni. Öltöztette, becézte a fiát, és minden kívánságát teljesítette. Fia mégis inkább apját tisztelte, aki a gyári főkönyv adatairól, a gyár nyereségéről, vagyonáról, veszteségéről mindig úgy beszélt, mint a magáéról: — Az én gyáram, az én munkásaim, az én igazgatóm ...

Fia is fillért fillér mellé rakott. Fukarkodott, gyűjtött, számolta a pénzt, hogy annak segítségével egyszer elinduljon a gazdagság útján.

Kányássy, az alacsony, áttetsző arcú, vékony dzsentri fiú, aki számontartotta minden nemesi család származását, s a maga családja történetét egész Árpád fejedelemig vezette vissza, a „történelmi osztályok" képviselőjének érezte magát. Szavából csöpögött a hurrá-hazafiság. A forradalomtól való irtózásában a

nemesi előjogok dicséretéig vetemedett, amelyeket — szerinte — 1848-ban is hiba volt megnyirbálni. Neki gróf Tisza István A GRÓF volt, aki mégis csak más, mint egy jöttment szocialista. S mi lesz a hazából, ha más is lehet miniszterelnök, mint gróf vagy báró...

Csend volt a szobában. Gergő szólalt meg.

— Abban, amit Kisfalvy mondott, sok az igazság! De ti is megértitek — fordult a frontról hazatért barátaihoz —, hogy ilyen nagy kérdést nem lehet csak így egyszeriben eldönteni.

— Kisfalvy ma épp úgy beszélt, ahogy a bátyám — örvendezett Balogh Anci.

— És éppen ez az, ami nekem nem tetszik — mondta Varga szikrázó gyűlölettel a szemében. — Igen, Kisfalvyék véleménye megegyezik a Révaiéval és a Baloghéval. Már pedig róluk mindenki tudja, hogy akármilyen kitűnő tanulók, mégiscsak antimilitarista hazaárulók.

— Azután hol és mikor árulta el az én bátyám a hazát? — pattant fel Balogh Anci.

Varga zavartalanul folytatta mondanivalóját:

— Amit Kisfalvy mondott, jó ürügy az önigazolásra. Sokkal férfiasabb lett volna őszintén megmondani, hogy melegük lett a fronton és egyszerűen megszöktek.

Kisfalvy belesápadt Varga vádaskodásába.

Egy pillanatig az egész társaság megrökönyödve hallgatott. Senki nem hitte volna, hogy Varga ilyen kihívó lesz jóbarátjaival szemben.

Kisfalvy rákiáltott Vargára:

— Érveket mondj és ne sértegess!

Utána mindenki egyszerre beszélt. Egymás szavába vágtak. Szó szót követett. Egyre élesebb és hangosabb veszekedés kezdődött.

Glück, az okosak okosa, aki vastag szemüvege mögött hunyorgó szemével csak úgy falta a könyveket, a vitatkozás éles zűrzavarában eleinte habozott. Azután Varga és Kányássy mellé állt.

— Nem jó, ha a társadalom folytonosan mozgásban van — jelentette ki. — Zavarja a tudományokat. A szocializmusban, ahol

mindenki, a tudós és a suszter is egyforma, a magam részéről egyáltalán nem látom biztosítva a tudományok fejlődését.

A többiek a nagy szócsatában eléggé tanácstalanul hallgatták a vitatkozókat. Túl sok volt így egyszerre a felvetődött probléma. Érezték azt is, hogy ma itt nagyobb kérdésekről van szó, mint máskor, amikor az egyik nap vitatkoztak, haragudtak, s másnap kibékültek.

Mire a vita elcsendesedett, már nem tudták megtalálni a régi összejövetelek baráti, kedélyes hangját. Nem is találták meg többé.

A tizenhármak kétfelé szakadtak. Az egyik oldalon állt Kisfalvy, Szabados, Herczog, a lányok, Gergő és természetesen Timár, a másik oldalon Varga, Kányássy, Glück.

Timár szívből örült barátai becsületes és harcos állásfoglalásának. Emiatt még jobban becsülte és szerette őket. A vitába mégse avatkozott be.

Idegenül érezte magát a társaságban.

Timár néhány nap mulva végleg elhagyta a kórházat. Sebe begyógyult. Visszament mesteréhez, hogy letöltse inaskodása hátralevő hónapjait. Csiky egy vidéki tiszti üdülőbe került.

Rákövetkező vasárnap délelőtt Szabados elment Timárhoz. Meghívta délutánra Gergőékhez.

— Ott lesz az egész társaság — mondotta. — Gyere el feltétlenül.

Gergő és huga vetették fel, hogy hozzák még egyszer össze a régi társaságot és beszéljék meg, ami történt.

Vargáék megüzenték Gergővel, hogy nem jönnek el: Kisfalvyféle „hazaárulókkal" többé nem állnak szóba.

Gergő azt is elmondta, hogy őt is rá akarták beszélni, hagyja ott Kisfalvyékat. Kijelentette azonban, hogy ő a társasággal marad.

— Nézd Gergő! Most már nem arról van szó, hogy ki marad a társasággal — felelte határozottan Kisfalvy. — Amióta hazajöttünk a frontról, sokat vitatkoztunk és olvastunk a szocializmus kérdéseiről, és amit négyünk nevében legutolsó találkozásunkon megfogadtunk, ma méginkább fenntartjuk. Megyünk a magunk útján. Aki akar, és osztja meggyőződésünket, velünk tarthat.

Belényessy Magda a szoba sarkába húzódott. Szeretett csendben figyelni. Most váratlanul közbevágott:

— Tévedsz Kisfalvy, ha azt hiszed, hogy csak ti gondolkodtatok a múltkori vitán. Nyilván mi is gondolkoztunk. Én veletek tartok. Nem azért, mert nekem a ti társaságotok jobban tetszik, mint a Vargáé. Nem! Magam jöttem rá arra, hogy kinek van igaza. Az én apám is katona. A mi azelőtti nyugodt életünknek is vége. És mit kaptunk cserébe? Aggodalmat, bizonytalanságot, háborús sorbanállást, kilátástalan jövőt. Varga, Kányássy meg Glück kiálthatnak ránk kígyót-békát, ez az ő dolguk! Én azt mondom, mindenki menjen a maga útján. Gondolataink változásában nincsen semmi szégyen. Fejlődtünk. Az életet, a valóságot ismertük fel.

Később Magda egy kézzel másolt verset vett elő.

— Idehallgassatok, egy galileista fiútól megkaptam Ady „Új tavaszi seregszemle" című versét — és már mondani is kezdte . . . A szobában csend lett. Kisfalvy maga elé nézett, Barkóczra gondolt. Magda dallamos hangja meghitté, személyes élményükké tette a szenvedélyes forradalmi üzenetet:

„Robogj fel Láznak ifjú serege,
Villogj tekintet, világbíró kardunk,
Künn, a mezőkön harsog a Tavasz
S mi harcból harcba csapat-szemlét tartunk."

A következő versszak, mintha Kisfalvyhoz szólt volna, mintha a költő maga felelt volna meg Varga rágalmaira.

„Ki minket üldöz, szívét vágja ki,
Ki minket nem ért, önmagát gyalázza,
Mert ott vagyunk mi immár mindenütt:
Új a világ nálunk is már, hozsánna.

Tűz, vér, láz, újság, boldog változás,
Csupa teremtés lángol a szemekben,
Örök tavasz, örök forradalom
Óh, ékeskedjél, mindig ékesebben."

Amikor Belényessy Magda befejezte a verset, a megindultság csendje még percekig tartott. Gergő szakította meg a csendet.

Feszélyezte az ünnepélyesség. Felvetette, hogy mi legyen most már Vargáékkal.

Timár közbeszólt:

— Nem az a kérdés, hogy mi legyen Vargáékkal. Mi négyen szilárdan elhatároztuk, hogy a háború ellen harcolunk, és most az a fontos, hogy ti mire jutottatok?

Csengettek. Valamennyiük meglepetésére Varga, Kányássy és Glück mégis megérkezett.

Timár az üdvözlés után megismételte, amit mondott, majd így folytatta:

— . . . az a fontos, hogy miképp vegyünk részt a háborúellenes harcban. Ez a lényeg. Négyünkkel csak az tarthat, aki hozzánk hasonlóan gondolkodik. Erről kell dönteni, s ez egyáltalán nem szavazás dolga. Ezért közömbös az is — s Timár itt Vargáékra célzott —, hogy ki mit mond rólunk. Az itt a kérdés, hogy kik szolgálják jobban a hazát? Azok, akik a háború mellett, vagy azok, akik a béke mellett vannak.

Varga durván félbeszakította Timárt. Ha történetesen a célzás rá vonatkozik, hogy ki szolgálja jobban a hazát, ő-e, vagy Timár, erre ezt válaszolja:

— A hazaszeretetet nem inasoktól fogom megtanulni. Amit maga mond, az az egyik fülemen be, a másikon ki. Csodálom — mondta megvetően —, hogy korallisták és köristák egy akárki inassal barátkoznak. Én a magam részéről mindenesetre megnézem, hogy kivel állok szóba.

Timárt felháborították Varga sértései. Hogy ő egy akárki, egy inas, akivel meggondolandó a barátkozás.

Elöntötte a düh, s bár általában uralkodott indulatain, most Varga elé ugrott és egész erejével arcul ütötte.

Timár haragja a pofonnal azonnal kilobbant. Lehajtotta fejét. Valami szégyenérzés keveredett sértettségébe, szomorúságába.

Varga megérezte Timár erejét. Attól tartott, hogy Timár még egyszer rátámad, s ezért kisietett a szobából.

Öklét rázva kiáltotta vissza a küszöbről:

— Ezért még számolunk!

Timár nem felelt. A szégyenérzés annyira elkeserítette, hogy se szó, se beszéd, maga is búcsú nélkül otthagyta a társaságot.

Mire barátai feleszméltek, már a lépcsőházban volt.

Futtában is magát gyötörve azon töprengett, hogy minek is keveredett ebbe a diáktársaságba?

Gergő Klári közben, rossz szokása szerint, hadarva méltatlankodott.

— Mindennek Varga, Kányássy és Glück az oka.

— Nem Vargáról, Kányássyról vagy Glückről van szó. A mi új meggyőződésünk az összeveszés igazi oka — felelte Kisfalvy. — Barkócz megjósolta nekünk, hogy ha kitartunk meggyőződésünk mellett, nemsokára olyanokkal is szembekerülünk majd, akik tegnap még a barátaink voltak. De a helyes út mindent megér! — mondta Gergő Klárinak az ajtóból visszafordulva.

A három barát Timár lakására sietett. Szerették volna megnyugtatni.

Timár azonban nem ment haza. A Városliget mögötti homokbánya felé tartott.

Bántották a történtek. Fájlalta, hogy a pofozkodás miatt kellemetlen helyzetbe került barátaival szemben. Egyedül érezte magát. Elhatározta, hogy elmegy a VII. kerületi ifjúmunkásokhoz.

Timár a műhelyben régóta jó barátságban volt egy Kreutzer nevű jókedvű segéddel, aki az ifjúmunkás mozgalomhoz tartozott. Amikor Timár visszaérkezett a frontról, és elmondta neki, hogy ott mi mindenen ment keresztül, és hogyan lett szocialistává, harsányan nevetett és így szólt:

— Ezért ugyan kár volt a frontra szöknöd. Közelebbi címet is kaphattál volna, ahol rájöhettél volna arra, hogy hol a munkásifjú helye.

Kreutzer az elmúlt héten már kétszer is elvitte Timárt a VII. kerületiekhez. Felhívta rá Török figyelmét is.

— Valamelyik este beszélgetni szeretnék magával — mondotta Török Timárnak.

Timár megörült az ígéretnek, mert Kreutzer már többször dicsérte Török elvtársat.

Itt az idő — gondolta Timár —, hogy valóban beszéljek Törökkel. Belépek a VII. kerületiekhez — határozott önmagában.

*

A VII. kerületieknek akkortájt mintegy öt-hatszáz beiratkozott ifjúmunkás taguk volt. Tizenhét és huszonhat év között váltakozott a koruk. A Dohány utcában volt a helyiségük. Egy nagy terem, néhány kisebb szoba. Kedd és csütörtök esténként előadásokat tartottak. Szombat és vasárnap esténként műsoros és táncos összejöveteleket rendeztek.

Az előadásokra és a műsoros összejövetelekre elég szép számmal jártak nem tagok is. A VII. kerület vezetői ebből a széles rétegű ifjúságból toborozták a tagokat szocialista szervező munkára. Közülük is a legjobbak kerültek be az illegális háborúellenes tevékenységbe.

A VII. kerületbe való belépés tehát egyáltalán nem azt jelentette, hogy az újonnan felvett tag egyúttal az illegális mozgalom tagja lett. Különösen a háború első két évében a tagok többsége mit sem tudott a földalatti szervezkedésről.

A szervezet legális és illegális munkája akkortól szélesedett ki, amikor Török Sándor került a vezetőségbe és kapcsolatba került Korvinékkal, majd Mosolygóval.

Az ifjúmunkás mozgalom, amellyel Mosolygóék már eddig is a legszorosabb kapcsolatban voltak, ekkortól vált a forradalmi szocialista mozgalom egyik szinte kimeríthetetlen erőforrásává.

*

Már elég sokan voltak az ifjúmunkásotthonban. Timárt barátságosan fogadták. Megkérdezték, hogy kire vár. Bevonták a beszélgetésükbe. Utána vagy harmincan — fiúk, lányok vegyest — szocialista, háborúellenes dalokat kezdtek énekelni.

Timár még sohasem hallotta ezeket. Különösen a „Vörös zászló" pattogós dallama tetszett neki. Nyomtatott szövegét egy magas, sovány kőművessegéd nyomta a kezébe, hogy velük énekelhessen.

„Jó testvérek, mi küzdöttünk,
Az urakért elvéreztünk.
De üt az óra, valahára,
Készüljetek új csatára!
Éljen a szent forradalom
Vörös zászlója!

Az uraknak nagy hasuk van,
Sok gyáruk és sok földjük van.
Nem dolgoztak soha érte,
Jogos, hogy elvesszük tőle.
Éljen a szent forradalom
Vörös zászlója!

A háborút nem kívántuk,
De a békét megcsináljuk!
Megtanultunk embert ölni,
Az urakon próbáljuk ki!
Ha él a szent forradalom
Vörös zászlója!"

Később a nagy teremben, amely ugyan a nevében volt csak nagy, előadás kezdődött.

„A szocializmus úttörői" volt a címe.

Az előadáson elnöklő — húszévesnek tűnő ifjúmunkás — Révai Józsefet jelentette be előadóként.

A fiatal diák-előadó érdekesen és vonzóan beszélt.

Timár újfajta emberekről hallott. Olyanokról, akik egy életen át szenvedtek és harcoltak a dolgozó nép ügyéért. Blanqui, a francia forradalmár alakja tetszett neki a legjobban. Többször halálra ítélték. Évtizedeket töltött börtönben. Mégis tántoríthatatlan maradt. Ha megszökött vagy kikerült a börtönből, újból és újból folytatta harcát a nép ügyéért.

Időközben megjött Török. Hallotta, hogy keresték. Cédulát küldött Timárnak, hogy az előadás után várja meg.

Előadás után a fiatalság társasjátékba kezdett. Timárt is bevonták. Később tánc következett.

Nagyon jól érezte magát a munkásfiúk, munkáslányok között. Vígan játszottak, táncoltak, és nagyokat kacagtak. Ki gondolta volna, hogy közben a három szomszédos kis szobában a forradalmi szocialista mozgalom ifjúmunkásai az ifjúság háborúellenes feladatairól vitatkoznak.

Török tíz óra tájt jött Timárért.

— Tetszett-e az előadás? Mit szól a mi VII. kerületi ifjainkhoz? — kérdezte tőle.

Azzal felelt Töröknek, hogy belépési nyilatkozatot kért. Nem sejtette, hogy ezzel a lépésével a földalatti mozgalom előszobájába jutott.

Töröknek megtetszett a nyilteszű, határozott ifjúmunkás. Barátságos beszélgetésben azonnal összemelegedett vele.

Timár sok öngúnnyal elbeszélte frontkalandjait, és bevallotta, hogy bár maga is műszerész-tanonc, az ifjúmunkás mozgalomról alig tud valamit.

— Azt hiszem, rám nézve ez elég nagy szégyen — mondta.

Török nem így látta a fiatal munkást. Véleménye szerint, amit meg is mondott, Timárnak világos képe volt társadalmi helyzetéről. A társadalmi összefüggéseket is megértette. Nem volt tehát nehéz megmagyarázni neki, hogy bár érdekeik közösek a felnőtt dolgozókéval, és velük együtt harcolnak, mégis az ifjúságnak megvannak a maga különleges politikai és gazdasági követelései. Harcolnak az ingyenes munka megszüntetéséért, a rendes bérért, a rövidebb tanoncidőért, a szakoktatásért.

— Legfőbb célunk azonban az, hogy részt vegyünk a munkások felszabadító osztályharcában — jelentette ki Török. — Elsősorban a fiatalság érdeke ez, mert csak így valósulhat meg az ifjúmunkás jelszó: „Mi már nem leszünk kizsákmányolt proletárok!"

Csatlakozzék ezért Timár is az ifjúmunkás mozgalomhoz — mondotta. Mert mit ér az, ha a munkások egyenként szocialisták, de nem egyesítik erejüket. Járjon el az előadásokra is. Aki becsülettel meg akarja állni a helyét az osztályharcban, annak sokat kell tanulnia.

Timár megértette Törököt. Egyet is értett vele.

— Édesapám is kérdezte már nem egyszer, hogy miért nem lépek be az ifjúmunkások közé. Igaz, hogy a vasas ifjúmunkás csoportot ajánlotta.

— Édesapád azért ajánlotta a vasas szakszervezeti ifjakat, mert a VII. kerületnek elég rossz a híre a szociáldemokrata pártban — felelte Török. — A háború kezdete óta csaknem minden hivatalos kapcsolat megszakadt velük. Előadókat sem küldenek, mert a VII. kerületiek maguk válogatják ki az előadókat és a témákat. A szociáldemokrata vezetők és ifjak között a háború kérdésében is élesedik a vita. A VII. kerületiek az imperialista háború ellen harcolnak.

Timár megkérdezte Töröktől, hogy résztvesznek-e a VII. kerületiek a háborúellenes propagandában?

— Erre a kérdésre most nem válaszolok — felelte Török. — De téged Kreutzer ajánlott, akiben megbízunk. Járj el csak közénk rendszeresen, és meglátod, hogy milyen munka folyik minálunk.

Timár tényleg hamarosan meglátta. Megismerte az ifjúmunkásokat, akik illegális háborúellenes röplapokat terjesztettek, a falakra jelszavakat festettek. Szoros kapcsolatban voltak a hadbavonultakkal. Amikor valamelyikük bevonult katonának, itthonmaradó ifjúmunkás társai búcsú összejövetelt rendeztek. Elvtársak címével látták el őket, s levélbeni összeköttetésben maradtak velük. Sok elvtársnak meg segítettek, hogy hamisított iratokkal mint nélkülözhetetlen hadimunkásokat meghagyják őket a gyárakban.

Az antimilitarista röplapokat főképpen a kaszárnyákban terjesztették. Ahová nem volt összeköttetésük, ott keresztülmásztak a kaszárnyafalon vagy a kerítésen át szórták és parittyázták a kaszárnya udvarra a „röpcsit".

Másutt meg heteken át minden reggel röpirat várta a katonákat a gyakorlótéren.

Az átutazó szabadságosok közül is sokan az ő röplapjukkal a zsebükben tértek vissza a frontra.

A Prágában állomásozó magyar ezredhez illegális röpiratot küldtek, azzal a felhívással, hogy ne engedjék magukat cseh testvéreikkel szembeállítani.

A háborúellenes tüntetések és a mind gyakoribb sztrájkok alkalmával az ifjúmunkások az utcára kivezényelt katonákkal beszédbe elegyedtek. Arra bátorították őket, hogy ha a munkások ellen vezénylik őket, tagadják meg az engedelmességet. Röplapokat is osztogattak köztük.

A hadianyagokat gyártó üzemekben, Csepelen, a Fegyvergyárban, Kispesten, Mátyásföldön és végig a Váci úti gyárakban a röplapok, szabotázsakciók végrehajtására szólították fel a munkásokat.

Igen, Timár mindezt hamarosan nemcsak meglátta, de maga is harcos szocialista ifjúmunkássá, ennek a hősi munkának részesévé vált.

Mindez természetesen nem ment máról holnapra. Az ő fejlődése is folyamatos volt, mint az egész magyar ifjúságé. Timár nagy előnye az volt, hogy benne Barkócz alapozta meg szilárdan a szocializmus igazságát.

Timár és Török egyfelé laktak. Esténként nem egyszer együtt indultak haza. Timárnak nagyon tetszett, hogy Török, aki szintén munkás és csak néhány évvel idősebb nála, mennyi mindent tud, mennyi mindent tanult.

Apjával is beszélgetett erről. Elmondta azt is, hogy belépett az ifjúmunkásokhoz.

— Ezt már régen meg kellett volna tenned — mondta az apja, majd odaadott neki egy sárgafedelű „Magyar Könyvtár" füzetet, „A kommunista kiáltványt", azzal, hogy mielőbb olvassa el.

— Ebből sok mindent megtanulsz. Amit nem értenél meg, húzd alá. Majd megmagyarázom.

Timár a konyhaasztal mellett ülve — itt szokott olvasni — előbb csak lapozgatta, majd figyelmesen végigolvasta a füzetet.

„A kommunista kiáltvány" olvasása közben nem úgy érzett, mint aki új tanításokkal ismerkedik meg. Sok, már régebben ismert, de előtte még nem teljesen tisztázott gondolat világosodott meg benne.

Mindenekelőtt azt értette meg, hogy ő már nem a régi Timár,

hanem osztályharcos proletár. Tisztába jött a szocializmus éltető erejével, amely egyszerű dolgozó embereket forradalmárrá nevel, és harcba visz az új társadalom megteremtéséért. Önmagában is felismerte az igazságérzetet, az erőt, a lelkesedést, ami képessé teszi az embert arra, hogy meggyőződéséért szenvedést, börtönt, mindent vállaljon.

RÖPLAPSZÓRÁS

Tél volt. 1917 eleje. Timár ebben az időben már csaknem minden szabadidejét a VII. kerületben töltötte. Egyetlen előadást sem mulasztott el. Összebarátkozott a tagokkal, a vezetőkkel.

Az egyesületben töltött esték, a viták, az előadások, az ifjúmunkásélet ezernyi problémái átalakították. Meggyőződéses szocialistává lett, és lassan-lassan a földalatti mozgalom „VII. kerületi előszobájából" bekerült a háborúellenes szocialisták mozgalmába.

Kisfalvyval, Szabadossal, Herczoggal mostanában inkább csak a véletlen hozta össze. Egyidőre elválasztotta őket a más-más világban folyó életük.

Egyik este, Timár és Török, mielőtt hazament volna, elsétált Az Est kiadóhivatalához, ahol elolvashatták a legfrissebb hadihíreket.

Amint onnan a nappal igen népes, de este teljesen elhagyatott Barcsay utcán át hazafelé indultak, a gimnáziumnál lévő gázlámpa fényénél négy nőt pillantottak meg. Feltűnően viselkedtek.

Török nevetett. Azt mondta Timárnak, hogy menjen csak át a túlsó oldalra a lányok elé. Ne kérdezzen tőlük semmit!

Timár átment eléjük. Némi restellkedéssel arra gondolt, hogy miért kezd ki Török effajta lányokkal.

Amikor az est sötétjében, amelyen alig hatolt át a gázlámpák fénye, a lányok Timár elé értek, egyikük hangosan felkacagott.

— Hiszen ez Timár ... Istenkém, de jó vicc! — kiáltotta.

Mire a többi lány is hangosan, vidáman kacagott.

Timár meglepetten bámult reájuk. Honnan tudhatják a nevét? Először nem ismerte meg őket. Csak azután jött rá, hogy ismeri a lányokat. Mind a négyen feljártak a VII. kerületbe.

— Igazi ifjúmunkás lányok így nem viselkedhetnek — gondolta Timár. Már-már azon volt, hogy megmondja a véleményét, de a túlsó járda félhomályából felhangzottak Török léptei. Három lány szó nélkül faképnél hagyta Timárt. Török elé siettek.

Timár a mellette maradt lányt sem méltatta most már szóra. Megbotránkozva azt remélte, hogy a lányok, ha felismerik Törököt, mégiscsak szégyenkezni fognak, hogy utcalány módjára viselkednek.

De ennek ellenkezője történt. Úgy üdvözölték egymást, mint régi jó barátok.

Timár nem hitte volna, hogy a VII. kerületiek között ilyen lányokat is megtűrnek. Ráadásul Török jóban is van velük.

Timár mellett csak Stoll Gizi maradt, a Csepelen dolgozó szép munkásleány. Stoll Gizi elvárta volna, hogy Timár legalább köszönjön. A VII. kerületből jól ismerték egymást. Nem köszönt. Joggal megsértődött és otthagyta Timárt. Csatlakozott barátnőihez.

A lányok hamarosan Törököt is otthagyták. Az Almássy tér felől két férfi jött. Azokkal kezdtek ki.

Timár elkomorult.

Átment Törökhöz. Szótlanul hallgatta Török és Stoll Gizi tréfás, hangos beszélgetését.

A Hársfa utca felől énekszó hangzott. A három lány most az újabban arra került két férfit is faképnél hagyta.

— Maga megkukult ma este, Timár? — kérdezte végül is Stoll Gizi.

— Nincs kedvem beszélgetni — felelte mogorván.

Török is érdeklődött, hogy mi van vele. Mormogott valamit, hogy a feje fáj. Elbúcsúzott tőlük.

Egész úton bántotta a gondolat, hogy a négy lány, akiket ő a

VII. kerületben becsületes munkáslányoknak, jó elvtársaknak ismert meg, valójában züllött utcalányok.

Török viselkedése is bántotta.

Másnap reggel nem ment munkába. A Hársfa utcai elöljáróságra kellett mennie segédlevele kiadása ügyében.

Ahogy a reggeli órákban különösen forgalmas Szövetség utcába befordult, csoportosulásokat látott. Házfalakra ragasztott röplapokat olvastak.

Másutt anilinfestékes, nagy vörösbetűs feliratok voltak a kövezeten s a házfalakon:

„Le a háborúval! " „Éljen a szocializmus!"

A röplapok, a feliratok körül egyre nőtt a tömeg.

A Hársfa utca is végig volt ragasztva röplapokkal.

A közeli őrszobából a rendőrök már odasiettek. Megparancsolták a házmestereknek, hogy mossák le a falakról a feliratokat és a röplapokat.

A házmesterek csak morogva engedelmeskedtek.

Más helyen maguk a rendőrök kapargatták kardjuk hegyével a falakról a röplapokat és feliratokat.

A pékbolt előtt, a kenyérre váró sorbanállók gúnyos megjegyzésekkel illették a röplapokat eltávolító rendőröket.

Timár az Almássy tér felé ment. A rendőrök parancsára a házmesternék itt is tessék-lássék nekifogtak, hogy lesúrolják a falakról a jelszavakat. Az anilinfestéket azonban nem tudták lemosni.

Még odébb, az egyik ház előtt a házmester csákánnyal verte a fal vakolatát. Mellette pulykavörösen kiabált a háziúr, hogy inkább levereti az egész vakolatot, de ilyen feliratot nem tűr meg a házán.

Timár örvendezve látta a röplapokat és a feliratokat. De már az első pillanatban, mint akibe villám csapott, megállt. Eszébe jutott a tegnap esti találkozás a lányokkal, s mélységesen elszégyellte magát. Rádöbbent, hogy a röplapszórás, ragasztás, feliratfestés a VII. kerületiek műve. A lányok voltak az őrszemek. Elvtársaikra vigyáztak.

Timár nem mondott sértőt a lányoknak. De már maga az, hogy mit gondolt róluk, s milyen megvetően viselkedett velük szemben, szégyenkezést keltett benne. Különösen röstellte, hogyan bánt Stoll Gizivel... Szeretett volna bocsánatot kérni tőle...

S Timár hinni sem akart a szemének, amikor váratlanul megpillantotta Stoll Gizit, aki egy másik lánnyal a Wesselényi utcából jött vele szemben.

A lányok a gyárban szabadnapot kértek, csakhogy megláthassák éjjeli munkájuk eredményét. Közben agitálni akartak.

Timár elfogódottan köszönt. A lányok azonban, mintha este mi sem történt volna köztük, kedvesen fogadták.

Stoll Gizi még barátságosan meg is kérdezte:

— Elmúlt már a fejfájásod?

— Nem is fájt! — vallotta meg őszintén Timár. — S ha fájna is, a sikertől meggyógyulnék — mutatott a csoportosulásokra.

— Mi is látni akartuk az eredményt — nevetett a szőke, kedves Stoll Gizi.

Timár őszintén megmondta, hogy nagyon örül a váratlan találkozásnak. Éppen azon törte a fejét, hogyan tudhatná meg a címét.

Stoll Gizi csodálkozott.

— Minek neked az én címem?

— Bocsánatot akartam kérni tőled... Este azt hittem, hogy utcalányok vagytok.

— Ó, te vaksi, hogy mit nem gondoltál rólunk? — mondta és hangosan kacagott.

— Fáj még a fejed? — kérdezte este a VII. kerületben tréfásan Török is, akinek Stoll Gizi már elmesélte, hogy tegnap este Timár a lányok kihívó utcai viselkedése miatt szaladt el.

— Igazad van, ha kinevetsz — mentegetőzött Timár. — Ma reggel majd elsüllyedtem szégyenemben, amikor Stoll Gizivel találkoztam.

— Az lesz a büntetésed, hogy valamelyik este a lányokkal mégy majd esti munkára — mondta Török nevetve.

Stoll Gizivel meg is beszélték, hogy másnap este kilenckor találkoznak s együtt mennek a Baross szobor előtti gyülekezőre.

Ahogy a Keleti pályaudvar felé tartottak, Stoll Gizi elmondta, hogy hetenként egyszer-kétszer mennek röpcsizni. A város legkülönbözőbb kerületeiben dolgoznak. A fiúk mázolnak vagy szórják a röplapokat, a lányok az őrszemek.

— Éjjel inkább férfiak járnak az utcán, és alig akad olyan, aki meg ne állna, ha kikezdünk vele — mondta fitymálóan Stoll Gizi. — S ha a férfi már megállt, vissza is tartjuk. Ha kész a munka, a fiúk jeleznek, ha a lányok nem tudnak valakit feltartóztatni, mi adunk jelzést. Füttyszó vagy ének a jel.

A Baross szobor előtt rövidesen heten gyűltek össze. Nemcsak VII. kerületbeliek jöttek. Timár csak hármukat ismerte.

A VIII. kerület proletár negyedét akarták aznap éjjel „ledolgozni".

A csoport vezetője, Stoll Gizi, azt a feladatot adta Timárnak, hogy röplapokat szórjon. Figyelmeztette, hogy a röplapokat a nyomtatott oldalával lefelé rakja a földre. Sokat egyhelyre. Megfigyelték, hogyha így hever, többen és hamarabb szedik fel. Sokan ugyanis, ha meglátják a „Munkások ! Elvtársak !" nagybetűs megszólítást, félnek felvenni a röplapot.

A Baross téren gyülekező társaság — négy lány és három fiú — mintha valami vidám mulatságba készült volna. Kettőjüknél hegedűtok is volt. Hegedű helyett bádogklisé, festékes doboz, ecset és röplap volt benne.

A csoport többször dolgozott együtt. Összeforrtak. Amint a kijelölt utcába értek, utasítás nélkül is mindenki ismerte a feladatát.

Két-két lány az utca végére sietett. Füttyszóval jelezték, hogy tiszta a levegő. A fiúk gyors tempóban dolgoztak.

Aznap öt utcát „dolgoztak le": a falakra röplapokat ragasztottak, jelszavakat festettek.

Éjfél elmúlt, amikor a csoport befejezte munkáját.

Timár el akarta kísérni Stoll Gizit.

— Haza találok magam is. Inkább te is siess haza és aludd ki magad — mondotta neki a lány. — Korán kell munkába menned. Én legalább is már a gondolatától is irtózom, hogy ötkor kell felkelnem, olyan álmos vagyok. De jó is annak, aki nyolc órát alhat naponta.

— Ezen könnyű segíteni! Feküdj le korán — javasolta Timár nevetve, miközben mégiscsak tovább kísérte Gizit.

— Lehetetlen! Ha nem akarok elkésni, legkésőbb ötkor kelnem kell. Este ötig robot. Ebédidővel tíz és félóra a munka. Félhétre hazaérek. Mire megmosakszom, rendbehozom magamat, ahhoz, hogy nyolc órát aludjak, már le is feküdhetnék. De élni is kell! Nem akarok emberi gép lenni, aki csak azért él, hogy felkészüljön másnapi robotjára. Akkor érzem embernek magamat, ha a nyolc órai alvásból mindennap két-három órát ellopok tanulásra, szórakozásra vagy harcra. Különben én is olyan lennék, mint nem egy öntudatlan munkáslány, aki örökös aludnivágyásában, fáradtságában már arra is lusta, hogy élni akarjon. Szeretném őket megtanítani, hogy követeljék az élethez való jogukat. Akkor biztosan jobban harcolnának kizsákmányolóik és elnyomóik ellen. Amikor így éjjelenként hazafelé megyek, azon gondolkozom, hogyan is lehetne gyorsabban előbbre vinni a munkát. De megmondom neked őszintén, néha kétségbe esem. Nagyon kevés amit teszünk. Hiába, a kapitalisták még sokkal erősebbek.

Timár látta, hogy Stoll Gizi, a lelkes szocialista lány csak a fáradtságtól lehangolt. Biztatóan magyarázta neki:

— Nincsen igazad Gizi. Bármilyen erős is a kapitalizmus, a világháború minden eresztékében recsegteti és ropogtatja a hatalmát. Csak látszat a tömegek közömbössége, elfásultsága. Az sem igaz, hogy a munkásosztály belefáradt a harcba. Hiszen egyszer itt, másszor ott lobban fel a sztrájk. A munkásosztály a hadseregben is készül a nagy leszámolásra.

Stoll Gizi megjegyezte:

— Ami elszomorító, az, hogy proletárok védik a kapitalisták érdekeit, ahelyett, hogy ellenük fordítanák már a fegyvereiket. Proletárok dolgoznak a hadiüzemekben! Proletárok vezetik a

mozdonyokat! Sajnos még gyávák az emberek. Rettegnek, hogy bezárják őket, vagy kiküldik a frontra. Pedig ha harcba indulnának, nincs erő, ami megállíthatná őket. Azok, akik illegálisan küzdenek, nap nap után példát mutatnak arra, hogy mire lenne képes a proletariátus, ha cselekedne.

Timár közbeszólt volna. Gizi nem engedte.

— Ha a magyar proletárok olyanok lennének, amilyenek a francia kommün, vagy az 1905-ös orosz forradalom harcosai voltak, akkor nem lennék elkeseredve. Én szeretem a népemet, a munkásosztályt. Ezért lettem forradalmár. Ezért bánkódom is, hogy kevés az eredmény. Persze tudom, hogy végül mégis eljön a szocializmus győzelme, s akkor majd arra is jut idő, hogy éljek és kialhassam magamat.

Stoll Gizi fáradtan mosolyogni próbált és a kezét nyújtotta a fiúnak. Nem engedte, hogy Timár tovább kísérje.

— Menj pihenni! — mondotta.

— Te is pihend ki magad, Gizi! — mondta búcsúzóul Timár. — Aludj egy nagyot! Holnapra vidámabban látod majd a világot.

Stoll Gizi is, Timár is fél kettő után ért haza. Alig aludtak el, amikor már kegyetlenül csengetett a vekker:

— Ébredni! Ébredni! Kezdődik a robot!

AZ ELSŐ ELŐADÁS

Török egy este félrevonta Timárt.

— Vasárnap Tatabányára kell utaznod. Előadást kell tartanod az ifjúmunkás mozgalomról.

— Jó tréfa! — kacagott fel Timár. — Soha életemben nem tartottam előadást.

— Valamikor el kell kezdened!

Timár kijelentette, hogy Török lehetetlent kíván.

— El kell menned feltétlenül. Vasárnapra annyi ifjúmunkás gyűlést szerveztünk, hogy kezdő előadókat is be kell vonnunk.

Török végül is rábeszélte, s pénzt is adott neki az útiköltségre.

Timár elhatározta, hogy ha már meg kell tartania az előadást, akkor igyekezni fog jól beszélni.

Az elkövetkező napok estéin a műhelyből egyenest hazasietett. Az előadásra készült. Szívós igyekezettel elég hamar keresztül rágta magát a Töröktől kapott anyagon.

Szombat este, amikor éppen senki nem volt otthon, a tükör elé állt, megpróbálta elmondani az előadását.

Ahogy ott állt, hazajött a két évvel fiatalabb huga, Margit, akit Timár vasárnaponként már felvitt a VII. kerületbe. Varrodába járt dolgozni.

— Figyelj rám! — mondta hugának. — Ülj le a sarokba. Elmondom neked az előadást. Ha vihogsz, kapsz egy testvéri pofont. Ha végighallgatod, veszek neked egy mozijegyet.

Margit a mozijegyet választotta, s Timár az egy főből álló hallgatóság előtt elmondta élete első előadását.

Másnap reggel a megbeszélt időben felült a tatabányai vonatra. Indulás előtt, az utolsó percben Török is megjelent.

— Mégiscsak veled megyek — mondta. — Ha kell, segítek majd a vitában.

Timár örömmel szorította meg Török kezét.

Egy, a hetes aknához közeli kis tatabányai ház még kisebb szobájában tartotta meg Timár életének első előadását, amely után még annyi következett. Előadások mindenütt az országban. Városban és falun, gyárban és műhelyben, hogy hirdesse a szocializmus igazságát munkásoknak és parasztoknak, ifjaknak és öregeknek, lányoknak és asszonyoknak.

Körülbelül ötvenen jöttek össze. Alig tudtak moccanni a kis szobában. A hallgatóság kivétel nélkül bányászifjakból, munkáslányokból állott. Egy öreg vájár elvtárs szervezte meg őket. Valamennyien most vettek részt először ifjúmunkás gyűlésen.

— Ma tartok életemben először előadást. Az ifjúmunkáskérdésről szeretnék beszélni — kezdte Timár.

Bevezető szavai után Marxról, Engelsről, a munkásosztály felszabadító szocialista harcáról, majd az ifjúmunkás mozgalom múltjáról beszélt. Arról, hogy a mozgalom olyan elvtársaknak

köszönheti létét, mint Lenin, Liebknecht Károly és Zetkin Klára. Beszélt az Ifjúmunkás Internacionáléről, a szocialista ifjúság meg nem alkuvó osztályharcáról, hatalmas küzdelméről, amelyet az egész világon vív a tőkések ellen az ifjúság érdekeiért és a proletariátus felszabadításáért.

— A magyar ifjúmunkások mindig kivették részüket a munkásosztály harcaiból — folytatta Timár. — A magyar ifjúmunkások büszkén vallják magukat a fiatal szocialista hősök utódainak, akik a rendőrség üldözését kijátszva a Dunán, csónakban ülve tartották meg első kongresszusukat.

A kis szoba izzadtságos, forró levegőjében egymás hegyén-hátán ülő fiatalok feszülten figyelték Timár minden szavát, aki ezután a magyar munkásosztály küzdelmes útját vázolta. Majd az ifjúmunkásoknak a háború ellen vívott küzdelméről és általában az ifjúmunkás mozgalom céljáról beszélt.

— A világháború elején úgy látszott, mintha az események megbénították volna a szocialista mozgalmat — folytatta Timár. — De hűséges és lelkes szocialisták sokat helyrehoztak. Az ifjúmunkások mindig büszkék lesznek arra, hogy a Szocialista Ifjúmunkás Internacionálé volt az a nemzetközi szervezet, amely Lenin szellemében elsőnek emelte fel tiltakozó szavát az imperialista háború ellen. Ez a harcos cselekedet megmutatja nekünk, hogy mit jelent szocialista ifjúmunkásnak, forradalmárnak lenni. Nem szabad soha elfelejtenünk a hősöket, akik a szocializmus ügyéért börtönök mélyén sínylődnek. Gondoljatok Liebknecht Károlyra és Luxemburg Rózára, a kiváló német szocialista harcosokra. Emlékezzetek az oroszországi bebörtönzött bolsevik képviselőkre. Gondoljatok a bebörtönzött munkásokra, munkásasszonyokra, ifjúmunkásokra, ifjúmunkáslányokra szerte a világon és nálunk is. Emlékezzetek a munkásosztály hőseire, akik az imperialista hadseregekbe kényszerítve, minden veszély ellenére küzdenek a proletariátus felszabadulásáért. Ha az ő szellemükben küzd majd a magyar ifjúság, nálunk is biztos a szocializmus táborának győzelme.

Timár érezte a kis szobát megtöltő feszültséget, izgalmat. Mégis

telve volt kétséggel, megértették-e hallgatói. Izgalmában alig tudott válaszolni egy fiatal csillés kérdéseire.

Török is meg volt elégedve Timárral.

— Akár egyedül is eljöhettél volna. Az előadásod jó és tartalmas volt — nyugtatta meg.

A vasárnapi csaknem üres vonaton úgy ültek le, hogy bizalmasan beszélgethessenek. Török megmondta, hogy egy fontos ügyet szeretne Timárral megbeszélni.

— Arról van szó, hogy az eddiginél lényegesen óvatosabban kell dolgoznunk. Sok jel arra mutat, hogy a burzsoázia, ahogy a háborúellenes mozgalom erősödik és a háború megnyerésének kilátásai rosszabbodnak, egyre keményebben védekezik. A mozgalmat ezért fokozott óvatossággal kell biztosítani. A vezető elvtársaknak az a véleményük, hogy akik legálisan dolgoznak, azoknak fel kell készülniük a féllegális munkára, a féllegálisan dolgozók pedig készüljenek a teljes illegalitásra.

— Veled az a tervünk — közölte Török —, hogy összekötője lennél két vezető elvtársnak, akik — nehogy a rendőrség tudjon róluk — ezentúl egymással is lehetőleg csak titokban találkoznak. De ez a megbizatás attól is függ, hogy mikor szabadulsz fel a mesterségedben?

— Egy hét mulva végleg megkapom a segédlevelet — felelte Timár. — De máris segédfizetést kapok. A mesterem azt akarja, hogy továbbra is nála maradjak. Nehéz most munkaerőt kapni, azért udvarol ennyire.

Török arra kérte Timárt, hogy ne maradjon a régi munkahelyén. Menjen Csepelre dolgozni. Ott kell erősíteni a mozgalmat.

— Vállalnád-e a feladatot?

— Vállalom!

ZSIROS BÁCSI, A FŐÖSSZEKÖTŐ

Török úgy intézte, hogy Timár és Mosolygó mintegy véletlenül ismerkedjenek meg a gróf Haller utcában. Fel s alá sétálva beszélgettek. Mosolygó, amikor megtudta, hogy Timár

most szabadult fel, a maga inasélményeiről beszélt, arról, hogyan lett segéd.

— Egy évig cselédkedtem, egy évig takarítottam, s egy évig nem tanultam — mondotta nevetve. — Csak mint fiatal segéd tanultam meg dolgozni.

Timárnak nagyon tetszett Mosolygó, jó humora, beszédmódja. Timár is elmondott egyet-mást a maga viszontagságairól. Ezek után barátságban elváltak. Török csak aznap este mondta meg Timárnak, hogy akivel megismerkedett, az Mosolygó, az ismert baloldali szocialista volt. Az ő összekötője lesz majd Csepelen.

Mosolygó elintézte, hogy Timárt Csepelen felvegyék abba a műhelybe, amelyben ő is dolgozott. Az első napokban úgy tettek, mintha nem ismernék egymást.

Az új munkatársak már meséltek Timárnak Mosolygóról. Elmondták, hogy mennyire szeretik a munkások. És hogy „Anti bácsit" — így hívták még a hatvan évesek is, bár nem volt több harminchat évesnél — már sokszor lecsukták. A katonai parancsnok legszívesebben most is lezáratná, de nem meri. Amikor legutoljára elvitték, a bizalmiak kerek-perec kijelentették, hogyha Anti bácsit nem engedik vissza a műhelybe, Csepel leáll.

Harmadik napja dolgozott Timár a gyárban. Ebédidőben Mosolygó úgy tett, mintha most ismerkedne meg vele. Arra kérte, menjen utána a „kaszinóba".

A műhely melletti mosdót hívták így. Munkaközben idejártak a munkások, hogy elszívjanak egy-egy cigarettát, néhány percet pihenjenek vagy beszélgessenek.

Ebédszünetben a „kaszinóban" rendszerint alig tartózkodott valaki. Mosolygó ezért választotta ezt az időt a találkozásra. Megbeszélte Timárral, hogy ezentúl is úgy kell tenniük, mintha egymást alig ismernék. Csak amolyan sapkaismerősök lesznek. Megállapodtak abban is, hogy mi lesz Timár feladata és milyen módon adjanak jelzést, ha találkozni akarnak egymással a „kaszinóban".

Mosolygó átadott Timárnak egy borítékot, hogy még aznap este juttassa el Korvin kapcsolatához.

A kapcsolat Zsiros János volt. Féllábú hadirokkant, akinek a mellét több vitézségi érem díszítette. Újságot árult a Fészek Kávéház előtt. Az összekötők, köztük Timár, az illegális postát Zsiros elvtárs közvetítésével juttatták el Korvinhoz. Vissza is ő továbbította az összekötőhöz.

Timár minden második nap az esti órákban elsétált az újságárus standja előtt, és vett egy lapot. Ha volt Mosolygó számára posta, az benne volt az előre elkészített újságban. A Korvinnak szóló postát is itt adta le folyóirat vagy újságválogatás közben.

Korvin minden este meglátogatta az újságárust. Ha Zsiros elvtárs köszönt neki, vett tőle valami folyóiratot. Benne volt az érkezett posta.

Korvin az üzenetet vagy a levelet a kávéház mosdójában elolvasta, s rendszerint megsemmisítette. Ha sürgős volt a válasz, még a kávéházban megírta. Amikor kiment a kávéházból, az imént vásárolt folyóiratot vagy újságot előkelő gesztussal odaajándékozta a rokkant katonának.

A röplapokat egy nagyobb szatyorban Gaál Edit szokta idehozni. Újságvásárlás közben ott felejtette Zsiros mellett.

Ha Timár számára volt szatyor, Zsiros ezt jelezte. Ilyenkor Timár aznap még egyszer kivillamosozott Csepelre. A szatyor tartalmát egy özvegyasszony lakásán adta le, akinek az albérlői elvtársak voltak. Többet nem tudott róluk.

Zsiros János elvtárs rokkant katona, forradalmi szocialista, évekig ült a kávéház előtt. Bármilyen hideg volt vagy forró kánikula, nap nap után árulta az újságot. S a legnagyobb pontossággal és hiba nélkül közvetítette az illegális postát és a röplapokat.

Zsiros János elvtárs ott a Fészek Kávéház előtt teljesítette szocialista kötelességét. S hány ilyen kiváló és egyszerű harcosa volt a Forradalmi Szocialisták mozgalmának!

Néhány hét mulva egyik este Timár a VII. kerületiekhez indult, amikor „halló Timár" kiáltás állította meg. Herczog sietett utána. Néhány másodperc múlva körülvette Kisfalvy, Szabados, Gergő, Belényessy Magda, Balogh Anci és a többiek.

— Mondhatom, maga nagyszerű fiú, Timár! Egyáltalán nem mutatkozik nálunk. Van már két hónapja, hogy nálunk volt. Vagy nem tetszik talán a társaságunk? — hadarta Gergő Klári.

Timár tiltakozott.

— Akkor miért üzengettem hiába Kisfalvyval, hogy szívesen várjuk — folytatta Gergő Klári. — Alapos fejmosást érdemelne, amiért felé se néz a barátainak. Most pedig akár tetszik, akár nem, velünk jön sétálni — mondta, és belékarolt Timárba.

Timár tényleg már rég nem találkozott egykori katonapajtásaival. Örült, hogy újra látja őket. A Liszt Ferenc térig sétáltak. Ott a szobor talpazatánál, ki ülve, ki állva, hosszú beszélgetésbe kezdtek.

Timár elmondta, hogy egész nap dolgozik, este tanul vagy eljár az ifjúmunkásokhoz. Igaz — mentegetőzött — gondolt arra is, hogy nem illik a társaságukba. Néha az volt az érzése, hogy a lányok csakis azért olyan barátságosak vele, mert véletlenül Kisfalvyékkal együtt volt a fronton.

— Sérteget minket — mondta méltatlankodva Belényessy Magda, és haragosan magyarázta Timárnak, hogy mennyire nincsen igaza.

— Elég a prédikációból! — vetett véget a vitának Gergő Klári. — Ha Timár szavát adja, hogy vasárnap délután eljön hozzánk, megbocsátunk neki.

Timár elfogadta a meghívást.

Együtt indultak hazafelé. Eleinte az iskoláról beszélgettek. A fiúk és Belényessy javában készültek az érettségire. A többiek is becsületbeli ügyüknek tartották, hogy jó tanulók legyenek. Egyikük sem akart elmaradni.

Séta közben ki itt, ki ott elbúcsúzott. Hazamentek.

Belényessy Magda volt már csak Timárral, Kisfalvyval.

— Most mondja meg őszintén — szólt Timárhoz a lány —, miért kerül bennünket. Amit az előbb mondott, az nem magyarázat.

Timár őszintén felelt. Amikor hazajöttek, megfogadták, hogy küzdenek majd a háború ellen. Ő teljesítette a fogadalmát, belépett az ifjúmunkásokhoz, de Kisfalvy, Herczog és Szabados nem tartják be ígéretüket. Ez a fő oka annak, hogy nem jár hozzájuk. De mit is csinálhatna közöttük?

— Én csak négy polgárit jártam, se táncolni, se szórakoztatni nem tudok — folytatta Timár. — Attól tartok, hogy a lányok ma is csak azért hívtak meg a vasárnapi találkozásra, hogy közös barátainknak örömet szerezzenek. Nos, megígértem, hogy vasárnap elmegyek Gergőékhez — de tényleg miről beszéljek veletek? A háborúellenességről? A szocializmusról? Titeket ez sajnos, úgy látom, hogy nem nagyon érdekel. Én meg nyakig vagyok a szocialista munkában. Ennek élek.

Kisfalvy hallgatott. Amióta a frontról visszajöttek, tényleg hónapok teltek el tétlenségben, közönyben. Ígéretük beváltására alig tettek valamit. Igazat adott Timárnak.

Kisfalvy arcán zavar, felindultság és szégyenkezés tükröződött. Szólni akart. Belényessy Magda megelőzte.

Szerinte Timár igazságtalan a barátaihoz. Érettségire készülnek, sok a tanulnivalójuk. Az utóbbi időben sokat olvastak és vitáztak a szocializmus kérdéseiről. Igaz, hogy ennél sokkal többet sétáltak és táncoltak. De mondja meg Timár, mit csináljanak? Álljanak ki talán az utcasarokra és telitorokkal kiabálják, hogy „le a háborúval!" Ezt nem tehetik meg. Mit tegyenek, amikor nincs kapcsolatuk az illegális mozgalomhoz.

Most már Kisfalvy is magyarázkodni próbált.

— Ami engem illet — mondotta —, ami szocialista irodalmat csak találtam, mind elolvastam. El sem tudom mondani, hogy milyen nagy hatással volt rám Marx „Bérmunka és tőke" című füzete. Segítségével végleg megismertem a kapitalista világ igazi arcát. Szocialista előadásokra is szorgalmasan járok. Nem egyszer elhatároztam, hogy tényleg tenni kell valamit a háború ellen.

Ma már nem is olyan nehéz feladat ez, mint volt, mondjuk, hónapokkal ezelőtt, hiszen mindenki tudja, hogy a háború elveszett. De miként kezdjem el a háborúellenes munkát? Mit tegyek? Amikor hazafelé jövet a kórházvonaton olvastuk a röplapot, arról beszéltünk, ha Budapesten leszünk, megkeressük az összeköttetést az antimilitarista mozgalommal. De mégis miként találjam meg őket?

Amikor Kisfalvy kimondta: antimilitarista mozgalom — Timár szíve megdobbant. Ő megtalálta a forradalmi háborúellenes szervezethez vezető utat. Most e pillanatban vált előtte nyilvánvalóvá az is, hogy a szanitéctől kapott röplap is onnan származott.

— Megmondom, hogy hol kezdd a mozgalom keresését. Menjetek el például a Galilei Körbe — felelte Timár.

— A Galilei Körbe csak egyetemistákat vesznek fel — mondta Kisfalvy. — Vendégként voltunk ott néhányszor, de ott is kihez fordultunk volna titkos munkáért — kérdezte Kisfalvy lehangoltan, mint aki érzi, hogy nincsen igaza.

— Helyes! Ha találnátok kapcsolatot a földalatti mozgalomhoz, végeznétek-e illegális munkát? — kérdezte Timár. — Ha igen, szerzek röplapokat, amelyeket terjeszthettek. De a többieknek egyelőre ne szóljatok erről.

Kisfalvy és Magda tiszta örömmel fogadták Timár ajánlatát: Timár ezután még egyszer óvatosságra intette őket.

— Az illegális munkában való részvétel nem egyszerű — magyarázta. — Vigyázni kell. Sokan vannak még mindig háborús pártiak. Ezek mindenre készek.

Belényessy Magda lakásához értek. Magda, ez az igen okos és tisztánlátó lány, amikor elbúcsúzott, erősen megszorította Timár kezét. A fiú érezte, hogy köszönet volt ebben.

Kisfalvy és Timár még sokáig sétáltak s beszélgettek az enyhe éjben. Amikor elbúcsúztak, érezték, hogy ismét közel kerültek egymáshoz.

Timár másnap tanácsot kért Töröktől, hogy miként vonja be

barátait a mozgalomba. Török hibáztatta, hogy szinte elvesztette velük a kapcsolatot.

— Milyen barát az — korholta —, aki azért, mert nem egészen sima az út, elhanyagolja barátait. Különösen, ha bár botorkálva is, de keresik a szocializmushoz vezető utat . . .

Török arról is beszélt, hogy az emberek világnézetének megváltoztatása nem megy könnyen. A szocialista szellemű embernevelés a legnagyobb feladat.

— Ők csak amolyan könyv-szocialisták — védekezett Timár. De végül is igazat adott Töröknek. Segítenie kell barátait.

Török nem adott Timárnak közvetlen útbaigazítást. Amint mondotta, a Korallban már van embere a mozgalomnak. Ha Timár azonban úgy akarja, írhat néhány sort Révainak, aki majd segít.

— Révait te is ismered. Most mindjárt elmehetnél hozzá. Ma este megtalálod a „Szabadoknál".

Révait előadásairól ismerte Timár. Egyike volt a legjobb előadóknak, és Timár ha csak tehette, mindegyikre elment. De Révai ekkor már nemcsak előadó volt, hanem a mozgalom egyik olyan tagja, aki közvetlenül Korvinnal és Sallaival tartott kapcsolatot. Timár erről persze nem tudott.

Timár egy kávéház különszobájában fiatalemberekből álló nagy vitatkozó társaság közepette akadt Révaira.

Leült Révai mellé. Az elolvasta a cédulát.

— Várj kérlek — mondta Timárnak — hallgasd a vitát addig. Hazafelé együtt megyünk és megbeszéljük a dolgokat.

Éppen egy alacsony, nagyon kövér, szemüveges diák beszélt. Mulatságos volt, hogy Kövér volt a neve is.

— Zimmerwald radikalizmusa gyökértelen — szavalta. — De még ennek is van leninista baloldala. Azt hirdetik, hogy a kézben lévő fegyvert minden ország proletariátusa fordítsa a saját burzsoáziája ellen. Ez és a szocialista forradalom jelszava — ma még utópia! S vajon a zimmerwaldiak által olyan nagyrabecsült Lenin az orosz proletariátussal megakadályozná-e, hogy az antant

hadseregek leverjék a központi hatalmak proletariátusának esetleges forradalmát? Mert biztos, hogy azt az országot, amelyben győzne a szocialista forradalom, tartozzék az antanthoz vagy a központi hatalmakhoz, a többi imperialista ország felfalná.

Közvetlenül ezután Révai, a szőke, szemüveges, csupa ideg fiatalember szólalt fel a vitában. Kissé ferdevágású szemében mély szenvedély izzott.

— A zimmerwaldi baloldal azt akarja elérni, hogy a szociáldemokrata pártok a háborús és revizionista politikától térjenek vissza az igazi szocialista tanításokhoz. Még a világháború forgatagában is. A zimmerwaldi baloldal követelése nem egyéb, mint a szocializmus erőinek nemzetközi mozgósítása az imperialista háború ellen, a szocialista forradalom győzelméért.

Az alacsony, kövér, szemüveges fiú gúnyos hangon vágott vissza Révainak.

— Szocialista forradalom! Nagy szavak! De kik tudják megvalósítani? Talán a katonák milliói készülnek erre? Örülnek, hogy élnek! Vagy a felmentett proletárok készülnek forradalomra, akik azért, hogy ne kelljen a frontra menniük, szorgalmasan gyártják a hadianyagot? A zimmerwaldi baloldal legfőbb tévedése, hogy a proletariátust érettnek tartja a szocialista forradalomra. Pedig egyáltalán nem érett. Soviniszta nemzeti jelszavak hatása alatt áll. Ilyen körülmények között nevetséges, hogy a zimmerwaldi baloldal szocialista forradalmat hirdet. Nevezzen meg Révai egyetlen olyan munkáslátogatta helyet, ahol a háborúellenes hangulat van olyan határozott, mint akár ennél a kávéházi asztalnál! Vagy mutasson Magyarországon olyan kétkézi munkást, akinek pontos fogalma van Zimmerwaldról! — gúnyolódott Kövér, majd provokáló módon kijelentette: — Lenin és Liebknecht csak bajkeverők! Szét akarják robbantani a II. Internacionálét. Ezzel pedig ártanak a szocializmus ügyének és az egyenletes, fokozatos és természettől adott társadalmi fejlődésnek.

Timár majd szétrobbant a méregtől. Odasúgta Révainak:

— Ki ez a ripők? Sejtelme sincs a munkások elkeseredéséről és

áldozatkészségéről. Hogy merészel így beszélni Leninről, Liebknechtről?

— Jobboldali szocdem, de talán még provokátor is a fickó — felelte Révai. — Ül még itt néhány hasonszőrű, de a kutyaugatás nem hallatszik az égig. Szabad fórum ez, ahol mindenki felszólalhat. Ha akarod, mondd el te is a véleményedet. Jelentkezni se kell. Aki beszél, azé a szó.

Timár dühösen nézte a kövér, keménygalléros fiatalembert. S mihelyt abbahagyta bántó szószátyárkodását, beszélni kezdett. Ifjúmunkás értekezleteken és gyűléseken megszokta már a legélesebb vitát is.

Minden szem feléje fordult. Nem ismerték, de látták, hogy Révai ültette őt asztalukoz, a „Szabadok" közé — s ez elég volt bemutatkozásnak.

— Én munkás vagyok. Szerelő — kezdte Timár. — Véletlenül kerültem ide. Révai elvtárs biztatására szeretnék néhány szót szólni.

Timár eleinte elfogódottan beszélt. Később, ahogy beszédének hatását tükröződni látta az arcokon — megjött az önbizalma.

— Kövér úr — az urat mély megvetéssel hangsúlyozta — azt mondta az imént, hogy szeretne olyan proletárt látni, aki kérdéseire válaszolni tudna. Nos, én megpróbálok felelni. Kávéházi forradalmárok még csakugyan nem csináltak szocialista forradalmat és nem is fognak csinálni soha. Arról meg, hogy milyen a háborúellenes hangulat a munkásság körében, Kövér úrnak úgylátszik rosszak az értesülései. Mindenki tudja, hogy a munkásság kifogyott a türelméből. Ami azt illeti, hogy Zimmerwaldról a munkások még csak nem is hallottak, erről kávéházi asztalnál nem lehet dönteni. Az idő majd válaszol erre! Nagy tévedés azt hinni, hogy a munkások hangulata ugyanaz ma, mint volt 1914—15-ben. A falun is nagy bajok vannak. Nincs ki szántson-vessen. A fronton küzdő és pusztuló katonák elkeseredettségét pedig le sem írhatom.

— Honnan tudja, hogy milyen a katonák hangulata? — kiáltotta közbe Kövér.

— Amikor maga itt, előttem a katonák hangulatáról beszélt —

felelte Timár élesen —, senki sem kérdezte meg, hogy honnan veszi az értesüléseit. Ami engem illet, én nyugodtan válaszolhatok. Én kint voltam a fronton. Megsebesültem!

— Túl fiatal maga ahhoz, kedves barátom! — vetette közbe gúnyosan Kövér.

— Az igaz, hogy fiatal vagyok, de hazudni mégse szoktam — felelt Timár keményen.

— Korall utcai légiós volt — kiáltotta Kövérnek Révai, amivel mindent megmagyarázott, s a társaság az eddiginél is nagyobb figyelemmel hallgatta Timárt.

— Ha az előttem felszólaló nemcsak jobboldali szociáldemokrata vezetőknél érdeklődött volna a proletariátus hangulatáról, hanem kiment volna a gyárakba, a laktanyákba, a bérkaszárnyákba, biztosan hallott volna arról, hogy a zimmerwaldiaknak vannak követőik Magyarországon! Persze, magam sem állítom, hogy mindegyik munkás tisztában van a teóriákkal, talán még a zimmerwaldi elnevezést sem hallották. Egyet azonban mindenképpen tudok és merek állítani, hogy a munkások és különösen a katonák között ma már nemcsak szóbeszéd és jelszó, hogy „háborút a háború ellen", de meg is akarják ezt valósítani. S ha viszont az előttem felszólaló látni akar egy egyszerű munkást — hangsúlyozta Timár —, aki bízik a Zimmerwaldban lefektetett forradalmi szocialista elvek győzelmében, erre itt vagyok magam is. Egyre többen tudják, hogy kik képviselik az igazságot, és merre visz a szocializmus útja.

Timár akkor tudta meg, hogy tulajdonképpen kikkel is vitatkozott, amikor Révaival elment a kávéházból.

Révai elmondta, hogy a „Szabadok" olyan fiatal egyetemisták és felsős középiskolások asztaltársasága, akik a szocializmus elvi alapján állanak. Kár, hogy sok köztük a zavarosfejű, és elméleti vitatkozásokon kívül a többségük semmire sem kapható.

Később megbeszélték Kisfalvyék ügyét is. Révai azt hitte, hogy Kisfalvyék, akik miatt tavaly őt és Baloghot megtaposták, még mindig a régi háborús nótát fújják. Török üzenete és Timár tájé-

koztatása megnyugtatta. Megígérte, hogy Balogh segítségével bevonja őket a munkába.

— Kisfalvy gondolkodó, tehetséges ember. Csak segíthet — tette hozzá Révai. — Örülök, hogy megtalálták a helyes utat.

Timár másnap elmondta Töröknek a „Szabadokkal" kapcsolatos élményeit. Török jót nevetett Révai és Timár meg a kövér Kövér vitáján.

Megmagyarázta, hogy Révai és néhány szocialista diák azért jár rendszeresen a „Szabadokhoz" és hasonló vitatársaságokba, mert ez is egyik tartaléka a mozgalomnak. Bizonyos, hogy vannak közöttük értelmetlenek, talán provokátorok is. Többségük azonban a legjobban tanuló diákok közül kerül ki, akiknek erős a befolyásuk az iskolákban. Az ifjúmunkás mozgalom szeretné elérni, hogy a „Szabadok" és a hasonló szervezetek az elméleti vitatkozásról áttérjenek a szervezett munkára. Persze, ez nehéz feladat. Hiszen nemhogy a „Szabadokkal", de még a Galilei Kör diákjaival is rengeteg a baj.

Timár nem egészen értette Török megjegyzését a Galilei Körről, hiszen több kitűnő elvtársat ismert onnan. Révairól is tudta, hogy galileista.

— Az a baj — hangsúlyozta Török —, hogy a Galilei Kör elvesztette igazi vezetőit. Kit behívtak katonának, ki elvégezte az egyetemet. Emiatt a kör az utolsó két-három évben már nem fejlődött. Most minden harmadik embernek megvan a maga külön „izmusa". Vannak köztük liberális szabadgondolkodók, radikálisok, pacifista szocialisták, anarchisták, szindikalisták, futuristák, tayloristák, gnosztikusok, tolsztojánusok és még legalább egy tucatnyi „izmus" apostolai, akik politikai fejlettségük szerint más és más álláspontot foglalnak el a szocializmus és a háború kérdéseiben. Ha a régi Rákosi-gárdából nem lenne még ott nyolcvan-száz öntudatos szocialista, akik komoly segítséget adnak az ifjúmunkás mozgalomnak is, a Galilei Kör a maga sok „izmusával" már régen elsekélyesedett volna.

Két nap múlva az egyik óraközi szünetben, Révaival való megállapodása alapján, Balogh megkereste Kisfalvyt.

Mindketten tudták, hogy Timár közvetítette a találkozást. Kisfalvy furcsálta is, hogy bár már tett kísérletet, hogy kapcsolatot találjon Baloghgal, mégis Timár közvetítése kellett őszinte beszélgetésükhöz.

Balogh nyugodtan felelte:

— Ki hitte volna, hogy te, a bankárok és nagybirtokosok ügyvédjének a fia, aki nem is olyan régen még önként mentél a frontra, ellenkező felfogásra jutottál.

— Ebben igazad van — ismerte el Kisfalvy. — Azóta azonban nem egyszer nyilvánosan kijelentettük, hogy életünknek ez a korszaka a múlté. Szocialisták lettünk. S te is jól tudod, hogy nemcsak Herczog, Szabados és én vagyunk így. Ha most akarna valaki az iskolában a tavalyihoz hasonló soviniszta megmozdulást szervezni, ez ma már nem sikerülne.

Balogh mindezt elismerte.

— Az antimilitaristák mégsem bízhattak bennetek — magyarázta. — A hangulatváltozás néha éppoly gyorsan elillanhat, mint ahogy jön. Aztán gondolj arra is — magyarázta Balogh —, hogy ha a háborúellenesek titkos névsora az igazgató kezébe kerülne, valamennyien röpülnénk az iskolából. A rendőrségnek is átadnának minket. Az antimilitaristák nem kérnek ebből. Ezért kell megértened, hogy csakis olyan diákokat vonunk be a mozgalmi munkába, akik állhatatosak, akik a meggyőződés és a harc emberei.

— Ami engem illet, becsülettel mondom — felelte Kisfalvy —, én meggyőződésből keresem a szocialista mozgalommal a kapcsolatot. Ami társaimat illeti, Szabados, Herczog és Belényessy Magda feltétlenül meggyőződésből állnak mellettem. S a többiek is közelednek hozzánk. Rajta leszünk, hogy ők is mielőbb eljussanak a szocializmus megértéséhez.

Balogh mégis úgy tartotta jobbnak, ha egyelőre csak Kisfalvy vesz részt az illegális munkában, s ő lesz a többiek összekötője.

Timár megbeszélte Kisfalvyval, hogy egyik vasárnap este együtt felmennek a VII. kerületi ifjakhoz.

Amikor odaértek, még csak kevesen voltak a teremben. Leültek egy sarokba és beszélgettek.

— Szervusz Timár! — köszönt feléjük Stoll Gizi.

— Szervusz Gizi! Kialudtad magad? — kérdezte Timár. Gizi nevetve felelte, nem azért tagja a „Vasárnapi Hétalvók Társaságának", hogy vasárnap is álmos legyen.

— S ha nem tudnátok — mesélte Gizi tréfás fontoskodással —, a „Vasárnapi Hétalvók Társaságának" csak az lehet tagja, aki hétköznap sohasem fekszik le éjjel tizenkettő előtt és hajnali ötnél nem kel később. Minden tagra kötelező, hogy vasárnap déli tizenkét óra előtt nem szabad kibújnia az ágyból. Nem túlzás, de a „Hétalvók Társaságának" én vagyok a legbuzgóbb tagja. Tegnap estétől egyfolytában ma délután kettőig aludtam.

— Szívesen belépnék közétek. Igaz, hogy csak hatkor kelek, de viszont sohasem fekszem le éjjel egy óra előtt. Felvesztek-e? — kérdezte Timár ugyancsak tréfásan.

— Ezen a héten Kreutzer a soros elnök. Ebben csak ő dönthet! — s Gizi odakiáltott a terem másik sarkában beszélgető Kreutzernak:

— Kreutzer! Új tag jelentkezik a „Hétalvókhoz"! Felveszed?

— Miért ne? Ünnepélyesen!

A VII. kerületieknél a tagok minden bemutatkozás nélkül tegeződtek.

Timár beszélt már erről Kisfalvynak. Eszébe sem jutott, hogy Kisfalvyt bemutassa Kreutzernak vagy Gizinek. Amikor látta, hogy Kisfalvy hallgat, nem elegyedik a beszélgetésbe, mégis bemutatta őket. Kisfalvy, csak épp hogy mondjon valamit, Gizihez fordult:

— És nem volt sok délután kettőig aludni?

A VII. kerületiek törvénye úgy szólt, hogy aki ifjúmunkás társával akár véletlenül is magázódik, azt könyörtelenül megbírságolják. A büntetéspénz a VII. kerületiek pénztárába vándorolt.

Gizi, aki látta, hogy Kisfalvy olyan úrifiúfajta, elhatározta, hogy amiért nem meri tegezni, megbírságoltatja.

— Egyáltalán nem untam meg az alvást — válaszolta se nem tegező, se nem magázó formában. — Nagyon is jól esett!

— És annyira szeret aludni, ahogyan mondta? — kérdezte gyanútlanul Kisfalvy.

— Napos! — kiáltotta harsányan Gizi. — Büntetéspénz áll a házhoz!

Kisfalvy ezen az estén még többször fizetett bírságot.

Török is megérkezett. Kézfogással üdvözölte a beszélgetőket.

— Kisfalvy vagyok — mondta Gyuri.

A név meglepte Törököt.

— Örülök, hogy megismerhetem. Timár már többször beszélt magáról — mondta. — Ha úgy akarja, egyszer elbeszélgethetünk.

— Napos! Napos! — vágott közbe Gizi. Török is fizetett.

Aznap este Török tartott előadást az ifjúmunkás mozgalom aktuális kérdéseiről.

Az előadás végeztével Török, Timár, Kisfalvy és Stoll Gizi együtt indultak hazafelé. Timár Gizit kísérte haza ig. Kisfalvy és Török együtt mentek tovább. Kisfalvy nagyon meglepődött Török széleskörű ismeretein. Még sohasem látott fiatal munkást, de még hasonló korú diákot sem, aki ennyire tájékozott a történelemben, az irodalomban és főleg a szocializmus kérdéseiben, s ugyanilyen jól ismeri a mindennapi élet ezernyi problémáját.

Kisfalvy negyed tizenkettő tájban érkezett haza. Anyja haragosan fogadta.

— Tudom, miért jársz ilyenkor haza — mondta. — Hallottam, inasokkal sétálsz. Meglátod, Gyuri, nem vezet ez jóra.

Apja nem fogadta fia köszönését. Gyurinak fájt a haragjuk, mégsem szólt semmit. Anyja ismételt szóviharait is némán hallgatta. Lassan-lassan odáig jutott, hogy mindenütt jobban érezte magát, mint otthon.

Timár, amikor másnap este felment a VII. kerületbe, már ott találta Kisfalvyt.

— Kibírhatatlan otthon az életem! — panaszkodott Timárnak, — Nincs nap, hogy ne lenne veszekedés. A testvéreim idegenekké váltak. Szüleim azt akarják, hogy költözzem az egyik rokonunkhoz vidékre, és ott tegyem le az érettségit. Persze, erről szó sem lehet. Nem tűrök tovább, ott kell hagynom a szüleimet. Munkába megyek, már holnap állást keresek. Majd csak leérettségizem magánúton. Utána meg úgyis katonának visznek.

Timár nyugtatgatta. Ne siesse el a dolgát. Érettségizzék le. Utána majd meglátják, mi legyen.

Kisfalvy hallgatott Timárra. De apja és anyja mellett mindinkább úgy érezte, mintha kegyelemkenyéren élne.

Családjából egyedül nagybátyja értette meg. Mindig volt közös témájuk. Az új irodalom, a haladó szellemű tudomány és a mindkettőjükben mindjobban érlelődő szocialista gondolat.

*

Az egyik nap ebédidő alatt Mosolygó a „kaszinóba" intette Timárt. Aziránt érdeklődött, van-e hegesztőkészülék abban a műhelyben, ahol azelőtt inaskodott.

Arra kérte Timárt, hogy másnap este hét órakor jöjjön el a Fészek Kávéházba. Onnan elmegy majd egy nyomdagépet javítani.

— Nincsen szerszámom — felelte Timár.

— Nem kell szerszám, hanem csak hegesztőkészülék. Egy összetört nyomdagéprészt kell összeforrasztani. A régi műhelyedben meg tudod csinálni. Mindez természetesen szigorú titok.

Timár büszkén vállalta a megbizatást.

Már sokszor gondolt azokra, akik az illegális röplapokat nyomják. Gondolatban kiszínezte, hogy milyen is lehet egy titkos nyomda. Néhány válogatott elvtárs dolgozik csak benne, és most ő is közöttük lesz. A hősök között, akik éjjel nyomják, és lopva továbbítják a forradalmi röplapok ezreit.

Ahogy mindezt elgondolta, szentül megfogadta, hogy tör-

ténjék vele bármi, ha megkínozzák is, őtőle soha senki nem tud meg semmit a titkos nyomdáról.

Timár munka után minden este átöltözött. Most is úgy ment a kávéházba.

Mosolygó már ott volt. Gaál Edittel, Törökkel ült együtt. Egy fiatalember is volt velük.

Korvin Ottó volt.

Gaál Edittel Timár már többször találkozott a VII. kerületben.

Mosolygó, de Török is annyiszor dícsérték a fiatal és tehetséges Timárt, hogy Korvin kíváncsi lett rá. Arra is gondolt, hogy azért még nem lehet különösen fontos illegális munkát rábízni valakire, mert mások — mégha Mosolygó és Török is azok — megbízhatónak tartják. Több szem többet lát ! — tartotta Korvin.

A kis társaság a „V" alakú kávéház Szív utcai oldalán egy félreeső asztalnál ült. Sokoldalúan és érdekes módon vitatták meg a legfrissebb háborús eseményeket. Timár is résztvett a beszélgetésben.

Korvinnak tetszett a fiatal munkás határozott és közvetlen fellépése, szerénysége, tömör és szabatos beszéde. Meg is súgta ezt Mosolygónak.

Mosolygó helyeslőleg bólintott. Büszke volt Timár fejlődésére. Az utóbbi időben maga is mind többet foglalkozott vele. Tanította, nevelte a mesterségben és tanulásban egyformán törekvő, egyenes gondolkodású fiatal barátját. Gondolatban nagy mozgalmi jövőt jósolt neki.

Mosolygó még külön azért is örült Timár sikerének, mert az utóbbi időben elég gyakran betegeskedett, s ahogy mindinkább ledöntötte lábáról régi szakmai betegsége: az ólommérgezés, ő, a harminchat éves ember egyre többször gondolt az utánpótlásra, a fiatalságra.

— Minden szocialista annyit ér, ahány igaz harcost nevel a mozgalomnak — szokta mondogatni, s ezért is érezte magát mindig olyan jól a fiatalok — bátran mondhatta volna — „az ő fiataljai" között.

Timár Gaál Edittel együtt ment el a kávéházból. Nagy csodálkozására nem valami titokzatos, városszéli, magános ház előtt álltak meg, hanem egy népes bérház kapuján fordultak be.

A műterembe érve Gaál Edit tréfás mosollyal felszólította, hogy keresse meg a titkos nyomda ajtaját.

Timár figyelmesen körülnézett. Pillantása egyenest a Káint és Ábelt ábrázoló képre esett.

— A kép mögött kell lennie a nyomdának. Körülötte kopott a meszelés. Meglátszik, hogy gyakran elmozdítják a helyéről.

— Elég baj, hogy kitalálta!

— Legközelebb hozok meszet, és kimeszelem majd a műtermet — ajánlkozott Timár. — Értek hozzá. A műhelyt is, ahol dolgoztam, mindig én meszeltem.

— Köszönöm! Úgy sem hozhatunk ide piktorokat. Igaz, hogy nekem is értenem kellene a mázoláshoz, de festő létemre még a meszeléshez sem értek — vallotta be Edit nagyot kacagva. Mint mindig, most is gúnyolódott a maga állítólagos művészi mivolta felett. Legközelebbi barátai is sokat bosszantották azzal, hogy még egy tulipánt sem tud lefesteni.

A nyomda ajtaját eltakaró képen kívül a teremben más festmények is voltak. Ezeket az ismeretlen nagyságoktól származó és örökre eladhatatlan művek közül választották ki, amelyek a házban levő kiállítási teremben porosodtak.

Timár nem titkolta, hogy másképpen képzelte el a titkos nyomdát. Úgy gondolta, hogy egy eldugott, magános ház pincéjében találja.

Gaál Edit megint csak jót kacagott, de nem volt ebben semmi bántó, úgy hogy Timár is vele nevetett.

— Miért lenne pincében? Eleget dolgoztunk a gépen, hogy zajtalan legyen. Az utca is zajos. Semmilyen zörej nem hallatszik ki a szobából. Pedig eleget van munkában a nyomdagép — mondta egy halom kész röpiratra mutatva, amelyet egésznapos munkával készített. Aznap egyedül dolgozott. Máskor hol Korvin, hol Sallai, s az utóbbi időben már Révai is segédkezett.

Beszélgettek. Közben Timár leszerelte a sokszorosítógép tengelyrészét.

Amikor utána gondosan felmérte a törés helyét, becsomagolta az alkatrészt és megígérte, hogy harmadnapra készen lesz.

A géprész harmadnapra tényleg elkészült. Timár a meszeléshez is mindent elkészített.

Amikor pontosan a megbeszélt időben megérkezett a műterembe, már ott találta Mosolygót, Korvint, Sallait, Törököt és Editet.

A gép némi szerelőmunka és igazítás után simán elindult.

Ezután Timár a többiek segítségével nekiállt kimeszelni a műtermet. Amikor elvégezték, Edit vezérletével valamennyien nekigyürkőztek a padlómosás nagy feladatának.

— Nem szokta a cigány a szántást — jegyezte meg Korvin nevetve, amikor már jól beleizzadtak a munkába.

Dicséretükre Edit kijelentette:

— Ilyen tiszta sem volt még soha a műterem padlója, s mert jól dolgoztatok, fizetésként ma este valamennyien nálam vacsoráztok. Disznótoros vacsora lesz.

Disznótor! A legnagyobb ritkaság volt ez már ekkortájt. Minden élelmet elnyelt a háború, a hadsereg, a spekuláció.

Gaál Edit édesanyja küldte a csomagot Szombathelyről, ahol mostanában lakott.

Timár indulni készült.

— Haza kell mennem, sok a dolgom — szerénykedett.

Edit azonban ráparancsolt:

— Ittmarad, és punktum!

Ezernyi kérdésről beszélgettek. Irodalom, művészet, szocializmus, hadihelyzet... ki nem fogytak a szóból.

Timár alig szólalt meg. Annál jobban figyelt. Leginkább Mosolygó vitte a szót. Timár nagy tisztelettel követte minden szavát. Örült, hogy Mosolygóra nemcsak Csepelen hallgatnak. Nyugodt és egyszerű beszéde úgy hatott, mintha minden szava törvény lett volna.

Timár nagyon örült ennek az estének. Az, hogy ilyen széles

ismeretű, nagy műveltségű, lelkes, áldozatkész elvtársakkal dolgozhat együtt, megerősítette az önbizalmát.

Hazafelé menet azon töprengett, hogy az elvtársak, már a titkos nyomda miatt is, állandó veszedelemben végzik munkájukat. Ez még inkább megerősítette ragaszkodását ezekhez az igazi forradalmárokhoz. Eddig is forradalmárnak érezte magát. Ma estétől — úgy érezte — méltán vallhatja magát annak.

„VÉGE A CÁR URALMÁNAK!"

Ezerkilencszáztizenhét március 12-én — az akkori orosz időszámítás szerint február 27-én — este a VII. kerületben éppen előadást tartottak.

Timáron, Kisfalvyn kívül Szabados, Herczog és Gergő is ott volt. Bár érettségi előtt álltak, mégis rendszeresen feljártak már a VII. kerületbe, s bekapcsolódtak munkájába.

Időnként eljött Gergő Klári, Belényessy Magda, Balogh Anci, Bokor Irén és Vértes Lili is. A közös munka, a közös lelkesedés, a közös veszély lelkes forradalmi csoporttá forrasztotta össze itt a diákokat, munkásifjakat és munkáslányokat.

Az előadás kellős közepén Stoll Gizi nagy robajjal rontott a terembe. Rövidre vágott haja röpdösött a futástól.

Lihegve kiáltotta:

— Elvtársak! Oroszországban győzött a forradalom! Vége a cár uralmának! Most tették ki Az Estnél a táviratokat. Hurrá! Éljen a forradalom!

A hír úgy hatott, mint a bomba. Az ifjak felugrottak a helyükről. Éltették a forradalmat. Valaki a „Vörös zászlót" kezdte énekelni. Mindenki énekelt.

Abban az országban kezdődött a forradalom, amelyben eddig a legszörnyűbb önkény uralkodott. A cári Oroszország vált a zsarnokság jelképévé: Szibéria! Kancsuka! De innen indult el az egész világ dolgozói javára a bolsevik párt nagyszerű munkája is... Ez az ország szülte a nemzetközi háborúellenes mozgalom irányí-

tóját, Lenint. S most, íme Oroszországból jött meg a forradalom híre.

A következő hetek hírei az oroszországi forradalomról zűrzavarosak voltak. Sem a szocialista antimilitaristák, sem a lassan erőre kapó szociáldemokrata párti baloldali ellenzék sokáig nem értette meg, hogy tulajdonképpen mi történt Oroszországban.

A helyzet megértéséhez Lenin adott segítséget. A magyar kormány Tájékoztatási Irodája, bár meghamisított fordításban és megcsonkítva, a sajtó számára géppel írt sokszorosításban kiadta Lenin Áprilisi Téziseit az oroszországi helyzetről és a bolsevik párt feladatairól.

Korvin a Népszava egyik munkatársától megszerezte a téziseket.

Lenin e történelmi jelentőségű írásában rámutatott arra, hogy az oroszországi februári forradalom bár megdöntötte a cárok önkényuralmát, csak a burzsoázia és a földbirtokosok egy újabb rétegének kezébe juttatta a hatalmat. Az új kormány természetszerűleg nem akarja érinteni a nagybirtokosok földtulajdonát, sem a kapitalisták érdekeit. Az államhatalmat is a régi irányban gyakorolja, és külpolitikájában is az imperialista háború folytatója. Ezért nem érdemel sem rokonszenvet, sem támogatást.

A bolsevik párt feladata most az — írta Lenin —, hogy a hatalmat a munkásosztály és a dolgozó parasztság kezébe juttassa. A polgári parlamenti köztársaságot a szovjetek köztársaságának kell felváltania.

Lenin utat mutatott a szociáldemokrata pártok kérdésében is, kifejtette, hogy az opportunisták, a hadiszocialisták és mindazok, akik kiszolgálták az imperialista háborús uszítókat, a szocializmus ügyének árulói. A II. Internacionálé pártjai meggyalázták Marx és Engels tanítását és a szociáldemokrácia nevet. Új Internacionáléra van szükség. A kommunista pártok Internacionáléjára.

Lenin tanításai nyomán meg lett volna tehát a forradalmi szocialista mozgalom elvi iránya. A baj az volt, hogy noha

Mosolygó és Korvin sokszor megvitatták az Áprilisi Téziseket, ennek szellemét csak részben értették meg. Főként a forradalmi párt szerepe maradt előttük tisztázatlan.

Lenin írása mégis nagy segítség volt számukra. Ha bizonytalankodva is, de kezdték felismerni az igazi, szocialista irányt.

1917 júniusa. Mind a Korall utcai, mind a Körtéri gimnáziumban elmúltak az érettségi napjai. Kisfalvy, Herczog, Szabados Gergő, Belényessy Magda sok aggodalom s még több tanulás után sikerrel leérettségiztek. Vértes Lili, Balogh Anci, Bokor Irén, Gergő Klári hetedikből vizsgáztak. A legjobb bizonyítványt Kisfalvy és Belényessy kapták. Tiszta kitűnőek lettek. A többiek is jeles és jórendűek voltak.

Kisfalvy mérnöknek, Szabados tanárnak, Herczog és Gergő orvosnak, Belényessy Magda történésznek készült.

Egyetem! Új élet, új indulás. Ha igaz, hogy ifjúságában él a nemzet, Kisfalvy és diáktársai érdemesek voltak a szocialista ifjúság elnevezésre. Már végleg ott állnak a földalatti szocialista harcosok között, és minden akcióból — legyen az röplapterjesztés, agitáció, jelszavak festése, tüntetés vagy előadások tartása — kiveszik a részüket.

A fiúk gyakran mondották is szerető visszaemlékezéssel: ha Barkócz ezt látná, meg lenne velük elégedve. Várták is őt vissza nagyon. Hír azonban nem jött róla. Csak a remény és a kétség maradt utána. Talán mégis hadifogságba esett és visszajön.

Az érettségi megünneplésére a mindig vendégszerető Gergőéknél gyűltek össze. Szűkös körülmények között, de vígan ünnepeltek. S egyben fontos és jellemző volt, szinte szimbólum, hogy baráti ünnepségükön ott volt Török, Timár és Stoll Gizi is. Szocialista diákok és fiatal munkások együtt ürítették poharukat a magyar ifjúság egységére, a forradalmi mozgalomra, a szocialista forradalom elkövetkező győzelmére . . .

*

Ismét őszre fordult az idő. A központi hatalmak hadijelentései változatlanul győzelmekről regélnek. A hadijelentések azonban már senkit sem érdekelnek. Mindenki tudja, hogy az osztrák-magyar hadsereg győzelmei a vezérkari főnökség irodáiban születnek. Leplezett vereségek azok, semmi egyebek.

A nép békevágya viszont egyre türelmetlenebb. Ennek ellenére az osztrák-magyar hadigépezet újabb, utolsó erőfeszítést követel az országtól. Már a tizenhét éves fiúkat is csukaszürke uniformisba bújtatják.

Ugyanakkor az asszonyok az éhség és nyomor rongyaiban hadakoznak a kenyérért, krumpliért. Néha már estétől másnap délig várakoznak, virrasztanak a boltok előtt a jegyre adott kis adag kenyérért, zsírért, cukorért. S a sorbanállók egyre nagyobb gyűlölettel beszélnek a hadigazdagok orgiáiról.

Változott az idő annyiban is, hogy akinek van még kit féltenie a fronttól, azt szökésre buzdítja. Megesik már gyakran az is, hogy egyenest a rendőrök szemébe vágják: „Le a háborúval, éljen a béke!" Az is az idők jele, hogy a rendőrök ilyenkor úgy tesznek, mintha nem hallanák a forradalmi jelszavakat.

A tömegek öntudatra ébredését jelzi minden. A dolgozók kezdik megérteni, hogy egyre súlyosbodó gazdasági és politikai elnyomatásukon csakis forradalmi erő változtathat.

A szociáldemokrata párt ezeket az egyre feszítőbb népi forradalmi erőket, a békemozgalmat nemhogy irányítaná, de még csak számba sem veszi. A Forradalmi Szocialisták pedig, sajnos, még nagyon is gyengék a feladatok teljes összefogásához.

A forradalom hangja azonban egyre követelőbb. Ez szinte löki, előre lendíti a Forradalmi Szocialisták mozgalmát is.

S bár a rendőrség még a legális szociáldemokrata és szakszervezeti üléseken és összejöveteleken is megjelenik, s bár detektívek figyelnek meg minden felszólalót, szaporodnak a „lázító szellemű" felszólalások. Emiatt és illegális röplapterjesztés miatt is a Forradalmi Szocialisták s a szociáldemokrata és szakszervezeti ellenzék köréből egyre gyakoribbak a letartóztatások.

A lefogások, az újabb és újabb katonasorozások, az ellenzékieket

elnyomni akaró, elnémító katonai behívások nagy gondot okoznak az antimilitarista mozgalmak résztvevőinek.

Közülük is egyre többet hívnak be katonának. Sorra kerülnek Timár, Kisfalvy, Herczog, Szabados, Gergő s a velük egykorú ifjúmunkások is.

Az illegális mozgalom azonban már elég erős ahhoz, hogy mint nélkülözhetetlen hadimunkásokat vagy vizsga előtt álló egyetemistákat felmentesse azokat, akikre a legnagyobb szüksége van.

A letartóztatottak és behívottak helyébe ugyanakkor új harcosok állnak. A forradalmi szocialista tanítás egyre mélyebben hatol a munkások és a katonák tömegeibe. A fiatalság körében egyre forradalmibb a hangulat.

Ezt a korszakot, s ennek hangulatát tükrözi a Forradalmi Szocialisták 1917 késő őszén több kiadásban megjelent röplapja.

„Munkások! Testvérek!

Békejegyzékek, rezolúciók, békekonferenciák dacára a háborús tél borzalmai előtt állunk ... Tűrjünk-e, szenvedjünk-e tovább csak azért, mert a német császár, a hadvezetőség és a kancellár még mindig idegen népeket akar leigázni? Vagy mert az angol-amerikai imperialistáknak még nem volt elég a vérontásból ...

Nem várhatunk, nem nyugodhatunk bele, nem tűrhetjük, hogy testvéreink több telet töltsenek a lövészárokban! ...

Munkástársak! Csak egyetlen erő tudja megváltani a világot, s ez az erő tudja a kitűnően megszervezett nemzetközi reakciót legyűrni: ez a nemzetközi proletárság egyöntetű forradalmi békeakciója. Ettől az eszmétől áthatva gyűltek össze már a háború elején *Zimmerwaldban azok az elvtársak, akik egy percig sem tértek le az osztályharc útjáról*, ezért hirdetik egyre fokozódó erővel és elszántsággal, hogy tömeggyilkolás közepette csak egy érdeke van a világ proletárságának, csak egy tett méltó hozzá:

Háborút a háború ellen!

Ehhez az eszméhez tapad Pétervár és Moszkva forradalmi proletársága. Ez eszme nevében hívtak fel minket is a harcra ...

Testvéreink, rajtunk a sor!

Értsük meg végre, hogy nekünk, proletároknak, nincs mit

tanácskozni hadicélok és békefeltételek felett. Egy közös ellenségtől szabadítjuk meg a világot, ha harcolunk... Mi vagyunk az egyformán elnyomottak, az egyformán kiuzsorázottak, minket mindenhol egyformán bujtattak uniformisba, tanítottak gyilkolni és kommandóra rohanni a halálba.

Felhívunk benneteket, testvéreink, arra a közös küzdelemre, amit Európa és Amerika proletárjai indítanak a háború ellen. Ennek eszköze az olyan fokozott gazdasági harc, melynek nyílt célja, hogy általános sztrájk, hadigépek, fegyverek és muníciók szabotázsa által megnehezítse a hadviselést, lehetetlenné tegye a háborút.

Elvtársak, készüljetek!

Világ munkásai, világ katonái, egyesüljetek!

A Zimmerwaldhoz csatlakozott
magyarországi szocialisták csoportja."

„CSELEKEDJÜNK MI IS OROSZUL!"
„BÉKÉT! KENYERET!"

Tímár volt az, aki 1917 november 8-án, egy gyönyörű, késő őszi nap estéjén lélekszakadva berontott a VII. kerületbe, és izgatottságtól rekedt hangon kiáltotta:

— Elvtársak! Oroszországban győzött a szocialista forradalom!

Szó se volt többé a meghirdetett előadásról. Valamennyien együtt rohantak az Erzsébet-körútra, Az Est kiadóhivatala elé, hogy saját szemükkel láthassák, olvashassák a mámorító, nagyszerű híreket.

Az Est kiadóhivatala előtt ekkor már nagy tömeg gyűlt össze. A villamosok elakadtak. Lelkes szocialisták, köztük a VII. kerületiek, ujjongva magyarázták a tömegnek: habár egyelőre csak Oroszországban, de végre megindult diadalútjára a várva várt szocialista forradalom.

A tömeg tüntetett. Ünnepelte a forradalmat.

A fiatalok kezdték.

„Éljen az orosz proletárforradalom!" „Éljen a béke!"

Ezen az estén hangzott fel a Forradalmi Szocialisták mostantól legfőbb jelszava, politikai iránymutatása: „Proletárok! Katonatestvérek! Magyarországon is elérkezett a cselekvés órája! Békét! Kenyeret! Cselekedjünk mi is oroszul!"

Az oroszországi nagy szocialista forradalom első napjától kezdve a Forradalmi Szocialisták mozgalmának minden röplapja a diadalmas orosz proletariátus forradalmát állítja követendő példának a magyar dolgozók elé.

Már a következő napon röplapot adnak ki. A legkülönbözőbb elnevezésű fedőszervezetek segítségével gyűléseket szerveznek.

A szocialista diákok nevében is összehívtak egy gyűlést. Sok munkás, köztük számos ifjúmunkás, de többségükben értelmiségiek vettek részt ezen.

Az ünnepély szónoka Sallai volt.

A Csengery utcai Közlekedési Klubban megtartott, s a rendőrségnek be nem jelentett gyűlés az orosz forradalom tiszteletére egyhangú határozattal kiáltványt fogadott el. Szövegét Korvin és Révai írta. Hamis bejelentőlap és hamis egyetemi index segítségével egyetemisták szervezték meg a röplap legális kiadását.

„Orosz testvéreink! . . . Szívvel-lélekkel egyek vagyunk veletek hősi harcotokban . . . A szikra, amely mind többek kebelében gyújtotta föl a szabadság égő vágyát, lobogó lángba csapott széles Oroszország millióinak forradalmi föllépésében.

Testvéreink! Ti az egész művelt emberiség szabadságharcosainak követendő példát mutattatok! Ti megmutattátok, miként lehet szembeszállni az elnyomás legszörnyűbb formáival! . . . Köszönet nektek érte!"

Győzelmeteket „. . . a világ szocialista proletárságának forró együttérzése az emberiség ünnepévé szenteli . . . abban a harcban, amelyet az emberiség végleges felszabadításáért folytat! . . .

Köszönet nektek érte, testvérek! Köszönet a mi részünkről, magyar diákok részéről, kik százszorosan tanulhatunk tőletek! Egy európai köntösű, de ázsiai barbárságú uralkodó osztály a félszabadság és félszolgaság demoralizáló bilincseiben tartja az ország munkálkodó népét. Hogy éljünk — kevés, hogy érte haljunk — sok e szabadság. Mi magunk, szocialista diákok, csak fogcsikorgatva nézzük, miként ölik ki tervszerűen a szabad gondolkodás utolsó csíráit, miként terjeszkedik egyetemeinken, mint egész közéletünkben a klerikalizmus és a sovinizmus gyilkos mérge. Vajha a ti példátok, testvérek, tartósan megkeményítené szívünket és karunkat, hogy hozzátok hasonlóan, diadallal megostromoljuk sötétedő börtönünk kapuit.

A ti végleges győzelmetek a mi szabadságharcunk riadója lesz. Győzzetek testvérek, hogy mi is győzhessünk!

A budapesti főiskolák
szocialista hallgatói."

A háború és a front közben nyeli a pénzt. A kapitalista rablók két kézzel nyúlnak az állam zsebébe. Hadiszállításaikkal, panamákkal százmilliókat harácsolnak. Rabolják a dolgozó nép pénzét.

A kormány a legnagyobb pénzügyi gondokkal küzd. Már az adóprés sem segít, s mivel nincsen pénz a háború folytatásához, 1917 novemberében hadikölcsönt bocsátanak ki.

Fizetett újságok, korrupt újságírók a hadikölcsönért paradicsomot ígérnek a „győztes" háború utánra. Maga őfelsége, a király is garantálja, hogy a kölcsönt húsz éven belül pontosan visszafizetik.

Plakátok hirdetik: a hadikölcsön-jegyzés háborús kötelesség. Mindenki jegyezzen.

S a dolgozók, főként Budapesten, örömmel látják, amikor a kormány plakátján keresztbe ragasztva megjelenik a Forradalmi Szocialisták széles plakátszalagja. Rajta a felirat:

„Figyelem!

Munkások, testvérek!

A tartós békét sem a szociáldemokrácia, sem semmiféle kormány,

hanem csak a bolsevikizmusi eszme megvalósítása fogja számunkra biztosítani, tehát tettre fel!"

Alatta rajz: két munkáskéz összetöri a puskát. A rajz körül jelszó:

„Egy fillért, egy embert se a hadsereg számára!"

Az oroszországi szocialista forradalom egyre szélesebb hullámokat vet az egész világon. Magyarországon is futótűzként terjed a hatása. A munkások, a parasztok, az értelmiségiek, egyszóval a dolgozó nép többsége rádöbben, hogy milyen katasztrófát hozott az imperialista háború Magyarországra. Egyre többen kezdik megérteni a szocialistákat. Figyelik az oroszországi eseményeket. A tömegeknek tetszik az a határozott forradalmi lépés, amellyel a bolsevikok elsöpörték a cári uralom maradványait. Tetszik, hogy ebben a hatalmas világbirodalomban a munkások elvették a kapitalistáktól a gyárakat és a bankokat. Örülnek, hogy a nagy termőerejű végtelen orosz mezőkön végre a parasztok az urak, azok, akik a földet megművelik.

De vannak olyan milliók is, akik ha nem is ismerik még fel teljesen a szocialista megoldás jelentőségét — férfi és asszony, öreg és fiatal egyaránt ujjongva üdvözlik az orosz nép „Mindenkihez! Mindenkihez!" szóló békeajánlatát, amelyet Lenin javaslatára november 8-án intézett a szovjetkongresszus a világ népeihez.

A békeajánlat megrázza az egész világot.

A békeajánlat mindenki számára érthető és világos szózat. Nyomában mind az öt világrészen megmozdulnak a tömegek. Tízmilliós hadseregek várják a fegyverszünetet. Az emberiség megrázó erejű békemozgalma ez, a világtörténelem nagy fordulópontján.

A „Mindenkihez" szóló szikratávirat megrázta a lelkeket Magyarországon is. A békeajánlat szárnyaló híre eljut a katonákhoz, a

gyárakban a munkásokhoz, falun a parasztokhoz, otthonukban az asszonyokhoz.

Békét! Békét! Milliók áldják Lenin nevét az egész világon.

Az oroszországi nagy szocialista forradalom győzelme új lendületet adott a Forradalmi Szocialisták földalatti munkájának is. Mintegy varázsütésre tömegeket mozgat meg.

Együtt van a Forradalmi Szocialisták vezérkara: Mosolygó, Korvin, Sallai, Matusán, Hevesi, Kelen, Gaál Edit, Török, Révai, Timár. Ott van még Mikulik Sándor, a Váci úti és budapestkörnyéki gyárak bizalmitestületének egyik legismertebb tagja, Mosolygó régi barátja. Megjelennek a Tungsram, a Hajógyár és a kőbányai gyárak megbízottai, s Helfgott főmérnök, az újpesti munkások népszerű vezetője.

A megbeszélésen részt vesznek a vezetés munkájába újabban bekapcsolódott fiatal elvtársak is: Lékai János, Vadas Márton, Krámer Sándor, Leél Leó, Sipos Erzsi, Kelenné, Komjáti Aladár, Polonyi Ferenc, Jakab András, Gerő Ernő, Ferenc József, a Csillag testvérek, Stern Jolán, Pallós Margit.

Mosolygó kifejti:

— A legfontosabb feladatunk most kivinni a tömegeket az utcára! Vállalom, hogy Csepel menetel majd az élen.

Matusán, Mikulik, Hevesi és Helfgott a Váci úti, az újpesti és a budapestkörnyéki gyárak mozgósítását vállalják. De a többi elvtárs is tudja, most mindenki arról vizsgázik, hogy kit mennyire követnek a tömegek.

Csepel, a Lipták-gyár, majd a Váci úti, az újpesti és kőbányai gyárak bizalmiai is kiadják a jelszót: november 25. legyen az orosz forradalom és a béke melletti rokonszenv-tüntetés napja. Követelik, hogy e napon a szociáldemokrata párt rendezzen tüntető felvonulást és nagygyűlést.

A gyárak munkásainak szinte egyöntetű határozati javaslata meglepte a szociáldemokrata párt vezetőit. Engedtek a követelésnek.

Régi recept szerint szavakban most is forradalmiak és békepártiak voltak. Valójában üres frázisaikkal csak el akarták takarni megalkuvó politikájukat.

A gyűlést a városligeti Iparcsarnokba hívták össze.

A pártvezetőség úgy állapodott meg a rendőrséggel, hogy tüntető felvonulásra nem kér engedélyt.

A Forradalmi Szocialisták viszont a nagygyűlést tüntető felvonulássá akarták változtatni.

Mosolygóék haditervet dolgoztak ki. Kiderült, hogy könnyebben megvalósítható, mint gondolták volna. Mindössze azt kellett megszervezniük, hogy a gyűlésre igyekvő elvtársak a Körúton, s onnan az Andrássy úton menjenek az Iparcsarnokba.

Török száz darab vörös karszalagra „Rendező" feliratot nyomatott. Az ifjúmunkás rendezők a Váci út, Károly király út, Rákóczi út határolta területekről az egyesével és kisebb csoportokban, gyalog vagy villamoson a városligeti Iparcsarnokhoz igyekvő elvtársakat az Andrássy út felé irányították.

A rendőrség és katonaság kora reggel megszállta a várost. Az Andrássy úton a járókelőket a járdára szorították. Tíz órára azonban a gyűlésre igyekvők hatalmas tömege clárasztotta már a széles sugárutat is.

A járdák mellett sorfalat álló rendőrök szinte elvesztek a tömegben. Nem tudták megakadályozni a tömeg felvonulását. Tehetetlenek voltak. Egyre harsányabban hangzottak fel a jelszavak: „Le a háborúval!" „Békét követelünk!" „Éljen az orosz forradalom!" „Cselekedjünk mi is oroszul!"

A városligeti Iparcsarnok előtt orkánszerűvé fokozódott az ütemes kiáltás: „Békét! Kenyeret!" „Békét! Kenyeret!" „Cselekedjünk mi is oroszul!" „Éljen Lenin!"

Olykor-olykor felhangzott a szociáldemokraták jelszava is: „Általános, titkos, nőkre is kiterjedő választójogot!"

A szociáldemokrata jelszó szinte komikusan hatott ebben a harcos hangulatban. Akik kiáltották, talán maguk csodálkoztak a legjobban, hogy ennyire elmaradtak a világtól.

Választójogot! Furcsa jelszó volt ez 1917 végén, amikor az

orosz forradalom hatására Magyarországon is szélesedett a forradalmi harc a régi rendszer megsemmisítéséért, a dolgozók hatalmáért.

A tömegnek csak kisebb része fért be az Iparcsarnokba. Tízezrek rekedtek kívül. Hangszórók ez időben még nem voltak. A tömegből hol egy ligeti padon állva, hol az elvtársak vállára emelve beszéltek a forradalmi szocialista szónokok, Sallai, Matusán, Mikulik, Hevesi, Török, Timár, Révai és mások.

Az Iparcsarnokon belül is izzó-forró volt a hangulat. Szinte megremegett a hatalmas csarnok, ahogy a tömeg a békét, az orosz forradalmat éltette. A teremben a béke és a szocialista forradalom jegyében szimbolikusan egymásra talált a két nép, az orosz és a magyar.

A gyűlés szónoka Bokányi Dezső, a munkásosztály fia és kedvelt szónoka. Bokányi együttérzett az orosz forradalommal. Azok közé a szociáldemokrata vezetők közé tartozott, akik a II. Internacionálé csődje óta kiutat kerestek a zsákutcából. Ezt a kiutat ismerte fel Bokányi Dezső az oroszországi októberi forradalomban.

„Ide zarándokoltunk — kezdte beszédét a férfias, erőteljes Bokányi mindenkit magával ragadó harsány hangján — ebben az ünnepélyes pillanatban, amikor milliók szívét, vágyát, reményét egy eszme fogja meg . . . ebben a pillanatban *kezünket nyújtjuk az orosz elvtársak felé és melegen megrázzuk az ő kezüket*, mert visszaadták az emberiségnek a szocializmusba vetett hitet, bizodalmat és reményt."

Szűnni nem akaró tapsorkán következett. A nagy éljenzésben, tapsban Bokányi alig tudta folytatni beszédét.

„Ide zarándokoltunk, hogy felszólítsuk a kormányt, ragadja meg a feléje nyújtott kezet és egyúttal valljon nyíltan színt, hogy akar-e becsületes, tisztességes, minden nemzeti letiprást, földterület lefoglalását, hadikárpótlást kizáró békét . . ."

„Le a háborús kormánnyal!" „Éljen a béke!" — kiáltották ekkor az újpesti Forradalmi Szocialisták, akik szétszóródtak a hatalmas csarnokban.

Mosolygót követve felhangzott a csepeli dolgozók kiáltása is: „Békekormányt követelünk!" „Általános sztrájkot a békéért!"

„A munkásság teremtsen rendet!" „A muníciógyárak álljanak meg!" „Követeljük a munkás-, katona- és paraszttanácsokat!"

A forró hangulatban lezajló gyűlés befejeztével tüntető csoportok alakultak. Eljutottak a város minden részébe.

ÁLTALÁNOS SZTRÁJK

A szovjet kormány világtörténelmi jelentőségű békejavaslata ellenére a háború tovább folyik. Mind az antant, mind a központi hatalmak imperialista kormányai ellenzik az orosz nép békejavaslatát. Magyarországon is mindössze annyi a változás, hogy a magyar katonákat most már az orosz front helyett a nyugati frontszakaszra akarják vinni a német csapatok megsegítésére. A Forradalmi Szocialisták ez ellen is felveszik a harcot. A népszerű követelés érdekében 1917 karácsonya és újév között röplappal fordulnak a katonákhoz.

„Katonatestvéreink!

Az újesztendőre meglepően nagyszerű ajándékról gondoskodtak részetekre azok, akik jól fűtött palotáikban más embernek utolsó csepp vérét is hajlandók feláldozni a hazáért. Nem családjaitoknak akarnak visszaadni benneteket, nem általános békével akarnak megajándékozni, hanem a gorlicei, doberdói poklok után a borzalmak legborzalmasabbikát: a francia harcteret, a flandriai alvilág gránátviharát tartogatják még számotokra.

Testvéreink, eszméljetek!

Az orosz katonák már rájöttek arra, hogy a föld, amelyet meg kell hódítaniuk, a saját országukban van, hogy az ellenség, amelylyel ha kell, fegyverrel is szembeszállnak — a földesgrófok és iparbárók élősdi csapata . . .

Katonatestvéreink!

Most dől el egész életetek sorsa! Már morajlik idehaza a föld, készülnek a kiuzsorázottak, az elnyomottak, hogy felelősségre vonják azokat, akiknek a vér- és könnytengerért felelniük kell.

Ti vagytok a föld urainak utolsó reménysége, a ti szuronyaitok mögött keresnek menedéket.

Ha felvonul majd az éhezők és nyomorgók serege, ha titeket küldenek ki, hogy vérbefojtsátok testvéreitek megmozdulását — *katonák, mit fogtok majd tenni?*"

Van már felelet a röplap kérdésére:

„Katonák, cselekedjünk mi, magyarok is oroszul!" — hirdetik a Forradalmi Szocialisták.

Az ország gazdasági és politikai helyzete közben tovább romlik. A központi hatalmak kormányai tudják, hogy már nem sokáig folytathatják a háborút. Egy titkos kormányjelentés arról számol be, hogy mind a hadsereg megbízhatósága, mind anyagi ellátottsága terén feltartóztathatatlan a hanyatlás. Az élelmezési helyzet aggasztó. A lakosság Németországban és Ausztriában éhezik. Az Osztrák-Magyar Monarchia ipara alig tudja — ruhával és hadianyaggal — a fronton harcoló seregek mindennapi szükségleteit biztosítani. Az „emberanyag" is fogytán van.

S éppen, mert nem sokáig húzhatják a háború folytatását, a központi hatalmak katonai és politikai vezetői mindent egy lapra tesznek fel. Amellett döntenek, hogy minden tartalékukat bevetve, a francia fronton a német, az olasz fronton az osztrák-magyar hadsereg megindítja a világháború szerintük döntő támadását. De hogy ezt megtehessék, el akarják szállítani az orosz frontról a csapataikat. Leülnek tehát tárgyalni az oroszokkal a „békéről".

A népek békéjét sürgető szovjet javaslatokkal és a szocialista forradalom kormányával szemben azonban a központi hatalmak megbízottai az úgynevezett bresztlitovszki béketárgyalásokon példátlanul aljas követelésekkel lépnek fel. A központi hatalmak imperialistái — akárcsak az antant imperialistái — a bolsevik forradalommal szemben olyanok, mint a farkasok.

Ennek ellenére az orosz fronton nagyot változott a helyzet. A szovjet kormánynak valóban első dolga a béke ügye. Ezen a frontszakaszon szinte máról holnapra megszűnt minden háborús-

kodás. Az orosz katonák barátkozni kezdenek a német, magyar, román, cseh és más nemzetiségű csapatokkal. A katonák — köztük a magyarok is — joggal gondolnak hazamenetelre, hiszen az orosz katonák barátkoznak velük. Minek maradjanak akkor tovább a fronton.

*

Az iparcsarnoki hatalmas tüntetés megszervezése és a Forradalmi Szocialisták röplapjainak egyre nagyobb arányú elterjedése miatt a szociáldemokrata párt vezetői elszánt harcot kezdenek a Forradalmi Szocialisták és saját pártjuk balszárnya ellen.

Mindenekelőtt Mosolygóra nyitnak tüzet. De hiába! A szociáldemokrata vezetők kénytelenek rájönni, hogy a legtöbbször szociáldemokrata baloldali köntösben fellépő Forradalmi Szocialisták, bár szervezetileg még gyengék, mégis ezerszeres erővel rendelkeznek, mert a munkástömegekre támaszkodnak.

A Forradalmi Szocialisták az utóbbi hónapokban mélyen behatoltak a szakszervezetekbe. Szívós és hónapokig tartó munkával Hevesi, Sallai és társaik elérték, hogy a Magántisztviselők és Kereskedelmi Alkalmazottak Országos Szövetsége és a Pénzintézeti Tisztviselők Országos Egyesülete vezetését baloldaliak vették a kezükbe. Jelentős szerephez jutott a baloldal a vasas, a fás és a bőrös szakszervezetben is. Közvetve beleszólási jogot nyertek így a Szakszervezeti Tanács és ezáltal a szociáldemokrata párt munkájába. De még egy lépéssel tovább is mentek.

Hevesi, Kelen, Helfgott, Komját Aladár és még néhány forradalmi szocialista mérnök és tisztviselő megalakították az IKTOSZ-t, az Ipari és Közlekedési Tisztviselők Országos Szövetségét.

A szövetség főként az üzemek értelmiségi dolgozóit szervezte meg. Az új szervezet igen gyorsan fejlődött. Tagjainak száma 1918 január 1-ére már meghaladta a húszezret.

Az IKTOSZ-beli Forradalmi Szocialisták a gyárak és üzemek forradalmi szocialista és baloldali ellenzéki bizalmiaira támaszkodva megszervezték a Forradalmi Szocialisták ezentúl legfontosabb féllegális fedőszervét és tömegbázisát: a Gyárközi Bizottságot és annak hálózatát.

Az új szervezet gyári csúcsszervekbe fogta össze az egy gyárban dolgozó és eddig külön-külön szervezkedő és néha öt-hat szakszervezethez tartozó dolgozókat. Ezeknek a fővárosi és környékbeli üzemi csúcsszervezeteknek vezetői gyűltek össze a forradalmi szocialista vezetésű Gyárközi Bizottság ülésein.

E féllegális szervezet megalakítása az egyik legkomolyabb eredménye a Forradalmi Szocialisták tömegmunkájának. További sikereiknek is ez a legerősebb motorja.

Sikerük további döntő biztosítéka a nagyüzemi bizalmihálózat. A Forradalmi Szocialisták és a szociáldemokrata baloldal ebben az egyre forradalmasodó bizalmitestületben találnak egyre szorosabb kapcsolatot a dolgozó tömegekkel, de egymással is.

A Forradalmi Szocialisták jelentős térhódítása a szakszervezetekben új helyzetet teremtett. Eddig a szociáldemokrata pártvezetőség, főként a jobboldali szakszervezetekre támaszkodva nyomta el az ellenzéket. Most a Forradalmi Szocialisták az IKTOSZ-ra és a Gyárközi Bizottságra támaszkodva, s a szociáldemokrata és szakszervezeti ellenzékkel együttműködve, főként azzal, hogy a pártvezetőség megkerülésével javaslatokkal fordulnak az üzemek dolgozóihoz és a mind forradalmibb szellemben gondolkodó bizalmiakhoz, nem egy területen védekezésbe szorítják az opportunista szociáldemokrata vezetőket.

A Forradalmi Szocialistáknak nagy erőt ad az is, hogy Török és Lékai János által végleg ők irányítják az egész szociáldemokrata ifjúmunkás mozgalmat. Béres Teréz nagy érdemeket szerez a szocialista nőmozgalom forradalmi kifejlesztésében.

A Forradalmi Szocialisták kicsiny szervezett csapatának harca a szociáldemokratákkal szemben nem egyenlő erők küzdelme. A harc rendszerint mégis a kisszámú, de lelkes és mozgékony Forradalmi Szocialisták csoportja javára dől el, nem egyszer azzal, hogy a szociáldemokrata és a szakszervezeti baloldal sokszor még akaratlanul is az ő oldalukra áll. De legnagyobb erőssége a Forradalmi Szocialistáknak az, hogy a szociáldemokrata árulókkal szemben mindig a dolgozó nép vágyát fejezik ki a békéért, kenyérért, szabadságért és az oroszországi példa követéséért vívott harcban.

Mosolygónak, Korvinnak, Sallainak és forradalmár társaiknak e korszak harcaiban ez a kimagasló forradalmi érdemük.

A szociáldemokrata párt vezetői 1918 január 13-ra hat népgyűlésre hívták össze Budapest munkásságát. Azért tették ezt, hogy újból magukhoz ragadják a kezdeményezést, s ellensúlyozzák a Gyárközi Bizottság vezette és rohamosan terjedő „munkástanácsmozgalmat".

A népgyűlésekre hivatalos határozati javaslat készült. Ennek két fő pontja volt. Az első hangzatos frázisokban fejezte ki a szociáldemokrata párt rokonszenvét az orosz nép iránt. A második pont követelte az új választójogi törvény sürgős megvalósítását.

A szociáldemokrata határozati javaslat megvitatására a Gyárközi Bizottság nagyarányú legális értekezletet hívott egybe a gyárak és üzemek kiküldötteiből. Mintegy százötvenen vettek részt ezen.

Az értekezlet nagy gondot okozott a szociáldemokrata vezetőknek. Mindenekelőtt kénytelenek voltak „hivatalosan" is tudomásul venni a Gyárközi Bizottság létezését azzal, hogy az értekezletre kiküldték Kunfi Zsigmondot, a szociáldemokrata párt egyik vezérét, szerelje le a „renitenseket".

Kunfi minden ékesszólását latbavetette, hogy a Gyárközi Bizottságot és magát az értekezletet is eltérítse attól a szándékától, hogy a népgyűléseken ellenjavaslattal éljen.

Kunfi hivatkozott a „pártfegyelemre". Rábeszéléssel, majd fenyegetéssel próbálkozott.

Kunfi után Mosolygó szólalt fel:

— Örülünk, hogy a szociáldemokrata párt is üdvözli az oroszországi szocialista forradalmat. Valamennyien tudjuk azonban, hogy a szociáldemokrata párt vezetői ezt nem szívből teszik. S ha mégis elszánták magukat erre, ez csak azért történt, nehogy méginkább szembekerüljenek a dolgozó tömegekkel. Ami a sürgős választást illeti — folytatta Mosolygó —, hát ez valóban gyermeteg követelés. Ki hiszi el, hogy a frontokon a katonák szavazhatnak majd arról, hogy akarják-e folytatni a háborút? Az asszonyok szavazhat-

nak, hogy akarják-e továbbra is a halálosan gyűlölt gróf Tisza István kormányát vagy bármilyen kormányt, amely gyermekeik apját gyilkoltatja? Szavazhatnak-e majd a munkások arról, hogy akarják-e a kapitalisták gyárait? A parasztok, akarják-e a nagybirtokosok földjét? Végül, szavazhat-e majd arról a dolgozó nép, hogy mi mellett van: az orosz szocialista forradalom és a béke, vagy a kapitalizmus és az imperialista háború mellett? Nem ! Ilyen szavazást nem engednek meg az urak. Szemfényvesztés az egész választójogi harc ! Ezek azok az alapvető ellentmondások, amelyek nyilvánvalóvá teszik a dolgozó tömegek és a háborúba kényszerített katonák előtt, hogy a szociáldemokrata párt választójogi határozati javaslata a hazugság és szemfényvesztés programja. A Gyárközi Bizottság háborúellenes forradalmi állásfoglalása viszont a dolgozó nép hangosan kimondott óhaja, vágya, kiáltása. Ezekre a kérdéseimre feleljen Kunfi elvtárs, ha tud — fejezte be Mosolygó felszólalását.

Kunfi azzal akarta a vitát saját álláspontja irányába terelni, hogy támadta a Gyárközi Bizottságot. Törvénytelen szervezetnek nevezte, amely a pártvezetőség akarata ellenére jött létre. Állítása éles vitát váltott ki. Kunfi támadását Hevesi verte vissza.

Utolsó érvként Kunfi a Gyárközi Bizottság tagjai szocialista lelkiismeretére hivatkozott.

Sallai kért szót. Számonkérte Kunfitól, hogy hol volt a lelkiismerete, amikor a háború folytatása érdekében a szociáldemokrata pártvezetőség nevében felfüggesztette az osztályharcot. És még ma is milyen lelkiismerettel szolgálja ki a szociáldemokrata párt háborús politikája az uralkodó osztályt és a háborús uszítókat.

— Igenis, lesz ellenjavaslat a gyűléseken ! — jelentette ki Sallai keményen. — Mégpedig osztályharcos, forradalmi ellenjavaslat, amely a dolgozó nép törekvéseit tükrözi Kunfi és a szociáldemokrata párt álláspontjával szemben.

Kunfi még egyszer szót kért.

Most már minden érvelés nélkül arra kérte az értekezletet, hogy ne hallgassanak Mosolygóra, Hevesire, Sallaira. Amikor ezzel sem ért célt, magából kikelve otthagyta őket.

Kunfi távozása után Matusán elvtárs előterjesztésére az értekez-

let elfogadta a Gyárközi Bizottság javaslatát, amelyet Hevesi írt.

„A budapesti munkásság népgyűlése magáévá teszi és melegen üdvözli az oroszországi szocialista forradalmat és Lenin nagyjelentőségű békeajánlatát. Budapest munkássága megállapítja, hogy a mai időknek megfelelő, a mindenkori eseményekhez azonnal alkalmazkodó, az osztályharc minden lehetséges eszközét megalkuvás és félelem nélkül felhasználó szocialista pártpolitika csakis úgy folytatható, illetve kezdhető meg, ha a munkásság a pártpolitika irányítását és ellenőrzését állandóan és közvetlenül maga veszi a kezébe . . .

Ennek gyakorlati megvalósítása céljából azonnal megalakítandó a *Budapesti Munkástanács*, amelyben minden gyár és szakmai szervezet valamely kidolgozandó demokratikus szervezeti szabályzat alapján képviselve legyen. Ez a tanács a vidéken megalakítandó munkástanácsok küldötteivel kiegészítendő . . .

A munkástanács létesítésének és szervezeti szabályzatának megállapítása céljából a gyárak és szervezetek megbízottai mielőbb összehívandók."

Az értekezlet megállapodott abban is, hogy a Gyárközi Bizottság javaslatait műszakváltás vagy a munkaidő befejezte után a gyárak kapui előtt rögtönzött röpgyűléseken ismertetik a dolgozókkal.

A jól előkészített agitációs munka eredményeként 1918 január 13-án a szociáldemokrata párt által összehívott hat népgyűlés közül, melyeken Budapest forrongó munkássága úgyszólván teljes egészében vett részt, négy népgyűlésen fogadták el óriási többséggel a Forradalmi Szocialisták határozati javaslatát.

Példátlan veresége volt ez a jobboldali pártvezetőségnek. Pedig a gyűléseken azzal segítette a rendőrség a szociáldemokrata pártvezetőséget, hogy letartóztatta a Forradalmi Szocialisták javaslatait előterjesztő szónokokat.

Január 14-én az ausztriai Wiener-Neustadtban az élelmezési zavarok miatt általános sztrájk tört ki. Január 17-én a sztrájk

átcsapott Bécsre, majd egész Ausztriára, sőt Németország jelentékeny részére. Mindenütt békét követelnek a dolgozók. Gyűléseiken nagy lelkesedéssel kimondják, hogy együttéreznek orosz testvéreikkel.

Magyarországon is egészen vészes az élelmiszerhiány. A tél újabb súlyos gondot jelent a dolgozóknak. Nincs se fa, se szén, se gáz. A személyvonat-járatok jórészét megszüntetik. Fűtetlenek a lakások.

Az üzemekben lázadásig feszül a helyzet. A dolgozók követelik az általános sztrájk kimondását. Békét, kenyeret, szabadságot akarnak.

Január 18-án nagyarányú sztrájkmozgalom kezdődik Budapesten. Mosolygó Antal és a csepeli bizalmiak irányításával Csepel halad a mozgalom élén. Másnapra Budapesten a sztrájk általánossá válik. Három nap alatt pedig országszerte több mint félmillió dolgozó szünteti be a munkát. Megbénul a közlekedés is. Csak a villamos- és vízművek munkásai dolgoznak. Az üzleteket, kávéházakat és vendéglőket is bezárják.

A sztrájk kitörése és hatalmas kiterjedése meglepetésszerűen éri a szociáldemokrata párt vezetőségét. Be kellett látniuk, hogy a munkásság irányítása kihullott a kezükből.

A sztrájk letörésére a kormány jelentős idegen ajkú katonai erőt mozgósít. Régi osztrák-magyar szokás szerint Ausztriában és Csehországban magyar ezredeket, Magyarországon bosnyák és cseh ezredeket vezényel a sztrájkok letörésére.

Mindez hiába!

A sztrájkoló munkásság gyűléseket tart. Elkeseredetten követeli az azonnali békét, a munkástanácsok megalakítását s a január 13-i tömeggyűléseken letartóztatott elvtársak kiszabadítását.

Szociáldemokraták kérésére a kormány semmire sem kötelező ígéretet tesz az Oroszországgal való béke mielőbbi megkötésére, az új választójogi törvény gyors megvitatására. Ugyanakkor azonban az utcákat és a gyárak bejáratait ágyúkkal és géppuskákkal fenyegeti.

A szociáldemokrata párt felhívással fordul a munkássághoz.

Ebben sem a harc folytatására buzdít, hanem felszólít mindenkit, hogy térjen vissza a műhelyekbe és gyárakba.

A sztrájkoló tömegek azonban egyáltalán nem hajlanak arra, hogy a kormány üres ígéreteit elfogadják. A helyzet annyira forradalmi, az oroszországi szocialista forradalom példája olyan bátorító, hogy a munkásság jórésze, élén a vasas szakszervezettel, árulásnak minősíti a szociáldemokrata pártnak a sztrájk feladására vonatkozó utasítását.

A pártvezetőség, hogy leszerelje a sztrájkot, az államhatalom és a rágalom minden eszközét igénybevéve, rendőrterrorral, letartóztatásokkal, katonai behívókkal a Forradalmi Szocialisták és saját pártjának baloldali ellenzéki mozgalma ellen fordul.

A szociáldemokrata rendőrügynökök jól tudják, hogy miként kell a forradalmi elemekkel szemben eljárni. Azokat, akik a szociáldemokrata feketelistára kerülnek, a gyárosok nem veszik fel többé dolgozni.

Álnok ígérgetéssel s a békemozgalom gyalázatos elárulásával a kormány és a szociáldemokraták együttes munkája végül is letörte a sztrájkot. Ennek azonban nagy az ára: a szociáldemokrata „pártfegyelem", melyet a szociáldemokrata vezetők a proletárérdekek fölé helyeztek, fölbomlik. Nem uralkodnak többé a tömegek fölött. A legnagyobb gyárak munkásai nem követik a pártvezetőség utasításait. A pártvezetőség tagjait és egyéb kiküldött szónokait nem hallgatják meg, sőt elkergetik és megdobálják.

A januári nagy sztrájk sikere mégsem menthető már.

A magyar proletariátus egyik legnagyobb tömegsztrájkja elbukott. A dolgozók elkeseredetten és ökölbe szorított kézzel térnek vissza az üzemekbe.

*

A sztrájk letörése után a szociáldemokrata párt vezetősége továbbra is arra összpontosítja az erejét, hogy az erőszak és a demagógia minden eszközével „lehengerelje" saját baloldali ellenzékét, de mindenekelőtt a Forradalmi Szocialisták mozgalmát. Segít a rendőrség, a kormány.

Vázsonyi, a grófok igazságügyminisztere kijelenti: „Teljes

tudatában felelősségemnek, ezt az akár titkos, akár nyílt bolsevikizmust nem engedem meg és eltáposom."

Az üldözés elősegítése érdekében a szociáldemokrata párt vezetősége lemond. Azzal a céllal teszi ezt, hogy az új pártvezetőség megválasztásakor kibuktassák az ellenzékieket.

A pártválasztmány ülését megelőzően az üzemekben valóságos irtóhadjárat kezdődik az ellenzékiek és a Forradalmi Szocialisták ellen.

A pártválasztmányi ülésen is féktelen uszítás indul, főként az IKTOSZ ellen. A pártvezetőség az IKTOSZ-t teszi felelőssé a Gyárközi Bizottság működéséért. Néhány nappal a pártválasztmány után, a réginél is jobboldalibb új pártvezetőség kérésére a rendőrség feloszlatja az IKTOSZ-t.

Feloszlatják a Magántisztviselők és Kereskedelmi Alkalmazottak Országos Szövetségét is, mert támogatta a Gyárközi Bizottságot. A pártvezetőség fellép a lázadó vasas, bőrös és fás szakszervezetek ellen is.

A Forradalmi Szocialisták szoros baloldali kapcsolataira és a szociáldemokrata párton belüli egyre válságosabb helyzetre éles fényt vet Hamburger Jenő elvtárs hadbírósági ügye.

Hamburger elvtársat, a januári sztrájk egyik baloldali szociáldemokrata vezetőjét letartóztatják. Mint szolgálatra behívott orvosszázadost katonai bíróság elé állítják. Mosolygót, a munkástanács mozgalom legfőbb irányítóját, akivel Hamburger a legközvetlenebb kapcsolatban van, az ügyész szintén vádolja. Amíg a polgári bíróság felelősségre nem vonja, tanúként idézik a hadbíróság elé.

A vádirat jellemzi a szociáldemokrata párton belüli illegális forradalmi szervezkedést.

„1918 január 13-án — közli a vádirat —, az általános sztrájkot megelőző vasárnap délelőtt Budapesten több helyen népgyűlés volt, ahol most már egész nyíltan . . . határozati javaslatot terjesztettek elő a Budapesti Munkástanács megalakítása érdekében. Tekintve, hogy ez a határozati javaslat . . . a létesítendő szervet egyenesen

az orosz forradalmároktól veszi — hangsúlyozza a vádirat —, nyilvánvaló, hogy a munkástanács államellenes ... célt szolgált ...

Hogy ez a magyar bolsevikinek elnevezett mozgalom a létesítendő szerveit miért akarta éppen a szociáldemokrata párt körében megszervezni, annak többféle oka van. Egyik valószínű okát az képezte, hogy a mozgalom az oroszoknál is a szociáldemokrata párt köréből indult ki. A ... határozati javaslatban hivatkozás is van az orosz proletár testvérek szociális forradalmára.

A másik s legfőbb ok a szocialista pártnak a mozgalomba való bevonására az volt, hogy ... a párt a maga szervezett tömegeivel alapot nyújthatott volna a mozgalom elterjesztésére és kitörésére. Csak a vezetést kellett volna ... magukhoz ragadni, hogy szervezett tömegek felett rendelkezhessenek. Erre a célra kellett a Budapesti Munkástanács a pártvezetőség felett mint központi szerv, s ennek a célnak szolgálatában állottak a munkástanácsok ... Erre az orosz forradalomból vett «munkástanács» elnevezés különösen alkalmas volt, mert ennek célja, rendeltetése és működése a hírlapok közlései révén mindenki előtt közismertnek jelentkezett.

1918 január 13-án délután Budapesten a Nagydiófa utca 17. szám alatt a köztisztasági alkalmazottak szakszervezetének helyiségében egy bizalmas értekezlet gyűlt össze, ahol a délelőtti népgyűléseken benyújtott határozati javaslat alapján a munkástanács megszervezésének kérdését tárgyalták ...

Az értekezlet azon eredménnyel zárult — közli továbbá a vádirat —, hogy kiküldtek egy öt-hattagú bizottságot, amelynek feladata volt a budapesti gyárakban hasonló szervezet létesítésén fáradozó egyénekkel tárgyalni, azokkal a létesítendő munkástanácsot megszervezni. A budapesti gyárakban ugyanis szintén hasonló mozgalmak voltak folyamatban, sőt a Mátyásföldi Repülőgépgyárban és a csepeli Weiss Manfréd-féle gyárban ilyen munkástanácsok már meg is alakíttattak. Az értekezletet követő napon ... Budapesten húsz-huszonöt munkástanács már meg is alakult."

Hamburger elvtárs tárgyalásán Mosolygó büszkén vállalja a felelősséget a munkástanácsok megalakításáért.

— Igaz ügy képviselőinek nincsen miért félniük sem a hadbíróság-

tól, sem akármilyen bíróságtól. A munkásosztály vezetői csak a dolgozó nép előtt tartoznak felelősséggel — jelenti ki Mosolygó.

Utána a tárgyalásvezető kérdéseire felel:

„Arról tanácskoztak, hogy milyen legyen ez a munkástanács lényegileg?

Mosolygó tanú: Igen.

Tárgyalásvezető: Központi munkástanácsot kell szervezni az egyes gyárakban?

Mosolygó: Igen.

Tárgyalásvezető: ... Kineveztek egy öt-hattagú bizottságot, amely bizottságnak érintkezésbe kellett lépni a gyárakkal és előkészíteni a munkástanács szervezetét?

Mosolygó: Igen.

Tárgyalásvezető: ... egyes gyárakban a munkástanácsok tényleg megalakultak, így a Mátyásföldi Repülőgépgyárban nyolctíz taggal, a csepeli gyárban ötven taggal ...

Szó volt-e az értekezleten arról, hogy ezt a munkástanácsra vonatkozó mozgalmat a vidékre is ki kell terjeszteni és ott munkástanácsot kell létesíteni?

Mosolygó: Igen ...

Vádló: Miért vették ezt az elnevezést, hogy munkástanács? Ezt az orosz forradalmi szervezetben használt elnevezést?

Mosolygó: ... munkástanácsot akartunk alakítani. Ez volt a nézete a bizalmiférfiaknak is."

Nem véletlen, hogy az ügyészi vádirat és a tárgyalásvezető elsőnek a Mátyásföldi Repülőgépgyárat, majd a csepeli Weiss Manfréd-gyárat említette meg, mint ahol elsőnek alakultak meg a munkástanácsok.

Mindkét helyen Mosolygó irányította és vezette a Forradalmi Szocialisták munkáját. A két gyár komoly bázisa volt a mozgalomnak.

A per egyben amellett is tanúbizonyság, hogy miként kapcsolódtak a Forradalmi Szocialisták ezernyi ismert és máig ismeretlen szállal az orosz szocialista forradalom eszméihez, az orosz példán okuló magyar dolgozó tömegekhez és a szociáldemokrata baloldalhoz.

A rendőrség a Forradalmi Szocialisták mozgalmát és annak vezérkarát egészen másnak képzelte el, mint amilyen az a valóságban volt.

Tapasztalt, idősebb vezetők után nyomozott, pedig Mosolygót és Matusánt kivéve a mozgalom vezetői általában fiatalabb elvtársak voltak.

Nagyobbfajta illegális pártközpont után kutattak, ahol a Forradalmi Szocialisták dolgoznak és tanácskoznak, pedig néhány kávéházi asztal és négy vagy öt szerény illegális lakás állt csak rendelkezésükre. Igaz ellenben, hogy felhasználhatták a szociáldemokrata párt, a szakszervezetek, a különböző tömegszervezetek, a természetbarátok, az eszperantisták, a vasas kórus, a munkás sportkörök helyiségeit. A szociáldemokrata vezetők bűnös politikája folytán ezek ugyanis tátongtak az ürességtől. Ezekbe, amennyire a háborús körülmények között csak lehetett, a szociáldemokrata baloldal és a Forradalmi Szocialisták vittek életet.

Titokzatos pénzforrás után is nyomozott a rendőrség, holott a mozgalom állandóan a legnagyobb pénzzavarral küzdött. A vezetők mind dolgozó emberek, sovány keresetükből támogatták a mozgalmat.

Gaál Edit örökségét akkortájt már felélte a mozgalom. Amíg Kisfalvy doktor nem juttatott nagyobb összegeket, volt idő, hogy csak úgy tudták a röplapokhoz szükséges papírt kifizetni, ha Mosolygó, Korvin és társaik holmijukat, órájukat vagy a jegygyűrűjüket tették a zálogba.

A rendőrség január 12-én feloszlatta a Galilei Kört. Lefoglalták az iratait, és lepecsételték a helyiségét. Január 14-én letartóztatták a vezetőség kilenc tagját, 15-én folytatódtak a letartóztatások. Január 17-én letartóztatták Gaál Editet, Kelen Józsefet és még harminckét elvtársat.

Gaál Editet és társait egy magát szélső baloldalinak kendőző szakszervezeti funkcionárius árulta el a rendőrségnek, aki a legutolsó hetekben került a mozgalomba.

Az árulás miatt kishíján egy kisebb illegális nyomda is a rendőrség kezébe került, amely Kelen József lakásán a Városmajor utcában volt berendezve. A nyomdában már elkészült két röplap, amikor Valdeck elvtárs, egy fiatal forradalmi szocialista rendőrtiszt titkos üzenetet küldött, hogy a rendőrség figyeli Kelen Józsefet és feleségét, és letartóztatásukra készülnek. Közölte azt is, hogy provokátor van a Kelen-csoporton belül. Ennek nevét, sajnos, csak később tudta megmondani. A figyelmeztetés még így is jókor jött, a nyomdát sikerült megmenteni.

A letartóztatott elvtársak hősiesen viselkedtek. A rendőrségi nyomozás nem jutott tovább, mint amennyire a provokátor a mozgalmi szálakat ismerte és besúgta.

Gaál Edit már letartóztatása harmadnapján meg tudta szervezni, hogy előre megbeszélt megállapodás alapján Töröknek tejjel asztalkendőre írt üzenetet küldött, amelyben értesítette letartóztatása körülményeiről, a rendőrség kérdéseiről és a provokátor személyéről. Ugyanezen a módon Török is rendszeres kapcsolatot tartott vele. A mit sem sejtő rendőrség ugyanis megengedte, hogy Gaál Editet kívülről élelmezzék.

A fehér asztalkendők, rajtuk a tejjel írt közlések, s néha egy-egy szívtől szívhez szóló szerelmes üzenet naponta megjárták az utat a hadosztály-bíróságon levő Gaál Edit és Török között.

A rendőrség semmit sem tudott meg a Visegrádi utcai helyiségről, úgyhogy ezt később is használhatták.

A rendőrség a provokátor útján Sallai szerepéről is szerzett bizonyos adatokat. El akarta fogni Sallait. Nem sikerült. Teljes illegalitásba ment. A rendőrség politikai osztályának vezetője azt jelentette feljebbvalóinak, hogy a legerélyesebb nyomozás indult meg Sallai Imre után, aki mindenkinél vakmerőbben folytatja az agitációt az üzemekben és laktanyákban. Egyelőre olyan ügyesen bújkál a hatóságok elől, hogy nem sikerült őt elfogni. Ő pedig egyike azoknak — mondja a jelentés —, akik odáig merészkedtek, hogy arra bíztatják a munkásokat, készüljenek a nagy szocialista leszámolásra, s a katonák meg egyenesen dobják el a fegyvert.

A letartóztatások miatt természetszerűleg nyomott volt az elvtársak körében a hangulat, de azért mégis sokat nevettek egy epizódon.

A rendőrkapitány, amikor a kihallgatásra előállítandó galileisták névsorát összeállította s a házkutatásokat elrendelte, a hosszú lista elejére odaírta: „Galilei-ügy".

A detektívek, akik a névsort megkapták, a főkapitányság bejelentő hivatalában megállapították, hogy hol laknak a listán szereplő galileisták. Megkezdték a házkutatásokat is. Mégis elégedetlenek voltak. Kénytelen voltak jelenteni parancsnokuknak, hogy a „Galilei-ügy" fővádlottját nem találják, mert Galilei nevű egyén a főkapitányság bejelentő hivatala szerint a főváros területén nincsen bejelentve.

Jószerencséje volt a rendőrségnek, hogy a letartóztatásokat foganatosító rendőrkapitány tudott valamit Galileiről, legalábbis annyit, hogy már pár évszázaddal ezelőtt a nagy olasz bölcselőt halálba üldözték a pápa inkvizitorai. A haladó szellemű magyar diákok 1908-ban ezért nevezték el róla egyesületüket, hogy odakiálthassák a maradiság képviselőinek Galilei tanítását: „Mégis mozog a föld!"

*

Kormányutasításra a rendőrség csak néhány sort közöl a sajtóban Gaál Edit és társai letartóztatásáról. Csendben, feltűnés nélkül akarnak végezni velük. Ezért állítják őket hadbíróság és nem polgári bíróság elé.

A Forradalmi Szocialisták azonban nem hagyják agyonhallgatni letartóztatott elvtársaik ügyét. Gondoskodnak arról, hogy a dolgozók megismerjék hősi magatartásukat. Tömegmozgalmat kezdeményeznek érdekükben. S hogy a dolgozók láthassák, Magyarország zsarnok urai milyen vádakkal zárják börtönbe a nép legjobb fiait, Révai harcos bevezetőjével kinyomtatják a Gaál Edit és társai ellen kiadott katonai ügyészi vádirat kivonatát.

Az állam hadiereje ellen intézett bűntett elkövetésével terhelt Gaál Edit és társai bűnügyi iratait a budapesti m. kir. honvéd kerületi parancsnok, mint az illetékes parancsnok, mellékelt vádparancsa folytán a következő

vádirat

benyújtásával küldöm meg.

Vádat emelek:

1918. évi január 17-től letartóztatásban levő

Gaál Edit 21 éves bölcsészhallgató

és társai ellen,

mert a kbtk. 327. §-ába és a kbtk. 329. §. 1. bekezdése szerint büntetendő és az állam hadiereje ellen intézett bűntettet követtek el.

A m. kir. budapesti I. honvéd huszár pótszázad parancsnokság 1918. évi január hó 5-én 35/kt.—1918. szám alatt kelt, a budapesti honvéd kerületi parancsnoksághoz intézett jelentésében arról tett jelentést, hogy a laktanya körletében a jelentés napjának reggelén, a legénységi állományú egyénektől a jelentéshez csatolt röpiratok koboztattak el. A röpiratok úgy jutottak a legénységhez, hogy azokat ismeretlen tettes, észrevétlen módon, a laktanya kerítésének rácsán keresztül a laktanya udvarára bedobta.

A röpirat tendenciája arra irányul, hogy a katonákat az orosz példa követésére, a rendeletek és parancsok megszegésére és a kötelesség meglagadására csábítsa.

E röpirat szerzője, sokszorosítója és terjesztője kiderítése tárgyában a legszélesebbkörű rendőri és bírói nyomozás folyamatba tétetvén, annak adatai alapján jelen bűnügyben a következő tényállás látszik bizonyíthatónak:

Az orosz birodalom összeomlása, az orosz forradalom diadalra jutása . . . nem maradt hatás nélkül Európa többi államaiban sem a szélső szociális irányt valló forradalmi törekvésű elemekben.

Ezek az elemek az orosz példa nyomán elérkezettnek látták az időt, hogy épp oly módon, mint Oroszországban, érvényesüljenek, a társadalmi rendet teljesen megváltoztassák és az állami szervezetet, az állam ügyeinek intézését kezeikbe ragadják . . . Nem is maradtak az elmélet terén, hanem mindenütt arra törekedtek, hogy az állam életében, s különösen a békének mindenáron való kikényszerítésében tettekkel tényezőkké váljanak.

Jelen bűnügyben is adatok merültek fel arra, hogy a magyar szocialista munkásság szélső árnyalata, orosz mintára, munkás-, paraszt- és katonatanácsok felállítása céljából agitációnális mozgalmak folyamatba tételét látta szükségesnek, s értekezletein ily irányú határozatokat hozott.

Alapos a gyanú, hogy főként Gaál Edit és társai kezdeményezték azokat a munkásmozgalmakat, melyek az 1917. év végére esnek. Ebből a célból jelentős számban röpiratokat is adtak ki.

De, hogy kik voltak a munkások, akik ezeket terjesztették, a vádlottak megmondani nem hajlandók.

Az 1917 november óta tartó munkástüntetéseken Gaál Edit és társai állandóan részt vettek.

A tüntetések alkalmával szerintük az államrendőrség brutálisan járt el a munkássággal szemben — állítólag Gaál Editet is megkardlapozták . . . Gaál Edit és vádlott társai között felmerül az az eszme, hogy alkalmas módon a katonaságot fel kell világosítani arról, ne engedje magát felhasználni a munkásság mozgalmának letörésére. Ennek érdekében adták ki a „Katonatestvéreink!" felírású röpiratot is.

A röpiratok terjesztésében Gaál Editen kívül még mások is résztvettek, de hogy kik voltak azok, azt megállapítani nem sikerült, mert sem Gaál Edit, sem társai nem hajlandók megnevezni a terjesztőket . . .

A vád tárgyává tett cselekmények középpontjában Gaál Edit állt. Ő a jól megszervezett, jól átgondolt és megfelelő energiával keresztülvitt akció egyik szellemi vezére. Ebben a töretlen akaratú nőben a szláv forradalmi nők fanatizmusa lebeg. Munkabírása, tettereje, energiája határtalan. Az akadályok nem riasztják vissza,

sőt újabb, erőteljesebb akció bevezetésére serkentik. Szociális tudása nagy, és azt folyton fejleszti. Írásbeli készsége korát és nemét meghaladó, az elérni kívánt célt kifejezni különösen alkalmas . . .

Általában jellemző Gaál Editre, hogy beismeréseiben és előadásaiban teljes mértéket tud tartani abban a tekintetben, hogy egy gondolattal, egy betűvel sem mond el többet, mint amennyit a tárgyi bizonyítékoknak súlya alatt tagadásba úgy sem vehet . . .

Szociális felfogása a szociáldemokrata párt által vallott elveket s azokat a módokat, amelyekkel ez a párt céljait megvalósítani akarja, messze túlhaladja. Nincs megelégedve a szociáldemokrata pártnak a háborúban követett eljárásával. Azon a véleményen van, hogy amikor a háború elején a szociáldemokrata pártok elfogadták az úgynevezett „belső békét" és a nemzeti védelem szolgálatába léptek, ezzel a szocializmus egyik leglényegesebb alapelve, az internacionalizmus ellen cselekedtek.

Gaál Edit, úgy látszik, hogy a kommunizmus barátja. Azt vallja, hogy a munkásoknak érdekei sohasem lehetnek azonosak a polgárság érdekeivel. Osztja azt a felfogást, mely törvényes úton nem remélheti a társadalmi rendszer megdöntését, hanem egyedül a közvetlen forradalmi cselekvéstől. Kétségtelen az is, hogy Gaál Edit antimilitarista a szónak legszélsőbb értelmében.

Az oroszországi események hatása alatt Gaál Edit elérkezettnek látta az időt, hogy a háború és béke kérdéséről ne csak elméletileg gondolkozzék, hanem a tettek mezejére lépve, egész egyéniségét, összes akaraterejét és minden energiáját belevigye a küzdelembe. A fent vázolt cél elérése, vagyis az osztályharc előidézése és a militarizmus megdöntése érdekében egyáltalában nem válogatós az eszközökben. A „Katonatestvéreink!" című röpiratban egyenesen a hadsereg alapját képező fegyelem lazítására és megbontására törekszik, s ezzel az oroszországi példa nyomán egyenesen azt a célt kívánja elérni, hogy az osztrák-magyar haderő teljesen akcióképtelenné váljék.

Nem lehet figyelmen kívül hagyni, hogy Gaál Edit az előtte példaként lebegő orosz forradalmi viszonyokon kívül gondosan

méltatta eszközeinek megválasztásában a mi háborús viszonyainkat is . . . Azt a helyzetet kívánta kihasználni, hogy az évek sora óta tartó háború folytán mindenkitől kívánt, legvégsőkig fokozott áldozatok, a sebesült katonák ismételten harcbaküldésének szüksége, az élelmezés, ruházkodás, közlekedés, lakásviszonyok terén felmerült nehézségek, a mindinkább fokozódó drágaság, röviden a háború borzalmai által végsőkig elcsigázott katonaság és lakosság lelkülete fölötte alkalmas arra, hogy a béke jelszavával meginduló bármely akciót a magáévá tegyen . . .

Mindezekből okszerűen következik, hogy Gaál Edit és társai cselekményei a cél és akarat egysége által összefoglaltan, szándékosan azt a célt szolgálták, hogy az osztályharc előidézése, a háború eszközei előteremtésének meghiúsítása s a hadseregünk fegyelmének megbontása által az osztrák-magyar haderőre, azzal szövetséges hadseregekre hátrány háramoljék.

Gaál Edit és társai cselekménye tehát a katonai büntetőtörvénykönyv 327. §-ába ütköző, a 329. §. 1. bek. szerint büntetendő, az állam hadiereje ellen intézett bűntett összes tényálladéki alkatelemeit magában foglalja.

Cselekményük tehát ellenük, mint a kbtk 11. § szerint való bűntársak ellen, szintén a kbtk 327. §-ába ütköző és minősülő és a kbtk 329. §. 1. bek. szerint büntetendő, az állam hadiereje ellen intézett bűntett ismérveit tünteti fel.

Ezek alapján a vádirat rendelkező része szerinti vádemelés törvényes alappal bír.

(Aláírás)

A vádirat kivonatához írt rövid, de lendületes előszavában Révai hangsúlyozta, hogy Gaál Edit és társai hős magyar hazafiak, akik szocialista példaadásukkal megmutatták, miként lehet még börtönfal mögött is harcolni a béke, a kenyér, a magyar nép szabadsága és a szocializmus nagy ügye győzelméért.

Az előszó lángoló felhívás volt egyben, hogy a dolgozó tömegek Gaál Editet, Kelent és társaikat mentsék meg a hadbíróság önkényétől.

*

Gaál Edit és társai rendőrségi ügyében többször is felmerült egy orosz hadifogoly elvtárs neve: Iván. A rendőrség hasztalan hajszolta, nem sikerült elfognia.

Tovaris Iván! Ki volt, mi volt? Senki nem tudta. Egy szép napon ott volt a Forradalmi Szocialisták táborában.

Csak törve, gyengén beszélt magyarul. Alig tudta magát megértetni. Szervezni azonban hiányos magyarságával is nagyszerűen tudott.

Amikor megszökött a fogolytáborból, orosz hadifogoly létére, aki alig tud magyarul, illegális lakást talál Budapesten. Kapcsolatba lép az elvtársakkal. S nehezen hihető, de igaz, hogy amikor a magyar elvtársak, az itthoniak, a budapesti születésűek nehezen tudtak csak nyomdát és papírt szerezni, ő szerzett nyomdát, festéket, ő szerzett meg mindent, ami a Kelen-lakásban levő illegális nyomda felszereléséhez szükséges volt.

Iván elvtárs munkakészsége nem ismert határt. Esténként együtt ment a magyar elvtársakkal a laktanyákhoz és a kerítésen túlra beparittyázták vagy behajították a röplapokat.

A pályaudvarokon a frontra induló menetszázadok katonái között Iván elvtárs magyar elvtársakkal együtt úgy osztogatta a forradalmi röplapokat, mintha ez lenne a világon a legtermészetesebb dolog. Mintha ezernyi kilométer távolságról csakis azért jött volna hadifogságba, hogy nálunk ezt csinálja, ennek éljen.

Iván?

Keresztnév-e, vezetéknév-e?

Senki sem tudta.

Merről jött?

Senki sem tudta.

Itt volt. Harcolt a magyarországi szocialista forradalomért.

Bolsevik volt, internacionalista. Az illegális földalatti technika tanítója. Megbízólevél nélkül is a bolsevik pártot képviselte nálunk. Segített forradalmi harci szervezetet építeni, kitűnő fiatal gárdát nevelni az elkövetkező magyar forradalom számára.

Egy szép napon Iván elvtárs elbúcsúzott. Az orosz forradalom hívó szavára visszatért szocialista hazájába.

Iván elvtárs története nem legenda. Vajon merre jár most Iván elvtárs a nagy szovjet hazában?

Jó, hogy itt volt Iván elvtárs. Élő példája volt annak, hogy milyen is a bolsevik forradalmár.

De csak egyetlen Iván elvtárs segített-e névtelenül a Forradalmi Szocialistáknak? Nem! Egyre többen teljes erejükkel állnak az ügy szolgálatába a kevésbé ismertek közül is.

A harminchat éves Végh Dezső, akit Gaál Edittel együtt tartóztattak le, mint katona a legtöbbet kockáztatja, amikor ismételten Bécsbe utazik, hogy felvegye a Forradalmi Szocialisták nemzetközi kapcsolatát a zimmerwaldistákkal. Végh Dezső nem új harcosa a szocialista mozgalomnak. Az ellene kiadott vádirat így ír róla:

Munkás foglalkozásához képest igen művelt. Tudásvágyára és akaratára, valamint képességére jellemző, hogy önerejéből, könyvekből megtanulta a francia és német nyelveket, s a politikai elveinek megfelelő műveket e nyelven olvassa, szótár segítségével fordítja. Az irodalom terén is tevékenykedik, iránydrámákkal, irány-novellákkal gazdagította a szocialista irodalmat. Egyéniségére nem kevésbé jellemző az is, hogy a bűnügyhöz csatolt iratok tanúsága szerint a nagyváradi kir. törvényszék mint büntetőbíróság által izgatásért két évi börtönnel büntettetett, s ugyancsak még a háború előtt Nagyváradon az „Hervé" antimilitarista asztaltársaság kiadásában „Miért kell küzdeni a hadsereg ellen" című antimilitarista röpirat által elkövetett, a BTK 173. §-ába ütköző lázítás vétsége miatt a nagyváradi kir. törvényszék, illetve a nagyváradi kir. tábla 6 hónapi államfogházzal büntette meg. Saját beismerésével megállapítható az is, hogy a háború folyamán behívási parancs iránti engedetlenség miatt egy és fél évi börtönnel sújtatott, melynek végrehajtása azonban a leszerelésig elhalasztatott.

Csillag László egyszerű könyvkereskedősegéd és nővére, Rózsi — Gaál Edit vádlott-társai — szintén jól tudják, mit kockáztatnak, amikor rendszeresen szállítják a papírt a mozgalom röplapjaihoz.

Bátor Tivadar orvostanhallgató — ugyancsak a vádirat szerint — laktanyáról laktanyára jár és terjeszti a forradalmi szocialista röplapokat.

Kelen József — Gaál Edit pörének másik fő vádlottja —, ez a nagyszerű mérnök, gondolkodó, mélyérzésű ember, harcos szocialista, feleségével együtt egész polgári életük lehetőségét kockáztatja, amikor lakásukat felajánlja a forradalmi szocialista nyomda számára, s maguk is tevékenyen részt vesznek a mozgalomban.

S vajon kik az ismeretlen nevű röplapterjesztő munkások, ifjúmunkások, diákok, akiket a vádirat tanúsága szerint Gaál Edit és társai nem hajlandók a nyomozóhatóságok előtt megnevezni? Ma már tudjuk, hogy kik ezek: Révai József, Komját Aladár, a költő, a bátor ifjúmunkás Lékai János, a később mártírhalált halt Krámer Sándor, a Vadas testvérek, Leél Leó, Péter András, Nyerges Antal, továbbá a Zsiros bácsik, a Szatonok, a Polonyi Ferencek, a Szántó Lajosok, a Gerő Ernők, a Ferenczy Noémik, az Andics lányok, a Komor Imrék, a Révész Gézák, a Paál Erzsik, a Sipos Erzsik, a Stern Jolánok, az Ék Sándorok, akiknek a teljes névsorát hosszú lenne felsorolni.

Miként a vízbe dobott kődarab nyomán egyre szélesebb és szélesebb gyűrűk keletkeznek, úgy terjed és növekszik a Forradalmi Szocialisták mozgalma. Ez jórészt az oroszországi forradalom győzelmes és lenyűgöző harcának a hatása. Az egész világ szocialista átalakításának nagy reménysége ebben az időben már olyanokat is megmozgat, aktív tevékenységre késztet, akik tegnap legfeljebb együttérző szocialisták, vagy még csak most válnak azokká. Például Gaál Edit az illegális nyomda berendezését és két nagy bőrönd papírt Adametz Erzsébet és Adametz Istvánné munkásasszonyok útján szállítja el és rejti el Nagy elvtárséknál, egy munkáscsaládnál.

S vajon ki lehet az a fiatal munkásnő — ma már tényleg nem tudjuk a nevét —, aki a vádirat szerint a Keleti pályaudvar ruhatárába elhelyezett nagymennyiségű röpiratot tartalmazó bőröndökről szóló letéti jegyet egy ismeretlen emberhez juttatja? Ez pedig a bőröndöket a ruhatárból nagy veszély árán kiváltja, elrejti, s a vádirat jogászi nyelvén szólva, „a bőröndök a bűnvádi eljárás céljaira beszerezhetők nem voltak".

S vajon kik lehetnek azok a munkások, akikről az ügyészi vádirat úgy emlékezik meg: Különösen a munkásságnak arról a részéről van szó, amely a szociáldemokrata párt vezetőségének szerintük enyhe eljárásával megelégedve nem volt, és radikálisabb eszközöket követelt, s akik a munkásság körében tartott értekezleteken elhangzott beszédeikben az általuk kitűzött forradalmi céljuktól egy percre sem tértek el. Ez a cél pedig a munkásság uralomra jutásával és minden nacionalista és imperialista ideológia kizárásával, csupán a munkásság érdekében megkötött béke kivívásában áll — mondja az ügyész.

A Forradalmi Szocialistáknak, akiknek az utókor ismeri a nevét, de a névtelen harcosoknak is abban rejlik az erejük, hogy a tömegek között élnek, hogy munkásgyűlésről munkásgyűlésre járnak, s mindenütt ott vannak, ahol harcolni lehet a munkásosztály ügyéért.

Erejük, hogy mindenütt szemben állnak a szociáldemokrata párt jobboldali elemeivel, a munkásosztály árulóival, akik szerint a munkásosztálynak nem a szocializmus megvalósításáért, hanem a választójogi reform segítségével nyugati szellemű kapitalista demokráciáért kell küzdenie.

Erejük, hogy a szocializmus magyar fáklyavivői, és az oroszországi nagy szocialista forradalom példájának lelkes hirdetői és követői. Ez az erő vezet új és új harcosokat a Forradalmi Szocialisták táborába.

Ezért tudtak Mosolygó Antal és társai ezernyi szállal egybefonódni a munkásosztállyal és sikeres forradalmi munkát végezni.

Ez magyarázza, hogy Pécsett, Miskolcon, Kaposvárott, Szegeden, Győrben és csaknem minden nagyobb városban, minden járási székhelyen a központi szervezettől teljesen függetlenül akad néhány becsületes, baloldali szocialista, lelkes szocialista ifjúmunkás vagy galileista, akiknek vezetésével újabb önálló forradalmi szocialista csoportok alakulnak.

A Forradalmi Szocialisták egymásra találnak a hadseregben is. Valamennyiük közös útját az oroszországi szocialista forradalom tüze világítja be.

Mosolygó Antal, Korvin Ottó, Sallai Imre és forradalmár társaik nem tudták eléggé összefogni ezeket a kisebb-nagyobb forradalmi szocialista köröket, csoportokat. Nem elég szoros még a kapcsolatuk a szocialista és szakszervezeti baloldal harcos és becsületes embereivel sem. Mégis nagy a mozgalom vonzó és szervező ereje. Az oroszországi szocialista forradalomba vetett közös hitük gyűjti őket egy táborba, és az, hogy közelinek érzik az időt, amikor a szocialista forradalom szent ügye győzni fog hazánkban is.

Bizakodásuk nem homokra épült. Az Osztrák-Magyar Monarchiában tovább mélyül az államhatalom válsága. Az olasz fronton súlyos vereségek sorozata éri a hadsereget. Tömérdek a magyar áldozat. Tíz- és tízezernyi újabb családot döntenek gyászba. A háborúellenes hangulat mindenütt fellángol.

A letartóztatások utáni hetedik napon több régi galileistával együtt Korvint is beidézték a rendőrségre.

Mit tegyenek?

Gaál Edit titkos fogházi üzeneteiből biztosan tudták, hogy semmilyen nyom sincsen Korvin ellen. Valdeck rendőrtiszttől is azt az információt kapták, hogy Korvint csupán mint volt galileistát idézték be.

Mosolygó, Korvin, Sallai gondosan megtanácskozták és mérlegelték a helyzetet. Úgy látszott, hogy akkor lenne veszély, ha Korvin nem jelentkezne. Korvin ezért bement a rendőrségre.

Nagy volt a kockázat. Mégis így kellett tenni. Sallai, a drága barát, amíg csak lehetett, elkísérte Korvint. Nehéz szívvel várta, amíg visszajött.

Korvint mindössze a bátyjáról kérdezték. Volt-e tudomása az ő szocialista munkájáról. Korvin az ártatlan állampolgár nyugalmával jelentette ki, hogy ő csakis bankhivatali munkájának és az irodalomnak él, mire elengedték.

A rendőrségi nyomozás általában elakadt. A mozgalom töretlenül élt tovább. S hogy a rendőrség mennyire nem tudott végezni

vele, annak az volt a legjobb bizonyítéka, hogy néhány nappal a letartóztatások után minden eddiginél nagyobb példányszámban új forradalmi szocialista röplap jelent meg.

Terjesztését is nagyszerűen megszervezték.

A KLAUZÁL TÉRI ZENDÜLÉS

A Vasas Székház egyik szobájában harmincöt elvtárs ülésezett. Munkásműkedvelő csoport címén jöttek össze. Sallai és Török vezetésével közös akcióra készültek, amelyben a mozgalom legkülönbözőbb rétegei vettek részt. Munkások és munkásnők, ifjúmunkások és diákok, tisztviselők és értelmiségiek.

Másnap délutánra tervezték a nagy biciklis röpiratszóró megmozdulást, amelyre háromszáz elvtársat kellett mozgósítaniuk.

Sallai azzal fejezte be ismertetését, hogy kilenc tizes csoportot adnak az ifjúmunkások, kilencet a diákok, tizenkettőt a gyári szervezetek. A röpiratszóró biciklistákat külön csoportban szervezték meg.

A tizes csoportok vezetőinek a röpiratszóró akció pereenyi pontosságú végrehajtása volt a legfőbb kötelessége. Provokáció elkerülése érdekében — a biciklisták kivételével — a tizes csoportok másnap délutáni gyülekezéséig az akció résztvevői a tennivalókról semmit sem tudhattak.

Szombaton délután három órakor a város legkülönbözőbb pontjain a röpiratszóró akció csoportvezetői jelentek meg elsőnek. A csoportok tagjai csak megérkezésükkor tudták meg, hogy mi a feladatuk, és hogyan kell azt végrehajtani.

Az elvtársaknak háromnegyed négyig el kellett foglalniuk a helyüket. Ettől kezdve egymást nem ismerő sorbanállók voltak a piacokon vagy a boltok előtt.

Ebben az időben már jegyre is csak félnapokig tartó sorbanállás után lehetett vásárolni. Ugyanakkor a feketepiacon bősé-

gesen kapható volt minden, ami szem-szájnak ingere. De a fantasztikus feketeárakat csak a hadigazdagok, a spekulánsok tudták megfizetni.

A leghosszabb sorokban lisztre és zsírra várakoztak. Néhol többszázan is álltak. Ide osztották be az elvtársak többségét.

Türelmetlenül lesték a kerékpárosokat. Érkezésükig a tömeg között kellett agitálniuk, de óvatosan, mert a sorbanállók rendjére sokhelyt két-három rendőr is ügyelt.

A biciklisták a város öt pontján gyülekeztek. Az elvtársak gépének alvázára piaci szatyor volt felkötözve. Abban apróra összehajtogatott röplapok. Így lehet ezeket messzire szórni. Mire a sorbanállók a röplapot felveszik, kihajtogatják, kisimítják, akkorra a biciklisták már messze járnak.

Timár a Klauzál téren várakozott. Néhány VII. kerületi ifjúmunkás ismerősén kívül Révai és Belényessy Magda is itt volt. De látott újpesti ifiket is, köztük Gerő Ernőt.

Izgatottan figyeltek.

A Klauzál tér piaci oldalán hosszú sor állt zsírért és lisztért. Még hosszabb sor volt a tér kerítése mellett felállított bódé előtt, ahol krumplit mértek.

A két sor között mintegy tíz-tizenkét méter széles térség volt.

Timár már messziről észrevette a biciklistákat. Egyet ismert csak közülük, műszerésztársát, a zuglói Polonyi Ferit.

A három biciklista lassú tempóban jött. Hirtelen egy-egy teli marok röplapot dobtak a zsírért állók közé.

A következő másodpercben a krumpliért sorbanállók közé hullottak a röplapok.

A biciklisták ezután jól megnyomták a pedált.

Néhány izgalmas másodperc, és a biciklisták eltűntek. Timár megkönnyebbülten felsóhajtott. Izgalma örömre változott, amint az emberek felkapkodták a röplapokat, és ki egyedül, ki többedmagával olvasta:

„Munkástestvéreink!

A cenzúrától, korrupciótól, egyéni és pártérdekektől megnyomorí-

tott napi sajtót helyettesítjük, amikor felhívjuk figyelmeteket a közelmúlt napok eseményeire.

Orosz testvéreink példáját követve, finn elvtársaink is kitűzték a forradalom zászlóját. Elkergették burzsoá kormányukat...

Ukrajnában is kitört a szocialista forradalom, és csak napok kérdése, hogy végső győzelmet arasson.

Németországi elvtársaink százezrével hagyják abba a munkát, és az általános sztrájk fegyverét fordítják imperialista kormányuk ellen.

És mi történik ezalatt nálunk? Milyen eredménnyel járt a magyar munkástömegek megmozdulása?

Magyarországon ezalatt a reakció legsötétebb napjaira emlékeztető események történnek. A közélelmezés javítására tett ígéreteit úgy váltja be a kormány, hogy leszállítja a kenyéradagokat, és újabb nélkülözéseknek teszi ki a háború szenvedéseitől amúgy is annyira meggyötört munkásságot.

Elvtársaink, akik kellemetlenek a háború végnélküli folytatását kívánó hadvezetőségnek, békepropaganda szításának vádja alatt részint a rendőrség kínzókamráiban, részint a katonai ügyészség fogházában sínylődnek. És „demokrata" kormányunk nap nap után újabb elfogatásokkal adja bizonyságát békeszeretetének.

Magyar munkások!

Játékot űztek veletek három napig azok, akik vezetőiteknek mondják magukat. *Háromnapi szószátyárkodás után leszerelték a tőlük függetlenül bekövetkezett sztrájkot.* Leszerelték anélkül, hogy üres ígéreteiken, meg a rendőrfőkapitány dicsérő elismerésén kívül egyéb eredményt elértek volna. És ezek után nem átallottak rágalmaikkal elhalmozni, *kapitalista bérenceknek, kispolgári elemeknek nevezni bennünket, Forradalmi Szocialistákat.* Üres szitkozódásaikra nem fogunk hasonló módon felelni, hanem harcra szólítunk fel benneteket, magyar munkástestvéreink! Gondoljatok arra, hogy ellenségeink sohasem fogják a hatalmat szépszerével kiengedni a kezükből, hogy *választójogos küzdelmek árán sohasem fogjátok elérni* a munkásosztály végső ideálját, hogy *jogaitokat csak harc útján szerezhetitek meg!*

Magyar munkások!

Valósítsátok meg elsősorban a munkásosztály önrendelkezési jogát! Jelöljetek ki magatok közül minden gyárban tíz-tíztagú munkásválasztmányt, és az *ezen munkásválasztmányokból megalakult munkástanácsnak rendeljétek alá a párt mostani vezetőségét, követeljétek már a rendkívüli pártkongresszuson a munkástanács elismerését.*

Követeljétek, hogy a pártkongresszus rendelje ki a munkástanácsot a pártvezetőség ellenőrző szervéül!

Munkástestvéreink!

Gondoljatok orosz testvéreinkre, és készüljetek a küzdelemre!

Magyar munkások!

Legyetek készen a proletárforradalomra!

A magyarországi Forradalmi Szocialisták."

A rendőrök el akarták kobozni a sorbanállóktól a röplapokat. Felszólításuknak alig néhányan tettek eleget. A rendőrök hiába káromkodtak, fenyegetőztek.

Az asszonyok kinevették a rendőröket.

— A fronton hősködjenek! — kiáltottak feléjük.

Az egyik rendőr pofonütött egy gúnyolódó, rongyos, ványadt kisfiút. A gyerek anyja mind a tíz körmével kapott a rendőr arcába.

— Disznó kutya! Te utolsó zsaru! Az én gyerekemet mered megütni, azt a gyereket, akinek az apja már húsz hónapja a fronton van? Pfuj, te disznó! Menj a frontra! Mars, mars ki a frontra!

Két másik rendőr hamarosan kimentette szorongatott társát. Hátracsavarták az asszony két kezét. Ekkor a rendőr bátorságra kapva pofonvágta a tehetetlen asszonyt. Több sem kellett neki. Kitépte magát őrzői kezéből és újból nekiesett a pofozkodó rendőrnek. Bőrszatyrával úgy fejbekólintotta, hogy az nyomban elesett.

A sorbanállók először nevetve nézték a jelenetet. De, amikor a rendőr megütötte a lefogott asszonyt, a tömeg feldühödött. Nekiesett a három zsarunak. Az asszonyok leköpködték őket, s ki szatyorral, ki esernyővel esett nekik. Fizettek a sok goromba-

ságért, lökdösésért, sértésért, ütlegért, amivel a rendőrök nem egyszer megbántották őket.

A hirtelen keletkezett viharban nem kellett különösebben agitálni a háború ellen. Csak éppen utat kellett mutatni, s amikor Belényessy Magda elkiáltotta magát: „Le a háborúval!" — csak úgy visszhangzott mindenfelől: „Éljen a béke!" „Le a háborúval!"

Közben még két rendőr jött futva társaik segítségére. A tömegből azonban nem volt visszaútjuk. Sápadt arccal álltak a fenyegető embergyűrű közepette. Revolvert nem mertek használni. Érezték a hangulatból, hogy ha lövésre emelnék pisztolyukat, darabokra szaggatnák őket. Arra törekedtek, hogy bejussanak a lisztesbolt melletti kapualjba. Amikor ez sikerült, nekidűltek a kapunak, s nem engedték kinyitni. Azt remélték, hogy valaki majd csak értesíti a tíz percnyire levő Mozsár utcai rendőrőrszobát. Tévedtek. A többszázfőnyi tömegből senkinek sem jutott az eszébe, hogy segítségükre legyen.

A téren egyre izzóbb lett a hangulat, ütemesen kiáltották „Békét! Kenyeret!" „Éljen Oroszország!" Majd énekelni kezdték: „Nem lesz a tőke úr mirajtunk..."

A hangulat Timárt is magával ragadta. Felugrott egy kézikocsira. Beszédet intézett a tömeghez. A lobogóhajú fiatalembert egyre többen hallgatták.

Tűzzel és jól beszélt a gyűlöletes háborúról. Amikor beszéde végén lelkesen kiáltotta: — Le a háborúval, éljen a béke! — a tömeg éljenzése betöltötte a Klauzál teret.

Mielőtt leugrott volna a kézikocsiról, tekintetével átfogta a teret. A Klauzál tér drótkerítésénél legnagyobb meglepetésére meglátta Mosolygót. Mintha szemrehányás lett volna a tekintetében: Főösszekötő vagy! Nem szabad nyilvánosan szerepelned!

Timár tévedett. Mosolygó szeméből öröm sugárzott. Annak örült, hogy Timár megértette: vannak percek, amikor az illegálisan élő forradalmárnak is minden veszély ellenére a tömegek elé kell állnia.

Timár leugrott a kocsiról. Igyekezett eltűnni a tömegben. Helyére egy feketeruhás asszony lépett. Elmondotta, hogy hadiözvegy, aki napi 78 fillér hadisegélyből nyomorog. És az asszony, aki talán még életében sohasem beszélt tömeg előtt, most magávalragadó szenvedéllyel mondotta el minden keserűségét és fájdalmát, gyűlöletét. Szavai gyújtottak.

Beszéde után, mintha a föld nyelte volna el az asszonyt. Timár napok múltán hallotta Kisfalvytól, aki maga is a Klauzál téren volt, hogy ismeri: Pásztorné volt, a kivégzett szakaszvezető felesége.

Pásztorné beszéde közben a sorbanállók egy része behatolt a boltokba. Jegy és pénz nélkül vitték a lisztet, cukrot, zsírt, krumplit. Mire a kerületi kapitányságon megtudták az eseményeket és rendőrcsapatok érkeztek a Klauzál térre, már kiürültek a boltok.

Timár igyekezett kijutni a tömegből.

Mielőtt befordult volna a Nyár utcába, körülnézett, hogy nem követik-e. Nem követték.

Észrevette azonban, hogy a tér kerítés felőli oldalán Mosolygó siet utána, a másik oldalról pedig Kisfalvy és Stoll Gizi.

Az, hogy Mosolygó ott van a tüntetésen, azért is feltűnt Timárnak, mert „Anti bácsi" az utóbbi időben megint sokat betegeskedett. Régi szakmai betegsége, az ólommérgezés kínozta. Munkába sem járhatott.

Timár a Wesselényi utca és a Nyár utca sarkán már végleg bizonyos volt abban, hogy senki sem követi. Mégis tovább sietett a Károly körútig. Itt a járókelők tömegében nyugodtan megállt. Bevárta Mosolygót.

Ahogy feléje közeledett, Timár szívből megsajnálta tanítóját és barátját. Látszott, hogy a nagy sietéstől ereje fogytán van.

Kisfalvy és Gizi még messzebb voltak.

Mosolygó, ahogy Timár mellé ért, anélkül, hogy megállt volna, odasúgta neki:

— Vigyázat, követnek!

Timár először nem értette Mosolygó figyelmeztetését. Azután észbekapott és felnevetett:

— Jól ismerem őket! A barátaim! Elvtársak — mutatott Kisfalvyra és Stoll Gizire.

Mosolygó is elnevette magát. Olyan szomorú és fáradt volt azonban a nevetése, hogy Timár sírni szeretett volna. Hiszen annyira szerette Mosolygót, aki most szaggatott lélegzéssel, fuldokló köhögéstől kínozva magyarázta:

— Nem tudtam, hogy elvtársak. Azt vettem észre, hogy követnek. Azért siettem utánad, hogy figyelmeztesselek. Egyébként derék dolog volt a beszéded. Szívemből beszéltél.

Timárt boldoggá tette Mosolygó dicsérete. Örömmel válaszolta:

— Eleinte annyira izgatott voltam, hogy azt sem tudtam, mit beszélek. De nem lehetett hallgatni.

Közben Kisfalvy és Stoll Gizi, akik Mosolygót személyesen nem ismerték, szintén odaértek. Ők meg Mosolygótól féltették Timárt. Ezért siettek utána — magyarázták a mulatságos helyzetet.

— Timár megérdemli, hogy vigyázzatok rá! — mondta elfúló hangon Mosolygó. — Ahogy a kiskocsin beszélt, olyan volt, mint a lázadó Anatole France regényében. De most már igazán sietek, a viszontlátásra! — köszönt el, s fáradt, nehéz lépteivel eltűnt a Károly körút járókelői között.

— Nagy kavarodás volt másutt is — mesélte Kisfalvy és Stoll Gizi. — Az akció elején a Csányi utcában álltunk. Csak akkor rohantunk a Klauzál térre, amikor meghallottuk, hogy verik a rendőröket. És ahogy a térre értünk, elsőnek téged láttunk meg, amint a kiskocsin állsz és szónokolsz... Gizi úgy meghatódott ezen, hogy majdnem elsírta magát — tréfálkozott Kisfalvy.

— Újabb viccet kérek! Ezt már hallottam. — mosolygott a lány.

Hármasban sétáltak tovább a Rákóczi úton. A Rókus-kórháznál Balogh Anci jött velük szembe.

— Ma az egész társaság dolgozott — mesélte lelkendezve. —

A bátyámmal voltunk beosztva. Alig várom, hogy holnap délután együtt legyünk. Okvetlenül gyertek fel Gergőékhez. De ne csapjatok be bennünket, mert megharagszom.

Timárék egy nagy bérkaszárnya első emeletén laktak. A gang volt a lakók klubja. Amikor Timár másnap hazament ebédelni, a rácsra könyöklő vagy zsámolyokon üldögélő lakók között javában folyt a vasárnap délutáni beszélgetés.

Az egyik csoportban ott találta édesanyját. Timár megállt. Fantasztikusan kiszínezve éppen a Klauzál téri eseményeket mesélték. Egy öregasszony így szólt:

— Bárcsak történne valami, hogy vége lenne már ennek a szörnyűségnek!

Timár édesapja a szobában, a díványon feküdt. Olvasott.

Aznap még nem találkozott fiával. Tudott a Klauzál téri beszédéről.

Letette a könyvet. Hosszan a szemébe nézett, majd melegen megszorította fia jobbját.

— Józsi fiam, nagyon vigyázz magadra!

Szóval sem mondott többet. A régi szociáldemokrata mozdonyvezető megértette fia forradalmi munkáját.

Timár meghatva nézte az apját. Úgy érezte, hogy sohasem voltak annyira közel egymáshoz, mint ma, amikor pedig olyan kevés szó esett közöttük.

Timár — mielőtt felment Gergőékhez — még beszaladt a VII. kerületbe. Stoll Gizi és Török éppen készülődtek valahová.

Gizi kezében könyv volt.

— Mit olvasol? — kérdezte Timár.

A lány arca bíborvörösre gyúlt.

Török válaszolt helyette:

— Anatole France könyvét. A „Pártütő angyalokat." Most hoztam meg Gizinek. Tegnap este óta nyavalyog, hogy szeretné mielőbb elolvasni.

Timár nem értette, hogy kérdése miatt miért pirult el Gizi.

Később ötlött csak eszébe, hogy Klauzál téri beszéde után Mosolygó Anatole France pártütő angyalához hasonlította őt. Most meg Timár arcába futott a vér.

Stoll Gizi szép, karcsú lány volt. Barátságos és közvetlen. Eddig is tetszett Timárnak. Ettől kezdve még többet foglalkozott vele. Gizi pedig boldogan találkozott Timárral.

Tavasz volt. Timár tizenkilencedik évében volt, Gizi ekkor múlt tizennyolc.

Most már Timár is otthon érezte magát Gergőéknél. Vasárnap délutánonként, ha felment hozzájuk, mint harcostársak találkoztak, és ez elmélyítette barátságukat. Közös volt az ügyük: a forradalmi szocialista harc. Ma bőven volt témájuk: a tegnapi nagy röpiratszórási nap élményei. Valamennyien örültek a nagy sikernek.

Tőlük a VII. kerületbe ment. Törökkel is a tegnap délutáni akcióról beszélgettek.

— Nagyszerűen sikerült minden! Baj nem történt, és egyetlen letartóztatás sem — állapították meg örömmel. — Helyes volt az ifjúmunkásokat és a diákokat közös agitációra küldeni, hadd kerüljenek közelebb egymáshoz.

Timár ezután elmesélte Mosolygóval való tegnapi találkozását.

Töröknek nem tetszett a történet.

— Mosolygónak nem lett volna szabad a Klauzál térre mennie — mondta elégedetlenül. — Az utóbbi időben minden nagyszerűen sikerül, s ezért már sokszor nem is konspirálunk. Féltem Mosolygót! Féltem Korvint! Féltem Sallait! Nagyszerű emberek! De tegnap is hiába kértem őket, hogy még csak a közelébe se menjenek a röpiratosztogatásnak! Bizony elmentek! Ilyesmiben mind a hárman javíthatatlanok!

— Miattuk minden munkánk kárbaveszhet. Rajtuk nyugszik a mozgalom — tette hozzá Timár.

Török nem tudott egyetérteni Timárral.

— Sem egy, sem három emberre nem épülhet fel a mozgalom. Ez így nem volna jó! Éppen az az örvendetes, hogy munkánk

kiszélesedett, és ma már nemcsak néhány elvtárs ügye a mozgalom. A Gyárközi Bizottsággal, az alakuló munkástanácsokkal eljutottunk odáig, hogy letartóztatásokkal sem lehetne mozgalmunk fejlődését megállítani. De azért mégis nagyon vigyázzunk! Bár nagyon fontos, hogy Gaál Edit, Kelen József és a többi letartóztatott elvtárs helyébe új Gaál Editek és Kelen Józsefek léptek, s nem kétséges, hogy ha sor kerülne rá, új Törökre és Timárra is akadnánk, igaz-e Timár — hangsúlyozta mély meggyőződéssel —, mégis nagyon vigyáznunk kell egymásra is, a mozgalomra is, de különösen Mosolygóra, Korvinra és Sallaira.

— Így van — helyeselt Timár —, de mégiscsak szép, hogy Mosolygó tegnap délután komoly veszélynek tette ki magát, hogy vigyázzon rám. Igazán páratlan elvtárs — mondta Timár lelkesült csodálattal.

— Igen, Mosolygó mindenben igazi elvtárs — tette hozzá Török is. — S őszintén mondom, ha tűzbe kellene menni érte, azt is vállalnám.

További baráti beszélgetésükben Korvin és Sallai is szóba került köztük. Arról beszéltek, hogy Korvin és Mosolygó, de másrészt Korvin és Sallai is milyen nagyszerűen kiegészítik és megértik egymást. A mozgalom tagjai néha már maguk sem tudták, hogy ki az igazi vezető: Mosolygó-e, vagy a huszonnégy éves Korvin, és mellette a hű barát, Sallai.

— Idősebbnek gondoltam Korvint is meg Sallait is — mondta Timár.

Török felnevetett:

— Én is csak huszonnégy éves vagyok. Te sem vagy túlságosan öreg. S mégis talán nem olyan munkát végzünk-e, amilyet azelőtt csak harcedzett, öreg forradalmárok végeztek?

— Magadról elmondhatod ezt, de rólam aligha — szólt közbe Timár.

— Hathavi illegális munka ma annyi, mint békés körülmények között hat esztendő. A szocialista alapelvekből is tanultál annyit, hogy nem maradnál szégyenben. Nincs miért szerénykedj, Timár.

Mosolygóért tényleg tűzbe mennének az elvtársak. Még a gondolatát is el akarják találni. Sokszor még társai is elgondolkoznak azon, hogy honnan e nagy szeretet varázsa.

Olyan szerényen él, hogy alig tudja valaki, nőtlen-e, családos-e ez a férfi, aki miután egész napját a gépnél tölti, utána minden szabadidejét a mozgalomnak áldozza. Aki még betegen is esténként késő éjjelekig és egész vasárnap gyűlésről gyűlésre jár, és arra tanítja a magyar munkásokat, hogy bármily lassan pirkad is, nemsokára felkél a nap.

Mosolygó nagyszerű emberi tulajdonsága az is, hogy még betegen is ott áll mindenben Korvin, Sallai és Török oldalán. S ha valamivel jobban van, újból csupa élet és tűz, s lankadatlanul halad a munka élén.

A forradalmi szocialista fiatalok ezért is mélységesen szeretik, becsülik vezetőjüket, a kiváló forradalmárt, a harcos munkásvezért, akinek íme betegségében is egyetlen gondja, hogy ha már e nehéz napokban ő kevesebbet dolgozhatik, dolgozzanak helyette a fiatalok, az ő neveltjei.

Korvin és Sallai így nőnek mellette vezetővé, de továbbra is Mosolygó az apja, a lelke a mozgalomnak.

Mosolygót különösen Korvinhoz fűzi meleg barátság. Korvin hol Sallaival, hol egyedül hetenként kétszer-háromszor is meglátogatja a beteg Mosolygót angyalföldi szoba-konyhás lakásában, ahol az édesanyja annyi gonddal ápolja.

Áldott jó asszony az édesanyja. Fiának hűséges sorstársa. Faluról jött egyszerű asszony, de csendes lelkesedéssel megérti fia ügyét.

Korvin és Sallai marasztalni próbálják Mosolygó nénit a szobában, amikor megérkeznek. Mosolygó néni mégis kimegy a konyhába. Első a szocializmus ügye. Azután jöhet a baráti, hosszú beszélgetés a füvekből készített hadi-tea mellett, amiben már Mosolygó néni is — inkább hallgatással és helyeslő fejbólogatással — részt vesz.

Ezerkilencszáztizennyolc tavasza. A frontokon és a mögöttes országrészekben szétesésig lazul az osztrák-magyar hadi- és államgépezet. A forradalmi erők egyre jobban kibontakoznak. Az oroszországi nagy szocialista forradalom hevítő hatása, az állandó belpolitikai válság és a tömegek elégedetlensége tovább érleli a forradalmi helyzetet.

Ahogy az események irányítása kezd a hadvezetőség és a kormány kezéből kicsúszni, az eddiginél is nyiltabb erőszak eszközéhez nyúlnak a tömegek és a végletekig elkeseredett és forrongó hadsereg fékentartására. S mivel gróf Tisza István és az Osztrák-Magyar Monarchia többi vezetői attól tartanak, hogy fejük felett összecsapnak a hullámok, az ezernyi patakból táplálkozó forradalmi áramlat feltartóztatására utolsó érvként a hóhért szólítják.

Ezt bizonyítja a belügyminiszter levele is, amelyben rögtönítélő bíróságok felállítását sürgeti. A levél ahhoz az igazságügyminiszterhez szól, aki nemrégen jelentette ki, hogy Magyarország nem lesz Oroszország, s hogy eltapos minden bolsevik mozgalmat.

„Dr. Vázsonyi Vilmos úrnak
m. kir. igazságügyminiszter

Nagyméltóságú miniszter úr!

Nagyméltóságod bölcs vezetése alatt álló minisztériummal 1918. évi február hó 1-én rövid úton közöltettem a szocialista mozgalmak várható fejleményeit, kérve, hogy arra a mindinkább előtérbe nyomuló eshetőségre tekintettel, ha e mozgalmakkal szemben a rögtönbíráskodás (statárium) eszközei alkalmazásba lennének veendők, e részben az Igazságügyminisztérium ügykörét érintő munkálatok a legsürgősebben előkészíttessenek . . .

A hadifogságból hazatérő katonáink, nap nap után ezerszámra özönlenek haza, elszélednek az országban és *széthordozzák azokat az állam- és társadalombomlasztó eszméket, amelyeket az orosz forradalmi események légkörében magukba szívtak.*

Napról napra aggasztóan szaporodik továbbá a katonaszökevények száma (Budapesten naponként 120—150 szökési eset fordul elő). A legutóbbi napokban Gödöllő környékén a katonaszökevények egy csoportja formális harcba bocsátkozott a kivezényelt karhatalmi erővel.

Mindezek mellett szüntelenül tart és fokozódik annak az irányzatnak a munkája, amely a bolsevikizmus nyomdokain haladva csöndben behálózza a társadalom csaknem minden rétegét, arra törekedve, hogy kedvező pillanatban az *állami és társadalmi rendet felforgassa.*

Ez okból most már haladéktalanul meg kell tennem mindazokat az intézkedéseket, amelyek a közigazgatási, különösen pedig a rendőri hatóságokat a statárium életbeléptetése esetén előálló rendkívüli helyzet során, a rend helyreállítása és biztosítása körül követendő eljárásuk tekintetében megfelelő utasításokkal ellátja.

Az idevonatkozó utasítás nyomdába adatott és néhány napon belül rendeltetési helyére szét fog küldetni.

Bpest, 1918 március 3. *Tóth* s. k.
belügyminiszter."

Lukachich altábornagy, a magyar mögöttes területek parancsnoka, sokezer magyar katona hóhéra, a statárium kihirdetése napjától kezdve többé nem titokban gyilkol. Nyilvános kivégzéseket rendez.

— Nincs kegyelem! Mindenkire golyó vár, aki a hadseregben megtagadja az engedelmességet vagy megszökik — jelenti ki.

Utasítást adat ki egyben az újságoknak, hogy írjanak riportokat a kivégzésekről.

1918 április 29-én Kecskeméten újból nyilvános kivégzés van. Az egyik legelterjedtebb napilap, Az Est tudósítója ezúttal őszintén megírja, amit látott. A cikk éppen ellenkező hatást vált ki, mint amit Lukachich altábornagy várt. Másnap az egész országban óriási felháborodással vitatják Az Est cikkét.

— Elég volt a kivégzésekből. Pusztuljanak Lukachich és gyilkos társai! — kiáltásoktól hangos az ország.

Az Est cikke:

Kecskemét, 1918 április 29.

A hadosztály-bíróságon a legutóbbi időben csaknem minden nap tárgyal a statáriális bíróság, amely elé azokat a katonaszökevényeket állítják, akik március 20. óta, a statárium kihirdetését követő időben elhagyták csapattestüket.

A statáriális bíróság eddig még minden vádlottat halálra ítélt, és a magyarországi kerületi parancsnok, báró Lukachich altábornagy, egyik elítéltnek sem kegyelmezett meg.

Hétfőn egy vörösesszőke, zömök népfölkelőt kísért a szuronyos őr a rögtönítélő bíróság elé.

Amíg kinn a folyosón várakozott, nem is tudta, hogy milyen szörnyű sors vár rá. Ott informálta egy baka, félig súgva, félig hangosan:

— No, komám, téged is fejbe dobnak — mondta részvéttel.

— Miért? — kérdezte a szőke fogoly hitetlenül.

— Tegnap is agyonlőttek két lógóst — hangzott tovább az információ.

A törzsfoglár észrevette a beszélgetést és a rabot a folyosó végére dirigálta.

Statáriális tárgyalás.

A rab katona néhány perc múlva a bíróság előtt áll. Egy ezredes az elnök, a tárgyalást egy őrnagy-hadbíró vezeti, kívülük két századosból és egy főhadnagyból áll a bíróság.

Az őrnagy-hadbíró kérdéseire elmondja a vádlott, hogy a neve Mészáros Ferenc, huszonnégy éves, r. kat., földműves, nőtlen, Olajos pestmegyei községből való, a 30. honvéd gyalogezred népfölkelője, 1914 októberében sorozták, többször volt a harctéren, ahonnan legutóbb sebesülten hozták el.

— Mivel tudja igazolni, hogy megsebesült? — kérdezte a vezető bíró.

— A kalocsai kórházzal — válaszolt a vádlott. — Különben meg is mutathatom — mondja és ezzel felhúzza lábán a nadrágot.

A katona már izgatott, minden porcikájában remeg.

Most a bíróság tanácskozásra vonul vissza.

Az ítéletet mielőtt kihirdetik, a magyarországi kerületi parancsnok elé terjesztik jóváhagyásra. Délben az elnök ismét megnyitja a tárgyalást. Az ítélet halálos. Lukachich altábornagy nem adott kegyelmet. Minthogy pedig a 30. honvéd gyalogezred kiegészítő parancsnoksága és pótzászlóalja Kecskeméten van, az ügyészség rendelkezésére a hivatalos bizottság a legelső vonattal Kecskemétre vitte az elítéltet, hogy ott nyilvánosan a saját csapata előtt Mészáros Ferencet kivégezzék.

Kecskemétre viszik a halálraítéltet

Tegnap délután két óra negyven perckor induló gyorsvonattal utaztunk. Az elítéltet hat szuronyos őr közrefogta, megvasaltan hozta ki a pályaudvarra, ahol egy harmadosztályú kocsiban helyezkedtek el. Az őrséget a budapesti honvédkerületi fogház törzsfoglára vezette.

Mi, akik a kivégzéshez utaztunk, Kecskemétig élénk, eredménytelen vitatkozással töltöttük el az időt.

Kecskeméten már tudták, hogy egy katonaszökevényt agyon fognak délután lőni, s a pályaudvart nagy tömeg lepte el. Az elítélt hat szurony között gyalogolt be a honvédlaktanyába. Útközben a félelmetes menetet néző közönséget vizsgálgatta. Védője, egy főhadnagy, még Pesten közölte vele, hogy szabálytalanul ugyan, de kegyelmet kért sürgönyileg a királytól, bízzék az istenben, és ne veszítse el az utolsó reményt. A kegyelmezés joga ugyanis Lukachich altábornagyé, a védő azonban, miután az ítéletet kihirdették, a vonat indulása előtt sürgönyt küldött kegyelemért őfelsége, a király katonai irodájához. Ez a hír megnyugtatta az elítéltet, aki az utolsó pillanatig remélt, és nem hitte, hogy meg kell halnia.

A honvédlaktanya előtt már sorakozott a pótzászlóalj legénysége, amelyet egy százados vezetett.

A zászlóalj középen kettévált, úgy hogy a két oszlop között mintegy tízméternyi tér maradt. Ezen a térségen állott fel a végrehajtási négyszög.

Most jön a lelkész, felveszi a fehér egyházi ruhát, kezében a feszület.

Bemegy a laktanyába, ahonnan néhány perc múlva a hat szuronyos őr között kilép az elítélt. Nyomában a pap.

A százados vezényel: — Félzászlóalj, vigyázz! Félzászlóalj, vállra!

A kivégzés színhelyén

Az elítéltet, akinek a kezéről közben levették a bilincset, beállítják a végrehajtási négyszögbe. A pap melléje lép, majd a törzsfoglár jelenti az ügyésznek, hogy az elítéltet átadta.

— Őrség lelép! — hangzik az újabb vezényszó, és a szuronyos őrök, akik Budapestről hozták az elítéltet, visszamennek a laktanyába.

A százados a menet élére áll, és a hosszú oszlop, közepén a végrehajtási négyszöggel elindul a Rudolf lovassági laktanyába. Az út egy kilométer.

Az elítélt arca lángvörös, fejét lehorgasztja, és szótlanul lépdel a lelkész oldalán. Amerre a menet elhalad, jobbról-balról nagy közönség kíséri utolsó útjára a halálraítéltet.

Bekanyarodik a lovassági laktanyába, amelynek leghátulsó részén, a lovaglóteremben már vagy ezer katona, az egész helyőrség áll sorakozva.

Minden a katonai szabályzat szerint folyik le. Az üresen álló nagy térségen a menet úgy alakul, hogy egy nagy négyszöget formál a katonák sorfala. A középen áll fel a végrehajtási négyszög. Az elülső négy katona fogja végrehajtani az ítéletet.

Kihirdetik az ítéletet.

Az ügyész szemben áll az elítélttel, mellette a zászlóalj-kürtös, aki trombitáján éles futammal a „Vigyázz!" vezényszó kürtjelével vezeti be a kivégzést. Az ügyész harsány hangon, hogy a legtávolabb álló katona is jól hallja, felolvassa az ítélet rendelkező részét:

„Őfelsége, a király nevében!

A budapesti honvéd hadosztály-bíróság bűnösnek mondta ki Mészáros Ferenc olajosi születésű, huszonnégy éves, római kato-

likus földművest, a 30. honvéd gyalogezred népfölkelőjét, aki legutóbb a harctérről sebesülten távozott, a katonai büntetőtörvénykönyv 18. szakaszába ütköző és a 198. szakasz szerint minősülő első szökés bűntettében, mert csapattestét március 20-a után, a statáriális eljárás kihirdetését követő időben elhagyta, azzal a szándékkal, hogy kivonja magát a szolgálat alól, és ezért a rögtöni bíráskodás szabályai szerint a katonai büntetőtörvénykönyv 193. büntetési tétele alapján agyonlövetésre ítélte."

— Százados úr — fordult hozzá az ügyész —, az elítéltet átadom.

A végrehajtási négyszög elülső oldala szétnyílt, az elítélt kétségbeesett arccal szétnéz, mint aki még vár valamit.

A százados szól hozzá:

— Van-e valami kívánsága?

A katona végigtörölte izzadó homlokát. Most már egészen bizonyossá vált előtte, hogy utolsó perceit éli. Sírvafakadt, és összetett kézzel könyörgött a századoshoz.

— Százados úr, jól viselem magam.

— Mi az utolsó kívánsága? — kérdezte ismét a százados.

— Százados úr — mondja zokogva az elítélt —, legyen szíves, ne lőjenek főbe, hűségesen szolgálok. — A kezét tördeli és úgy könyörög.

— Ki kösse be a szemét? — hangzik az újabb kérdés.

— Staller József — mondja az elítélt remegve.

Staller nevét kiáltozzák, mire a hátulsó sorokból kiválik egy katona, futva jön előre az elítélthez, aki halk hangon annyit mond földijének, hogy csókoltatja a szüleit, és minden jót kíván nekik. Most ismét a századoshoz fordul:

— Kegyelmezzen meg, százados úr — könyörög.

Nem tudja a halálos kétségbeesésében szegény, hogy azok, akik itt vannak, ha megszakad a szívük, akkor sem kegyelmezhetnek.

A törzsfoglár zsebkendőt vesz elő és Stallerrel együtt bekötik az elítélt szemét. Ebben a pillanatban a lelkész a katona ajkához nyújtja a feszületet, majd elhangzik a százados vezényszava.

— Térdre!

Az elítélt jajveszékelve veti le magát a földre, ahol néhány pillanatig vergődik. Majd a törzsfoglár néhány katonával felemeli, és térdre állítja.

Az elítélt azonban ismét elveti magát a földön, mire megint térdre erőszakolják.

A törzsfoglár gyengéd akar lenni:

— Na, ne gyerekeskedjék — csitítgatja a vergődő embert, aki most felhúzza homlokára a zsebkendőt és ismét könyörögni kezd. A törzsfoglár visszateszi szemére a kendőt, de amint elereszti az embert, ismét elvágódik a földön.

A százados intésére előlép a négy katona, az elítélt előtt egy lépéssel megállnak és fegyverüket célzáshoz emelik. A százados magasra tartott kardja levágódik és ebben a pillanatban eldördült a négy fegyver. Az elítélt, aki az utolsó pillanatig jajveszékelve vergődött a földön, a dörrenés pillanatában mintha ütés érte volna, megrázkódik, nincs egy hang se, egy mozdulat se többé. Abban a pillanatban vége volt. Fejéből két helyen is vastag sugárban szökik fel a vér, amely egyszerre elönti.

A százados orvosért kiált. Egy ezredorvos a kivégzett ember pulzusát vizsgálgatja.

Valószínűleg őt is megrendítette a rettentő látvány, mert hasztalanul tapogatja a halott csuklóját, nem tudott megnyugtató választ adni.

Erre ismét előlépett a négy katona, az élettelen testet a lovarda korlátjának támasztva felültették, és újabb kardjelre még négy golyót röpítettek bele.

A következő pillanatban jelentette az orvos, hogy a halál bekövetkezett.

Most a százados az alezredes parancsnok elé állott, tisztelgett:

— Alezredes úr, alázatosan jelentem, az ítéletet végrehajtottuk. A halál bekövetkezett.

A lelkész a katonai sorfal felé fordulva rövid beszédet mondott:

— Egy hűtlen bajtársunk holttesténél állunk. Nem akarta hazáját szolgálni, nem akarta annak életét adni. Meglakolt érte. Okuljunk sorsán, a zászlót ne hagyjuk el soha, mert ez becstelenség. Bocsássunk meg neki, imádkozzunk érte egy Miatyánkot.

A lelkész letérdelt és mondta: „Miatyánk Isten, ki vagy a menynyekben . . .”

A VÖRÖS MÁJUSÉRT

A kecskeméti kivégzés nemcsak a katonaszökevényeknek szól. Figyelmeztetés ez egyben a május elseje megünneplésére készülődő magyar munkásosztály számára is. Lukachich vérrel-vassal le akar számolni a munkássággal.

A világháború éveiben a szociáldemokrata párt hadiérdekből lemondott a munkásság nagy nemzetközi ünnepének megünnepléséről.

A munkásosztály jórésze azonban nem fogadta el az osztályárulók utasítását. 1917-ben a gyárak a szociáldemokrata vezetők utasítása ellenére leálltak, az öntudatos munkásság országszerte megülte a munkásosztály nagy nemzetközi ünnepét.

1918 május 1-én a szociáldemokrata párt már kénytelen engedni a tömegek nyomásának. Olyan megállapodást köt a kormánnyal, hogy a szokásos tömegfelvonulást ugyan nem tartja meg, de zárt helyeken a munkásság tarthat ünnepségeket.

A Gyárközi Bizottság forradalmi szocialistái megvitatták a helyzetet. Úgy határoztak, hogy a féktelen terror ellenére is minden erőt mozgósítanak május elsejének forradalmi megünneplésére.

Mosolygó, Korvin, Sallai, Török, Béres Teréz, Matusán, Hevesi, a szervező bizottság tagjaiként működtek. Kapcsolatban állnak a szocialista baloldallal: Rudas Lászlóval, Szántó Bélával, László Jenővel, Alpárival.

Május 1-re röpiratot adtak ki:

„Ébredő Munkástestvérek!

A világ proletárjainak mai ünnepnapján még mindig vérben fürdik a világ . . .

Magyar munkások! Ha meguntátok ezt a szolgaságot, ha békét és jobb életet akartok, vegyetek példát orosz testvéreinktől!

Csináljátok meg a felszabadító forradalmat!

Hiába várunk arra, hogy magától legyen vége a háborúnak . . .

A pártvezetőség nem tud vagy nem akar semmit sem csinálni! Nem tud azért, mert a rendőrség a markában tartja, vagy nem akar, mert ígéretekkel, mandátumokkal, pénzzel megvesztegették őket az urak . . . Nekik választójog és mandátum kell, nekünk a szebb jövő, az igazabb élet, a szocialista állam! Ezt pedig választójogos küzdelmekkel elérni nem fogjuk soha! . . .

Legyen jelszavunk az orosz forradalmárok jelszava. Igaz jogokhoz csak igaz küzdelem árán juthatunk! . . .

Forradalom kell ide és harc!

Magyar munkástestvérek! Szervezzétek meg a magyar munkásság harci erejét! Jelöljetek ki minden üzemben egy-egy munkásbizottságot, melyek felhívó szavunkra kezükbe vegyék a forradalmi osztályharc megindítását!

Magyar proletárok! Csináljatok vörös májust ebből a rettenetes véres májusból! Nincs mitől félni! A temérdek szenvedéstől és kíntól meggyötört katonatestvéreink példát fognak venni az orosz testvérektől! Ők sem lesznek kaphatók arra, hogy fegyverüket a forradalom és a nép ellen fordítsák!

Éljen a forradalom! Éljen a vörös május!

A magyarországi Forradalmi Szocialisták."

A május elsejei ünnepség megrendezésénél a Gyárközi Bizottság a baloldali ellenzékkel együtt arra törekedett, hogy a rendőrség által csakis zárt helyre engedélyezett gyűléseket a dolgozók tüntető felvonulásává változtassák át.

A vasasoknál és a bőrösöknél a május elsejei ünnepségek megszervezésére baloldaliak kaptak megbízatást. Úgy játszották ki a rendőrséget, hogy a vasasok és a bőrösök május elsejei gyűlését ugyanarra az időre tűzték ki a városligeti Hungária kertbe. A Gyárközi Bizottság ugyancsak ide irányította a többi üzem együttérző dolgozóit. Az ifjúmunkások vezetősége szintén ide hívta meg Budapest és környéke ifjúmunkásságát. Ugyanezt tette a szocialista nőmozgalom.

A Városligetben akkora tüntető tömeg gyűlt össze, amekkorát eddigi májusi ünnepen nem láttak.

A tömegben a Forradalmi Szocialisták egy újabb május elsejei röplapját osztogatták.

„Munkástestvéreink!

Elég volt már a választójog kunyerálásból! Lássuk be végre, hogy ingyen nem adtak soha semmit az uralkodó osztályok! Nem fognak most sem adni! Magunknak kell megmozdulni, mert mi egyedül a magunk erejére vagyunk utalva! Nem számíthatunk azokra sem, akiket vezetőinkké választottunk évekkel ezelőtt, amikor még szocialisták voltak. Ők most azt mondják, hogy át vannak hatva a kötelességérzettől és az óhajtól, hogy ezekben a nehéz időkben az osztályállamot baj ne érje. Ők is csak játszanak velünk, mint a többi urak, akiktől a jutalmukat várják! De a mi erőnk hatalmas! Mi vagyunk a tenger, mely ha megmozdul, mindent el bír söpörni!

Elég volt a választójogos játékokból! Elég volt a kicsinyes bérharcokból, melyeket szászszorosan ellensúlyoz az árdrágítás! Elég volt az urakért kiontott tengernyi vérből! Elég volt a kínokból, szenvedésekből!

Magyar munkások!

Gondoljatok orosz testvéreink dicső példájára és mozduljatok meg végre! Csináljunk forradalmat, mert mirajtunk is egyedül a forradalom segíthet!

Éljen a vörös május!"

Ez az a május elseje is, amelytől kezdve a magyar munkásság már nemcsak a hagyományos „Marseillaise" és „Föl szocialisták, sorakozzunk" című dalokat énekelte. Felzendült az „Internacionálé" is.

A dalt már régebben énekelték Magyarországon. E naptól ez lett a Forradalmi Szocialisták harci dala.

Egy Oroszországból hazatért elvtárs tanította meg rá a VII. kerületiek dalárdáját. Tőlük vette át a tömeg a gyönyörű dallamot és harcra hívó tüzes szavát:

„Ez a harc lesz a végső
Csak összefogni hát . . ."

Ennek az időszaknak egyik jelentős fejlődési eredménye az is, hogy a Forradalmi Szocialisták kezdik megérteni a munkás-paraszt szövetség gondolatát, azt, hogyha forradalmi harcában a magyar munkásosztály győzni akar, szövetségesévé kell tennie a dolgozó parasztságot. Röplappal fordulnak a paraszt katonákhoz.

A röplap világos álláspontot foglal el a nemzetiségi kérdésben is, megérteti, hogy magyarnak, szlováknak, románnak, horvátnak egyformán a proletariátus győzelme az érdeke.

„Katonatestvérek!

Tudjátok meg, hogy ki miatt folyik ez a háború. Hogy ki miatt gyilkolja egymást halomra millió szegény Földtelen János? Az urak miatt!

Ők: a grófok, bankárok, papok a mi igazi ellenségeink! Csak ők akarják a háborút.

Mert csak őnekik van hasznuk belőle . . .

. . . Katonák! Testvérek! . . . Nem lehet addig béke, amíg ti az urakat szolgáljátok! Ők itthon mulatnak, a ti asszonyaitok meg éheznek, mert a segély kenyérre sem elég.

Gyertek haza szántani, vetni a földjeiteken! Mert tiétek a föld!

Nézzétek orosz testvéreinket! Nekik már van földjük, mert nem akartak meghalni az urakért, és hazamentek inkább az orosz mezőkre . . .

Katonatestvérek! . . .

Gyertek haza, és vegyétek el végre a földet, ami öröktől fogva úgyis a tiétek!"

A nagy május elsejei tüntetés, a három újabb röplap megjelenése, a Gyárközi Bizottság szervezeti növekedése felháborította a rendőrség vezetőit. A magyar kormány a külső háborúval egyidőben a magyar nép és annak legjobb harcosai ellen fokozott belső háborút kezd. Mosolygó és Sallai körül egyre szűkül a rendőrkopók gyűrűje. 1918 május 6-án letartóztatják a két kiváló forradalmárt. Mosolygót hajnalban a lakásáról vitték el, Sallait éjjel egy illegális lakáson fogták el. Hatalmas csapás ez a mozgalomra. A mozgalom vezetése szinte teljesen Korvinra hárul. De tartani kell a frontot, és a mozgalom állja is a harcot.

A detektívek lázasan nyomoznak, hogy felfedjék a két forradalmi vezető kapcsolatait. Főként a Gyárközi Bizottságot szeretnék felszámolni. A hozzávezető illegális szálak azonban Mosolygó és Sallai állhatatos hallgatásával megszakadnak.

Az illegális börtönkapcsolat Mosolygóval és Sallaival is jó és rendszeres. Korvin, aki a letartóztatások után átvette a mozgalom legfőbb irányítását, biztosan tudja, hogy a letartóztatott elvtársak kitartanak, s minden áruló nyomot gondosan elfednek.

Valdeck rendőrhadnagy is jelenti a mozgalomnak:

— Mosolygó és Sallai kemény, mint a kő.

Gaál Edit és társai ügyében ekkor már befejeződött a vizsgálat, Mosolygó és Sallai letartóztatása után azonban elrendelik újbóli kihallgatásukat. Egyesíteni akarják a két ügyet.

Mosolygót és Sallait szembesítik Gaál Edittel. A tegnapi jóbarátok, bár meleg szemmel néznek egymásra, a rendőrpribékek előtt még hírből sem ismerik egymást.

Mosolygó és Sallai hősi magatartásukkal elérik, hogy ügyükben a rendőrségi nyomozás elakad. A rendőrség tehetetlen dühében vízen és kenyéren tartja, kínozza őket. De a dolgozó magyar nép legjobb fiai zárkáikban nincsenek egyedül. Megindul a harc, hogy megmentsék őket a hóhérok kezéből.

A hadifogságba esett Rákosit Szibériába vitték.

A tiszti és legénységi táborokban sokezren voltak itt magyarok. Rákosi nem egy galileistára, szocialista elvtársra, barátra talált közöttük.

Részt vett titkos szocialista körök szervezésében, ahol a tisztek és a legénység számára szocialista előadásokat, vitaesteket rendeztek. Fáradhatatlan energiájával, kezdeményező erejével Rákosi volt ennek a munkának a lelke.

A februári forradalom napjaiban a hadifogoly-táborokban meglazult a fegyelem. A hadifoglyok tömegesen szöktek meg. Megpróbáltak hazajutni.

Rákosi és néhány szocialista társa kapcsolatot talál a bolsevik párthoz. Elősegítették Rákosi és szocialista társai szökését a hadifogoly-táborból.

Sok viszontagság után jutottak el Moszkváig. Itt érte őket a világtörténelem nagy fordulata: az Októberi Forradalom.

Amikor Moszkvában a „Minden hatalmat a Szovjeteknek!" célkitűzés jegyében megkezdődtek a több napon át tartó utcai harcok, a bolsevik érzelmű magyar hadifoglyok is fegyvert ragadtak, és együtt harcoltak a felkelő moszkvai proletárokkal.

A magyar bolsevikok főként a város egyik legélénkebb és a szűk utcák miatt legnehezebben megközelíthető központjáért, a moszkvai főpostáért küzdöttek.

Az Októberi Forradalom győzelme után a bolsevikokkal tartó magyarok országszerte megkezdték a magyar hadifoglyok szervezését, hogy őket is megnyerjék a szocializmus ügyének.

Míg idehaza áldozatos földalatti harc folyt az imperialista burzsoázia és öldöklő háborúja ellen, a felszabadult Oroszországban a magyar hadifoglyok, köztük egy sor régi szocialista vezető vagy új, fiatal szocialista elvtárs: Szamuely Tibor, Ligeti Károly, Rákosi Mátyás, Münnich Ferenc, Nagy Imre, Seidler Ernő, Zalka Máté, Orosz Nándor, Gőgös Ignác vezetésével nyiltan és büszkén csatlakoztak a bolsevikok harcos táborához. A régi szociáldemokrata

Kun Béla is közibük állt, sőt vezető szerepre tett szert. Már kezdettől fogva sok vele az ellentét, ami később csak fokozódik.

Barkócz zászlós, sajnos, nincsen köztük. Timár, Kisfalvy, Szabados, Herczog hiába várják vissza tanítójukat a hadifogságból. Kósza hírnek bizonyult csak, hogy fogságba esett. A kiváló szocialista harcost ismeretlen katonaként temették el a galíciai mezőkön, ahol imperialista urai bűnéből annyi magyar katona alussza örök álmát.

*

A magyar hadifoglyok között széleskörű propagandamunka folyik. A magyar nyelvű hadifogoly-lapok egész sora jelenik meg. Moszkvában adják ki a központi lapot, a Szociális Forradalmat. Szerkesztője Szamuely Tibor.

A lap így ír a magyar hadifoglyok kötelességéről:

„Az orosz proletárok forradalmának sorsa a mi saját külön proletár küzdelmünknek sorsa is; az orosz munkások és parasztok proletárdiktatúrára fölépített uralmának jövője a mi jövőnk is; a nemzetközi ellenforradalmi rablóbandák csapatai tehát nemcsak az Orosz Tanácsköztársaság, hanem a mi testünk, vérünk, a mi jövő boldogulásunk ellen is harcolnak; az orosz proletariátus győzelme a világimperializmus fölött a világ proletariátusának győzelme lesz . . ."

A távoli Szibériában a hadifogoly-szervezkedés másik kiemelkedő vezetője: Ligeti Károly.

Ligetit később a szibériai ellenforradalmárok elfogták, és vadállati módon meggyilkolták. Ma a távoli Szibériában szobor hirdeti Ligeti elvtárs dicsőségét, a magyar nép dicsőségét.

A magyar hadifoglyok közötti szervező és politikai munkának komoly eredményei vannak. Nem véletlen ez. A magyar hadifoglyok olyan nemzet fiai, amely évszázadokon át szomjúhozta a szabadságot, s Rákóczi és Kossuth zászlói alatt harcolt függetlenségéért.

A magyar hadifoglyok világosan felismerik, hogy a szocialista forradalom győzelméért harcolva Oroszországban, a magyar dol-

gozó népért is küzdenek. Az orosz forradalom hívó szavára mintha a föld alól toppannának elő: magyar vörösgárdista századok, majd ezredek, később hadosztályok alakulnak. S a félmilliónyi magyar hadifogoly közül mintegy százezer főnyi magyar vöröskatona védi a szocialista forradalom ügyét. Hősiesen harcolnak Szibériában, az Uralban, Ukrajnában, a Krím félszigeten és mindenütt e nagy országban. S ha valahol rövid szünet áll be a harcban, úgy ők is, mint szovjet testvéreik, a gyárakban, a földeken dolgoznak. Ezért lettek ismertek a magyar elvtársak, a „vengerszkij tovarisok" a forradalmi Oroszországban. Szeretik és megbecsülik őket. Emléküknek szobrokat állítanak, könyveket írnak dicsőségükről.

De azok a magyar hadifoglyok is, akik nem lépnek be a Vörös Hadseregbe, saját tapasztalataikból tanulják meg, mit jelent az, ha a dolgozók kezükbe veszik a hatalmat, és a hadifogságból hazatérve maguk is a proletárforradalom híveivé és hirdetőivé válnak.

MEGMOZDUL AZ ORSZÁG

A bresztlitovszki béke alapján a magyar hadifoglyok hazatérhetnek hazájukba.

Rákosi 1918 májusában érkezik haza.

Itthon Rákosit — mint minden Oroszországból hazatérő hadifoglyot — „szellemi fertőtlenítésre" vesztegzár-táborba csukják. Ezekben a táborokban a hazatérő katonákból még az emlékét is ki akarják irtani, hogy szemtanúi voltak a nagy oroszországi szocialista forradalomnak.

Rákosira külön gondja van a táborparancsnokságnak. Személyi anyagára rákapcsolják a figyelő lapot:

„Bolsevik agitátor."

Úgy is bánnak vele. Bár a rendeletek szerint a fronton és a hadifogságban töltött ideje után főhadnagyi rang járt volna, csak hadnagyi csillagot adnak neki. Persze ennél többet érne néhány heti szabadság. A táborból Szabadka mellé vezénylik egy kiképző ezred-

hez, hogy onnan visszaküldjék a frontra. Szerencséjére Budapesten átutazóban betegség címén megszakíthatja útját.

Budapesti tartózkodása rövid egy hete alatt is kapcsolatot talál régi galileista és szocialista barátaival. Tájékozódik, körülnéz, gondolkozik.

Mindenütt nagy érdeklődéssel fogadják. Ide hívják, oda hívják a „halottaiból feltámadt" jóbarátot.

— Végre valaki „odaátról" — így mondják —, aki közvetlen élményei alapján tudja megvilágítani az oroszországi eseményeket.

Rákosi már az első napokban hall a Forradalmi Szocialistákról. Érdeklődik Mosolygó felől, keresi Kelent. Jól tudja, ha valakik, ők bizonyosan kapcsolatban vannak a szociáldemokrata árulók politikájával szembeszállókkal, megértik a nagy orosz szocialista forradalom világraszóló jelentőségét, és készek harcolni érte.

Rákosi fájdalommal hallja, hogy mindketten börtönben vannak. Helyettük Korvinhoz talál kapcsolatot.

Korvin azonban már nem az az egykori fiatal diák, aki Rákosi emlékezetében úgy él, mint ki bátyjának csendes kísérője a Galilei Kör napjaiban. Korvinban most a Forradalmi Szocialisták mozgalmának egyik vezetőjét találja.

Rákosi meglepődik ezen, pedig tudja, hogy Oroszországban is milyen gyors volt a forradalmi ifjúság fejlődése, és végtére maga is csak huszonhat éves.

Meghitt és hosszú beszélgetés kezdődik közöttük. Rákosi az orosz proletárforradalomról s annak nemzetközi vonatkozásairól, Korvin a magyarországi politikai helyzetről, s a lassan, de egyre erősödő forradalmi mozgalom helyzetéről beszél. Az éjjelekbe nyúló beszélgetésekben két meghitt barát és elvtárs, küzdőtársak találtak egymásra.

A hadseregben persze nemcsak Rákosival bántak embertelenül. A hazatérő hadifoglyok helyzete elviselhetetlen. Amikor kikerülnek a „szellemi fertőtlenítés" táboraiból, hogy a netalán mégis megmaradt nemkívánatos gondolatokat végleg kiverjék a fejükből,

reggeltől késő estig tartó gyakorlatozásra hajszolják őket. Utána egy-két hét szabadság, s már viszik is vissza őket a frontra.

A volt oroszországi magyar hadifoglyok, a szocialista forradalom szemtanúi azonban már nem a régi engedelmes és mindenbe beletörődő katonák. Ezek az emberek látták a februári forradalom tehetetlenségét, látták, hogy Kerenszkijék idején megmaradt a földesúr, a gyáros, a háború és az elnyomás. Tanúi voltak annak is, hogy november 7-én az orosz munkások, katonák, parasztok miként fordították fegyvereiket uraik ellen, hogyan söpörték el hajcsáraikat és valósították meg a szocialista forradalmat.

A volt oroszországi hadifoglyok rájöttek arra is, hogy ami a cári Oroszországban sikerült, az a császári és királyi Magyarországon is megvalósítható. Ezek a katonák itthon is békét, kenyeret és szabadságot akartak. A munkások és parasztok azt akarták, hogy övék legyen a gyár, a föld.

Megtanultak szervezkedni is. Rájöttek, hogy a katona magában mindössze az önkénynek kiszolgáltatott pária. Sok katona együtt már tömeg, amely urai ellen fordíthatja a fegyverét.

Ilyen volt a hangulat a pécsi Frigyes főherceg laktanyában elhelyezett 6. számú gyalogezredben is. Különösen a III. pótzászlóalj volt forradalmi szellemű, amely teljesen Oroszországból hazaérkezett hadifoglyokból állt.

Pécsett is tartós vesztegzár alatt tartották őket. Keményebben és rosszabbul bántak velük, mint a fegyencekkel.

A katonák szervezkedtek hóhéraik ellen, s a híres „vörös pünkösd" tetteivel feleltek kínzóiknak.

Három menetszázadnak kellett volna a frontra indulnia.

— Eleget szenvedtünk! Eleget kínoztak bennünket! Inkább meghalunk, de nem megyünk vissza — volt a katonák válasza.

Nem tudni, hogy név szerint kik voltak a pécsi „vörös pünkösd" eseményeinek szervezői. Szabadkai Forradalmi Szocialisták irányították.

Tény, hogy a laktanya udvarán felsorakoztatott legénység

1918 május 20-án, pünkösdvasárnapján délután két órakor megtagadta az engedelmességet, és fegyverbe lépett. Agyonlőtték tisztjeik közül az embertelenebbeket, a többit lefegyverezték.

A fellázadt katonák ezután szabályszerű hadirendben megszállták a szomszédos Fejérváry laktanyát. Majd a békét és az orosz forradalmat éltetve elfoglalták a pályaudvarokat és a város főbb pontjait.

A felkelők vezetői megbízottakat és fegyverekkel megrakott kocsikat küldtek a pécskörnyéki bányásztelepekre. Azt akarták, hogy a felfegyverzett bányászokkal együtt Pécs egy országos forradalmi felkelés kiindulópontja legyen.

Intézkedéseik kezdetben helyesek voltak, de elkövették azt a hibát, hogy elmulasztották a többi három pécsi kaszárnya elfoglalását. Pedig Pécsett a 6. gyalogezreden kívül még három ezred katonái állomásoztak.

A három ezred tisztjei így időt nyertek, és kézben tudták tartani katonáikat. Később a felkelők már hiába szólították fel őket csatlakozásra. Tisztjeik parancsára háromszoros túlerővel harcba szálltak a felkelőkkel.

Még így is voltak olyan izgalmas pillanatok, amikor úgy látszott, hogy megfordul a kocka. A Fejérváry laktanya legénységének egyik kisebb egysége csatlakozott a felkeléshez. A 19-esek közül is többen a felkelők oldalára álltak.

A túlerő azonban még így is nagy volt. S délután fél ötig a felkelők kénytelenek voltak elszánt védekező harcban feladni a pályaudvarokat. Majd kiürítették a kezükben levő laktanyát. A túlerővel szemben vívott szakadatlan harcban, a Rákóczi úton visszavonulva a temetőbe vették be magukat. Estére ebből a hadállásukból is kiszorították őket. A felkelők nagyobb része ekkor Mohácsnak vonult vissza. Onnan azonban egy bosnyák ezred indult már bekerítésükre.

A felkelők egyik csapata Pécsbányatelep felé húzódott.

Pécsbányatelepről kora délutántól kezdve kaptak némi támogatást. Délután négy óráig gyalogszerrel, biciklin és kocsin mintegy 200 bányász jutott el a felkelőkhöz.

Ennél jóval többen mentek volna segíteni. Mire azonban a bányászok zöme csatlakozhatott volna, Pécs központi része a „rendcsinálók" kezén volt. Így a bányászfelkelők már csak a temetői ütközetben, majd a visszavonulás harcaiban vehettek részt.

A túlerő sok halott és sebesült árán legyőzte a felkelést. A visszavonuló katonáknak és bányászoknak volt még erejük, hogy a pécsbányatelepi fogdákból kiszabadítsák munkamegtagadás miatt bezárt bányásztársaikat. Ezután győzelmesebb napokra elrejtették fegyvereiket, és elszéledtek.

Néhány kisebb fegyveres csoport a mecseki erdőbe vette be magát.

A felkelés leverése másnapján Pécsett öt rendkívüli bíróság kezdte meg a „rendcsinálás" hóhéri munkáját. A harcokban elfogott katonák és bányászok mintegy kétszázötvenen voltak. Nyolcvanöt felkelőt, köztük civileket és nőket, állítottak rögtönítélő bíróság elé.

Május 23-án kivégeztek négy forradalmár katonát, 24-én hármat, 25-én ismét négyet és 26-án egyet.

Pécs dolgozói nem tűrték tovább a hóhérok vérengzését. A hős felkelők megmentése érdekében a bányászok általános sztrájkot akartak kezdeni. Erre a kivégzések megszűntek.

A kormány a pécsi „vörös pünkösdi" eseményekről teljes hírzárlatot rendelt el. A felkelés híre azonban elterjedt az országban. A pécsi eseményeket a magyar dolgozók bíztató kezdetnek tekintették. Nagyon fájlalták, hogy vereségbe fulladt. Tudták azonban, ha a túlerő most le is verte a felkelők hősi harcát, a kivégzett és elesett hazafiak vére nem folyt hiába. Tudták, hogy hamarosan eljön a bosszú órája, amikor a magyar nép leszámol zsarnokaival, s majdan az elesett és kivégzett névtelen mártíroknak, a pécsi „vörös pünkösd" hőseinek emléket állít.

A szociáldemokrata párt vezetői megtagadták a közösséget a pécsi eseményekkel. A felkelés miatt bebörtönzötteknek nem nyújtottak semmiféle segítséget.

A Forradalmi Szocialisták természetesen messzemenően magukévá tették a pécsi felkelés ügyét.

Közülük többen azonnal elutaztak Pécsre. De már csak a had-

bíróság elé állított elvtársak védelmének megszervezésében vehettek részt.

A pécsi katonai felkelés fontos politikai tanulságul szolgált. A nagyméretű forradalmi megmozdulás megmutatta, hogy a tömegek forradalmi öntudata és lendülete lényegesen előbbre jutott, mint ahogy a Forradalmi Szocialisták hitték. Világossá vált, hogy Oroszországhoz hasonlóan Magyarország is olyan tűzkatlan, amelynek kirobbanásához csak szikra kell . . . és szikrából lesz a láng.

*

1918 június 20-án a MÁVAG-gyár udvarán sortűz dördült el. Munkások kiontott vére ömlött a földre.

Sztrájk!

A hír végig futott a gyárakon.

Sztrájk!

Leálltak a gyárak. Tömegsztrájk!

Az egész ország feszülő izgalom. A hír kijut a frontokra. Felrázza a katonákat. Azt remélik, hogy az új tömegsztrájk talán meghozza a várva várt fordulatot, a háború végét.

A MÁVAG öntöde munkásai azt követelték, hogy munkaidejüket heti 65 óráról 58 órára csökkentsék, és a bérüket emeljék fel.

Gyűlést akartak tartani a gyár udvarán.

A gyár katonai parancsnoka, egy ezredes, csendőrkardlappal verette szét a gyülekező munkásokat. Több sebesült volt. Köztük nők is. A sebesültek amúgy véresen, ahogy voltak, a gyár műhelyeibe futottak segítséget kérni.

A hatalmas gyár percek alatt leállt. A dolgozók egyre növekvő áradata sereglett az igazgatósági épület elé. Viharosan tiltakozott a véres csendőri brutalitás ellen.

A gyár főbizalmija beszédet intézett a tömeghez. Elégtételt követelt a kiontott vérért.

Az ezredes a főbizalmit le akarta tartóztatni. A tömeg nem engedte, hogy elvtársuk csendőrkézre kerüljön. Ekkor a gyár katonai parancsnoka kétszer egymás után tüzet vezényelt.

Öt halottja és tizenhét súlyos sebesültje volt a két sortűznek.

A vérfürdőt rendező ezredes azt hitte, hogy győzött, hogy letiporta a munkásokat.

Nem győzött!

A munkásság, ki mivel csak tudott, felfegyverkezett. Megindultak a csendőrök ellen, és a gyáva hóhérok, akik könyörtelenül belelőttek a védtelen tömegbe, most megfutamodtak. Elbarikádozták magukat az igazgatósági épületben.

— Ki az utcára! A parlament elé! Megtorlást követelünk! — hangzott mindenfelől.

S a hatalmas vaskapun át a munkásság sokezres tömege elindult az utcára. A csendőrsortűz hírére sztrájkba lépett a szomszédos Ganz Vagongyár is. A munkások innen is égő bosszúvággyal meneteltek a MÁVAG-beliek után.

Egész Budapest népe látta a körutakon felvonuló munkásokat, ahogy elszántan meneteltek a parlament elé, hogy megtorlást követeljenek a kormánytól.

Sztrájk, sztrájk!

A fővárosi gyárak csatlakoznak. A munkások tüntető menete egyre szélesedő áradatban foglalja el a főútvonalakat.

A Nemzeti Színháznál már ott haladt a menetben a tömegek harcedzett vezetője, Landler Jenő. Az öreg harcos, szívével, lelkével, szocialista meggyőződésével forradalmár, akit csakis a szociáldemokrata párt egységének mindenáron való megőrzése béklyózott le, most ott ment vörös zászló alatt a tömegek élén. Ha bárki megpróbálná útját állni a tüntető menetnek, most is ő legyen az első, aki szembe kerül a rendőrökkel.

A tömeg a parlament elé ért.

„Megtorlást a kiontott vérért!" „Békét, kenyeret, szabadságot!" „Éljen az orosz nép, az orosz forradalom!" „Világbékét akarunk!" „Választójogot követelünk!" „A pokolba Tiszával és grófjaival!" „Cselekedjünk mi magyarok is oroszul!" — hangoztatták.

Landler Jenő ott áll az Országház pompázó palotájához vezető

széles lépcsősor legmagasabb fokán. Az urak parlamentjére mutatva, mély, öblös hangján messzirehangzón kiáltja a harcos tömeg előtt:

— Többé nem beszélni kell. Eljött a tettek ideje. Le kell számolni az egész korrupt kormányrendszerrel és képviselőházával. A munkásság megtorlást követel a mai véres eseményekért. De itt lesz hamarosan annak is az ideje, amikor leszámolnak a gyalázatos kormányrendszerrel, amely ma már csakis a csendőrszuronyokra és vérfürdőkre épít. A munkások nem elégedhetnek meg a kijelentésekkel, amiket a legutóbbi sztrájk alkalmával a kormány a képviselőházban tett. Papír-ígérgetések! Utána minden maradt a régiben. Cselekedeteket várunk és követelünk a kormánytól! Elégtételt követelünk! Bosszút kell állni, amiért csendőrsortűzzel gyilkoltak meg ártatlan munkásokat! Nem hiszem, hogy akadjon Magyarországon becsületes ember, akinek szívét lángra ne lobbantaná az elkeseredés és a bosszú tüze a gyalázatos cselekedet miatt. Ma már elég erős Budapest és az ország munkássága, hogy az ilyen vad csendőr-gyalázatosságot ne nézze tétlenül, és elégtételt szerezzen magának. Követeljük az elégtételt! Minden munkás szívében ég a jogos bosszú, ég az elkeseredés lángja, és joggal jelentik ki a munkások, senki sem veszi fel mindaddig a munkát, amíg a kormány nem ad megfelelő elégtételt. A pártvezetőségnek is nyíltan megmondjuk, ha határozata nem elégíti ki a munkásságot, ott leszünk valamennyien, amikor ezt tőlük számonkérjük, megköveteljük.

Landler elvtársat a minisztertanács rendkívüli ülésének határozata alapján lázadás címén még aznap letartóztatták. Nem is engedték szabadon, amíg a sztrájk véget nem ért.

Landler Jenő letartóztatásának híre azonnal elterjedt a sztrájkolók között. Szabadlábra helyezését követelték.

Budapest estére olyan volt, mint egy ellenséges haderőtől megszállt város. Az utcákon katonaőrjáratok cirkáltak. A sarkokon együttes katona- és rendőrposztok. A villamosokat és az állomásokról kiinduló vonatokat katonák kísérték.

Mindenki azt kérdezte: mi lesz most? Mindenki valami nagyot

várt. Különösen a munkásság, a sztrájkolók várták a fordulatot. A hangulat a sztrájk minden napjával elkeseredettebbé vált.

A sztrájkhelyzet megvitatására a Forradalmi Szocialisták és a Gyárközi Bizottság közös tanácskozásra gyűltek össze az antialkoholisták helyiségében. Mintegy hatvanan jelentek meg, javarészt fiatalok, harminc éven aluliak.

Béres Teréz nyitotta meg az értekezletet.

— Az egybegyűltek a szocialista mozgalom olyan csoportjait képviselik, amelyek készek a háború ellen aktívan fellépni — mondotta bevezetőjében. — Maga az a tény, hogy a magyar munkásmozgalomnak ebben a válságos órájában együtt vagyunk, bizalommal tölt el bennünket. Van immár harci csoport, amely köré a magyar dolgozó nép tömörülhet . . .

Az értekezlet előadója: Korvin Ottó.

Béres Teréz szándékosan nem nevezte meg. Áruló is lehet a teremben.

Korvin egy pillanatig zavartan lesütötte a szemét. Majd felcsendült szép, férfias hangja, amelynek hevítő erejét időnkénti ellágyulása csak még megindítóbbá tette.

— Őszintén meg kell mondanunk — kezdte beszámolóját Korvin —, hogy a sztrájk a Forradalmi Szocialistákat is váratlanul érte. Egyáltalán nem voltunk erre felkészülve. Hiba az is, hogy a sztrájk nem általános. Pedig minden sztrájkban töltött nap, minden sztrájkban töltött óra közelebb viszi a magyar népet az Osztrák-Magyar Monarchia háborús gépezetének bukásához, a háború végéhez, a nyomorúság végéhez, a nagybirtokosok és nagytőkések, a grófok Magyarországa végéhez. A szociáldemokrata párt azon iparkodik, hogy a magyar dolgozók félelmetes erejű sztrájkját áruló módon leszerelje. Mindent el kell követni, hogy a munkások ne hallgassanak az osztályárulókra! A sztrájkot mind a politikai, mind a gazdasági követelések jelentősége miatt folytatni kell, hogy azt győzelemre vigyük.

Eredményt kell elérni a munkaidő csökkentése, a munkabérek

emelése és mindenekelőtt a munkásság jobb élelmiszer-ellátása érdekében. A munkásságnak elégtételt kell kapnia az ártatlanul kiontott munkásvérért. Szabadlábra kell helyezni Landler elvtársat és a többi letartóztatottat. Ez egyben harc a háború ellen, a békéért, a kenyérért, a szabadságért: az oroszországi példa harcos követéséért.

A szociáldemokrata párt másnap reggel kiáltvánnyal fordult a sztrájkoló munkássághoz, hogy azonnal térjen vissza az üzemekbe. A szociáldemokraták újabb árulása általános elkeseredést váltott ki a munkásságból.

— Nem szakítjuk meg a harcot! Folytatjuk a harcot a békéért, a szabadságért, a kenyérért! — így határoztak sorra az üzemek dolgozói.

A Gyárközi Bizottság is természetesen a sztrájk folytatása mellett döntött. Ennek érdekében még aznap délután összehívta a forradalmi szocialista és a baloldali gyárbizalmiakat. Hevesi volt az előadó. Korvin tegnapi felszólalása szellemében beszélt. Rákosi ekkor már a legkülönbözőbb vezénylési jogcímeken mindgyakrabban jött fel Szabadkáról Budapestre. Most is, alig hallott a sztrájkról, rögtön Budapesten termett. Hevesi harcrahívó bevezető beszéde után ő is felszólalt. Minden szava lelkes forradalmi érvelés volt a sztrájk folytatása mellett. A zömök-termetű, szélesvállú, meggyőződéstől izzó szemű, energikus hadnagy beszéde szinte egyetlen akaratttá forrasztotta össze a hallgatóságot.

— A grófi kormány csendőrgolyói munkások vérét ontották. A megígért elégtételből semmi sem lett. Nem teljesítették a munkásosztály gazdasági követeléseit sem. Az imperialista háborús uszítók továbbra is megakadályozzák a béke ügyét — jelentette ki Rákosi. — A mostani sztrájk nemcsak a magyar dolgozók azonnali követeléseiért van, nemcsak azért, hogy megbosszuljuk munkástestvéreink halálát. Előrelépés ez a békéért, kenyérért és szabadságért vívott nagy forradalmi küzdelemben. A sztrájk a munkásosztály százezres tömegeinek seregszemléje a burzsoáziával való végső leszámolás előtt. A sztrájk méretei

megmutatták, hogy mekkora a magyar munkásosztály harci ereje. Az asszonyok is követelik a harcot, akik már nem tudnak mit enni adni férjüknek, gyermeküknek. Ebben a helyzetben minden becsületes szocialistának támogatnia kell a sztrájkot. Az áruló szociáldemokrata párttal és vezetőivel szemben, a munkástömegek előtt tudatosítani kell, hogy a sztrájkolók követeléseinek azonnali biztosítása mellett a fő feladat: a szocialista forradalomért való harc. Véglegesen csak a szocializmus győzelme oldja meg a magyar nép problémáit. A magyar dolgozók is ébredjenek tudatára, hogy a nagybirtokos, nagytőkés imperialista uralmat és magát a háborút nálunk is csak a szocialista forradalom tudja megdönteni. Ennek győzelme hozhatja csak meg a magyar népnek a békét, a kenyeret, a szabadságot.

Rákosi szavait zúgó taps fogadta. Utána az értekezlet mintegy nyolcvan résztvevője közül többen szót kértek. Valamennyien a sztrájk folytatása mellett voltak. A bizalmiak egyhangúan így is határoztak.

A gyűlésről elsőnek a vezető elvtársak távoztak. Nyomukban egy-egy ifjúmunkás. Figyelték, hogy nem követik-e őket detektívek.

A mozgalom vezetői egyébként óvatosságból már harmadik napja nem tartózkodtak lakásukon. Bizalmas értesítést kaptak, hogy a rendőrség újabb akcióra készül a Forradalmi Szocialisták ellen.

Török hamis papírokkal is ellátta őket, hogy szükség esetén teljes illegalitásba mehessenek.

Az egyébként feltétlenül helyes intézkedés mellett a Forradalmi Szocialisták még két fontos biztonsági tényezővel számoltak. A mozgalom mélyen beférkőzött a rendőrkapitányságra, ahonnan Valdeck elvtárs rendőrhadnagy az illegális mozgalom ellen készülő legbizalmasabb tervekről is rendszeresen tájékoztatta most már őket. A budapesti katonarendőrségnél is akadt több fiatal tartalékos tiszt, aki a forradalmi szocialista mozgalom híve lett.

A nagy sztrájk napjaiban a Forradalmi Szocialisták hatalmas munkát végeztek. Bár a szükséglethez képest a kiadott röplapok mennyisége csekély volt, a titkos nyomda derekas munkát végzett.

Jól dolgoztak a munkás, értelmiségi, ifjúmunkás és diákagitátorok is.

Az agitátorok főleg azt magyarázták a sztrájkolóknak, hogy a háborúnak csak akkor lesz vége, ha a dolgozó tömegek az oroszországi forradalom példájára saját kezükbe veszik sorsuk intézését.

A gyűléseken, összejöveteleken, a gyárak kapui előtt és a munkásnegyedek kiskocsmáiban mindenki szívesen hallgatta a lelkes szavú szocialista agitátorokat.

A sztrájkot azonban a jobboldali szociáldemokraták mégis csak elbuktatták. A háborús évek szenvedéseitől amúgy is elcsigázott dolgozók mélységes elkeseredéssel tértek vissza munkahelyeikre.

A FORRADALMI SZOCIALISTÁK AKCIÓBAN

A jobboldali szociáldemokraták dúlnak-fúlnak a sztrájk miatt. Nem értik a Forradalmi Szocialisták sikereinek titkát. Pedig erre egyszerű a válasz.

A Forradalmi Szocialisták világosan tudják, hogy mit akarnak, és következetesen aszerint cselekednek. A szociáldemokrata párt vezetőinek megalkuvó és áruló politikájuk következtében meg nincs mit mondaniuk a munkásoknak.

A Forradalmi Szocialisták következetes és lelkes hívei az oroszországi szocialista forradalomnak. Agitációjuknak ez a fő vonala. A szociáldemokrata jelszó — „választójogi harccal biztosítani a békét, a kenyeret, a szabadságot" — mögül viszont nagyon is kilátszik a megalkuvás. A munkástömegek jóllaktak ezzel a megalkuvó mesével, annál is inkább, mert a szociáldemokraták választójogi harcával szemben a Forradalmi Szocialisták arra hivatkoznak, hogy Oroszországban a forradalom a hatalmat a dolgozó nép kezébe adta, és a dolgozó nép hatalmával élve máris megol-

dotta nemcsak a béke, a kenyér, a szabadság ügyét, de megadta a legdemokratikusabb választás lehetőségét is.

További alapvető különbsége a két mozgalomnak, hogy a szociáldemokrata párt vezetése teljesen bürokratikussá vált. Legfeljebb egy-egy felhívással és a Népszaván keresztül szólnak a tömegekhez. A Forradalmi Szocialisták szervezett, illegális tábora kicsiny ugyan, de vezetői és tagjai harcosak, önfeláldozóak. Vezetőik a nagy orosz szocialista forradalom feltétlen híveiként mindig a tömegek vágyát, érzését, gondolatát fejezik ki.

A forradalmi mozgalom további nagy segítsége a most már tízezerszámra hazaérkező volt orosz hadifogoly. Ezek a bolsevik párt és Lenin tanítása szellemében mindinkább felismerik az itthoni gazdasági és politikai helyzet tarthatatlanságát, maguk is forradalmi elhatározásra jutnak, és forradalmi cselekvésre tanítják a dolgozó tömegeket.

A Forradalmi Szocialistáknak továbbra is nagy támasza a Gyárközi Bizottság. Ennek erejét azonban gyengíti, hogy mégsem tulajdonképpeni szervezet. Talán csak annyiban az, hogy minden tagja mögött, részben vagy többségében egy-egy gyár vagy üzem dolgozói álltak. A gyáron vagy üzemen belül is minden egyes gyárközi bizottsági tagnak megvolt a maga forradalmi szocialista vagy baloldali ellenzéki csoportja, amely az üzem vagy gyár munkásainak harcát irányította.

Ezek a csoportok azonban nem kapcsolódtak össze egységes szervezetté. Annyira, hogy formailag maga a Gyárközi Bizottság is csak tanácskozó szerv. Kötelező irányítást vagy útmutatást nem nyújtott. Még csak valami értesítőfélét sem adott ki. Ennek megfelelően a Gyárközi Bizottság központi kapcsolata az üzemekkel igen laza. Határozatait is ki-ki úgy hajtja végre, ahogy jónak látja, és abból is csak annyit, amennyit megvalósítani akar vagy tud.

Minden hibája ellenére a Gyárközi Bizottság fontos szocialista politikai harci szerv, amely komoly hatást gyakorol a magyar munkásmozgalomra.

Az eseményekre nagy hatása van a szociáldemokrata és a szak-

szervezeti baloldalnak is. Vezetői: Alpári, Szántó, László, Landler, Varga Jenő, Hamburger, Bokányi, Nyisztor szintén keresik a kiutat, és jelentős politikai erőként hatnak. Egy harcos forradalmi párt megteremtésének nélkülözhetetlen szükségességét azonban ők sem értik meg.

A forradalmi szocialista és baloldali ellenzéki mozgalmak erőteljes növekedése ellenére az áruló jobboldali vezetők, e mozgalmak felsorolt gyengeségei miatt, még mindig képesek a kezükben levő tömegszervezetekre támaszkodva, az egész országban jelentkező forradalmi megmozdulásokat leszerelni, megbénítani. A januári és a júniusi nagy tömegsztrájkot is ezért sikerült elbuktatniuk.

Amióta Mosolygót letartóztatták, Korvin Ottó a mozgalom elismert vezetője. Miként barátja és tanítója, Mosolygó, ő is egész ember. Telve akaraterővel, biztos kézzel vezeti a mozgalmat új meg új feladatok megoldására.

Korvin hangja, modora, magatartása — akárcsak Mosolygóé — egyáltalán nem parancsnoki. Abban is Mosolygóra hasonlít, hogy az elvtársakra — még a legidősebbekre és a legrégibb szocialistákra is — nagy hatással van. Tudással, szervezőkészséggel, önfeláldozó magatartással, szívélyes barátságával éri ezt el.

Korvin nem kíván soha teljesíthetetlent. Megfontolja, hogy kit milyen munkára lehet felhasználni.

Mosolygótól tanulta ezt, aki mindig úgy intézte, hogy lehetőleg minden elvtárs azt csinálja, amihez jobban ért, amire a legalkalmasabb.

— Nem volna helyes, hogy a feladatok vállalásában más jellegű viták lehessenek, mint elviek — magyarázta gyakran Mosolygó —, mert a forradalmi harc minden forradalmi szocialista önként vállalt feladata. Szocialista összetartásnak és önfegyelemnek kell jellemeznie a Forradalmi Szocialistákat.

Korvin minden szabadidejét a szocialista mozgalom erősítésének szenteli. Banktisztviselői fizetése jórészét a földalatti munkára költi. Egyetlen szórakozása van, a könyvek. Olvas, tanul.

Egyszer Révai, aki ekkor már szintén banktisztviselő, valami könyvet ajánlott neki. Egyik délután együtt vették meg egy körúti könyvkereskedésben. Korvin már az utcán lapozgatni kezdte a könyvet. Révai megunta a lassú lépkedést. Elbúcsúzott tőle. Korvin a könyvet lapozgatva megállt egy hirdetőoszlopnál. Félóra mulva Révai újból arra ment. Korvin még mindig a hirdetőoszlop tövében olvasta a könyvet. Amikor Révai kinevette, Korvin ennyit mondott:

— Érdekes könyv.

Az is biztos viszont, hogyha Korvin találkozót adott vagy feladatot vállalt, mindig órára, percre teljesítette a megbízatást.

A pontosságot másoktól is megkövetelte. Szerette mondogatni:

— A földalatti munkában a fegyelem és a pontosság a legjobb védekezés a rendőrség ellen. Azok az illegális csoportok kerülnek bajba, amelyekben nincs kellő fegyelem.

Sőt, esetleges rendőrségi meglepetés elkerülésére még főpróbát is tartott, hogy a Visegrádi utcai nyomdából a magas földszinten át miként lehet menekülni.

Korvint — mint szocialista vezetőt — jóval kevesebben ismerték, mint Mosolygót. Mégis jó munkát végzett, és mindig olyan óvatosan, hogy a rendőrség még csak nem is sejtette Korvin mozgalmi tevékenységét.

Forradalmi szocialista társai, s köztük olyan régi szocialisták, mint Béres Teréz vagy Matusán, a náluk jóval fiatalabb, de nagytudású, kemény akaratú, szerény és bátor Korvint kiváló emberi és szocialista tulajdonságaiért ismerték el vezetőjüknek.

Korvint ekkor már ismerték a szociáldemokrata és szakszervezeti mozgalom baloldali ellenzékének vezetői is. Tekintélye volt előttük. Tisztelték tehetségét.

*

Gaál Edit letartóztatásakor komoly probléma volt, hogy a rendőrségi nyomozás szálai elvezetnek-e a Visegrádi utcai nyomdáig. A „Hevesiné-féle műteremben" Gaál Edit sem saját, sem Hevesiné

néven nem volt bejelentve. A rendőrség nem jutott a nyomda nyomára. Folytathatták a munkát.

Révai, Timár és Stoll Gizi dolgoztak az illegális nyomdában. Korvinnak, Hevesinek, Töröknek erre már nem jutott ideje.

Ahogy azonban a mozgalom szélesedett, mind több röpiratra volt szükség. Új munkatársakat kellett beállítani.

A kérdést megtanácskozták.

Több terv merült fel. Még a letartóztatások előtt Hevesi félig tréfásan azt javasolta, hogy Gaál Editnek, a „nagy festőművésznőnek" „festőiskolát" kellene szerveznie. Küldjenek hozzá néhány „művésznövendék" elvtársnőt festeni tanulni. Ilyen jogcímen feltűnés nélkül járhatnának a „műterembe".

Nem volt rossz ötlet. De mivel Editet közben letartóztatták, helyette festőművésznőnek Stoll Gizit nevezték ki.

Sorravették a számbajöhető „festőművész-növendékeket".

— A dolog technikája olyan — magyarázta Korvin —, hogy leginkább fiatal lányok végezhetnék el feltűnés nélkül a munkát. De ha meg is találjuk a megfelelőeket, óvatosságból többé egyikünknek sem szabad a műterembe felmenni. Gizit is minden egyéb illegális munkától mentesíteni kell. Nagyon is benne van a központban. Letartóztatása esetén a szálak a mozgalom felgöngyölítéséhez vezethetnének.

Látva, hogy milyen nehéz feladat a lányok kiválogatása, Timár azt javasolta, bízzák meg Gergő Klárit, Vértes Lilit, Balogh Ancit, Belényessy Magdát, Bokor Irént a „festőiskola" munkájával.

— Igaz, hogy a lányok nemrégen vannak a mozgalomban — magyarázta Timár —, de megbízható elvtársaknak tartom őket. Az is fontos, hogy jó barátnők, akik közül négyen most is egy osztályba járnak. Belényessy ugyan egyetemista, de változatlanul jóbarátnőjük. Örömmel dolgoznának a nyomdában.

Stoll Gizi, mielőtt elvezette volna őket a nyomdába, Gergőéknél találkozott velük. Nyíltan feltárta az illegális munka veszélyeit és esetleges következményeit.

A lányok lelkes készséggel vállalták a feladatot.

— Most megmutatok nektek mindent — mondta Stoll Gizi a

lányoknak a műteremben. — Ezután szépen újból elválunk. Aki legközelebb nem jön el, ezzel azt mondja: „Meggondoltam a dolgot! Nem jövök ide többet, de hallgatni fogok."

Amikor Gizi elmozdította a Káin és Ábel történetét ábrázoló képet, és bevezette őket az elfedett ajtajú szobába, az öt diáklány, aki nemrég kezdett öntudatos szocialistává érni, izgalmas lelkesedéssel nézte a titkos nyomdát.

Ők öten is, itt az illegális nyomdában, élő példái voltak annak, hogy a fővárosban, amely negyedik éve szenvedte a háború minden nehézségét, szép számmal voltak már olyan értelmiségi fiatalok, akik minden áldozatra készek voltak a békéért és a szocializmusért vívott harcban.

Stoll Gizi megindította a gépet. Ügyes munkáskezéből sorra kerültek ki a festékektől még nedves röplapok, amelyek a forradalom közeledését hirdették.

Mielőtt távoztak volna a nyomdából, Stoll Gizi egy-egy művészmappát és aktatáskát adott a lányoknak. Ezekbe rakták be a röplapokat. Feltűnés nélkül így lehetett csak a népes bérházban elhelyezett titkos nyomdába nagyobb mennyiségű papírt hozni, s a kész röplapokat elszállítani. Stoll Gizi megmagyarázta, hogy munkájuknak ez a veszedelmesebb része.

A nyomdából egy Lipót körúti cukrászdába mentek.

A cukrászda üres volt. Ritkán volt itt vendég. Süteményt alig lehetett kapni. Háborús süteménypótlékokért az emberek nemigen jártak cukrászdába.

A cukrászda egyik kisebb szobájában telepedtek le, ahová kívülről nem lehetett belátni.

A kiszolgáló kisasszony valami kukoricamáléból készült hadiédességgel szolgálta ki őket. Utána a lányok nagy meglepetésére, se szó, se beszéd, összeszedte a rajzmappákat. Magával vitte a cukrászda konyhájába. Amikor néhány perc múlva visszahozta, ismét leült a pénztárfülkébe.

Fizetni nem kellett. Amikor Gizi és a lányok elmentek, a rajzmappákban nem volt más, mint ceruza és néhány rajzvázlat.

Gizi és a lányok távozása után a kiszolgáló elvtársnő, Alföldiné

Rostás Mici — egyben névleges tulajdonosnő, mert a cukrászda a mozgalomé volt — a röplapokat nagyobb dobozokba csomagolta.

Már sötét volt, amikor egy triciklis „boltiszolga" — Krámer Sándor — az előkelő bonbongyár címkéjével ellátott vagy az egyszerű papirosba burkolt csomagokat elszállította a cukrászdából.

Egy csomag ide, egy csomag amoda, a röplapokat — részben Zsiros bácsin, részben Krámer Sándoron keresztül — rövid időn belül elosztották terjesztésre. A bonbongyár címkéjével ellátott csomagokat különböző megbízható utakon a frontra küldték.

Ugyanez a triciklis „boltiszolga" szállította kockacukros ládákban a röplapokhoz szükséges papírt a cukrászdába.

*

Ez idő tájt az irodalom és a művészet is hangos csatatere és fontos toborzóhelye a forradalmi szocialista mozgalomnak.

A baloldali irodalom és művészet harci frontján sok kiváló író és művész tömörül. Teljesen újat és forradalmit akarnak. Formájában is le akarják rombolni a régit.

Eleinte megjelent a Tett, azután a Ma című folyóirat. Pacifisták és antimilitaristák, szocialisták és polgári radikálisok is ezek a folyóiratok. Mindenféle „izmus" tombol bennük. S éppen mert mindenféle irányzat egyszerre érvényesült, a fő kérdésre, hogy az ország miként és merre jusson ki a világégésből, nem tudtak egyöntetűen megfelelni. A háború kilátásainak változásával ingadoztak jobbrabalra.

Tény azonban, hogy a Nyugat mellett a Tett és a Ma hatása igen nagy volt a fiatalságra.

Nem egyszerű irodalmi és művészeti vitáról van itt szó. Azt a kérdést kellett eldönteni, ki áll a szocializmus és a forradalmi Oroszország mellett, és ki van ellene.

A forradalmi szocialista fiatal írók és művészek a nagytehetségű forradalmár Komját Aladár és Révai József vezetésével később otthagyták a Tettet, majd a Mát is. Az oroszországi forra-

dalom tiszteletére Kilencszáztizenhét címmel akarják kiadni tudományos és irodalmi folyóiratukat.

Kiválásukat a Forradalmi Szocialisták írásban is megindokolják. Komját és Révai leszögezik, hogy a szocialista forradalom költőjének, írójának, festőjének nem a rímtelen szabad vers, a futurista kép vagy a különleges forma a lényege, hanem az, hogy az írók, költők, a festők rímben, prózában vagy képben a szocialista forradalom pártján álljanak: művészetükkel is ezért harcoljanak.

A Forradalmi Szocialisták Kilencszáztizenhét elnevezésű folyóiratát a cenzúra nem engedélyezte. A lap előfizetési felhívását ennek ellenére kinyomatták, s nagy példányszámban országosan terjesztették. Az előfizetési felhívásban leszögezték a folyóirat célját:

1917. Ez a szám az orosz forradalom történelmi dátuma, az emberiség legnagyobb gondolata. 1917 gondolatát akarjuk belevinni az emberek gondolkodásába és érzésébe, a tudományon és az irodalmon keresztül. Kerüljenek bele a tömegek lelkébe, a tömegek logikájába is. Ebből a gondolatból sarjad és ebbe a gondolatba olvad bele lapunk programja. Ezért a gondolatért — ez a mi egész programunk — írta Révai.

*

Gaál Edit és társai ügyében közben a nyilvánosság teljes kizárásával, zárt tárgyaláson ítélkezett a hadbíróság.

Mosolygó és Sallai ügyét nem tudták velük egyidőben tárgyalni; „a vádlottak teljes tagadása miatt nem jöhetett létre vádirat" — jelenti az ügyész.

Gaál Edit vádlottat — mondja az ítélet — a vizsgálati fogságból hat hónapnak a büntetésbe való betudásán felül még kétévi, kéthetenként egynapi kenyér és víz melletti böjttel, böjtnapokon kemény fekhellyel, s a büntetés első és minden hatodik havában tizenötnapi szigorított magánzárkával súlyosbított súlyos börtönre ítéli.

Vádlott-társai ítélete is hasonló volt.

Az ítéletek az akkori statáriális állapotok között nem voltak súlyosak. Ennek több oka volt. Bár a vádlottak keményen kiálltak elvük mellett, minden „bűncselekményt" tagadtak. Ugyanakkor Korvinék jól megszervezték Gaál Editék védelmét. A munkások figyelték a pör alakulását, és minden lehető alkalommal tiltakoztak a hadbíróság önkénye ellen.

A viszonylag enyhe ítélet fő oka azonban mégis az volt, hogy minden eresztékében recsegett-ropogott, összeroppanni készült a nagybirtokosok és nagytőkések Magyarországa. A kormány a mindinkább kibontakozó forradalmi mozgalommal szemben a jobboldali szociáldemokrata vezetők útját egyengette a kormányba. Félve az általános tömegfelháborodástól, nem akart nehézségeket okozni a szociáldemokrata miniszterjelölteknek azzal, hogy súlyos ítéletet szabat ki Gaál Editre.

Mosolygó és Sallai ügyében is ezért nyugodott bele a kormány a vádemelés elhalasztásába.

IFJÚ HARCOS SZÍVEK

Hírekre és sporteseményekre várva esténként, de főként vasárnap a nagyobb újságok kiadóhivatala előtt nagy tömeg gyűlt össze. Ez a nyüzsgő-zajló minden esti körúti csődület a Forradalmi Szocialisták jó agitációs területe.

Egy vasárnap este különösen élénk volt az agitáció. Váratlanul tüntetés keletkezett.

Igazán véletlen, hogy Török, Timár, Kisfalvy, Stoll Gizi és Vértes Lili aznap este éppen arra jártak. Hiszen Török és Timár „felmentett hadimunkások", s különben is olyan fontos illegális megbizatásaik vannak, hogy minden csődületet, tüntetést, ahol rendőrségi igazoltatásra kerülhetett a sor, óvatosan kerülniük kellett.

A tüntetésbe — vér nem válik vízzé — mégis belekeveredtek.

Néhány hurrá-hazafi, vagy talán detektív a tüntetés során le akart fogni egy tüntetőt, aki forradalmi jelszavakat kiáltott.

Az elvtárs ellenkezett. Kitépte magát a kezéből. Egy testes, erős ember boxerrel orron ütötte.

Török, aki ott állt a közelben, kérdőre vonta a boxerest, milyen jogon merte megütni a tüntetőt. A boxeres erre váratlanul őt is megütötte. Török, a munkában edzett, erős, jóöklű legény kemény ütéseket mért a detektívszerű alak gyomrára, orrára. Timár is segítette Törököt. A támadó perceken belül elterült a földön. Azok is megkapták a magukét, akik mellé álltak.

Timár közben valahogy megbotlott és elesett. Kisfalvy lehajolt, hogy talpra állítsa. A verekedés forgatagában Kisfalvyt nekilökték az utca szélén álló vasoszlopnak. Betört a feje. Elöntötte a vér.

Valaki többször egymásután a levegőbe lőtt.

Ebből csak baj származhatott. De úgy látszik, mások sem akarták vállalni a verekedés következményeit. A tömeg gyorsan elszéledt.

Török, Timár és a lányok is menekültek. Felemelték és magukkal vitték Kisfalvyt.

A Barcsay utcán át a Wesselényi utcai patikához siettek. A patikus elsősegélyben részesítette Kisfalvyt. Rosszul érezte magát. Kocsin akarták hazavinni.

— Kisfalvy doktorhoz vigyetek — kérte Kisfalvy.

Csak Vértes Lili maradt mellette. Segített az orvosnak a súlyos sebet újból bekötözni.

Az orvos ezután telefonált Kisfalvy szüleinek. Apja azonnal jött. Kisfalvyné nem akart jönni. Sógorával nem érintkezett. Férjétől azonban megkövetelte, hogy fiát — „a család szégyenfoltját" — azonnal hozza haza vagy szállíttassa szanatóriumba.

Az orvos azonban kijelentette: unokaöccsét akkor engedi csak elvinni, ha jobban lesz.

Bátyja felesége kívánságára hivatkozott. Szó szót követett.

— A feleséged ostobaságot kíván. Gyurit ilyen állapotban nem engedem elvinni — jelentette ki a doktor kereken.

Kisfalvy apja megsértődött. Nem helyes, hogy öccse így beszél sógornőjéről — mondotta.

— Most nem mint sógor, hanem mint orvos beszélek a szomszéd szobában magas lázzal fekvő fiú anyjáról. Meg kell mondanom, nem érdemli meg, hogy ilyen derék fia van.

— Derék fia? — tiltakozott az ügyvéd. — Gyuri elzüllött. Már utcai verekedésben is részt vesz.

— Gyuri elzüllött?! — kérdezte gúnyosan Kisfalvy doktor. — Kedves bátyám, sok mindent láttam életemben, de olyan züllött fiút, aki tiszta kitűnően érettségizik, és az egyetemen is kiválóan tanul, még nem láttam.

— De gondold meg, hogy kik a barátai? — folytatta a bátyja. — Nincs egyetlen kívánságunk sem, amit fiam teljesítene. Miatta már nem merünk emberek közé menni.

— Ami Gyuri barátait illeti, csaknem valamennyit ismerem. Rendes, intelligens fiatalemberek. Ami kifakadásod másik részét illeti, nyíltan megmondom: egy fejlődő, értelmes fiatalembert nem tehettek a társadalmi előítéletek rabjává! Gyuri egyetemi hallgató, és nem kisfiú! Maholnap mérnök lesz!

A két testvér nem vitatkozott tovább. Átmentek a sebesülten fekvő Gyurihoz.

Vértes Lilit Kisfalvy apja szinte észre sem vette. Aggodalma azonban legyőzte haragját. Megindultságát rejtve lehajtott fejjel állt lázban gyötrődő fia ágyánál.

Harmadnap Kisfalvy állapota javult. Apja szanatóriumba vitette.

Barátai végigtelefonálták a szanatóriumokat, de azt a választ kapták, hogy Kisfalvy nevű betegük nincsen.

Gergő, hogy megtudja a címet, felkereste Kisfalvy szüleit. Kidobták.

Kisfalvy barátai azonban nem azért tartoztak földalatti mozgalomhoz, hogy ne tudtak volna kinyomozni egy címet. Biciklisták figyelték meg a szülőket, hogy melyik szanatóriumba járnak.

Vasárnap délután Timár, Gergő, Vértes Lili és Stoll Gizi a Fasor-szanatórium közelében találkoztak, hogy meglátogassák barátjukat.

A portás zavartan vallotta be, hogy a beteget szülein kívül senkinek sem szabad meglátogatnia. Timár félretolta útjából a portást, felfutott a lépcsőn. Az első emeleten az ápolónő gyanútlanul közölte a szobaszámot.

Kisfalvy már csaknem teljesen felgyógyult. Nem is feküdt ágyban. Felöltözötten olvasott az asztalnál. Nagyon örültek a találkozásnak. Timár elmondta, hogyan szerezték meg a szanatórium címét. Most sem akarják a többieket beengedni.

Kisfalvy most jutott csak igazán tudatára annak, hogy betegsége idején szülei egyszerűen fogolyként kezelték. Méregbe jött.

— Azonnal itt lesznek a többiek is — kiáltotta. Felrántotta az ajtót, és kirohant.

A portás értesítésére a főorvos éppen hozzá igyekezett. Kisfalvy magyarázatot követelt. Miért nem engedik be hozzá barátait?

A főorvos meglepetten nézte az izgalomtól lángoló arcú páciensét. Végül kijelentette:

— Szülei határozott utasítása, hogy látogatót nem fogadhat!

— Nem, hát nem! — határozta el magát Kisfalvy. Se szó, se beszéd lefutott a lépcsőn, s már kinn is volt az utcán.

Lenn a barátai még mindig a portással alkudoztak. Amikor meglátták az elrohanó Kisfalvyt, utána siettek volna, de ő oda szólt nekik, hogy előbb menjenek fel Timárhoz.

Timár közben türelmesen várakozott Kisfalvy betegszobájában. Az egyik ápolónő jött a hírrel, hogy betege megszökött.

Timár nagyot nevetett, és indult lefelé.

Ahogy a földszintre ért, a portás éppen izgatottan magyarázta Kisfalvy anyjának a történteket. Mint valami gyilkosra, úgy mutatott Timárra.

Timár tudta, hogy baj van. Mégsem akart megfutamodni. Kisfalvyné dühösen kiabálni kezdett.

— Nem engedem tönkretenni az én szerencsétlen fiamat! — Majd esernyőjével „fia megrontójának" esett.

Timár elkapta az esernyőt, Kisfalvyné hiába rángatta. Emiatt még inkább elvakult dühében, és kézitáskájával Timár arcába csapott, hosszú karcolást ejtve rajta.

A vér láttára Kisfalvyné megrémült. Sírva rohant a szanatórium előtt várakozó kocsijához.

Timár is kiment az utcára, ahol társai mit sem sejtve várták. Amikor meglátták vérző arcú barátukat, egy szomszédos kapu alá siettek. Stoll Gizi zsebkendőjével törölte le arcáról a vért.

Kisfalvy, ahogy kiért az utcára, felugrott egy éppen arra jövő tizes villamosra. A peronon kezdett csak gondolkodni azon, hová is menjen. Elhatározta, hogy szüleihez nem megy többé vissza.

Nem félt otthagyni a szüleit. Timárnál vagy Töröknél biztosan kap szállást, ahol az éjjelt eltöltheti. Addig is felmegy a VII. kerületbe.

Amikor odaért, már ott találta délutáni látogatóit.

— Nem maradok tovább a szüleimnél — mondta Kisfalvy.

— Nehéz lesz így az életed — jegyezte meg halkan, együttérzéssel Lili.

— Majd csak megélek valahogy! A kérdés az, hogy kihez mehetnék aludni, amíg szobát találok. Meg azután munkát is kell szereznem.

Szállást Török adott. Állást szerezni nehezebb volt, Kisfalvynak nem volt szakmája.

— Minden munka jó! — mondta Kisfalvy, mire Timár kijelentette, hogy segédmunkásként akár már holnap is dolgozhat Csepelen.

Kisfalvy csak most vette észre Timár arcán az elég hosszú karcolást.

— Mi történt veled? — kérdezte, de Timár kitért a felelet elől.

Kisfalvy félrehívta Stoll Gizit.

— Mondd Gizi, te sem tudod, hogy mi történt Timárral?

— Az anyád ütötte meg.

Kisfalvy szégyenkezve odament Timárhoz. Nem szólt semmit. Csak magához ölelte legjobb barátját.

Később a nagyteremben műsoros est kezdődött. Gizi is fellépett. Verset szavalt.

— Milyen szépen szaval, és milyen szép lány Gizi! — súgta Vértes Lili a mellette ülő Timárnak.

Timár elpirult.

Szavalata után Gizi Timár és Kisfalvy közé ült. Örvendezve odasúgta Kisfalvynak, hogy szerzett számára egy kiadó szobát az egyik VII. kerületi elvtársnál.

— Látatlanba is kiveszem — felelte Kisfalvy örömmel.

A műsor után tánc következett.

Török, Timár, Stoll Gizi innen együtt indult hazafelé. Kisfalvy és Vértes Lili is velük tartott.

Útközben elhatározták, hogy vesznek valami enni-inni valót, és felmennek Gizi lakására.

Kisfalvy és Vértes Lili először járt Gizinél.

Gizi csinos kis albérleti szobában lakott. Szülei Budapesten éltek, apja részeges minisztériumi altiszt volt. Anyja fanatikus vallásosságában arra akarta Gizit kényszeríteni, hogy ő is csak a templomot járja, és más ne érdekelje. Szocialista volta miatt annyit szidták, hogy néhány hónapja elköltözött otthonról.

— Csak ne kerülne olyan sokba a lakás. Rámegy a keresetem negyede — méltatlankodott Gizi.

A szoba bútorzata a legegyszerűbb. Dívány, szekrény, asztal, székek és egy könyvekkel teli állvány.

A falon néhány fénykép és egy orosz festmény színnyomata: asztalon ágaskodó férfi, aki rácsozott börtönablakon keresztül a messzi távolba néz.

A kép alján pirosbetűs felirat: „Memento!"

— „Emlékezzetek!" — szólalt meg Gizi. — Talán a mi életünket is jelképezi a kép és felirata! Sokszor gondolok arra, hogy

a győzelem után, a szabad emberek emlékeznek-e majd a börtönre, harcra, áldozatra, ami mind értük volt?

— Én meg azon gondolkozom — mondta Török a letartóztatott elvtársakra gondolva —, hogy vajon a mi körünkből hányan fogják megérni a holnapot... A mi holnapunkat — tette hozzá még elgondolkozva.

— A sors eddig is túlságosan kegyes volt hozzánk. Edittel, Mosolygóval mi is lebukhattunk volna! — mélázott el Stoll Gizi. — Minden nap, az élet minden napja nyereség... Pedig, de jó lenne megérni a győzelmet!

— Majd a gyerekeink! — utánozta Timár tréfás hanglejtéssel édesapja egyik vasutas barátját, Szepl Ágostont, egy öreg szocialistát, akinek ez volt a szavajárása.

— Igen, a gyermekeink! Azok, akik megérik a szocialista társadalmat, s akik talán elfelejtik majd, hogy milyen szörnyű és igazságtalan is volt a kapitalizmus — folytatta eltűnődve Gizi. Fejét lehajtotta, dús szőke haja előrehullott. — De miről is beszélek!? Hiszen jóformán magunk is gyerekek vagyunk még — tette hozzá nevetve —, hiszen még nem is éltünk! Mi volt eddig az életem?... Munka és nyomorgás!

— Nem úgy van! Éltél! — mondta Török. — Aki megállta a helyét a forradalmi munkában, az felnőttnek számít.

— Hagyjuk a veszélyt! Éljen az élet! — vágott közbe Gizi, és pálinkát töltött a pohárkákba.

Később félretolták az asztalt, és Gizi szép szoprán hangján egy divatos nóta refrénjét kezdte énekelni, majd Timár elé lépett. Mélyen meghajolt előtte, s táncra kérte.

A többiek Gizivel énekeltek.

Kisfalvy Lilit kérte táncra.

Jókedve volt. Ő is énekelt. Örült, hogy megszabadult otthonról. Akármilyen küzdelmes életnek nézett is elébe, szabadnak érezte magát. Lili is ott volt mellette. S ahogy tánc közben egymáshoz simultak, nem cseréltek volna senkivel.

Közben Török elindította a gramofont, és a dívány sarkába húzódott. Nézte a táncolókat, lágy szerelmes mozdulataikat.

Török volt csak pár nélkül. Editre gondolt. Maga előtt látta sivár celláját, meszelt falát, a rostéllyal fedett kis börtönablakot s az égnek kis négyszögét, amelynél többet Edit most nem láthatott... És ahogy táncoló barátait nézte, inkább mint bármikor, a várva várt forradalomra gondolt. Tudta, hogy csakis a forradalom adhatja vissza bebörtönzött társát, szerelmes párját, Editet.

Török még csak meg sem látogathatta asszonyát. Levelet sem írhatott neki, és nem is kaphatott tőle. Az asztalkendőkre vegytintázott egy-egy titkos, rövid üzenet volt minden kapcsolatuk.

Gizi haditeát főzött hársfalevélből.

Teázás közben Török odafordult Kisfalvyhoz:

— Mi legyen a neved?

— Ami eddig — felelte csodálkozva Kisfalvy.

Török nevetett.

— Huszonnégy órán belül megtalálnak a szüleid!

— Ez igaz! De honnan szerezzek most hirtelen hamis papírokat?

Török már gondolt rá. Az ilyesmi nem okozott semmi nehézséget. Előrelátó gondoskodással hozott is magával mindenféle szükséges nyomtatványt az igazolvány kiállításához.

— Majd Gizi kitölti az igazolványokat. Érti az ilyesmit! — mondta.

Tíz perc múlva Kisfalvy Györgyből Bodor György, katonai szolgálat alól felmentett hadimunkás lett, aki vígan teázott a kis társasággal. Bodor György aznap Töröknél aludt. Másnap segédmunkás lett Csepelen.

*

Kisfalvy szülei azt hitték, hogy fiuk Kisfalvy doktorhoz ment. Várták, hogy majd csak hazajön.

Kisfalvy apja másnap reggel telefonon felhívta öccsét. Megdöbbent a válaszán. Gyurit nem látta.

Kisfalvy megijedt. Attól félt, hogy valami történt a fiúval. Timárékhoz sietett. A címet öccsétől kapta meg.

Az öreg Timár nyitott ajtót. A konyhán keresztül kellett a szobába jutnia a látogatónak.

— Kisfalvy ügyvéd vagyok, a fiam ügyében jöttem.

— Tessék befáradni — mondta az öreg, és a szobába vezette a váratlan vendéget.

Az ügyvéd körülnézett. Milyen rend és tisztaság van ezeknél — gondolta.

— Tessék leülni — udvariaskodott az öreg Timár.

— Mit tud a fiamról? — kérdezte Kisfalvy.

— Nekem csak annyit mondott a fiam, hogy barátját kiüldözték hazulról.

— Kiüldözték? Hazulról kiüldözték? Nem igaz! A barátai, elsősorban a maga fia teszik őt tönkre. De, most nem erről van szó! Arra válaszoljon, tudja-e a fiam címét vagy sem — mondta fenyegetően.

— Ha tudnám, akkor sem mondanám meg! És biztos vagyok benne, hogy a fiamat is hiába keresné ebben az ügyben — felelte az öreg Timár keményen. Azután cigarettát sodort a bádogdobozból, és rágyujtott, mint akinek nincs több mondanivalója.

— De uram, ez szöktetésben való bűnrészesség! — kiáltott az ügyvéd.

— Miféle bűnrészesség? Meg sem érdemlik maguk azt a fiút. Aranyból van a szíve, tehetséges, emberszerető, igazi fiatal. Nem szülők maguk!

— Ne sértegessen engem!

— Nem is szándékoztam, csak épp az igazság kedvéért mondtam, amit mondtam . . .

Kisfalvy ügyvéd köszönés nélkül, dühösen távozott.

Az ügyvéd bejelentése alapján a főkapitányság több detektívet mozgósított Kisfalvy előkerítésére. Nyoma veszett. Egy Garai utcai kis szobában rendezkedett be, egy elvtárs özvegy édesanyjánál.

Kisfalvynak tetszett az új, független élet. Jót nevetett, amikor este Vértes Lili a Garai utcai kis lakásba elhozta az aznapi újságokat, benne a feltűnő hirdetést:

„Gyuri, gyere haza! Mindent megbocsátunk! Szüleid."

Kisfalvy csak egy hétig dolgozott segédmunkásként. Török hivatalnoki állást szerzett neki Csepelen.

FÉLRESIKERÜLT MERÉNYLET, HARCBALÉPNEK A TÖMEGEK

Ezerkilencszáztizennyolc október 16-án délután három órakor Lékai János, a forradalmi szocialista mozgalom egyik csoportjának vezetője rásütötte revolverét a magyar imperializmus leggyűlöltebb feudális vezetőjére, a nagybirtokos gróf Tisza Istvánra.

A Forradalmi Szocialisták előbb gróf Tisza Istvánnal, majd Lukachich altábornaggyal, a vérebbel akartak végezni.

A merénylet előkészítői — köztük Korvin — hosszan vitatkoztak azon, hogy helyes-e az egyéni akció. Főként az volt hatással rájuk, hogy Adler Frigyes, az osztrák szociáldemokrata párt egyik vezetője nemrég agyonlőtte gróf Stürgkh osztrák miniszterelnököt. Ennek Ausztriában, de világszerte is nagy hatása volt. Megrázta és felrázta a tömegeket.

A Forradalmi Szocialisták közül sokan azt hitték, hogy Tisza és Lukachich halála nálunk is meggyorsítaná az eseményeket, s kivégzésük megrettentené azokat, akik a béke ellen vannak. A revolvergolyót ugyanakkor jeladásnak is szánták a tömegek és a felfegyverzett katonák milliói felé: eljött az a pillanat, amikor fegyvert kell ragadni az elnyomók ellen.

A merénylet előkészítése gondosan történt. Maga Korvin és Hevesi is bementek a parlament ülésére. Mások pontosan megfigyelték Tisza szokásait. Ismerték lakáscímét, autója számát. Megállapították, hogy a parlament épületében aligha lehetne megközelíteni. A képviselőházi ülés után azonban feleségével együtt megy a várakozó autóhoz. Ilyenkor lassabban megy, mert kövér felesége, aki minden ülést a karzatról hallgatott végig, csak lassan tudott mozogni.

Az autóba való beszállás volt tehát Lékai számára az alkalmas pillanat.

Korvin megadta az autó számát Révainak, Timárnak és egy Lengyel nevű elvtársnak, aki ekkor már szintén közvetlen kapcsolatban volt Korvinnal. Az ő feladatuk volt az utolsó napokban

az autó megfigyelése. Nem volt nehéz végleg megállapítaniuk, hogy milyen időkben szokott az autó a parlament és estefelé a Nemzeti Munkapárt klubhelyisége előtt állni.

A merénylet napján Korvin a Seemann Kávéházban ütötte fel a főhadiszállást, pár percnyire a parlament épületétől. Talán egy árnyalattal sápadtabb volt, mint máskor, de arca nyugodt és derűs.

Révai, Timár és Lengyel a parlament környékén cirkáltak.

— Ma különösen könnyű megismerni az autót. Nagy női kalapskatulya van a tetején — jelentette Timár Révai üzenetét Korvinnak.

— Akkor — szólt Korvin Timárhoz — még csak arra kérlek, hogy vagy te, vagy Lengyel menjen el a Takarmányközpontba. Keresse meg Lékai Jánost. Mondja meg neki, azonnal szeretnék vele beszélni.

Ebből sejtette csak meg Timár, hogy a szelíd kinézésű Lékai János, aki Törökkel együtt vezette az ifjúmunkásokat, és amellett igen tehetségesen induló író volt, ma végez Tiszával.

A merénylet kísérlet maradt. Lékait a helyszínen letartóztatták. Mégis elérte a várt hatást a tömegekre.

Közvetlenül a sikertelenség utáni órákban nem így vélekedtek az elvtársak. Mindenki, aki részt vett a merénylet előkészítésében, Lékait okolta a balsikerért.

A lapok arról írtak, hogy Lékai kezéből idejekorán kicsavarták a fegyvert. Valami más történhetett.

Lékainak soha fegyver nem volt a kezében. Nem értett a browning kezeléséhez. Korvin ugyan részletesen elmagyarázta neki a fegyver szerkezetét, de a biztonság kedvéért, lövésre készen adta át Lékainak a fegyvert.

Lékai izgalmában csak arra emlékezett a magyarázatból, hogy a závár kinyitását az utolsó percben kell elvégeznie.

Amikor Lékai a lövésre kész fegyvert kivette a zsebéből, izgalmában visszatolta a kis csapot. Így lezárta a már lövésre kész revolvert.

Lékai elvtárs végig bátran viselkedett. A rendőrség hiába

kínozta, mit sem vallott. A nyomozás elakadt. Hősi elhatározása és a rendőrségen tanúsított bátor magatartása feléje fordította a tömegek rokonszenvét.

Korvin, Hevesi, Révai, Török, Timár, Lengyel hosszan vizsgálták és tárgyalták a merénylet sikertelenségének okát. Tisza kivégzésének gondolatát azonban ezek után sem adták fel. Újabb erőket vontak a megfigyelő csoport munkájába. Korvin fiatal feleségét, Sipos Erzsit, Pallós Margitot, Kisfalvy Györgyöt, Vértes Lilit és még másokat. Pontosan megállapították az autó útirányát, az út időtartamát. Korvin szervező munkájával és Hevesi mérnöki tervezésével újabb, sokszorosan biztosabb csapásra készültek.

Lengyelnek, Timárnak és Kisfalvynak Tisza István Hermina úti villáját kellett szemügyre venniük. A Hermina úti frontot nem gyalog, hanem villamoson járták meg. Külön-külön és kettesével néhányszor fel és alá. Megállapították, hogy rendőr áll a kapuban, talán a házban is van őrség. A villa hátsó frontja, illetőleg a kert szintén utcára nézett. Bementek az elhagyott kis utcába, melyet kerítések szegélyeztek.

Egy szemetes kocsi mellett két utcaseprő beszélgetett.

— Ez a büdös háborús világ! — szólt az egyik.

— Csak már történne valami — vetette oda a másik, amikor Timár és Kisfalvy arra ment.

Timár végignézett az utcán. Egy ember se jött feléjük. De vagy harminc-negyven lépéssel odébb egy harmadik utcaseprő szorgoskodott. És messzibbre még egy. A két fiatalember mint egyszerű sétáló bámészkodott. Megnézték az utcaseprők kezét. Fizikai munkától elszokott kezek voltak, afféle őrmesterkezek.

— A „botosok" söprik Tisza utcáját — súgta Timár Kisfalvynak.

Tisza házának csendes megközelítése, mint megállapították, szinte lehetetlen.

Tehát elkerülhetetlen a védőgyűrű erőszakos áttörése, a nyílt támadás. Ezen tanakodtak, erre gyűjtötték az erőket.

Lékai lefogatása, ebben a már teljesen forradalmi hangulatú helyzetben, nem riasztotta vissza az elvtársakat.

A merényletet előkészítő csoport egyre növekedett. Csepeliek, a mátyásföldi és az aszódi repülőgépgyári munkások, IKTOSZ-beli értelmiségiek, cipőfelsőrész-készítők jelentkeztek önként, és ajánlottak más megbízható elvtársakat is a nyílt fegyveres támadás céljára. Fegyverhez bőven juthattak a fegyvergyári munkásoktól és a katonai raktárakból. S ha a nyílt támadás mégsem sikerülne, egy vegyészmérnök már gyűjtötte az anyagot a bombák gyártásához. Tiszának mindenképpen pusztulnia kellett...

A történelmi események azonban gyorsabbak voltak, mint a merénylet előkészületei.

— A merénylet nem is érte volna el célját — állapították meg később Korvinék. Elterelte őket fő feladatuktól, a tömegek forradalmi megszervezésétől.

Ezen a véleményen volt Rákosi is, aki ezekben a napokban mint „tartós gyógykezelést igénylő súlyosan beteg" katona véglegesen Budapestre érkezett.

A sikertelen merénylet másnapján Tisza István, a feudálisburzsoá rend oszlopa, az ország leggyűlöltebb embere beszédet mondott a képviselőházban. S mintha bűnös, népellenes politikájáért tegnap nem is őt vonták volna a merénylet kísérletével felelősségre, mintha távoli ország és nem Magyarország sorsáról lenne szó, főúri közönnyel bejelentette:

— Nincs már miért tagadni, az erőviszonyok eltolódása folytán Magyarország elvesztette a háborút.

„Erőviszonyok eltolódása"! Diplomata nyelv!

1918 augusztus eleje óta Franciaországban a németeket vereség vereség után éri. Szeptember 25-én a bolgár hadsereg feltétel nélkül leteszi a fegyvert. Ugyanezt teszi október 17-én a török hadsereg. Az osztrák-magyar hadsereget szörnyű vereség éri Olaszországban.

Az Osztrák-Magyar Monarchia felbomlóban van. Egymás után alakulnak meg a lengyel, a cseh, a jugoszláv, a román nemzeti tanácsok. Bejelentik, hogy népeik elszakadnak az Osztrák-Magyar Monarchiától.

De maradt-e csak parányi emberi érzés is a magyar grófi politikusokban, a Tisza Istvánokban? Ha már világosan látják, hogy amúgy is elveszett a háború, legalább elősegítenék a békét.

Ezekben a grófokban nincsen semmilyen emberi érzés! Csak gőgös osztályöntudat. Mint mindig, most is csak szűk osztályérdekek vezetik. Menteni akarják ami menthető. S a frontokon, főként az olasz fronton, annak ellenére, hogy a háború immár elveszett, tovább rohamoznak, tovább véreznek a magyar katonák. Százezrével pusztulnak ezekben a napokban. Itthon az asszonyok és a gyermekek tovább nyomorognak, tovább éheznek.

A király, a grófok, a nagyiparosok már jól tudják, nyíltan beismerték, hogy elvesztették a háborút. Lukachich altábornagy, a vérengző császári és királyi fenevad mégis kiadja a parancsot: a katonaság vérrel-vassal akadályozzon meg minden forradalmi megmozdulást. Lukachich katonarendőrsége tömegével végezteti ki a szökevény katonákat. Arra is felszólítja tisztjeit, hogy könyörtelenül végezzenek a Forradalmi Szocialistákkal.

A Forradalmi Szocialisták azonban okultak Mosolygó, Sallai, Gaál Edit, Kelen és a többiek elfogatásából.

A forradalmi tömegmozgalom osztályöntudata is egészen más már, mint volt csak egy évvel ezelőtt is. Most már nemcsak a békéért, hanem az orosz példát követve a szocialista forradalomért harcolnak. Az eszme olyan erőnövekedése ez, amellyel Lukachich altábornagy nem tud leszámolni. Hiszen a forradalmi helyzet odáig fejlődik, hogy baloldali szocialista újságírók, sőt velük a polgári baloldaliak viharos tüntetést rendeznek a sajtószabadság mellett a parlament karzatán. Másnap reggel, október 25-én az újságírók bátor elhatározásából cenzúra nélkül jelennek meg a lapok.

Ugyanaznap a polgári pártok és a szociáldemokrata párt vezetői megalakítják a rohamosan közeledő polgári forradalom vezető szervét, a Magyar Nemzeti Tanácsot. A Nemzeti Tanács fő célja azonban kezdettől fogva az, hogy a munkások, katonák és parasztok forradalmi felháborodásával szemben kompromisszumot kössön a királlyal. A monarchisták helyére lépő haladó polgári kormányzattal akarják biztosítani a tőkés rend fenntartását.

A Forradalmi Szocialisták vezetői ezekben a forradalom előtti döntő órákban az IKTOSZ bezárt ajtóiról letépik a rendőrségi pecséteket, s a baloldali szocialistákkal, Vágóval, Nyisztorral, Rudassal, Szántóval értekezletre gyűlnek. Ott vannak a gyárközi bizottságiak és a nagy gyárak bizalmiai is.

Rákosi is részt vesz ezen az első közös értekezleten. Egyesek a „kommunista köztársaság" azonnali kikiáltását követelik. Szerintük ez most az akció legfőbb célja.

Korvin véleménye az, hogy a fő ellenség megsemmisítésére kell koncentrálni a munkásosztály erejét. Minden erőt a király és ellenforradalmi bandája ellen kell mozgósítani. Utána majd lépünk egy nagyobbat. Most vonuljanak a tömegek a király ellen.

Heves vita indul. A csizmás viseletű régi szocialista, a földmunkásság vezére, Nyisztor, Korvin oldalán van. Rákosi is mellette szólal fel.

A többség elfogadja Korvin, Rákosi, Nyisztor világos álláspontját.

*

Ezekben a napokban, amikor a munkásság és a katonaság százezrei mozdulnak meg, amikor a Forradalmi Szocialisták, a baloldali szociáldemokraták és a volt orosz hadifogoly katonák legjobbjainak vezetésével megindul a néptömegek harca a hatalomért, Révai, Török, Timár, Kisfalvy, Vadas Márton, a régi ifjúmunkás Krámer Sándor azon dolgoznak, hogy az ifjúság forradalmi harcbalépésével is meggyorsítsák az eseményeket.

Október 28-ra gyűlésre hívják össze a diákságot. A műegyetem előcsarnokában megtartott népes gyűlésen igen sok munkásifjú is megjelenik. Az Osztrák-Magyar Monarchiától való azonnali elszakadás, a független Magyarország mellett döntenek.

A gyűlés után mintegy ezerötszáz egyetemi hallgatóból, ifjúmunkásból és katonából álló tüntető menet Budára indult, hogy a királyhoz eljuttassák az ifjúság követelését. Azonnali békét, független Magyarországot követeltek.

A tüntető tömeg menetközben sokezer főre növekedett.

A Lánchídnál a rendőrség és katonaság záróvonala fogadta a tüntetőket. Az ifjúság áttörte a rendőrök sorfalát. A menet átjutott Budára.

A Lánchíd budai oldalán lovasrendőrség akarta feltartóztatni a tömeget. Az ifjúság, vizsgaszabadságos egyetemista katonák segítségével fegyveres csatában áttörte és szétszórta a rendőri és katonai kordont.

A rendőrök hihetetlen brutalitással rohamoztak, vagdalkoztak, lovaikkal beletapostak a tüntető tömegbe, majd lövöldözni kezdtek. Az ifjúság és a rendőrség többszöri összeütközésének következménye három halott, negyven súlyos és kétszáz könnyebb sebesült.

Az ifjúság mégis feljutott a Várba.

Lánchídi csata! Történelmi nap. Hírével még aznap telve volt az ország. Nem volt gyár, üzem, hivatal, üzlet, ahol a fiatalsággal való egyetértés jegyében és az áldozatokra emlékezve másnap délelőtt félórás tüntető sztrájkra meg ne állott volna a munka. Forradalmi harcában a magyar nép büszke volt ifjúságára, amely a lánchídi csatában fegyveres harcot vívott hazája békéjéért, felszabadulásáért és függetlenségéért.

A délelőtti tüntető sztrájk időpontjában a Fegyvergyár munkásai megszállták a gyárat. Feltörték a raktárakat és felfegyverezték magukat. A munkások ellen kivezényelt katonák és csendőrök, látva, hogy fegyveres harcra kerülhet sor, inkább elvonultak.

Ezután megindult a Fegyvergyár raktáraiból a nagy gyárak munkásainak felfegyverzése.

A frontokon is bekövetkezett a katonai összeomlás.

A magyar munkásosztály fegyverkezik, a magyar falu lázong, az osztrák-magyar hadsereg magyar ezredei forradalmi lázban égnek, elkerülhetetlen a magyar nép forradalma.

Most már a polgárság is a forradalom mellett foglal állást.

Ugyanakkor a szociáldemokrata vezetők még mindig IV. Károly császár és király megbízottja, József főherceg előtt hajbókolnak.

Sőt, amikor gróf Károlyi Mihályt, a Függetlenségi Párt vezetőjét a király kinevezi miniszterelnökké, az új kormány két szociáldemokrata tagja, Garami és Kunfi, a „kegyelmes urak", mint „magyar királyi miniszterek" fogadnak hűséget őfelségének, a királynak.

Ebben az őfelsége, a király körüli politikai keringőben gróf Tisza István már nem vesz részt. A magyar nép leggyűlöltebb ellenségét katonák és tengerészek agyonlövik mint egy kóbor kutyát.

Hiába azonban a szociáldemokraták esküje a királyra! Hiába a sok hajbókolás, a politikai intrika. A magyar nép harcos akarata királyostul, mindenestül elsöpri azt a régi Magyarországot, amelyet a baloldali polgári politikusok s a szociáldemokrata vezérek még mindig megmenthetőnek tartanak.

AZ „ŐSZIRÓZSÁS" FORRADALOM

Október 30-án este fegyveres katonák megrohamozták a Nyugati pályaudvart. Tisztjeik kezéből kiszabadítanak három frontra irányított menetszázadot.

Más katonák is csatlakoznak hozzájuk. A három menetszázad a lakosság tízezrei kíséretében fegyveres tüntető menetté szerveződik, és a pályaudvartól a Nemzeti Tanács épülete elé vonul.

Halottak napjára a virágüzletek, a virágárusok kosarai telve őszirózsával. Az árusok a királyi sapkarózsát letépő katonáknak osztogatják. A civilek gomblyukába is virág kerül. Az őszirózsa a forradalmi nap szimbóluma.

Ugyanaznap éjjel akcióba lép a fiatal katonatisztekből és katonákból az elmúlt napokban titokban megalakult katonatanács. A szovjet példára működni készülő katonatanács utasítására egy kisebb tiszti és katonai csoport meglepetésszerűen körülfogja és tábornokostul letartóztatja Budapest helyőrségi parancsnokságát.

Valdeck rendőrhadnagy vezeti az akciót. Korvin és Rákosi az ő közvetítésével tart kapcsolatot a katonatanáccsal. Meg kell azonban mondani, hogy Korvinék a forradalom éjjeléig lebecsül-

ték Valdeck rendőrhadnagy és a csoportjába tartozó forradalmi szocialista tisztek szerepét.

Lukachich altábornagy egy csendőr-zászlóaljat küld a helyőrségi parancsnokság visszafoglalására. Rövid fegyveres harc és sok sebesült árán a csendőrség megfutamodik.

Időközben Valdeck rendőrhadnagy parancsára katonák szállják meg a telefonközpontokat, ahol három forradalmi szocialista elvtársnő, Pálinkás Erzsébet, Romhányi Margit és Mehringer Rezsőné ekkorra már megszervezte, hogy a telefonkezelőnők csak a nép érdekében történő fontos telefonbeszélgetéseket kapcsolják, és minden telefonbeszélgetést ellenőrizzenek.

Korvinéknak titkos telefonszámuk van. Bárkit megelőzően kapcsolják őket.

A három elvtársnő haláltmegvető bátorsággal megakadályozza a király, a katonai és az állami vezetők beszélgetéseit. Lukachich, a hóhér altábornagy is hiába követel vonalat a főhadiszálláshoz és a királyhoz. Fenyegetőzik, de mégse kapcsolják.

Parancsnokság és telefon híján Lukachich nem jut időben katonasághoz, hogy harcba vezényelhetné őket az engedelmességet megtagadó katonák ellen. Így a király, a kormány és parancsnokságaik rendelkezései csak másnap, írásban jutnak el rendeltetési helyükre. Megkéstek, mert a három telefonkezelőnő, megelőzve a reakció intézkedéseit, telefonon felhívja a budapesti kaszárnyákat és forradalmasítja a katonákat. Felhívják az összes nagy vidéki város katonai parancsnokságait is, és összeköttetésbe lépnek a mindenfelé megalakuló katonatanácsokkal. Közlik, hogy Budapest összes katonai alakulatai csatlakoztak a forradalomhoz. Őket is csatlakozásra szólítják fel.

Valdeck rendőrhadnagy, Pálinkás Erzsébet, Romhányi Margit, Mehringer Rezsőné új, hősi nevek a Forradalmi Szocialisták táborában.

De vajon tényleg új nevek-e?

Valdeck rendőrhadnagy a rendőrség szívében dolgozó forradalmi szocialista, akit eddig csak néhány elvtárs ismert.

Pálinkás Erzsébet, Romhányi Margit, Mehringer Rezsőné, a szerény és rosszul fizetett telefonos kisasszonyok szabad óráikban házról házra jártak agitálni, röplapot terjeszteni. Eddig egyszerű szocialista harcosok. Most, a forradalom éjszakáján kezükben a forradalom ütőere, a telefonközpont. A kizsákmányolt asszonyok gyűlölete az elnyomók iránt és hűségük az elnyomottakhoz általuk válik a forradalom győzelmének eszközévé.

Új hősök, új nevek! Néhányan a sok közül! Élő példája, hogy az igaz ügy mindig megteremti hőseit.

Mint ahogy hősök azok a névtelen elvtársak is, akik aznap éjjel röpiratot nyomnak a Népszava nyomdájában, s reggelre elárasztják vele a fővárost, a gyárakat, az üzemeket. Hősök azok a névtelenek is, akik repülőgépeiken Budapest fölé emelkednek, hogy a magasból leszórják a Forradalmi Szocialisták harcbahívó röplapjait. Később ismerjük csak meg nevüket.

Így együtt, vezetők és névtelenek a forradalmi mozgalom építői. Ők azok most is, akik a polgári forradalom győzelmének első napjaiban hirdetik, követelik a következő lépést, a szocialista forradalmat.

Nem így a szociáldemokrata párt. Október 31-én, a forradalom éjszakáján a Nemzeti Tanács vezetői azon vitatkoznak, hogy mindaz, ami este és az éjjel folyamán a Nemzeti Tanács, valamint a szociáldemokrata párt akarata ellenére és tudta nélkül történt, forradalom-e már, vagy csak a régi rend elleni valamiféle tüntetés.

Gróf Károlyi, az új miniszterelnök s a szociáldemokraták mindazt, ami éjjel történt, fegyveres tüntetésnek tekintik, s a királynak tett eskü szellemében akarják tovább vezetni az ügyeket.

Ebben a helyzetben, különösen a szociáldemokrata vezetők számára megdöbbentően váratlanul, Budapestet elönti a százezres példányszámban kiadott Népszava-röplap, amely minden szociáldemokrata számítást halomra dönt.

A röplap bejelenti:

„Kitört a forradalom!

Munkások! Elvtársak!

... A Nemzeti Tanácshoz csatlakozott katonai csapatok szerdán éjjel vérontás nélkül megszállták a főváros főbb pontjait, a postát, a telefonközpontokat, a térparancsnokságot elfoglalták, és feleskü dtek a Nemzeti Tanácsnak.

Munkások! Elvtársak!

Most rajtatok a sor!

Az ellenforradalom valószínűleg vissza akarja szerezni a hatalmat.

Meg kell mutatni, hogy együtt éreztek katona testvéreitekkel!

Ki az utcára!

Szüntessétek be a munkát!"

Weltner Jakab jobboldali szociáldemokrata vezér emlékiratában megírta a számára is nagy meglepetést okozott röplapról, hogy ez volt a forradalmi nap hajnalának kakaskukorékolása. Megmozdította a budapesti munkások százezreit. A röpcédulát „felelőtlenül eljáró ismeretlenek" szövegezték, és adták ki a pártvezetőség tudta nélkül a Népszava nyomdájában.

A tömegek megmozdulása viharos volt. Az üzemi munkástanácsok általános sztrájkot hirdetnek. Mindenütt leáll a munka. A röplapok hívó szavára tíz- és tízezres tömegek vonulnak az utcára megünnepelni és biztosítani a győzelmet.

Budapest példáját követi az ország.

A régi rend, a nagybirtokosok és a nagytőkések osztályuralma, a királyság talpazata annyira korhadt és annyira aláásott, hogy egyszerűen összeroppant a magyar nép forradalmi megmozdulására.

A munkástömegek forradalmi megmozdulásának hatására a katonaság is mindenütt a forradalom mellé áll.

Október 31-én Budapesten a kora reggeli órákban már csak a Mária Terézia kaszárnya katonái nem csatlakoztak a forradalomhoz.

A most már nyíltan működő katonatanács parancsára forradalmi

katonák vonulnak fel a laktanyához. Mellettük sietnek a sztrájkoló és tüntető munkások, katonahozzátartozók. Mindegyikük sapkáján vagy gomblyukában őszirózsa. Már-már megkezdődik a támadás a kaszárnya ellen, amikor a laktanyába zárt katonák a köztársaság éltetésével szélesre kitárják a kapukat.

A laktanya börtönét a tisztek még megpróbálják védeni. Fegyveres katonák fejlődnek fel a börtönépület ostromára.

Az ostrom egyetlen percig tart. A tömeg, ahogy éjjel minden fogházban, itt is kiszabadítja a foglyokat.

*

Fegyház! Börtön! Fogház! Sok ilyen volt a Tisza Istvánok, a grófok és bárók Magyarországában. Ezer és ezer politikai és katonai elítélt ette a rabkenyeret.

Mosolygó, Sallai, Gaál Edit, Kelen, Lékai és társaik a Conti utcai katonai fogházban sínylődtek.

Rabnak lenni, helytállni az elvért, nem vallani! Fel s alá, mindig csak fel s alá járni egy kicsiny zárkában. Várni, hogy múljanak már a fogság napjai. Éhezni! Szenvedni! Kemény fapriccsen aludni! Egyedül lenni, távol családtól, elvtársaktól, a mozgalomtól, vigasztalanul egyedül.

A forradalmár azért forradalmár, hogy legyűrje ezt a sorsot. Mosolygó, Sallai, Gaál Edit és többi bebörtönzött elvtársaink ilyenek voltak. Erősek és kemények. Szilárd harcosai a jövőnek. Tudták, hogy a forradalmi felszabadulásnak el kell jönnie. Bíztak és reménykedtek ebben. Ez sokszorozta meg erejüket.

A börtön halálos csendjében egyszer csak sűrű fegyverropogás hangzik.

A zárkák ettől még szűkebbé válnak. A szív irgalmatlanul dobog. Pattanásig feszül az erekben a vér. Igaz lenne-e? Annyi álmatlan éjszaka reménykedő vágya beteljesül végre?

Igaz! Álomnak is szép, hogy ropog a fegyver, és kemény vezényszavak hallatszanak. Eljött a várva várt forradalmi nap, amely a letartóztatott elvtársak börtönajtajáról letöri a vaspántokat, leszedi kezükről a bilincseket.

Mindez igaz! Nem álom! A fegyverek Mosolygóért, Sallaiért, Gaál Editért, Kelenért, Lékaiért s a politikai, katonai letartóztatottak százaiért és ezreiért dördülnek. A Mosolygók, a Sallaik, a Gaál Editek zárkaajtajáról feszítik le a vaspántokat. Az ő kezükről verik le a bilincseket.

Korvin, Rákosi, Révai, Török, Kisfalvy, Matusán, Béres Teréz jönnek a börtönt ostromló tömeg élén és örömittasan csókolják, ölelik kiszabadított forradalmár társaikat.

Rabnak lenni! Fel s alá járkálni egy kicsiny zárkában... Ez volt még tegnap este is. S most az őszi reggel fényében Mosolygó, Sallai, Gaál Edit, Kelen, Lékai és a többiek mind-mind szabadok.

Török is boldogan szorítja magához Editet. Annyi kínzó, gyötrelmes, magányos hónap után olyan boldogság ez, amelybe büszkeség is vegyül. Boldog emberpár becsületes harccal kivívott találkozása az övék.

*

Amíg a Nemzeti Tanács és a szociáldemokrata párt háta mögött a tömegek a frontokon, Budapesten és az egész országban megvalósítják a forradalmat, a „forradalom vezetői" egész éjjeli álmatlanságtól meggyötörten várakoznak az Astoria-szállodában. Tegnap este óta ki fotelben, ki asztalon, ki a szőnyegen ülve vagy heverve várja a hóhér báró Lukachich altábornagy katonáit, mikor tartóztatja le őket, mint a király engedetlen alattvalóit.

Jászi Oszkár, a „forradalmi miniszter" írja emlékiratában, hogy Kunfi, a szociáldemokrata párt vezére és legfőbb teoretikusa mellette feküdt egész éjjel a pamlagon. Nyugtalanok voltak, nem tudtak aludni. Beszélgetés közben Jászi azt mondta Kunfinak:

— Azt hiszem, reggelre mindannyian lógni fogunk...

Mire Kunfi bánatosan megjegyezte:

— Én is azt hiszem. És mindez azért, mert néhány „éretlen forradalmár" elhirtelenkedte a dolgokat.

Lukachich altábornagy, ez a vérengző fenevad azonban a „forradalom vezetőinél" is gyávább. Kora reggel nem akasztani

jön a hajnalt remegve váró „forradalmi vezetőket". Ellenkezőleg, felesküdni készül a Nemzeti Tanács előtt.

Közben Lukachichot, annyi magyar katona hóhérát, a forradalmi tömegek halálra keresik. Amikor megtudják, hogy a véreskezű altábornagy az Astoria-szállóban a „forradalom vezetőinél" alázatoskodik, a tömeg be akar hatolni, hogy elfogja és elpusztítsa.

Ekkor Kunfi, a „nagy idealista", a forradalom érdekében kiontott „vértől irtózó" szociáldemokrata vezér kiáll a szálló erkélyére, és szónoklattal áltatja a tömeget, amíg az ezerszeres gyilkos Lukachichot civilbe öltöztetik, s az Astoria mellékajtaján megszöktetik.

A forradalom első napján a „királyi kormány" „legfőbb politikai problémája" az, hogy a királynak tett esküt érvényesnek tartsa-e vagy sem?

— A királynak tett eskü érvényes! — mondja gróf Károlyi és a szociáldemokraták.

Az árulás ellen a szociáldemokrata párt baloldala is tiltakozik. De a baloldal emberei sem ebben a kérdésben, sem a forradalom továbbvitele és megerősítése kérdésében még nem látnak tisztán. Mint eddig, most is ingadoznak.

Világos irányt csak a Forradalmi Szocialisták mutatnak. Még aznap kiadott röpiratukban, tömegagitációjukban, az általuk szervezett tüntetéseken, nagyon helyesen, elsősorban a királytól és a forradalom ellen intrikáló királyi udvartól akarnak megszabadulni.

Népuralmat és népköztársaságot követelnek. Azt, hogy a „magyar királyi szociáldemokrata miniszterek" azonnal és feltétel nélkül vonják vissza a királyra tett esküjüket.

A Forradalmi Szocialisták követelésének: Magyarország teljes függetlensége és a Habsburg-ház trónfosztása — átütő a sikere. Az egész ország egyetért vele. Népi követelés ez, amelynek megvalósulása többszáz év függetlenségi harcának lenne beteljesülése. Zászló ez, amely alatt Rákóczi, Kossuth, Petőfi harcolt, s amely évszázadok óta a magyar nép legfőbb politikai jelszava.

S most Károlyi és a szociáldemokraták mégis megtorpannak. Nem bíznak a forradalom győzelmében. Arra gondolnak, attól rettegnek, ha felülkerekedik az ellenforradalom, ha győz a király, s újból megjelenik a színen Lukachich, a hóhér, mi lesz az ő személyes sorsuk?

A forradalom eme döntő harci napján a Forradalmi Szocialisták ereje megsokszorozódik. Gyűléseket szerveznek, röplapokat nyomtatnak. A Gyárközi Bizottság javaslatára egyetlen napon csaknem minden nagyobb budapesti gyárban népgyűlés van a királyi eskü ellen. Némelyik elvtárs nyolc-tíz helyen beszél. Lelkes, szárnyaló munkájukkal magukkal ragadják a szociáldemokrata baloldalt s a tömegeket.

A Csepel, a MÁVAG, az Egyesült Izzó, a Wolfner-bőrgyár, az Albertfalvai Repülőgépgyár, a Hajógyár, a Lipták-gyár s a többi üzem dolgozói a legnagyobb felháborodással ítélik el a királyi esküt tett miniszterek magatartását. Teljes egységben elfogadják a Forradalmi Szocialisták mindenüvé megküldött határozati javaslatát. Ez egyben a tegnap még földalatti mozgalom első legális röplapja.

„A gyűlés a leghatározottabban tiltakozik az ellen, hogy a Nemzeti Tanács kebeléből megalakuló kormány a királynak tett hűségeskü alapján kezdje meg működését.

A munkásság a legnagyobb megütközéssel látja, hogy amidőn Magyarország egész népe, munkások, katonák és dolgozó polgárok egyhangúlag a köztársasági államformát követelik, amidőn ennek megvalósítását semmiféle hatalom megakadályozni nem tudná, a Nemzeti Tanács még mindig habozik és még mindig élő és létező hatalomnak ismeri el a királyt.

Ettől függetlenül a munkásság kimondja, hogy ezentúl semmiféle királyi hatalmat maga fölött tűrni nem fog, és nem tűri azt a királyt sem, aki háromszor ültette Tiszát a nép nyakára, aki fedezte Wekerle választójogi csalását és a Lukachichok gaztetteit, aki... az országot a végső elkeseredés forradalmába kergette, amelyet szívesen fojtott volna bele a proletárvérbe, ha ez még módjában állt volna. Nem tűri tovább a királyságot azért sem,

mert az mindig és most is a nép legveszedelmesebb ellenségének, a főpapságnak és a papi butításnak legfőbb feje és támogatója, amely már most is az ellenforradalom komoly veszedelmével fenyeget.

A gyűlés felszólítja ennél fogva a Nemzeti Tanácsot, hogy tegyen eleget az ország dolgozó népe és a katonák egyhangú követelésének: kiáltsa ki azonnal a köztársaságot, és szakítson meg azonnal minden összeköttetést a dinasztiával.

Kimondja a munkásság, hogy a végsőkig harcolni kész a köztársaságért és mindazok ellen, akik halogatással és ingadozással kockára teszik a forradalom nagy vívmányait.

Le a Habsburgokkal!

Éljen a Köztársaság!"

A tömegekben a Forradalmi Szocialisták által kezdeményezett királyi-esküellenes mozgalomnak mély hatása van. Amikor november 1-én a Forradalmi Szocialisták a Tisza Kálmán térre a köztársaság melletti tömegtüntetésre hívják meg Budapest munkásságát, a Gyárközi Bizottság tagjainak vezetésével vonulnak be az újpesti Wolfner-gyár, a Mauthner-gyár, az Egyesült Izzó és a Lipták-gyár munkásai. Megkésve, már a gyűlés vége felé érkeznek Csepel dolgozói, de még hallhatják, amint a Tisza elleni merényletben is résztvett Lengyel nevű forradalmi szocialista Petőfi versét szavalja: „Akasszátok fel a királyokat!"

A gyűlés után a tömeg a Népszava épülete elé vonul a Conti utcába. Körülzárva tartja mindaddig, amíg a szociáldemokrata párt vezetői ki nem jelentik, hogy visszavonják a királynak tett esküt.

A kormány most újra esküszik: „Isten engem úgy segéljen", de már nem a királyra, és még nem a köztársaságra, csak úgy általában.

A kormány így akarja elhúzni a döntést. Kunfi, a szociáldemokrata vezér felolvassa a kormány se hideg se meleg nyilatkozatát:

A nép legszélesebb tömegeiben megnyilvánult köztársasági han-

gulat alapján a kormány elhatározta annak a kérdésnek a kormány programjába való felvételét, milyen legyen Magyarország államformája. Királyság vagy köztársaság.

Szóval valamikor, valakik dönteni fognak, mondja a szociáldemokrata vezér. De nem úgy a tömegek! A népköztársaságot követelik. Harcolni akarnak érte. Mind a jobboldali szociáldemokrata, mind a polgári vezetők megrettenve látják, hogy főként a Forradalmi Szocialisták helyes politikája következtében a hangulat nemcsak a királyság, de a forradalom eredményeinek továbbvitele kérdésében is már az első órákban ellenük fordul.

A szociáldemokrata párt vezetői szabadulni akarnak a tömegek forradalmi nyomásától. Felhívják a munkásságot, hogy vegye fel a munkát. A katonáknak megparancsolják, hogy térjenek vissza a kaszárnyákba.

A Nemzeti Tanács plakátokkal árasztja el Budapestet:

„Akinek nincs dolga, ne járjon az utcán!"

A Forradalmi Szocialisták jelszava viszont:

„Munkások, katonák, ki az utcára!" „Tömegsztrájkot a népköztársaságért!"

S a dolgozó tömegek, a fegyveres munkások és katonák hatalmas tüntető oszlopai, rezesbandákkal az élen, birtokba veszik az utcát, a tereket, a várost, az országot. A kormány engedni kényszerül.

Győz a népköztársaság, nincs többé királyság.

Minden régit elsöprő széles forradalmi tömegmozgalom Budapesten, a frontokon s az ország minden zugában. Gyalázatos árulás és megalkuvás a Nemzeti Tanács Astoria-szállóbeli „forradalmi" főhadiszállásán, ahol a jobboldali szociáldemokrata vezérek a többi párt vezetőivel nagyban és kicsinyben árusították a forradalom vívmányait. Így alakultak az októberi, „őszirózsás", polgári-demokratikus forradalom első napjai.

Miként is lehetett volna ez másként, amikor a szociáldemokrata párt vezetői nyíltan kijelentették, hogy Magyarországon idő

előttinek tartják még a szocialista forradalomért vívott közvetlen harcot. Azt írja a Népszava, hogy mint a világháború elején, most „újból" fel kell függeszteni az osztályharcot.

A szociáldemokrata vezérek látják, és lehetetlen nem látniuk az oroszországi nagy példát. Látják a bolsevik párt forradalmi építő munkájának sikerét. Mégis politikájuk lényege: a polgári demokráciával meghosszabbítani a kapitalizmus létét, s azt a hamis illúziót táplálni a tömegekben, mintha az békés úton belenőhetne a szocializmusba. Akkor hirdetik ezt, amikor a munkásság forradalmi elhatározással hozzálátott a gyárak elfoglalásához, a szegény- és kisparasztság a nagybirtok felosztásához.

A szociáldemokrata vezérek látják, hisz lehetetlen nem látniuk, hogy a forradalmi lelkesedéstől izzó országban igenis van minden ellenállást legyűrő forradalmi erő: a szocializmus győzelméért harcolni akaró munkásosztály és a földre vágyó szegényparasztság. De ők mégsem akarták a forradalom győzelmét. Ellenkezőleg. A szociáldemokrata párt vezetői a munkásosztály és a parasztság ilyen nagyarányú forradalmi megmozdulása idején megelégedtek azzal, hogy közülük a két legjobboldalibb, Garami és Kunfi megkapta a belkereskedelmi, illetve a népjóléti miniszteri tárcát.

A szociáldemokrata párt úgy vélte, hogy ezzel számára az októberi forradalom befejeződött. Ők majd kereskednek és „megalapozzák" a népjólétet.

A Népszava 1918 november 7-én, az oroszországi nagy szocialista forradalom győzelme első évfordulóján rágalmazó hangon ír a bolsevik pártról. Kifejti, hogy Oroszország nem Magyarország, s amíg be nem teljesül nálunk a polgári forradalom, szó sem lehet a szocializmus győzelméért folytatott politikáról. Hogy ez így is legyen, a szociáldemokrata vezérek a megrémült burzsoáziával kötött alku alapján mindenekelőtt a munkás- és katonatanácsokat akarják megfojtani. Az ok az, hogy a tanácsok osztályharcos szellemben láttak neki az ország és a nép ügyének intézéséhez. Ennek megfelelően közölte a Népszava: a szociáldemokrata párt vezető-

sége és a kormány megállapodott abban, hogy mind a munkástanácsot, mind a katonatanácsot ezentúl csupán propagandaszervnek tekintik. Ezért a szociáldemokrata párt és a kormány együttesen felkéri az ország népét, hogy a helyes és gyors kormányzati intézkedések érdekében támogassa ezt az álláspontot.

Megjelenik ezzel szemben a Forradalmi Szocialisták és a baloldali szociáldemokraták „Minden proletárhoz" című közös kiadványa. A füzet írói megállapítják, hogy a proletariátus nem elégedhet meg az eddig elért eredményekkel. Ereje tudatában tovább kell harcolnia az érdekeinek megfelelő forradalmi változtatásokért, a kapitalisták uralmának megdöntéséért, a termelési eszközök köztulajdonba vételéért.

„Ma még lehet tenni sokat, ma még egy párt sem egyedüli ura az államhatalomnak, ma még mi vagyunk az erősek! . . . Céljaink, vágyaink, érdekeink elérésére — előre!"

Mosolygó, Sallai, Kelen, Gaál Edit, Lékai s a többi volt bebörtönzött forradalmi szocialista a többiekkel együtt újból nyakig van már a szervező és politikai munkában. Attól kezdve, hogy kiszabadították őket a fogházból, pihenés nélkül dolgozna.

Mosolygó sajnos még elég gyakran betegeskedik. Rákosi viszont most már teljesen bekapcsolódott a munkába.

A Forradalmi Szocialisták kapcsolata Alpárival, Szántóval, Landlerrel, László Jenővel, Hamburgerrel, Varga Jenővel s a többi baloldali szocialista vezetővel még közvetlenebbé vált.

Erősödik a kapcsolat a vidéki városok, Győr, Pécs, Miskolc, Sátoraljaújhely munkásszervezeteivel is.

A szervező és politikai munka feltételei természetesen most már lényegesen mások, mint voltak a földalatti mozgalom idején. A tömeg erejének nyomására a kormány még próbálja megőrizni a demokrácia látszatát, s a forradalmi szocialista röplapok, felhívások szabadon jelenhetnek meg. Csak papírt nem ad számukra a kormány.

Még szabadon lehet gyűléseket és értekezleteket összehívni.

Bárki felállhat egy utcai padra vagy felfordított ládára, s máris a forradalmi hangulat lázában égő emberek veszik körül a szónokot, s hallgatják, amit a szocialista jövőről, az orosz forradalomról beszél.

A munkástanácsokban is mind erősebb a gyári bizalmiak és a Forradalmi Szocialisták befolyása. Ennek megfelelően a fővárosban, de még inkább a vidéken, a szociáldemokrata párt és a kormány utasítása ellenére a munkás- és katonatanácsok továbbra is beavatkoznak az ország és a nép ügyeinek intézésébe.

Növekszik a katonatanácsok szerepe. De alakul értelmiségi tanács, diáktanács, leszerelt katonák tanácsa is. Mindez újabb lehetőség és fórum, ahol Forradalmi Szocialisták szervezkedhetnek, és a szocialista jövő érdekében fáradozhatnak.

Röplapokat és füzeteket adnak ki. Kiadják a Moszkvában megjelent magyar nyelvű bolsevik kiadványokat. Ezekkel is érvényesíteni akarják legfőbb politikai szempontjukat: Magyarország lépjen az oroszországi forradalom útjára.

A forradalmi események hatására a szakszervezetek létszáma megsokszorozódik. A szociáldemokrata pártba mostani politikája ellenére is nagy számban tódulnak a szocializmus ügyéért lelkesedő, de politikailag még nem iskolázott dolgozók. Még nagyobb azonban az olyanok száma, akik jelenüket és jövőjüket legalább egy szociáldemokrata párttagsági könyvvel akarják biztosítani. Testületileg belépnek a szociáldemokrata pártba az állami hivatalnokok, a vasutasok, a postások, a katonatisztek. Belép a szociáldemokrata pártba ezernyi kereskedő, kisiparos, sokszáz tőkés és földbirtokos.

Ez egyik fő oka annak, hogy a szocialista jövőt féltő, becsületes szociáldemokrata elemek mind nagyobb számban csatlakoznak a párt baloldalához. A szociáldemokrata pártnak ezek a régi becsületes harcosai érzik, látják, hogy az új problémák megoldása fokozott osztályharcot és következetes proletárpolitikát követel, amire a szociáldemokrata párt jobboldali vezetői nem hajlandók.

A szociáldemokrata baloldal néhány vezetője, Rudas László, László Jenő, Landler Jenő, Szántó Béla, Hamburger Jenő, Bokányi Dezső, Varga Jenő, Nyisztor György, Szántó Rezső és Zoltán, tárgyalnak a tegnap még illegális Forradalmi Szocialistákkal, hogy a szocialista Magyarország megteremtése érdekében együttműködjenek.

A tárgyalásokon az a vélemény alakult ki, hogy valamiféle közös szervezetet kell létrehozni, hiszen eddig is csoda, hogy e nélkül eredményes munkát végezhettek.

Korvinék és a baloldaliak egyelőre még ingadoznak egy új, önálló forradalmi párt megalakítása kérdésében. Felvetődik a „Marx-kör" terve a Forradalmi Szocialisták és a baloldali ellenzék összefogására.

E mozgalmas napok egyik résztvevőjének naplójából világosan tükröződik, hogy a Forradalmi Szocialisták mennyire benne élnek már a baloldali mozgalom egészében mint annak szervezői és mozgatói:

Ma voltam a Seemann Kávéházban — olvassuk a naplóban. — László Jenővel és a baloldali szocdemekkel volt ott találkám. Bemutattak nekem egy fiatalembert. Nagyon bennfentesnek látszik Lászlóék mozgalmában. Minden mozgalmi ügybe bevonják. Érdeklődtem Lászlónál kiléte iránt: Korvin Ottónak hívják. Hivatalnok a Fabanknál. Azt mondják, nagyszerű ember . . .

Ma szélesebb körű értekezlet volt Lászlóékkal a Rózsadombon, Korvin Ottó lakásán. Ott volt Szántó is. Az értekezleten részt vett néhány gyár bizalmiférfia is. Többnyire azonban egészen fiatal emberek voltak ott. Nagyon lelkesek . . .

Együttes értekezlet volt ma este a MÉMOSZ egyik termében. Lászlóval és a többiekkel megbeszéltük, hogy egyesítjük az elvtársakat, hogy annál hatékonyabban, eredményesebben tudjunk dolgozni. Nagyon sok intellektüel volt jelen. A régi munkásmozgalomban részt nem vettek közül a legjobban Korvin tetszik nekem . . .

Nem mehet ez így tovább. Az elvtársak egy része meg akarja alakítani a külön pártot. A másik része pedig mint ellenzék akar még egy ideig maradni a pártban. Tisztázni kell a dolgokat, mert így nem tudunk egységesen dolgozni . . .

Ma volt az értekezlet a MINOSZ nagytermében. Csak meghívottak voltak. Lehettek vagy ötvenen. Rudas László volt az előadó. Az álláspont az volt, hogy a külön párt helyett egyelőre valamiféle szocialista kört alakítunk és egybetömörítjük a velünk egy állásponton lévőket. Többen felszólaltak pro és kontra. Végül elfogadták a javaslatot és kimondták a kör megalakítását.

*

1918 november 3-án Lenin és egyik legközvetlenebb munkatársa, Szverdlov, az Orosz Szovjet Köztársaság elnöke a szocialista Oroszország nevében szikratávíró útján testvéri üdvözletet küldött Magyarország népének.

Azt tanácsolták, hogy a magyar dolgozók ne engedjék kijátszani a forradalmukat. A szocialista Oroszország mindenben segítségére lesz a magyar dolgozóknak.

A kormány antant-barát politikáját zavarta a forradalmi Oroszország baráti üdvözlete és segítőkészsége. Károlyiék ezért eltitkolták Lenin és Szverdlov táviratát.

A csepeli szikratávíró egyik dolgozója, Bauer István, régi forradalmi szocialista, aki a fontosabb táviratokat már eddig is eljuttatta, Lenin és Szverdlov táviratát is átadta Korvinnak. A rossz vétel miatt a táviratban azonban egyedül Szverdlov elvtárs neve szerepelt.

Korvin felismerte a nagyjelentőségű távirat politikai jelentőségét.

Javaslatára a Forradalmi Szocialisták a távirat érkezéséről azonnal nagy példányszámú tájékoztató röplapot adtak ki. Terjesztését november 16-ára tervezték. Arra a napra, amelyre a kormánypártok és a szociáldemokraták a polgári köztársaság kikiáltása ügyében országos méretű, százezrekre méretezett nagygyűlést hívtak össze az Országház térre.

A nagygyűlés délelőttjén teherautók álltak meg a mátyásföldi katonai repülőtéren. Beindított motorú repülőgépeken forradalmi szocialista pilóták várták a röplapokat. Fél órán belül három repülőgép keringett az Országház tér felett, s a polgári köztársaságot dicsőítő szónokok szeme láttára tízezernyi példányban szórták le a röplapokat.

„Munkások! Katonák! Polgárok! Elvtársak!

1918 november 10-én az oroszországi munkás-, katona- és paraszttanácsok központi végrehajtó bizottsága megbízásából Szverdlov elvtárs népbiztos Moszkvából a magyar forradalmi kormányhoz 1031/3/11/10. szám alatt egy nyolcszáz szavas szikratáviratot küldött a felszabadult népek részére.

A táviratban üdvözli a magyar forradalmi kormányt és világköztársaság megalakítására szólítja fel. Figyelmezteti egyúttal a felszabadult népeket, hogy a forradalminak mutatkozó burzsoázia által ne engedjék magukat félrevezetni, mert a forradalom csak akkor mondható eredményesnek, ha a dolgozó nép uralmával végződik.

Ezt a népnek küldött üzenetet a titkos diplomáciát eltörlő «népkormány» előttünk mindmáig elhallgatta. Követeljük, hogy hozzák azt azonnal, szószerinti szövegében nyilvánosságra!

Legyen vége a titokzatos mesterkedésnek! Sorsunkat magunk akarjuk intézni!

Szocialista köztársaságot akarunk!

A Forradalmi Szocialisták."

A röplapterjesztő pilóták kiderítésére még aznap megindult a nyomozás. Haditörvényszék elé kerültek volna. De Mosolygó és az egész Albertfalvai Repülőgépgyár kiállt értük.

A három repülőgép pilótáinak vezetője egy Oroszországot járt repülőőrmester, Sajolka Lajos volt. Kiderült, hogy a repülőtér egész személyzete tudott a készülő felszállásról. Mégsem lehetett eljárást indítani a pilóták ellen. Egyetlen tanú sem akadt ellenük. Az ellenőrző könyvekben sem készült semmilyen feljegyzés a felszállásukról.

A röplapok hatására a napilapok másnap kénytelenek voltak közölni az Összoroszországi Központi Végrehajtó Bizottság, a Népbiztosok Tanácsa és a Moszkvai Szovjet együttes felhívását az Osztrák-Magyar Monarchia dolgozó népeihez. Ez a nagy jelentőségű politikai siker a Forradalmi Szocialisták munkáját hatalmas léptekkel vitte előbbre.

Lenin és Szverdlov elvtársak távirata s a Forradalmi Szocialisták tevékenysége megmutatta a magyar népnek, hogy ki az igaz barátja, kire számíthat a Károlyi-kormány antant-barát, kapitalista érdekű külpolitikájával szemben.

MEGALAKUL A KMP

A Lenin—Szverdlov-távirat közlése, a repülőgépekről leszórt röplapok s az ezzel kapcsolatos nagy tömegmozgalom egyben a forradalmi szocialista mozgalom utolsó önálló akciója.

Három nap múlva egy előzetes megbeszélés volt, amelyen az oroszországi hadifogságból ezekben a napokban hazatért, régi szociáldemokrata párttag, Kun Béla is részt vett, aki csatlakozott a bolsevikokhoz. Miután ezen a tanácskozáson a Forradalmi Szocialisták elismerték a kommunista párt megalakítása szükségességét, 1918 november 20-án Kelen József Városmajor utcai lakásán az Oroszországból hazatért elvtársak kezdeményezésére megegyeztek a párt, a Kommunisták Magyarországi Pártja megalakításában.

Ezután tartották meg pártunk nyilvános alakuló gyűlését, a Forradalmi Szocialisták eddigi főhadiszállásán, a Visegrádi utcában. Mintegy nyolcvan-száz elvtárs jelent meg az ülésen.

Az értekezleten — amit Korvin szervezett meg, és ahol a régi baloldali vasas Szaton elvtárs elnökölt — először jöttek össze annak a három rétegnek a képviselői — az Oroszországból hazatért kommunisták, a Forradalmi Szocialisták és a baloldali szociáldemokraták —, amelyekből a párt kialakult.

Az alakuló gyűlésen a három réteg képviselői kimondták, hogy nemcsak büszke örömmel lépnek a pártba, de kezdettől fogva vérnek tekintik azt saját vérükből. A gyűlés befejeztekor lelkesedéssel énekelték a nemzetköziség nagyszerű harcos dalát, az „Internacionálét":

„Ez a harc lesz a végső,
Csak összefogni hát!
És nemzetközivé lesz
Holnapra a világ..."

A Forradalmi Szocialisták és a szociáldemokrata baloldali ellenzék történelmi érdeme, hogy amikor az Oroszországból hazaérkező elvtársakkal együtt megalakították a Kommunisták Magyarországi Pártját, már előkészített talajon kezdődhetett meg a pártépítés munkája, s hogy a párt programjáért küzdeni akaró és tudó káderek s szervezett munkástömegek álltak készen a harcra.

Amikor annyi küzdelmes és áldozatos év után a Kommunisták Magyarországi Pártja megalakult, a szociáldemokrata vezérek álszenteskedve azt rikoltották, hogy a kommunisták veszélyeztetik a munkásosztály és a szakszervezetek egységét, veszélyeztetik a polgári forradalom vívmányait.

— A szociáldemokraták által kiagyalt egység, a népellenes árulók egysége. A polgári forradalom már eddig is bebizonyította teljes tehetetlenségét, s segítségével a szociáldemokraták nem megszüntetni, hanem megmenteni akarják a polgári társadalmat — kiáltotta Mosolygó egy gyűlésen. — A négyéves imperialista háborúban elfáradt és az októberi „őszirózsás" forradalom eredményeivel elégedetlen tömegek azért követik forró lelkesedéssel a még fiatal kommunisták pártja sarló és kalapácsos vérvörös zászlaját, mert ez a zászlaja a forradalmi Oroszországnak is, ahol már győzött a szocialista forradalom. A kommunistákkal az élen a magyar nép is ezt akarja!

Amikor a szociáldemokraták azzal vádaskodtak, hogy a kommunisták orosz párt, Rákosi büszkén felelte:

— Táncsics Mihálytól a kezdeti idők harcos szociáldemokrata pártjáig a Kommunisták Magyarországi Pártja folytatója és örököse az elmúlt idők munkásmozgalmának. Kegyelettel gondolunk a magyar munkásosztály ébresztőire, a magyar munkásmozgalom úttörőire Frankel Leótól, a párizsi kommün népbiztosától Teszárs Károlyig, akik üldözéssel és elnyomással dacolva a szocialista öntudat első magvait vetették el Magyarországon. Mi, kommunisták, folytatói és követői vagyunk annak a magyar munkásmozgalomnak, amelyért hős magyar proletárok, munkások, szegény-

parasztok, lelkes értelmiségiek hosszú évtizedeken át mindent áldoztak. A munkásmozgalomért tízezrek szenvedtek börtönt, kiutasítást, toloncolást, munkanélküliséget. Ez a munkásmozgalom volt az, amely osztállyá szervezte és szocialista öntudatra nevelte a magyar munkásságot. Ez szervezte meg és vitte forradalmi harcba a jobbágysorban élő magyar agrárproletariátust. Ez teremtette meg a magyar munkásosztály tömegszervezeteit, harcolt a dolgozó nép gazdasági és politikai céljaiért. Sohasem a magyar dolgozókon múlott, hogy a szociáldemokrata párt megalkuvóvá lett, elbürokratizálódott és nagy célkitűzéseit elkrajcároskodva most végül az októberi forradalomban is szégyenteljesen elbukott. Ilyen helyzetben és ilyen szociáldemokrata párt mellett egyenest történelmi hivatását jött betölteni a Kommunisták Magyarországi Pártja.

Annak, hogy az újonnan alakult kommunista párt tényleg betöltse hivatását és országos jelentőségűvé váljék, előfeltétele az igen jelentős budapesti forradalmi erők megszervezésén túl a vidéki erők felszínre hozatala, helyi megszervezése. Az új párt vezetői erre fordítottak most minden erőt.

Kun Béla, majd valamivel későbbi hazatérte után Szamuely Tibor és mellettük Rákosi a párt országos megszervezésének irányítói.

Az országos szervező munkában a volt Forradalmi Szocialisták is messzemenően részt vesznek.

Korvin, aki már eddig is megmutatta szervező képességét, feladva eddigi banktisztviselői állását, a párt adminisztrációját szervezi. Ezernyi munka szakad a nyakába. Irodahelyiséget biztosít, írógépet, asztalokat, székeket szerez. Autóért, benzinért, papírért harcol. Tagkönyveket nyomat. A városokban és a vidéken tömegesen alakuló kommunista helyi szervezetekkel szoros és közvetlen kapcsolatokat teremt. Ő foglalkozik a párt pénzügyeivel is. Nehéz kérdés, mert egyre több pénzre van szükség, amelyet a kommunista tömegek áldozatkészsége révén kell előteremteni. Sok röpirat jelenik meg. Kiadni készülnek a Kommunisták Magyarországi Pártja lapját, a Vörös Újságot.

Korvinnak Sallai, Révai, Gaál Edit, Timár, Kisfalvy segítenek sokat.

Megalakulása első percétől kezdve a kommunista párt nagy figyelmet fordít a fegyveres alakulatokra. A katonaság megnyerése olyan fontos volt, hogy a párt Rákosival együtt Sallait bízta meg a már itthon lévő és a frontról hazaözönlő katonák közötti agitációs és szervező munkával. Mindketten a katonatanács tagjai.

Ugyancsak a katonatanácsban dolgozik a mankójára támaszkodva is délceg, most már őrnagyi rangban lévő Csiky, aki azóta megtanulta, hogy így féllábbal is van értelme az életnek: élni a pártért, harcolni a népért.

— Hogyan jutottam el a kommunista pártig? — mondta Kisfalvynak. — Rájöttem, hogy ember vagyok, s féllábbal is élni akarok! Szegény elpusztult Barkócz barátom olyan kiváló ember volt, hogy örökségként énrám is hagyott a szocialista hitéből. Ő mondta mindig, akinek esze van és szíve, lehet-e más, mint szocialista? Szívem van, az értelmemet Barkócz megvilágította, most itt vagyok, és ha szívesen fogadtok, veletek harcolok.

Révai mint újságíró is fáradhatatlan. Cikkei támadják a kapitalista társadalmat, leleplezik a szociáldemokrata párt minden korruptságát.

Hevesi az értelmiségiek mozgalmát szervezi sok eredménnyel. Internationale címen folyóiratot szerkeszt.

Béres Teréz továbbra is a nőmunkások, Lékai, Török az ifjúmunkások vezetői.

A többi volt forradalmi szocialista elvtárs is nyakig van a munkában: a pártért és a pártnak élnek. Ezekben a pártalapító nagy napokban nem egyszer visszaemlékeznek Barkóczra — ha ő ezt megérhette volna!

Kisfalvy, Szabados, Gergő, Herczog és a lányok sok pártmunkájuk mellett egyetemre is járnak.

Kisfalvy feleségül vette Vértes Lilit, Szabados Bokor Irént.

1919 december 7-én megjelent a Vörös Újság, a kommunisták történelmi jelentőségű lapja. A kommunisták új harci fegyverhez jutottak: kommunista sajtóhoz. A lap vezető munkatársai:

Rudas László, Révai József, László Jenő és a néhány nap múlva hazatért Szamuely Tibor.

A Károlyi-kormány megtagadja a Vörös Újságtól a papír kiutalását. A párt azonban már elég erős ahhoz, hogy a kormány akarata ellenére még akkor is kapjon papírt a Szolnoki Papírgyártól, amikor másoknak nem jut.

Hamarosan újabb kommunista győzelmet ünnepelnek. Egy hónapra a Kommunisták Magyarországi Pártja megalakulása után megalakul az Ifjúmunkások Országos Szövetsége, amely szakít a szociáldemokrata párttal és a kommunista párt útját választja.

De lehetett-e ez másként? Az Ifjúmunkások Országos Szövetségének vezetői kivétel nélkül a forradalmi szocialista mozgalom harcosai. Együtt nőttek fel az oroszországi nagy szocialista forradalommal. S egészen természetes, hogy miután a kommunista párt megalakult, az Ifjúmunkás Szövetség elsőnek sorakozik fel mögéje.

A Népszava útszéli módon acsarkodik az új szervezetre. A szociáldemokraták kétségbeesése jogos.

— Milyen lehet a párt jövője — kérdezik —, ha nincsen ifjúsága?!

A kommunista párt viszont büszkén hirdeti:

— Akié az ifjúság, azé a jövő!

„*MINDEN HATALMAT A MUNKÁSOK ÉS KATONÁK TANÁCSÁNAK!*"

A forradalmi néptömegek és a kommunisták ellen megindított és mindinkább erősödő harctól eltekintve, a kormány továbbra is egy helyben topog, nem jut előbbre. Nem tudja megoldani a népköztársaság égető politikai és gazdasági kérdéseit.

Az ország, különösen a proletariátus Lenin és Szverdlov felhívását akarja követni, és a külpolitikában az orosz néppel akar együttműködni. A kormány és a tegnapi uralkodó osztályok: a tőkések

és nagybirtokosok az antant-hatalmakra támaszkodva akarnak gátat vetni a forradalomnak. Tíz nappal Lenin és Szverdlov segítséget ajánló felhívása után, az antant kegyeit kereső Károlyi-kormány olyan fegyverszünetet köt, amely kiszolgáltatta az országot az „antant-demokrácia" fegyveres erőszakának.

Belpolitikailag is recseg-ropog a polgári forradalom amúgy is gyenge talapzata. Kenyér helyett koplalás jut a dolgozóknak. A kapitalisták szabotálják a termelést, növekszik a munkanélküliség. S hogy a kormány valahogy mégis fennmaradjon, az újonnan szervezett „néphadsereggel" akarja béklyóba verni a népet.

A kommunista párt a hadsereghez fordul. Sallai szerkesztésében lap jelenik meg: A Vörös Katona. Címlapján a büszke jelszó: „Minden hatalmat a munkások és katonák tanácsának!"

A kommunista párt ereje és tekintélye egyre növekszik. Felsorakoznak mögötte az üzemek dolgozói, a falvak szegényparasztsága és a hadsereg túlnyomó része. Az események világossá teszik a dolgozók előtt a kommunista párt politikájának helyességét s a kormány politikájának népellenességét.

Ugyanakkor a kormány, de még inkább a szociáldemokrata párt vezetői ijedten látják, hogy a nemrég még mellettük álló tömegek nemcsak elfordulnak tőlük, de gyűlölik és megvetik őket. A jobboldali szociáldemokraták választót elé kerülnek a politikai hatalommá növekvő kommunista párttal szemben. Mivel a dolgozó tömegek szeme láttára folyó, nyílt politikai harcban alul maradnak, a terror, a megfélemlítés eszközéhez nyúlnak.

Elsőnek a szilárd kommunista erődben, Salgótarjánban akartak „rendet" teremteni.

Salgótarjánban kommunista bányászok vére folyik. Peyer, a hóhér, a „salgótarjáni Haynau" több mint száz bányász és bányászasszony gyilkosa lesz.

Január 28-án a szociáldemokrata pártvezetőség, pártválasztmány és a Szakszervezeti Tanács kierőszakolja a kommunisták kizárását a Budapesti Munkástanácsból és a szakszervezetekből. Amikor látják, hogy ezek az intézkedéseik sem használnak, hogy tovább nő a kommunisták tömegbefolyása, a szociáldemokrata

vezetők a párt megsemmisítésére törnek. Provokációjuk alapján letartóztatják a kommunista párt csaknem egész vezetőségét.

A letartóztatott kommunista vezetőket a szociáldemokrata irányítás alatt álló rendőrök bestiális módon megkínozzák.

A Népszava védelmébe veszi a rendőrök brutalitását, hiszen legszívesebben végeznének a kommunistákkal.

A kommunisták letartóztatásának és megkínzatásának hírét a tömegek mélységes felháborodással fogadják.

Az a tény, hogy a kommunistákat átszállítják a Gyűjtőfogházba, ahol emberségesebb bánásmódban részesülnek, csakis annak köszönhető, hogy Budapest és főként Csepel dolgozói a kommunisták kiszabadítására készültek.

Csakis ez segített! Különben a magyar kommunistákat a jobboldali szociáldemokrata vezérek éppúgy elpusztították volna, mint ahogy egy hónappal előbb Berlin utcáin Liebknecht Károllyal és Luxemburg Rózával, a német dolgozók nagy vezéreivel is végeztek szociáldemokraták által felbérelt orgyilkosok.

A letartóztatott vezető elvtársak helyébe még aznap a párt második Központi Bizottsága állott. Az illegális kommunista párt a letartóztatás elől megmenekült Szamuely, Alpári, Hevesi, Matusán, Szaton vezetésével törhetetlenül tovább él, tovább fejlődik.

Már másnap megjelent a kommunista párt első illegális röplapja. Abban, hogy ilyen hamar megjelenhetett, nagy része van Révainak, Töröknek, Kisfalvynak, Timárnak, a lányoknak és Baloghnak, a volt Korall utcai antimilitarista diáknak.

Révai segítségével a párt megvásárolt egy kisebb nyomdát, amelynek tulajdonosa[97] elesett a fronton. Kommunista nyomdászok s mellettük Stoll Gizi és a lányok mint segédmunkások csak úgy ontották a gépekből a röplapokat.

„Munkások! Elvtársak!

Kibírtuk a Tisza Istvánék és Vázsonyi Vilmosék terrorját és üldöztetéseit. Ki fogjuk hát bírni a kormányszocialisták terrorját és üldözéseit is.

Rendületlenül és fokozott erővel folytatjuk a felvilágosítás és szervezés munkáját, pártunk további kiépítését. Mindenki tegye meg proletár kötelességét! . . .

Mégannyi elvtársunk letartóztatása sem akaszthatja meg egy pillanatra sem a proletárforradalom előkészítésének a munkáját. A proletariátus belső erői és szükségletei teremtették meg és mozgatták azt eddig is, és nem egyes emberek és pártvezérek. És ezek a legyőzhetetlen forradalmi erők mindenkit pótolni fognak, ha száz pártvezetőségünket is fogják agyonveretni vagy letartóztatni a nyomorult vakok, akik képtelenek eszükkel felérni a proletariátus mérhetetlen életerőit.

Rendületlenül folytatni a munkát, elvtársak!

Éljen a tanácsok köztársasága és a hozzávezető egyedüli út: a proletárdiktatúra.

A Kommunisták Magyarországi Pártja."

Az illegális röplap terjesztőinek nagyszámú harcos kommunista táborában, a munkásosztály legjobbjai mellett ott vannak a munkásifjak, diákok, a forradalmi szocialista mozgalom neveltjei: a Vadas fiúk, Krámer Sándor, Gerő Ernő, Polonyi Ferenc, Ferenc József, Andics Erzsébet, Berei Andor, Komor Imre, Révész Géza, Horváth Imre, Fehérvári Miklós, Fazekas Erzsébet, Bogdány Rózsi, Ék Sándor, Szántó Lajos, Szilágyi Jolán, Vas Zoltán.

A letartóztatásokat követő hetedik napon megjelent az illegális Vörös Újság. Szamuely és Alpári mellett ebben is nagy szerepe van a volt Forradalmi Szocialistáknak. Szamuely tudja, hogy reájuk mindig, mindenben számíthat. Ha megbízatást ad számukra, azt mondja:

„Repüljetek, sasok!"

Most, hogy letartóztatták a kommunista vezetőket, s azt hitték, elnyomták a kommunista pártot, a szociáldemokraták legfőbb gondja és jelszava: „Rend!" „Vagyonvédelem!" „Helyreállítani a termelést!" S hogy megvédjék a kapitalista társadalmat, erősítik a felfegyverzett szociáldemokrata védőrséget,

Ugyanakkor a földesurak és a tőkések ellenforradalma is szervezkedik. Ellenforradalmi főispánok, polgármesterek és tisztek próbálják lefegyverezni a kommunista érzelmű katonaságot és munkásságot. Helyüket tiszti századokkal, szociáldemokrata védőrséggel és „megbízható" polgárokból alakított nemzetőr-osztagokkal akarják pótolni. Több helyen fellobban a polgárháború tüze. Sátoraljaújhelyen, Szabolcsban, Makón, Pest környékén a kormány és az ellenforradalom gépfegyverrel szórja szét a munkások és a földosztásra szervezkedő parasztok tüntetését.

A szociáldemokraták salgótarjáni tömeggyilkosságát, a kommunisták ellen irányuló terrort, a kommunista vezetők letartóztatását látva, a dolgozó tömegek mélységes felháborodással és elkeseredett gyűlölettel kérdezik:

Milyen demokrácia az, amely lábbal tiporja a még csak tegnap meghirdetett szabadságjogokat? Milyen demokrácia az, amely legyilkolja a kommunista bányászokat, a földet követelő parasztokat?

Milyen demokrata szabadságjogon vetik börtönbe azokat, akik számonkérik a polgári köztársaság ígéreteit, és munkát, kenyeret, szabadságot követelnek a dolgozók számára.

A kommunisták üldözése s az ellenforradalmi tömeggyilkosságok nyomán Magyarországon az oroszországihoz hasonló helyzet alakult ki, melyet Lenin úgy jellemzett, hogy amikor az orosz kadetok és Kerenszkij vad hajszát kezdtek a bolsevikok ellen — különösen 1917 április után, s még inkább 1917 júniusában és júliusában —, „elvetették a sulykot". A polgári újságok, amelyek milliós példányban, minden hangnemben ágáltak a bolsevikok ellen, még inkább segítették bevonni a tömegeket a bolsevizmus megvitatásába, holott amúgy is, az újságokon kívül is, éppen a burzsoázia „buzgalma" következtében az egész közéletben elhatalmasodtak a bolsevizmusról folytatott viták.

A szocializmus gyökerei Magyarországon is immár olyan erősek, hogy, Lenin szavaival élve, az üldözés itt is inkább erősíti, semmint gyengíti a pártot.

Megvannak a magyar proletárforradalom győzelmének lenini előfeltételei is,

Van párt! Mellette áll a proletariátus, a forradalom élcsapata.

A pártnak nyilvánvaló többsége van a fővárosban és a nagyobb vidéki városokban, a rendőrség és helyőrség katonái között is.

A Magyarországon keresztül visszavonuló német hadsereg fegyverzetéből a pártnak nagy mennyiségű titkos fegyverkészlete van.

A munkástanácsok kommunista kezdeményezésre Győrben, Miskolcon, Debrecenben, Szegeden, Nyíregyházán és még sok helyütt megkezdik a hatalom tényleges gyakorlását.

A parasztok forradalmi úton földet követelnek és sok helyütt megszállják a nagybirtokokat.

A kispolgárság ingadozik.

Általános, az egész népet magával ragadó a forradalmi fellendülés.

A kommunistákkal szemben álló erők ugyanakkor meglehetősen zavarodottak. Mindenekelőtt szétbomlóban van a szociáldemokrata párt, amelynek baloldali vezetői, Landler, Hamburger, Bokányi, Nyisztor, Varga Jenő, Szántó és mások végleg a kommunistákkal tartanak.

A kormány és a szociáldemokrata párt gyengeségét bizonyítja az is, hogy a Gyűjtőfogház teljesen elkülönített kisfogházi része, ahol a kommunista vezetőket őrzik, pártszékházzá alakul át.

A cellák ajtajai reggeltől estig ki-benyílnak. Az elvtársak átjárhatnak egymáshoz. Megbeszéléseket tartanak, vitatkoznak. Délutánonként tömegesen jönnek „látogatóba" elvtársak.

Rákosi Mátyás, Korvin Ottó és László Jenő a letartóztatott kommunisták bizalmijai. Ők hárman szervezik a fogházi élet belső rendjét, az ellátást, ők tartják kezükben az összeköttetést a külvilággal. A kommunista párt vezetői a fogházból segítenek Szamuelynek és Alpárinak, illetve a második Központi Bizottságnak az események forradalmi irányításában.

A Párizsi Kommün évfordulóját március 18-án Csepel munkássága hatalmas népgyűlésen ünnepelte. A gyűlés színhelyére özönlöttek a proletárok.

A csepeli munkásság ezen a gyűlésen a következőket mondta ki:

„A Kommunisták Magyarországi Pártja vezetőségének fogvatartása, agitátorainak, röpiratterjesztőinek, plakátragasztóinak elfogatása, kitoloncoltatása mélyen sérti a munkásmozgalom érdekeit . . . s csupán azt célozza, hogy a munkásmozgalomnak a kommunista párt által képviselt irányzata vezetőitől és agitátoraitól megfosztassék.

A letartóztatottak nagy része olyan, akik a nemzetközi proletárforradalomban és a háború alatt a magyarországi antimilitarista és forradalmi propagandában tevékeny részt vettek, azért börtönt és üldöztetéseket szenvedtek, üldözésük tehát egy forradalmi kormány részéről kétszeresen fel kell hogy háborítsa a csepeli proletariátust.

Erre való tekintettel kimondja a népgyűlés, hogy a csepeli összmunkásság a fogvatartott kommunisták azonnali szabadonbocsátását követeli, s ennek a határozatnak minden erejével érvényt is szerez."

A határozati javaslatot a népgyűlés viharos lelkesedéssel fogadta el. Kimondta, hogy a határozatot az összes gyárak megbízottaiból alakított küldöttség juttatja el a köztársasági elnökhöz és a hadügyminiszterhez.

Március 21-én a csepeli gyárba az összes budapesti üzemek megbízottait értekezletre hívták egybe.

A munkásság körében az volt a hangulat, hogy a letartóztatott kommunistákat nem engedik tovább börtönben sínylődni, s megtették az előkészületeket kiszabadításukra.

A katonaság nagy része is csatlakozott a munkásság követeléséhez.

A kommunista párt egyre növekvő és máris hatalmas befolyása áthatotta az egész országot. A Károlyi-kormány, a szociáldemokrata párt népellenes intézkedéseire a gyárak dolgozói tömegtüntetésekkel feleltek. A katonák kommunista jelvényeket tűztek sapkájukra, és a hadseregből eltávolítottak sok kommunistaellenes tisztet.

A kormány kezéből csaknem teljesen kiesett a vezetés. Teljes

volt a gazdasági züllés. Az antant-csapatok elkezdték az ország megszállását.

Ebben a helyzetben, amikor Károlyi Mihály Függetlenségi Pártja teljesen elvesztette befolyását, a Radikális Pártnak pedig sohasem volt népes tábora, az ellenforradalom pártjai még csak most kezdtek erőteljes szervezkedésbe, a kommunista párt mellett, ha meggyengülten is, egyedüli szervezett politikai tényező a szociáldemokrata párt volt.

Az erőteljes kommunista agitáció azonban napról napra leleplezi a szociáldemokrata párt áruló politikáját. A tömegek nyíltan vádolják a szociáldemokratákat a háború alatt folytatott politikájuk és amiatt, hogy a dolgozó nép akarata ellenére, most is megmenteni próbálják a kapitalizmust.

A jobboldali szociáldemokraták és a velük szövetkező ellenforradalmi erők azonban még így is veszélyes ellenfelek. Dönteni kell a magyar nép jövőjéről. E forradalmi helyzetben a Kommunisták Magyarországi Pártja, az orosz példából tanulva, joggal veti fel a hatalom megragadásának kérdését, s joggal mutat irányt a fegyveres felkelésre. Ennek erőpróbája lenne a március 23-i tömegtüntetés, amelyet a Kommunisták Magyarországi Pártja a kommunistákkal rokonszenvező budapesti helyőrség bevonásával hív egybe. A tömegtüntetésre szóló felhívás pánikot vált ki a szociáldemokrácia és a burzsoázia köreiben. Március 21-én délelőtt a szociáldemokrata párt választmánya tanácskozásra gyűlt össze, hogy döntsön további politikájáról. Múlhatatlan a döntés. Az antantra építették egész külpolitikájukat, és az becsapta őket. Újabb megalázó katonai követelésekkel lép fel.

A szociáldemokraták jól tudják, hogy olyan kormány, amelyet a nép akarata ellenére hoznának létre, mit sem tehetne. A szociáldemokrata pártválasztmány, hogy kifogja a szelet a kommunisták vitorlájából, úgy határoz, hogy vezetői a Gyűjtőfogházban tárgyaljanak a helyzetről a kommunistákkal. Azokkal, akiket nemrég ők maguk zárattak be és kínoztattak meg.

Itt a gyűjtőfogházi tárgyalások során követik el a kommunisták, elsősorban Kun Béla a két párt közötti egyezség és a még aznap

kikiáltott proletárdiktatúra alapvető elvi hibáját. A proletárdiktatúra azonnali kikiáltása érdekében egyesíteni próbálják a tüzet a vízzel, a forradalmi politikát és a megalkuvást. Egy párttá egyesítik a rothadt, elvtelen politikát folytató, ezernyi szervezettel rendelkező, régi vezetőkkel „dicsekedő" szociáldemokrata pártot és a nemrég alakult, szervezetileg még gyönge, kevés tapasztalt vezetővel rendelkező, s öntudatos párttagság terén még gyengén álló forradalmi szellemű kommunista pártot.

1919 MÁRCIUS 21.
A MAGYAR KOMMŰN 133 NAPJA

A diadalmas magyar proletárforradalom a testvéri Orosz Tanácsköztársaságnak és Leninnek küldte első üdvözletét. Lenin válasza a légköri zavarok miatt csak késő este érkezett meg.

„. . . Őszinte üdvözletem a Magyar Tanácsköztársaság proletárkormányának . . . Üdvözletüket átadtam az Oroszországi Kommunista (bolsevik) Párt kongresszusának. A lelkesedés óriási. A III., Kommunista Internacionálé moszkvai kongresszusának határozatait, valamint a katonai helyzetről szóló jelentést, amilyen gyorsan csak lehetséges, közölni fogjuk. Feltétlenül szükség van az állandó drótnélküli távirati összeköttetésre Budapest és Moszkva között. Kommunista üdvözlettel és kézszorítással Lenin."

A magyar proletárforradalom munkája valóban nagy lendülettel indult. Szocializálták a gyárakat, a bankokat, a nagybirtokokat. Megszervezték a Vörös Hadsereget és a Vörös Őrséget.

Sajnos, „intézkedtek" a Kommunisták Magyarországi Pártjáról is. A szociáldemokrata párt vezetőségével kötött egyezmény értelmében ez a harcos párt, amely rövid fennállása óta annyi dicső csatát vívott, a forradalom másnapján egybeolvadt a szociáldemokrata párttal. Az egyesült párt neve Magyarországi Szocialista Párt lett.

Az események csakhamar megmutatták, milyen súlyos következményekkel járt a párt könnyelmű feloszlatása.

Lenin, akinek alig volt még értesülése a magyar eseményekről, azonnal felismerte a végzetes hibát, s már a proletárdiktatúra másnapján figyelmeztető rádiósürgönyt küldött Kun Bélának. Lenin figyelmeztetését Kun Béla semmibe vette, sőt válaszában félrevezette Lenint.

A magyar proletárforradalom egyik legnagyobb teljesítménye a Vörös Hadsereg megszervezése volt. Napok, hetek alatt, szinte a semmiből állt talpra a forradalmi hadsereg. A nagy orosz szocialista forradalom dicső Vörös Hadserege volt a példaképe, az, amely ezekben a napokban legendás, hősi harcot vívott Kolcsak tengernagy fehér hadseregével. A legfőbb szovjet erőket ezen a fronton kellett felsorakoztatni. Mégis, volt idő, amikor a két vörös hadsereg, a szovjet és a magyar, a nagy mester és fiatal tanítványa, mindössze kétszáz kilométerre volt egymástól.

Hogy milyen veszélyt jelentett volna az orosz és a magyar forradalmi seregek egyesülése, azt az imperialista kormányok azonnal felismerték. Az oroszországi Vörös Hadsereg közvetlen segítségére támaszkodó magyar proletárforradalom további sikerei megindíthatták volna egész Közép-Európa szocialista forradalmát. Az imperialisták minden erejükkel arra törekedtek, hogy ezt megakadályozzák. Ezért az oroszországi forradalom ellen mozgósított balkáni haderők francia hadosztályait s a román, a cseh, a jugoszláv burzsoázia frissen felfegyverzett csapatait a Magyar Tanácsköztársaság ellen vetették harcba.

Alig háromhetes a magyarországi Vörös Hadsereg, amikor megindul a cseh és román hadseregek támadása. A francia balkánhadsereg Szegeden és környékén töri le a proletár uralmat, hogy Horthy hozzáláthasson az ellenforradalmi hadsereg megszervezéséhez.

Nagy a veszély. A szociáldemokrata népbiztosok azt követelik, hogy a Tanácsköztársaság kormánya mondjon le. Olyan kormány alakuljon, amelyet az antant elfogad és elismer.

A kommunisták a dolgozók általános mozgósítását követelik. Csak ez mentheti meg a forradalmat.

*

1919 május elseje. Az első szabad május Magyarországon. A városok, a falvak dolgozó népe ünnepel.

Budapest lobogódíszt ölt. A tereken és nagyobb forgalmi gócokon szebbnél szebb emlékoszlopok. Hatalmas festmények, Marx és Lenin óriási gipszportréi díszítik a tereket. A felvonuló tömeg énekel és táncol.

A vörösben lángoló millenniumi oszlop előtt kommunisták szólnak az ünneplő néphez. Őszintén feltárják előtte a helyzetet. A dolgozó nép hallgat a kommunistákra: Szamuelyre, Rákosira, Landlerre, Mosolygóra, Korvinra.

Mosolygó ezen a napon szinte megfiatalodik. Újpesten, Rákospalotán, Csepelen beszél. Korvin a budai Vigadóban és még öt helyen, Sallai, Révai, Gaál Edit, Hevesi, Török, Timár, Béres Teréz, Lékai, de valamennyien fáradhatatlanok ezen a ragyogó májusi gyönyörű ünnepen, amikor felhívják a dolgozó népet:

— Fegyverbe proletárok! Mentsétek meg a diktatúrát! Ne engedjétek kezetekből kiütni a hatalmat. Vállaljatok áldozatot a magatok, a családotok, a boldog jövőtök, a dolgozó nép szocialista Magyarországa érdekében!

A kommunisták határozott fellépésére másnap a harc mellett dönt a Forradalmi Kormányzótanács. Több felszólalás, köztük Mosolygó beszéde után így határoz május 2-án a Budapesti Munkástanács is.

„Fegyverbe proletár!" „Fegyverbe proletár!" — hangzik végig Tanácsmagyarországon.

Nehéz napok következnek, emberfeletti erőfeszítést követelnek.

Közben Szamuely Tibor, az akkori idők nagy technikai hőstetteként, az ellenséges csapatok felett Moszkvába repült. Megtanácskozta Leninnel a magyar proletárforradalom helyzetét. Néhány nap múlva hazatért, és magával hozta Lenin üzenetét: „Üdvözlet a magyar munkásoknak".

Üzenetében Lenin megvilágította a proletárdiktatúra jelentőségét, történelmi szükségszerűségét. A győzelem elengedhetetlen előfeltételeként szabta meg a proletárdiktatúra erejének következetes alkalmazását.

„Üdvözletét" ezzel fejezte be:

„Magyar munkások! Elvtársak . . . Most az a hálás és igen nehéz feladat áll előttetek, hogy megálljátok a sarat az antant elleni súlyos háborúban. Legyetek szilárdak . . . Az a háború, amelyet ti viseltek, az egyetlen jogos, igazságos, igazán forradalmi háború, az elnyomottak háborúja az elnyomók ellen, a dolgozók háborúja a kizsákmányolók ellen, háború a szocializmus győzelméért. Az egész világon a munkásosztály minden becsületes tagja a ti pártotokon áll...

Legyetek szilárdak! A győzelem a tietek lesz!

Lenin"

A magyar dolgozók kitartottak. Néhány nap alatt több mint kilencvenezer munkás és paraszt jelentkezett vöröskatonának. A fiatal magyar Vörös Hadsereg katonái hősi küzdelemben nemcsak megállították az előrenyomuló csehszlovák hadsereget, de ellentámadásba mentek át. A lakosság diadalmámoros, virágesős ünneplése közepette százhúsz kilométert nyomultak előre. Elfoglalták Kassát.

Szlovákia felszabadított dolgozói kikiáltották a Szlovák Tanácsköztársaságot.

A Vörös Hadsereg győzelmes előnyomulása a proletárnemzetköziségnek is gyönyörű példája. A Vörös Hadsereg nemzetközi ezredeiben orosz, szlovák, román, osztrák, cseh önkéntes századok és zászlóaljak harcoltak a Magyar Tanácsköztársaságért, a szocializmusért.

Az antant ultimátumot intézett a magyar tanácskormányhoz. Követelte, hogy a kormány állítsa meg a győzelmesen előnyomuló Vörös Hadsereget. Ürítse ki az elfoglalt területeket. Felajánlotta, hogy ez esetben béketárgyalásokat kezd.

A szociáldemokrata vezetők az antant-ultimátumot a forradalom elbuktatására akarták felhasználni. Kun Béla, anélkül, hogy az antant-ígéretek ellenében biztosítékot követelt volna, kikényszerítette a Vörös Hadsereg visszavonulását.

Szamuely Tibor, Rákosi Mátyás, Mosolygó Antal, Landler Jenő, Korvin Ottó, Révai József, Rudas László, a kommunisták zöme

és Stromfeld, a vezérkari főnök élesen szembeszállt a visszavonulási tervvel.

— Amíg nem kapunk megfelelő biztosítékot, a Vörös Hadsereg ne vonuljon vissza, hanem vesse meg keményen a lábát a jelenlegi frontvonalakon — hangoztatta Szamuely.

— Mindent meg kell tenni a fegyverszünet megkötése érdekében, de az antant-ultimátum elfogadása minden biztosíték nélkül, egyenlő a Tanácsköztársaság megfojtásával, és biztos bukáshoz vezet — jelentette ki Mosolygó.

Az események beigazolták, hogy a visszavonulási parancs tördöfés volt a forradalom hátába. Aláásta a Vörös Hadsereg harcképességét, meglazította a fegyelmét, megingatta a győzelembe vetett hitet.

Más bajok is voltak. A proletárforradalom félfeudális országot örökölt. Az évszázados feudális maradványok gyökereit csak úgy lehetett volna elvágni, ha a nagybirtokrendszert megszüntetik, földjeit felosztják.

A magyar kommunisták Lenin tanítása és az orosz példa ellenére mégis a szocializmus „magasabb, fejlettebb formájába" egyetlen ugrással akartak átjutni. Földosztás helyett szocialista állami és szövetkezeti gazdaságokat létesítettek.

Ez pedig nem elégíthette ki az évszázadok óta földre éhes magyar parasztság leghőbb kívánságát.

Még jobban nehezítette a helyzetet, hogy az antant teljes gazdasági blokád alá vonta Tanácsmagyarországot. A nagy anyag- és áruhiány miatt azt a keveset is, ami volt, elsősorban a Vörös Hadseregnek kellett adni. Mégis a nagykereskedelem államosítása mellett csaknem teljesen államosították a kisipart és a kiskereskedelmet is. A proletárdiktatúra ezzel olyan feladatokat vállalt magára, ami növelte a gazdasági nehézségeket, s ugyanakkor a kispolgárság jórészét is szembeállította a proletárdiktatúrával.

Az ellenforradalmi erők felismerték a túlzott államosításban rejlő politikai hibát. Sőt, az üzemekben vezető poszton maradt kapitalista bérencek és spekulánsok még azzal is fokozták a nehézségeket, hogy elrejtették vagy feketepiacon értékesítették az árut, a nyersanyagot. Nem fogadták el a proletárdiktatúra által kibocsátott

pénzt sem. Az imperialista háború miatt amúgy is kimerült országban komoly áru- és termékhiány keletkezett, ami elkeserítette magukat a dolgozókat is.

1919 június 12-én összeült az egyesített párt kongresszusa. A két párt egyesítése óta még nem telt el három hónap. A szociáldemokraták mégis, mintha teljesen elfelejtették volna kötelezettségeiket. Fondorlatosan úgy intézték az előkészítő választásokat, hogy a kongresszusnak szociáldemokrata többsége legyen. Már-már teljes a szakadás a kommunisták és a szociáldemokraták között. Az utolsó percben Kun Béla újból kompromisszumot hozott létre.

A kongresszuson lefolyt vita következtében a kommunisták egy része előtt végleg világossá vált az egyesülés súlyos hibája, az a tény, hogy forradalmi vezető párt, kommunista párt nélkül a proletariátus diktatúrája nem tud fennmaradni. A Szocialista-Kommunista Munkások Magyarországi Pártján belül Szamuely, Rákosi, Mosolygó, Alpári, Korvin, Révai, Sallai vezetésével megindult a harc a kommunista párt újjászervezéséért.

Csak idő legyen hozzá!

Ezekben a válságos és ugyanakkor nagyszerű napokban bőségesen akad valamennyi volt Forradalmi Szocialista számára munka és megtisztelő feladat.

Mosolygó a szakszervezeti és munkástanács mozgalom egyik irányítója. Sajnos, a kiváló forradalmár, aki egész élete beteljesüléseként most két keze munkájával formálhatná az új, szocialista világot, továbbra is betegeskedik. Bár megkap mindent: orvost, gyógyszert — szervezetében ott hordja a kapitalista kizsákmányolás pusztító hatását. Mosolygó még így is, alkotóan, messzemenően tevékeny. A proletárdiktatúra minden sikere nagy boldogsággal tölti el. Külön öröme a fiatalok, akiket ő nevelt a szocialista hazának.

Rákosi, Hevesi, Kelen a Tanácsköztársaság kormányának legfiatalabb népbiztosai.

Révai a Vörös Újság egyik szerkesztője. Gaál Edit a közoktatásügy átszervezésében vesz részt. Török a Vörös Hadsereg magasrangú politikai megbízottja s Lékaival az ifjúmunkás mozgalom vezetője.

Timár, Kisfalvy, Gergő, Stoll Gizi és a többi fiatal a Vörös Hadsereg katonái és lelkes szervezői.

A volt Forradalmi Szocialisták valamennyien ugyanazzal az önfeláldozó lelkesedéssel végzik a Tanácsköztársaság alatti kommunista munkájukat, mint végezték tevékenységüket a háború alatt illegálisan. Csak annyi a változás, hogy az illegális mozgalom idején többet voltak együtt, mint most, amikor munkájuk és beosztásuk szerint szétszóródtak.

Néha egyiküknél, másikuknál vasárnaponként összegyűlnek, vagy Mosolygót látogatják meg. Ilyenkor a tegnapról, a máról, a jövőről beszélgetnek.

Mások már valamennyien mint voltak, akár hat hónapja is. Tanultak, fejlődtek. Az elmúlt hónapok alatt Engels, Lenin munkái közül több megjelent magyar kiadásban. Ezeknek tanulmányozása még keményebbre edzette meggyőződésüket. Megtanulták, hogy mi a kommunista párt, mi a marxizmus: megértették Lenin és a bolsevik párt tanításainak világtörténelmi jelentőségét.

Ez az alapja annak is, hogy valamennyien Szamuelyvel és Rákosival tartanak a kommunista párt újbóli megszervezéséért meginduló harcban.

Korvin a belügyi népbiztos első helyettese. Egész mostani munkája és élete, minden energiája azt a célt szolgálja, hogy előbb Landler Jenő, majd Szamuely Tibor első munkatársaként megpróbáljon gátat vetni az egyre erősödő jobboldali szociáldemokrata és intervenciós ellenforradalomnak. Ebben segít neki a mindig mellette dolgozó hű barát, Sallai is.

Szamuely vezetésével az éjt is nappallá teszik, csakhogy győzzék a feladatot. Van gond elég:

Vasutassztrájk a Dunántúlon...

Kulákok, volt katonatisztek ellenforradalmi véres lázadása a Duna—Tisza közén...

Június 24-én ellenforradalmi puccsot kísérelnek meg Budapest szívében. Ellenforradalmár tisztek bandái, a szociáldemokrata Haubrich kétszínű játéka eredményeként meg akarják szállni Budapestet. Legyilkolva a kezükbe kerülő kommunistákat, elfoglalják a telefonközpontot és az Üllői úti tiszti akadémiát.

A budapesti fegyveres zendülés nagy izgalmat kelt az egész országban. A főváros dolgozói, a Vörös Hadsereg katonái egy emberként állnak ki a forradalom védelmére. A vasas dandár és más budapesti csapatok komoly áldozatok árán huszonnégy óra alatt leverik a lázadó ellenforradalmi bandákat.

Közben tovább sűrűsödnek a proletárdiktatúra bajai, gondjai. Lehetetlen már nem látni, hogy a forradalom ügye bajba jutott. A dolgozók mégis bíznak Tanácsmagyarország fennmaradásában, s nem egy ütközetben hősiesen harcolnak érte, mert az antant részéről a Vörös Hadsereg önkéntes visszavonulása esetére ígért békéről már szó sincs.

Az antant azért tette nagyhangú ígéretét, hogy visszavert szövetségesei, a román és cseh ellenforradalmi hadseregek lélegzethez jussanak, s azután nagy erőkkel újból megtámadják a magyar Vörös Hadsereget.

1919 július 20-án a magyar Vörös Hadsereg a Tiszánál ellentámadásba kezd. Az ellentámadás előestéjén a Vörös Hadsereg áruló vezérkari főnöke, Julier eljuttatja a haditerveket Horthyhoz, aki azt sürgősen továbbítja az antant-csapatok főparancsnokságának. Az árulók azzal tetézik gyalázatos aknamunkájukat, hogy hadműveleti rendelkezéseikkel a főerő balszárnyát tervszerűen fedezetlenül hagyják, és vesztükbe viszik a magyar fiúkat.

Így is több napig tartott a harc.

A Vörös Hadsereg ellentámadása talán még az árulás ellenére is sikerült volna, ha a szociáldemokrata parancsnokok és ellenforradalmi tényleges tisztek a döntő pillanatban nem hagyták volna cserben katonáikat.

A vezetés és utánpótlás nélkül maradt csapattestek nagy része szétesett, szétszéledt.

Kétségtelen, hogy a budapesti munkásság megismételhette volna a május 2-i népfelkelést. Azonban a román bojárok csapatai északkeleten elfoglalták Hatvant, délen Kecskemétet. A csehszlovák szociáldemokrata kormány parancsára nacionalista légionárius hadsereg visszafoglalta a Rákosi vezetésével egyszer már hősiesen megvédett salgótarjáni szénmedencét és Sátoraljaújhelyet.

Tanácsmagyarország sorsa megpecsételődött.

A kommunisták parancsnoksága alatt álló csapatok még ilyen súlyos helyzetben is ellentámadásra indultak. Utolsó kísérletként, szinte csupasz öklükkel akarták feltartóztatni az antant zsoldosainak előnyomulását.

Csiky és Balogh e dicső ellentámadásban haltak hősi halált.

A munkásosztály május 2-i általános honvédő mozgósításakor Csiky is jelentkezett — féllába ellenére — a Vörös Hadseregbe. Ezredparancsnokká nevezték ki. Mellette Balogh a politikai megbízott. Most, a diktatúra bukása előtti utolsó órákban az ő ezredük is rendületlenül kitartott a vörös zászló mellett. Amikor a románok már bekerítették az ezredet, lőszerük sem volt. Azt a parancsot kapták, hogy ki ahogy tud kitörhet az ellenséges gyűrűből. Csiky és Balogh katonáikkal együtt csónakokon akartak átkelni a Tiszán. Áruló fehértisztek feltartóztatták őket. Csiky és Balogh nem adták meg magukat. Revolvertűzzel védekeztek. A túlerő győzött. Csiky, Balogh és még egy harmadik tiszt elvtárs, súlyos sebesüléssel a fehérek kezébe került.

Az utolsó golyóig védekező, három súlyosan sebesült kommunista tisztet a fehérek megkínozták, majd a tiszai gáton felakasztották.

Az ezred hősiesen védekező katonáit egy Brassó melletti koncentrációs táborba hurcolták. Szenvedés és pusztulás lett itt osztályrészük.

Szabadost egy másik ezred politikai tisztjeként ugyancsak a

brassói várba vitték hadifogságba. Matusán és Krámer Sándor Baranyában jugoszláv fogságba estek.

Török és Timár is a szolnoki frontszakaszon harcolt. Eredetileg a hadseregparancsnokság politikai osztályának voltak beosztottjai. Most a forradalom válságának halálos óráiban a csapatoknál, az első frontvonalban voltak.

Két ütközet között éppen egy tanyán pihentek, amikor Töröknek sürgönyt kézbesítettek. Rövid volt a sürgöny. Törököt a szíve gyökeréig megrendítette.

„Gizit fehérbanditák Szegeden meggyilkolták."

— Mi van a sürgönyben? — érdeklődött Timár.

— Semmi különös! — válaszolta Török.

Képtelen volt Timárral közölni a hírt, hogy Stoll Gizit meggyilkolták, hogy ez a nagyszerű, harcos munkáslány nincs többé.

Török később autóba ült. A közeli hadtestparancsnokságról Korvinnak telefonált. Bővebbet akart megtudni Gizi sorsáról.

— Rettenetes hír! — Korvin hangja elcsuklott a telefonban. — Három hete elindult Szegedre, hogy szervezze a földalatti mozgalmat. Önként jelentkezett a feladatra. Valaki felismerte. Horthyék rettenetesen megkínozták, meggyilkolták. Tetemét a Tiszába dobták. Timár tudja már? — kérdezte Korvin.

— Nem! Nem tudom neki megmondani! — felelte Török. Majd aziránt érdeklődött, hogy mi újság a frontokon?

— Válságos a helyzet! Mindenfelől támadnak. Szamuely és Rákosi az utolsó golyóig tartó védelmet szervezik. Sallaival együtt én is ezt teszem. Ha kemények leszünk, még minden jóra fordulhat — mondta Korvin kimeríthetetlen optimizmussal.

Török hazasietett. Csak a kegyetlen hírt mondta meg halkan Timárnak. Gizi meghalt. Hősi halált halt Szegeden.

Timár nem kérdezett semmit. Kiment a szabadba. Úgy érezte, mintha agyában megpattant volna valami.

Szemben velük a románok és a csehek, délen a franciák és a jugoszlávok, hátukban a fehérek és az árulók. A Vörös Hadsereg hősi küzdelme ez. Augusztus 1-én a Tiszánál még egyszer megvertük a román bojárok csapatait és nagy mennyiségű hadianyagot zsákmányolva visszafoglaltuk Szolnokot.

A győzelmi hírt, sajnos, már nincs kinek jelenteni.

Kun Béla, aki a Tanácsköztársaság négy hónapja alatt egyetlen percig sem tudott se kemény, se következetes lenni, a Budapesti Munkás- és Katonatanács ülésén a szociáldemokraták helyeslésével bejelentette, hogy a Tanácsköztársaság bukása elkerülhetetlen.

Szamuely, Rákosi, Mosolygó, Korvin, Révai, Hevesi és társaik a fegyveres népi mozgósítás mellett foglaltak állást. Talpra kell állítani újból a magyar munkásosztályt, mint május 2-án.

Sajnos, a szociáldemokraták és Kun Béla álláspontja győzött. A hatalmat az áruló szociáldemokraták kormánya vette át.

Intervenció, árulás, szabotázs, ellenforradalom, éhség és nem utolsósorban a kommunisták hibái következtében elbukott a Magyar Tanácsköztársaság.

Az antant-hatalmak itthoni szociáldemokrata szolgái nyíltan előmozdították a proletárdiktatúra megdöntését. A mesterségesen összetákolt egységes szociáldemokrata és kommunista pártszervezetek szétestek.

A kommunisták, az ifjúmunkások e szinte reménytelen helyzetben Szamuelyt keresték. Vezesse őket az utolsó golyóig vagy győzelemig tartó harcban. Őt azonban már hiába keresték. Fehérterrorista banditák agyonlőtték a lánglelkű kommunista harcost, a szocialista forradalom hős katonáját.

A dolgozók forradalma összeomlásának napján még így is sokan voltak a Vörös Hadseregben, az üzemekben, akik azt hirdették: mindvégig kitartani. A bukás zűrzavarában azonban már senki sem tudta megszervezni és csatába vezetni őket.

A hős vöröskatonák fegyvereiket még így sem adták át a gyűlölt ellenségnek. Használhatatlanná tették azokat, s égő gyűlölettel

szívükben szerteszéledtek az országban. Magukkal vitték azt az elhatározást, hogy ha újra hívja őket a Vörös Hadsereg: újból megragadják a fegyvert, és nem teszik le többé a végső győzelemig.

*

133 napig tartott a magyar nép szocialista forradalma.

Rövid idő! Mégis nagyok voltak az eredményei. Tanácsmagyarország megalakulása és küzdelme az egész világ előtt bebizonyította a magyar munkásosztály forradalmi vezetőképességét. Élni tudott a hatalommal. Államosította a gyárakat, a bankokat, elűzte a nagybirtokosokat. Megtörte a tőke hatalmát Magyarországon. Biztosította a dolgozók szociális és kulturális felemelkedésének lehetőségét. Bevezette a munkásosztály évtizedes harci követelését, a nyolcórás munkanapot. Új alapokra fektette a dolgozók munka- és egészségügyi viszonyait. Gondoskodott az anya- és gyermekvédelemről. Államosította az iskolákat. Megnyitotta a főiskolák kapuit a dolgozók előtt. Megszervezte a szélesköru szocialista oktatást, támogatta a művészeket és kiszélesítette a könyvtárhálózatot. Lefoglalva a burzsoázia kastélyait és lakásait, lényegesen javított a munkásosztály és az agrárproletariátus lakásviszonyain. A Tanácsköztársaság ezernyi kezdeményezéssel szolgálta a dolgozó nép életviszonyainak megjavítását és kulturális felemelkedését.

De lehet-e ilyen rövid idő alatt, ilyen nehéz körülmények között, intervenciós háborúban és ellenforradalmi támadások közepette végleg leszámolni a feudalizmus és kapitalizmus örökségével?

133 nap!

Bár sok minden nem úgy történt, ahogy kellett volna, a proletariátus magyarországi diktatúrája erényeivel és hibáival a magyar dolgozók győzelme és hatalma volt.

A magyar Vörös Hadsereg katonáinak vére nem ömlött hiába.

Örök dicsősége, történelmi érdeme a magyar népnek, hogy szocialista forradalmával elsőnek követte a szovjet népet, és a nemzetközi imperializmussal s belső ellenforradalommal élethalálharcot vívó orosz Vörös Hadsereget erejéhez mérten tehermentesítette.

Egy új, szocialista világ alkotása tüzében, a nemzetközi szoli-

daritás jegyében a magyar dolgozók 133 napig küzdöttek és véreztek a szocializmus nagy ügyéért.

Amikor a proletárforradalom elbukott, a magyar munkásosztály büszkén hirdethette: a dicsőséges bukás nem vereség. Ha a magyar nép szocialista forradalmát le is verte a fegyveres hódítók sokszoros túlsúlya, 133 napig együtt éltünk. együtt küzdöttünk a szocialista forradalom végső győzelméért harcoló hős szovjet katonákkal.

Hirdethette: ha el is bukott a magyar dolgozó nép forradalmi harca, mégis miénk a jövő. Tovább élünk a magyar milliók emlékezetében, tapasztalataiban és vágyaiban, és tovább élünk az orosz dolgozók szocialista forradalmában.

Igen! Ez a 133 nap lángoszlop, amely a magyar proletariátus jövőjébe világít.

Hősi csatákban a magyar dolgozók vérükkel írták be a szocializmus történetébe Lenin feledhetetlen szavait:

„... az első magyar proletárdiktatúra után, mely megbukott, következik a győzelmes második ...

Bármilyen szörnyűek voltak is az elkövetkező idők, a véres ellenforradalom napjai, a magyar nép legjobb fiai mindig és mindig újból elindultak a Keletről továbbra is felénk ragyogó fény... a győzelem felé.

TOMBOL A FEHÉRTERROR

A szociáldemokrata kormány érvénytelenítette a dolgozók diktatúrájának valamennyi törvényét. Visszaadták a kapitalistáknak a gyárakat, a nagybirtokosoknak az asztagba rakott és részben még lábon álló terméssel együtt a földet.

A szociáldemokrata kormány szégyenteljes élete nem volt tartós. Néhány nap mulva minden ellenállás nélkül átengedték a hatalmat Horthynak és bandájának, a „keresztény kurzusnak".

A Budapestet és az ország nagyobb részét megszállva tartó román bojárhadsereg segítségével az ellenforradalmi banditák csapást csapás után mértek a dolgozókra.

Párt hiányában az ellenállás vezetése és szervezése szétesett. A fehérterroristák proletárok, kommunisták vérével öntözték a földet.

Hetek alatt sokezernyi derék proletárt és parasztot mészárolt le az ellenforradalom. Sokszáz halottat fogadott be az édes anyaföld, a Duna, a Tisza, a Balaton vize.

A börtönöket, laktanyákat zsúfolásig megtöltötték a letartóztatott kommunisták. Hetvenezer bebörtönzöttet kínoztak. Alig volt olyan dolgozó család, amelynek köréből áldozat ne lett volna.

Halálra keresték a kommunista vezetőket. Letartóztatták Kelen Józsefet, Bokányi Dezsőt, Nyisztor Györgyöt, László Jenőt. A többiek fejére jutalmat tűztek ki.

Az ismertebb vezetők pártutasításra megpróbáltak átjutni a határon.

Párt! Kommunista párt! Nem volt ököl, amely az üldözött harcosok szervezett erejével lesújthatott volna. Most látszott meg igazán, milyen bűn volt az 1919 március 21-i egyesítő határozat, s mennyire hiányzik a dolgozó nép lelkiismeretének vezető ereje: a párt.

A magyar kommunisták most értették meg igazán Lenin rádiótáviratát a pártról és annak jelentőségéről.

A Kommunista Internacionálé 1919 augusztus 5-én az egész világ proletariátusához intézett kiáltványában beszámolt a Magyar Tanácsköztársaság bukásáról.

„Elvtársak!

Rettenetes árulás történt. A magyar tanácskormány megbukott az imperialista rablótámadások s a szociáldemokraták aljas árulása következtében . . .

A magyar szociáldemokrata párt . . . homlokáról most a Káin-bélyeg rí le. Elárulta a proletariátust, a forradalmat, a magyar kommunisták derék harcosait, az Internacionálét. Titkos szövetségre lépvén a versaillesi-i gyilkosokkal és a hazai ellenforradalmárokkal, az imperialisták aranyára és a hóhérok szuronyaira támaszkodva megdöntötték a kommunista proletariátus uralmát . . .

A magyar szociáldemokraták elprédálták a világ proletárjainak büszkeségét, a Magyar Tanácsköztársaságot . . .

A Kommunista Internacionálé, elsiratva a Magyar Tanácsköztársaság bukását, derék vezérének, Szamuely Tibornak a halálát, a világ proletárjait arra hívja fel, hogy még szilárdabban álljanak a kommunista zászló alá, s annál jobban döngessék a tőke erődítményeit . . .

A Kommunista Internacionálé a magyar proletariátust nyugalomra, férfiasságra és kitartásra hívja fel. Munkára, elvtársak! Az illegális kommunista párt azonnali megszervezéséért! . . .

Tanácsmagyarország meghalt — éljen Tanácsmagyarország!

Éljen a magyar kommunista párt!

Éljen az egész világ munkásainak forradalma! . . .

A Kommunista Internacionálé Végrehajtó Bizottsága."

*

Mosolygó, Korvin, Sallai, Révai, Gaál Edit, Hevesi, Török, Timár, Kisfalvy és néhány más elvtárs közvetlenül a diktatúra bukása utáni napokban többször összejött egy illegális lakásban. Arról tárgyaltak, hogy miként kezdjenek a mostani helyzetben földalatti harcot a pártért: a kommunista pártért. Hasonló kezdeményezés nem egy volt ezekben a napokban. A kommunisták, ki kivel tudott, kit hogyan ismert, tömörülni kezdtek. Mosolygóék is régi barátok voltak a harcban, és természetes, hogy a bajban egymást és a pártot segíteni akarták. Ezért összejöttek részben azokkal, akiket régről jól ismertek, vagy olyan elvtársakkal, akikkel együtt dolgoztak a párt megalakulása után és a proletárdiktatúra idején.

A lakás ablakából látni lehetett, ahogy román katonák és fehér karszalagos magyar rendőrök közös őrjárata megbilincselt elvtársakat kísért. Voltak közöttük olyanok is, akik a kínzás következtében járni is alig tudtak.

— A gyilkosok! A bitangok! — tört ki Gaál Editből a gyűlölet.

Néhány másodpercig fojtott csend volt.

Ismét Gaál Edit szólalt meg.

— Mosolygót és Korvint szinte mindenki ismeri. A jelenlegi körülmények között nem alkalmasak az illegális munka irányítására. Meg kell próbálni őket is külföldre szöktetni.

— Majd meglátjuk, hogy mi a tennivaló! — felelte Mosolygó szerényen. — Bár nehéz napok jönnek, megleszünk valahogy!

Mosolygó, Török, Gaál Edit, Béres Teréz és még négy elvtárs mögött még aznap este becsapódtak a börtönajtók.

Örökre érthetetlen módon olyan váratlanul törtek rájuk a fehérek, hogy bár többüknél volt revolver, védekezni sem tudtak.

Korvin, Sallai, Kisfalvy, Timár szerencsés véletlen folytán elkerülték a letartóztatást.

Társaik letartóztatásakor új konspirációs lakásokat készítettek elő. Illegális nyomdát készültek berendezni.

Révai, Hevesi meg éppen más megbízatás végrehajtásán fáradoztak.

Korvin, Sallai, Kisfalvy, Timár — amikor külön-külön megérkeztek az illegális lakáshoz — azt látták, hogy ablakának rollója nem volt leeresztve. Baj esetén ez volt a megbeszélt jel.

Mosolygó volt-e, Gaál Edit vagy Török, vagy talán más valaki a letartóztatott elvtársak közül, de még a sorsdöntő pillanatban sem feledkeztek meg elvtársaikról. Amikor rájuk törtek a fehérek, felengedték a rollót.

Korvin Ottó azonban mégsem menekült meg. Egy parkban, ahol leült pihenni, ugyanaznap késő délután felismerték a detektívek és letartóztatták.

Korvinnak, Sallainak, Timárnak, Kisfalvynak még aznap este találkozniuk kellett volna az illegális lakáson. Most, hogy egymáshoz is megszakadt minden kapcsolatuk, s a rendőrség a régi lakásukon is kereste őket, ismerős elvtársaknál húzódtak meg.

Sallai, Timár, Kisfalvy másnap reggelig külön-külön abban reménykedtek, hogy talán mégsem történt komolyabb baj. Révai és Hevesi nem is sejtette, hogy letartóztatták elvtársaikat. Reggel azonban már nagy betűkkel közölték az újságok, hogy elfogták Mosolygó Antalt és Korvin Ottót, a kommunista párt illegális szervezőit.

A fehérterrorista újságok halált követeltek a letartóztatott elvtársakra. Különösen Korvinról írtak vad gyűlölettel.

Sallai fényképét a rendőrség sok helyen kiragasztotta. A kirakatokban is elhelyezték. Magas jutalmat ígértek annak, aki a nyomára vezet.

Sallai angyalföldi kommunista munkásoknál húzódott meg egy-egy éjszakára. Közben megpróbálta a megszakadt pártszervezeti kapcsolatokat újból helyreállítani. A rendőrség azonban nyomára akadt. Alig tudott megmenekülni. Egy motoroshajó kommunista dolgozóinak segítségével ekkor pártutasításra kijutott Bécsbe. Hevesi és Révai is kénytelenek Ausztriába menekülni.

Kun, Landler, Rákosi, Rudas, Lukács, Lékai és számos más ismertebb kommunista vezető is ott van már. Szerencsésen megmenekültek üldözőik elől. A nevesebb kommunistákat az osztrák kormány internáltatta, s hónapokig rabságban tartotta.

Timárt az apja rejtette el a Rákos-rendező egyik elhagyatott anyagraktárában.

Timár innen beszökött a városba. Összeköttetést keresett az elvtársakhoz.

Nehéz feladat volt. Akik eddig elkerülték a letartóztatást, állandóan változtatták rejtekhelyüket. Mosolygóék letartóztatásával még inkább összebonyolódtak a szálak.

Timár, amint főként Sallait és Kisfalvyt kereste, más ismerős bujdosó kommunistákra akadt. Akiknek nem volt hol rejtőzködniük, azokat magával vitte a raktárba. Itt bőven volt hely. Másnap már ezek is hoztak magukkal új bujdosókat. Így a raktár néhány nap alatt szigorú kommunista fegyelem alatt álló illegális szállássá alakult át. Egy részüknek fegyverük is volt. Akik megkísérelték volna elfoglalni a raktárt, drágán fizettek volna érte.

A raktárhelyiség a pályaudvar legvégén állott. Teljesen üres volt. Ami áru volt benne, azt a háború alatt rég elhordták.

Most az ellenforradalom napjaiban a gyárakban végleg megszűnt a munka. Termelés nem volt. Mit is vittek volna ebbe az irdatlan nagy helyiségbe?

A raktár egyébként is kilométerekre volt a pályaudvar kijáratától. Régebben is inkább csak tartalékul használták.

Délelőttönként a bujdosók a kerítés tégláiból kiszedett és utána visszarakott téglasorokon lopóztak ki a raktárból. Ennivaló szerzésére indultak. Nehéz volt ez a jegyrendszer és a nélkülözés súlyos napjaiban.

Megtörtént, hogy estére néhány elvtárs nem jött vissza. Mi lett a sorsuk? Néha az újságokból tudták meg, hogy letartóztatták őket. Egyesekről soha többé nem hallottak.

Amikor a bujdosók száma megnőtt, Timár vezetésével háromtagú bizottság intézte az élelmezést és a bujdosó kommunisták további felkutatását.

Több mint százan telepedtek le a raktárban. Főzni nem lehetett. Élelmezésük egyre nehezebbé vált.

Az ennivaló becsempészésénél elsősorban az öreg Timárra számíthattak.

Pénzük is kevés volt. Sor került az órákra és gyűrűkre. Így is legfeljebb tíz-tizenöt deka kenyér és néhány deka szalonna jutott egy-egy elvtársra naponta.

Már szédültek az éhségtől. De tűrtek! Férfiak, asszonyok életükért, további kommunista munkájuk lehetőségéért harcoltak!

Mosolygóék letartóztatása után Kisfalvynak minden irányban megszakadt az összeköttetése. Vértes Liliről sem volt semmi híre. Lili, amikor a rendőrség őt is le akarta tartóztatni, szomszédai segítségével megszökött.

Kisfalvy magányosan, céltalanul bolyongott az utcákon.

Ebben a barátaitól megfosztott nagy városban, a fehérterror tomboló viharában egyedül, elhagyatottan érezte magát. Két éjjel a szabadban aludt.

Harmadik nap magányos kószálás közben az utcán érte az este. Nem tudta hová, merre tartson. Nem volt már egyetlen ház, ahol biztonságban meghúzódhatott volna.

Családjához sem ment, és nem is mehetett. Idegen világ volt az,

nem az övé. Hiszen az apja is az ellenforradalom ünneplői és haszonélvezői közé tartozik. Kisfalvy doktorhoz sem mehetett. Becsületes baloldali volt: mindennap várhatta a letartóztatását.

Vaktában rótta az utcákat. Fáradt volt, nehezek a lábai. Csak véletlenen múlt, hogy az igazoltató román-magyar őrjáratokat szerencsésen kikerülte.

Az egyik utcában egy csinos, fiatal nő pénzért magához hívta. Kisfalvy vele ment.

— Reggelig szeretnék maradni — mondta, amikor belépett hozzá.

A nő megérezte, hogy olyan valakivel van dolga, akit nagy bánat ért. Részvevően érdeklődött, hogy miért olyan elkeseredett.

Kisfalvy egykedvűen felelte, hogy már élni sincs kedve, nemhogy beszélgetni. Kérte is a nőt, tegyen úgy, mintha ő nem is lenne a szobában. De különben mindegy, ha nagyon akarja, megmondja, mi a baja. Sírni szeretne, és nem tud.

Kisfalvy végigdőlt a díványon, és elaludt.

Reggel már besütött a nap a szobába, amikor felébredt.

— Én azután szép vendég vagyok! Ugye, elég furcsán viselkedtem az este? — mentegetőzött tréfásan Kisfalvy.

— Az már igaz! Nálam nem így szoktak a férfiak viselkedni — felelte a nő. — No, de mindegy! Tegnap este nagyon sajnáltam magát.

— Igazán! Köszönöm! Hogy hívják? Mégis, hadd tudjam ... Ilonkának? Én meg György vagyok!

— Kisfalvy György — mondta rá mosolyogva a nő.

— Honnan tudja? — kérdezte riadt meglepetéssel Kisfalvy.

— Maga nagyon könnyelmű ember. Kommunista igazolványt hord magánál.

— Lehetetlen! Minden darab papírost megsemmisítettem. Szóval, amíg aludtam maga addig ...

A lány mélyen elpirult. Magyarázkodott. Nehogy Kisfalvy azt higgye, hogy éjjel átkutatta a ruháját. Nem. Miután Kisfalvy elaludt, a felöltőjét felvette a székről és a fogasra akasztotta.

Ekkor észrevette, hogy revolver van a zsebében. Megnézte. Rajta van a neve.

— Hogyne! Persze! — kapott észbe Kisfalvy.

Kitüntetésként kapta a revolvert. Kis ezüst plakettre volt rávésve: „Kisfalvy Györgynek, az ellenforradalommal vívott dunántúli harcok hősének — Szamuely Tibor."

Most Kisfalvy jött zavarba. Megköszönte a lány figyelmeztetését.

— Igen, a plakettről csakugyan megfeledkeztem. De mindegy, ha elfognak, a revolver név nélkül is bizonyíték. Kommunista vagyok és halálra keresnek! Néha már azt sem tudom, hogy minek élek. Ha tegnap este nem kerülök magához, talán már halott lennék vagy a rendőrség foglya. De ingyen nem adnám az életemet.

Kisfalvynak most vágya támadt, hogy az életéről beszéljen, kidobja magából mélységes fájdalmát.

— Látja kisasszony . . . — kezdte Kisfalvy, de a fiatal, kedves arcú lány közbevágott:

— Szólítson csak Ilonkának. Így egyszerűbb.

— Igen, hát akkor Ilonka, tudja-e mi az: belefáradni az életbe?

— Méghogy tőlem kérdezi? — felelte szomorú mosollyal, és néhány mondattal elmondta sorsát.

Munkáslány volt, majd munkanélküli lett. Azután lassan elzüllött. A diktatúra alatt elhelyezték. Munkát kapott. A diktatúra után ismét kitették az állásából. S most mit tehet mást. Néha úgy irigyli azokat, akik mernek és tudnak végezni az életükkel! Ő gyáva! De miért van Kisfalvy elkeseredve? Hiszen fiatal még, és minden jóra fordulhat.

Hogy ő fiatal? A fiatal is megöregszik, ha eltemeti azokat, akiket szeret — válaszolta fájdalommal Kisfalvy, majd így folytatta:

— Nem tudok úgy visszaemlékezni a tegnapra, hogy ne nézzenek rám barátaim, akik tegnap még éltek, de ma már halottak. És ha előre nézek? Ma még élő barátaim holnap vagy holnapután talán már szintén halottak. Börtönben vannak. Kivégzik őket. Én is el vagyok szánva mindenre! Pedig mit akartunk és mit akarunk? Jobb életet az emberiségnek — fejezte be halkan Kisfalvy.

— Igen, magukra, kommunistákra most rájár a rúd! — felelte egyszerűen Ilonka. Aztán hozzátette:

— Ha a barátait el is vesztette, megmaradt talán a családja.

— Család! — és Kisfalvy keserűen felnevetett. — A szüleimet magam hagytam el. Feleségemről azt sem tudom hol van, hol bujdosik.

Kisfalvy még két napig húzódott meg Ilonkánál. Tovább nem maradhatott. Harmadnap délelőtt egy nyilvános állomásról éppen fel akarta hívni Kisfalvy doktort, amikor egy diáktársa, keresztényszocialista egyetemi hallgató felismerte. Kishíján rendőrkézre juttatta. Úgy menekült meg, hogy lélekszakadva futott, és felugrott egy villamosra.

Menekülő útja a IX. kerületbe vezette, arra a környékre, ahol a kivégzett szakaszvezető felesége lakott. Megkockáztatta, s felment hozzá. Jó helyre ment. Pásztorné mérhetetlenül gyűlölte a fehéreket, és mindent megtett volna a kommunistákért.

— Ha élne a férjem, az is kommunista lenne . . . De még milyen jó kommunista! — mondta Pásztorné fájdalmas visszaemlékezéssel, és jóllehet magának is alig volt miből élnie, szállást és kosztot adott Kisfalvynak.

Pásztorné jólelkűen vigasztalta, biztatta vendégét, hogy ne veszítse el a kedvét, ne hagyja el magát.

— Nem maradhat így sokáig — mondotta. — A mai helyzetet a munkások úgy sem tűrhetik soká.

A Zrinyi utcai főkapitányság épületében összezsúfoltan a földön feküdtek a véresre vert munkások, kommunisták.

Augusztus 7-én elterjedt közöttük a hír, hogy Mosolygót és Korvint elfogták, és mindkettőjüket szörnyen megkínozták. Tehetetlen kétségbeeséssel hallgatták a lesújtó hírt.

Az első napok szörnyű kínzásai után a rendőrök Mosolygóval kevésbé foglalkoztak.

Minden gyűlöletükkel Korvinra, az ellenforradalom elleni harc hősére vetették magukat.

Zubovics Fedor őrnagy vezette a kínvallatást. A Budapesten maradt illegálisan dolgozó kommunista vezetőkről faggatták. Korvin nem felelt. Összeszíjazták kezeit, egy rántással a padlóra gyűrték, és gumibottal, karddal ütötték, verték, rúgták és taposták. Ájultan, véresen dobták a földre, majd felmosták és újra kezdték a kínzást.

Az elvtársak, akik együtt voltak velük, elmondták, hogy Mosolygó és Korvin legnagyobb szenvedéseik közepette sem vallottak senki ellen, pedig szörnyűség, hogy mit műveltek velük.

Törököt szintén embertelenül meggyötörték. Ő sem vallott. Talpig férfi és kommunista volt.

Gaál Edit a Szerb utcai ideiglenes női fogházba került. Megkínzottan, de meg nem törten fogolytársainak erőssége, bátorítója lett. Azzal vigasztalta őket, hogy a forradalom az ő kezéről egyszer már leverte a bilincseket.

— Meglátjátok, így lesz megint! A nemzetközi proletariátus nem fogja tétlenül nézni a magyar dolgozó nép hallatlan szenvedését. Jön már a segítség! Közeledik a határ felé az orosz Vörös Hadsereg.

Közben a kommunista búvóhellyé átalakított raktárban közel százötvenen találtak menedéket. Voltak köztük kisebb és nagyobb beosztású párt- és kormányfunkcionáriusok, vörösparancsnokok, vöröskatonák, férfiak, nők, fiatalok és öregek, ahogy éppen a véletlen szerencse összehozta őket.

Egy volt közös valamennyiükben. Kommunisták voltak. Vesztett csata győzni akaró harcosai.

De hogyan tovább? Szinte kilátástalan volt a helyzetük.

A raktár lakói az ígéret földjeként tekintettek az országhatáron túlra, ahová valahogy ki kellett volna jutniuk.

Egyedül az öreg Timárnak volt erre terve. De erről egyelőre csak a fiával beszélgetett.

Egyik este Herczogot is bekalauzolta egy elvtárs a raktárba. Herczog Kisfalvynak is tudta a címét.

Timár mielőbb találkozni akart vele.

Arra gondolt, hogy reggel meglesi Kisfalvy doktort a lakása körül. Vele akart Gyurinak üzenni, hogy másnap este hétkor legyen feltétlenül a Lehel úti átjárónál.

Sikerült meglesnie az orvost. Timár megmondta neki, hogy külföldre készülnek, és Kisfalvyt is magukkal akarják vinni. Arra kérte a doktort, hogy segítse elő találkozásukat.

Timár pénzsegítséget is kért tőle.

Mialatt az elhagyott utcán fel és alá sétáltak, Kisfalvy doktor szíve minden fájdalmát kiöntötte Timár előtt. Nagyon el volt keseredve. Attól tartott, hogy őt is letartóztatják. Kifakadt. Soha sem hitte volna, hogy osztálya, amelyből kiszakadt, olyan barbár és vadállati kegyetlenségekre képes, mint amilyeneket most a munkássággal szemben elkövetett.

Kisfalvy doktor napról napra inkább érezte, hogy végleg elszakadt osztályától. Megértette most már azt is, hogy az új társadalom érdekében érdemes lett volna nagyobb áldozatokat hozni. Ő, aki annyi fenntartással volt a proletárdiktatúra híve, most kijelentette, hogy éppen a magyar nép érdekében keményebbnek kellett volna lenni a szocializmus ellenségeivel szemben.

Keserűen felnevetett, amikor arról beszélt, hogy azokkal tartott, akik a diktatúra ellenségeinek enyhébb kezelését, „szocialista szellemű nevelését" kívánták.

— Most azután alapos leckét kaptunk az ellenforradalomtól, hogyan „nevelnek ők", miként pusztítják vérrel, vassal a magyar nép legjobb fiait — mondta mélységes bánattal.

*

Timár legközelebb hamarabb találkozott Kisfalvy doktorral, mint ahogy megbeszélték. Tragikus váratlansággal sürgősen szükség volt egy megbízható sebészre.

Akik valamilyen oknál fogva a raktárból kivételesen bementek a városba, esti visszatérésük előtt a Lehel téren találkoztak. Innen, egymásra vigyázva, együtt mentek a pályaudvarra. Amíg egyenként bejutottak a raktárba, a többiek őrködtek.

Aznap este a Lehel téren heten gyűltek össze. Köztük Timár és Herczog. Bokor Irén ma először ment velük a raktárba.

Bokor Irén volt csak fegyvertelen. A többiek mind revolvert hordtak maguknál.

Mielőtt elérték a raktárt, végig kellett menniük a hosszú utcán. Ennek mindkét oldalán raktárházak és tégla- meg fakerítés húzódott. Emiatt se jobbra, se balra nem lehetett letérni.

Már csak három-négy percnyire voltak céljuktól, amikor fehérkarszalagos katonaőrjárat jött velük szemközt. Négy magyar fehérkatona és egy román altiszt.

Igazoltató őrjárat volt. Két férfit kísértek.

Az elvtársak előtt két lehetőség volt.

Ha elszaladnak, utánuk lő az őrjárat. Valamennyiüket lepuffantják. Ha elfogják őket, akkor is végük van.

— Inkább harcban próbáljunk szerencsét — mondta Herczog ideges gyorsasággal Timárnak.

Herczog vállalta is, hogy előre megy. Ha az őrjárat igazoltatná, odakiáltja a közrefogott civileknek, hogy vágódjanak hasra. Maga is ezt teszi.

— De akkor azután tüzeljetek alaposan! Ne sajnáljátok a fehér kutyákat! — biztatta elvtársait Herczog.

Ezután hosszú léptekkel elindult az őrjárat felé. Közben a zsebébe nyúlt. Kinyitotta revolvere závárját.

A visszamaradó elvtársak lassú léptekkel haladtak Herczog után.

— Inkább harc, mint letartóztatás! — biztatták egymást.

Valamennyiük előtt világos volt, ahhoz, hogy megmeneküljenek, el kell pusztítaniuk a szemközt jövő őrjáratot.

Herczogot az őrjárat megállította. Igazolásként papírokat mutogatott a katonáknak. Nem volt rajta román pecsét. Nem fogadták el. A román altiszt a kézzel-lábbal magyarázkodó Herczogot lökdösni kezdte. Álljon a két magyar mellé a sorba.

Ekkor Herczog — nemrég még a Vörös Hadsereg hős katonája,

aki jól tudta, hogy mi a harc — a katonák között álló két civilnek odakiáltotta:

— Feküdjetek hasra! Lövök . . .

S már ropogott is Herczog fegyvere. Az elvtársak is tüzeltek.

A katonák puskáik után kaptak. Ketten közülük azonnal a földre rogytak.

A másik két katona és a román altiszt azonban tüzelt. Herczogot golyó találta.

Herczog estében, még így, súlyosan sebesülten is, rávetette magát a román altisztre. Az azonban megelőzte Herczogot. Halálosan megsebesítette. De talán egyetlen pillanat különbség, s a román altiszt az elvtársak golyóitól holtan rogyott össze.

Az ütközet fél percig sem tartott. Az őrjárat egyetlen tagja sem maradt életben.

Bokor Irén, aki pedig, mivel nem volt fegyvere, szándékosan hátrább maradt, súlyosan megsebesült. Az egyik közrefogott civil is elég súlyos sebet kapott.

Szabad volt a raktárhoz vezető út. Nagy volt az ára, de százötven kommunista életéről volt szó.

A raktárban meghallották a tüzelést. Azonnal arra gondoltak, hogy visszatérő elvtársaik keveredtek harcba. A raktár fegyveres biztosító szolgálatát végző három ügyeletes elvtárs lélekszakadva futott a tűzharc irányába.

Timárék azonnal felismerték az érkezőket. Különben az esti szürkületben újabb csata kezdődött volna.

A raktárba vitték a sebesülteket és a halottakat.

A bujdosók között volt orvos is. Ápolás alá vette a sebesülteket, de segíteni alig tudott. Nem volt mivel.

Az elvtársak az őrjárat által kísért férfit, aki nem sebesült meg, nehogy kifecsegje a történteket, őrizetbe vették. Kiderült azonban, hogy ő és sebesült társa is menekülő vöröskatonák. Örültek, hogy elvtársakra találtak.

Egyébként a lövöldözéssel a különben is teljesen elhagyatott környéken senki sem törődött. Mindennapos jelenség volt az akkortájt Budapesten.

Hajnalban, pirkadatkor az elvtársak óvatosságból még egyszer kimentek a csata színhelyére. Eltüntették a harc utolsó maradványait is.

Sietve dolgoztak. Amikorra megindult a forgalom, egyetlen áruló jele sem maradt az ütközetnek.

Ma reggel azonban még az egyébként annyira gyér forgalom sem indult meg. Egész Budapesten senki sem hagyhatta el a lakását. A románok és a fehérek utcáról utcára, lakásról lakásra haladva kommunistákra vadásztak, rejtett fegyverek után kutattak.

Nem értek el nagy eredményt. A város dolgozóinak még az a része is, amely tegnap a legkülönbözőbb okok miatt ellene volt a proletárdiktatúrának, máig eléggé megismerte az ellenforradalmat ahhoz, hogy saját testével is fedezze a bujdosókat, rejtegesse a kommunistákat.

Budapest dolgozói sajnálták, hogy általános fegyveres harc nélkül bukott el a proletárdiktatúra.

— Foggal és körömmel is meg kellett volna védeni a dolgozók hatalmát! — gondolták sokan.

Úgy érezték, ha jobban védekeztek volna, még az angol-francia imperialisták és a román bojárok segítségével sem sikerült volna feltámasztani a grófok és nagytőkések régi Magyarországát.

Az ütközet után a félhomályos vasúti raktár még az eddiginél is reménytelenebb képet mutatott. Az egyik sarokban az őrjárat halottai. A másikban takarókra, kabátokra, szoknyákra fektetve a súlyosan sebesült Herczog, Bokor Irén és a harmadik elvtárs: Boroka Antal kárpitos.

A raktár már annyira zsúfolt volt, hogy egymástól lépni sem tudtak. Éheztek. Aznap is elmaradt az ennivaló. Egyre többen hangoztatták, hogy fegyverrel a kézben kellene élelmet szerezni a városból.

Timár keményen fellépett a pánikhangulat ellen.

— Biztosan megint razzia van a városban, azért nem hozzák az elvtársak az ennivalót — magyarázta. — Ma még egyetlen kocsi

se ment el a raktár előtt. Máskor ilyenkor már jönnek-mennek a szekerek. Negyvennyolc órát kell még csak tűrnetek. Akkor túljutunk a határon.

Timár szavai megnyugtatták a hevesvérűeket. Abban, hogy negyvennyolc órán belül túljutnak a határon, hittek is, nem is. De bíztak Timárban. Valamennyien szerették, becsülték. Tetszett következetes és erélyes határozottsága, komolysága.

Tizenegy óra tájt mégiscsak megindult a kocsiforgalom. Később az öreg Timár is megérkezett. Kézikocsin két zsák kenyeret hozott.

Egyedül csak ő tudta, milyen nehéz dolog volt ezt megszereznie. Jegy nélkül csak a Teleki téri zsibvásáron lehetett kenyeret vásárolni uzsora áron. Magát az ennivalót már nem volt nehéz becsempészni a raktárba. A kocsikat a pályaudvarra befelé menet nem vizsgálták.

Timár édesapja elmondta, hogy valóban nagy razzia volt aznap Budapesten.

Beszélgetés közben észrevette a halottakat. Ijedten nézett fiára, aki megmagyarázta, hogy az életükről volt szó. Három súlyos sebesültjük is van. Herczog és Bokor Irén állapota veszélyes. Sürgősen elő kellene keríteni Kisfalvy doktort.

Öreg Timár féltő gonddal vigyázott, nehogy valaki felfedezze a búvóhelyet. Ezért leányát, Margitot küldte a rossz hírekkel Kisfalvy doktorért. Arra kérte, hogy jöjjön a lakására, mintha a beteg feleségéhez jönne.

Timár Margit a kórházban találta meg az orvost.

Kisfalvy doktor bérkocsit rendelt és azonnal hazavágtatott. Bőségesen kiegészítette a táskájában mindig készen tartott műszereket, kötszereket, gyógyszereket, és már rohant is Timárékhoz.

Öreg Timár elmondta a doktornak, hogy mi a helyzet a vasúti raktárban.

Közben Kisfalvy doktor önkéntelenül is körülnézett a lakásban. Amikor Timár hazajött a frontról, volt itt látogatóban. Akkor a lakás csinosan volt berendezve. Most álig volt benne bútor.

Az orvos meg is kérdezte az öreg Timárt, költözködés előtt állnak-e, hogy ilyen üres a lakás?

A házaspár egymásra nézett. Majd öreg Timár nagynehezen kinyögte, hogy igen, vidékre költöznek.

Hazudott. Ami nélkülözhető ruhadarabjuk, bútoruk volt, mindazt, amit évek keserves munkájával szereztek, eladták, hogy a raktárban bujdosó, éhező kommunisták számára élelmet vásárolhassanak.

A nagyforgalmú teherpályaudvaron a vasutas egyenruhás Timár és a mellette haladó Kisfalvy doktor egyáltalán nem keltett feltűnést.

Ahogy mentek, Kisfalvy doktor azon gondolkodott, hogy ily sűrű forgalmú helyen miként rejtőzködhet annyi ember. Amíg azonban a kilométeres hosszúságban épített és részben abbahagyott raktársor végére ért, megértette a helyzetet.

— De mi lehet mindennek a vége? Még ilyen elhagyatott helyen sem bujdoshat sokáig annyi ember — érdeklődött öreg Timártól a doktor.

— Hogy mi lesz a vége? — ismételte meg a kérdést öreg Timár. — Ha minden jól megy, embereink negyvennyolc órán belül túl lesznek a határon.

Kisfalvy doktor hitetlenkedve kérdezte meg tőle:

— Hogy képzelik ezt? Vagy talán titok?

— Nem titok! De minek olyan tervet elmondani, amit amúgy is csak akkor lehet elhinni, ha megvalósult.

Kisfalvy doktort döbbenetes kép fogadta a raktárban. Összezsúfolt embertömeg, halottak, sebesültek. Szinte vágni lehetett a bűzös levegőt. Csak másodpercek multán tudott tájékozódni.

Herczog életéről az orvos, aki eddig kezelte, már lemondott. Műszerek és gyógyszerek hiányában annyit tehetett csupán, hogy bekötözte a sebeit.

Herczog már nem ismert meg senkit. Látszott rajta, hogy halálán van.

Bokor Irén állapota is igen súlyos volt.

Kisfalvy doktor a magával hozott tiszta lepedőt leborította a földre. Megkezdte az előkészületeket az operációhoz.

Herczog műtéte reménytelennek látszott. Mégis megoperálta. Kivette testéből a golyót, és kitisztította a sebet.

Utána Bokor Irén, majd a harmadik, viszonylag könnyebben sebesült elvtárs került Kisfalvy doktor kése alá.

Kisfalvy doktornak alig volt ereje befejezni az operációt.

— Rémes, rémes! — mondogatta magában.

Utána fáradtan nekitámaszkodott a falnak. Szomorúan figyelte betegeit.

Timár a földön ült Herczog és Bokor Irén között. Simogatással, vigasztaló szavakkal próbálta visszahozni az életbe legjobb barátait.

Herczog nem tért többé magához. Hősi halált halt elvtársaiért, barátaiért, a párt ügyéért.

Délután az öreg Timár és Kisfalvy doktor még egyszer visszajött a raktárba. Kisfalvy doktor injekciókat hozott.

Bokor Irén életben is maradt. Állapota azonban még válságos volt.

Az öreg Timár csákányt és ásót is hozott magával. Arra kérte az elvtársakat, hogy aki elég erősnek érzi magát egy kis ásásra, menjen vele a pincébe. Adják meg a halottaknak a végtisztességet.

A sötét pincében, felváltva meggyújtott öngyújtók fényénél forradalmárok forradalmárt temettek.

Eltemették később a fehérkatonákat és a román altisztet is.

Herczog jeltelen sírja felett Timár mindössze ennyit mondott:

— Drága barátunk, Herczog elvtárs hősi halált halt a szocializmus győzelméért vívott harcban. Az önfeláldozásnak ez a nagyszerű példája is előbbre visz bennünket a kommunizmus győzelme felé. Amikor nemsokára eljövünk érted, hogy pártunk hősének megadjuk az igazi végtisztességet, egy ország fogja gyászolni és virágaival borítani sírodat.

— Igen, eljön ennek az ideje! — érezték, hitték az elvtársak.

Amikor Kisfalvy doktor elköszönt, Timár megint osak arra kérte, hogy aznap este feltétlenül keresse fel Gyurit, s küldje el a megbeszélt találkára. A doktor ezt boldogan megígérte. Búcsúzóul azután tiszta szívből jó szerencsét kívánt az elvtársak közelgő szökéséhez. Megkérte Timárt, hogy amint túljutnak a határon, azonnal küldjön értesítést. Majd mialatt nagy melegséggel kezet szorított Timárral, megjegyezte, ha Timár édesapja nem költözne vidékre, maga menne el hozzá a hírekért.

Timár csodálkozott. Apja vidékre költözne? Erről ő mit sem tud.

— De hiszen már a bútorokat is eladták! — magyarázta a doktor. — Tegnap délelőtt maga az édesapja mondta el nekem.

Timár az első pillanatban nem értette, hogy miről van szó. De azután, mint amikor hirtelen fény gyullad, mindent megértett. A pénz, az értéktárgyak, amit a raktárban lévők összeadtak, nyilván kevés volt az élelmiszerek bevásárlásához. Az apja is odaadta mindenét.

— Hát ebből tartottel bennünket az apám! — mondta Timár nagy fiúi szeretettel, miközben nem is titkolt büszkeséggel nézett az apjára.

Kisfalvy doktor is most értette meg a helyzetet. De a többiek is így voltak, akik a közelben álltak a túlzsúfolt hodályban, és önkéntelenül is fültanúi voltak a beszélgetésnek.

Kisfalvy doktor az öreg Timárhoz fordult. Kezét nyújtotta neki. Maga is könnyes szemmel, meghatottan mondotta:

— Sajnálom, hogy akaratlanul is lelepleztem Timár elvtársat. De örülök, hogy így történt. Az elvtársi önfeláldozás ilyen példája ne maradjon titokban. Megérdemli, hogy az emberek sokáig emlékezzenek rá.

EGY IZGALMAS SZÖKTETÉS

Kisfalvy doktor és az öreg Timár együtt mentek a kijáratig. Ott elbúcsúztak. Az öreg Timár a kettős számú irányítóhoz tartott. Öreg vasutas barátjával és elvtársával, Szepl Ágostonnal még egyszer meg akarta beszélni a holnapután reggelre tervezett szökés részleteit.

Szepl elvtárs a szöktetéshez kiszemelt mozdonyvezető személyéről és képességeiről érdeklődött. Az öreg Timár meggyőzően magyarázta a szintén a raktárban rejtőző Pintér mozdonyvezetőről:

— Mintha magam lennék a mozdonyon, úgy bízom benne. Magad is ismered. Régi szakszervezeti ember, öreg, tapasztalt mozdonyvezető. Minden csavarját ismeri a gépnek. Ha egyszer Pintér kezébe kapja a mozdonyt, menni fog minden mint a karikacsapás. Csak azt érjem meg, hogy egyszer a vonaton legyenek a menekülők. Akkor már nem lehet baj! — nyugtatgatta önmagát is az öreg.

Az utóbbi napokat kivéve, amikor minden hátralevő szabadnapját kivette az öreg Timár, minden második hajnalon a pozsonyi gyorsot vezette a határig. Az volt a terve, hogy a szerelvényt beállításkor megállítja a raktár közelében s a sötétség leple alatt felveszi a menekülőket.

Ezután a mozdonyvezető a külső forgalmi helyig hátra tolat. Ott bemegy a szolgálattevőhöz és további rendelkezéseket kér. Közvetlenül ezután Gáspár István elvtárs, a fűtő, szintén régi szervezett munkás, szocialista, berohan a szolgálattevőhöz. Rémülten jelenti, hogy valami őrült lelökte a mozdonyról s elindította azt. Ettől kezdve Szepl Ágoston, öreg Timár régi barátja és elvtársa, a központi forgalmi vezető helyen úgy intézi a dolgokat, hogy az „őrült" vezette mozdony szabad utat kapjon a fővonalon.

Bonyolultnak látszó terv. Mégis, aki pontosan ismeri a helyzetet, annak egyszerű és kivihető.

Mindennek úgy kellett azonban mennie, mint az óraszerkezetnek! S hogy így menjen, ennek érdekében az öreg Timár minden lehetőt elkövetett.

A szökést elősegítő két vasutas elvtárs is tudta, hogy nemcsak a menekülő kommunisták, de a maguk életéről is szó van.

Kisfalvy doktor alig várta az estét. A megadott címen egy asszony nyitott ajtót. Kisfalvy után érdeklődött. Bár mondta,

hogy a nagybátyja, Pásztorné még azt is letagadta, hogy valaha is hallotta ezt a nevet.

De közben nyílt a szobaajtó. A küszöbön állt az unokaöccse. Egy pillanatig némán néztek egymásra. A következő pillanatban meghatott örömmel megölelték és megcsókolták egymást.

Pásztorné mentegetőzött.

— Olyan gyalázatos fehérbandita világ van, hogy senkinek sem szabad hinni. De jó, hogy eljött a doktor úr. Legalább megorvosolhatja Gyurkát. Nem eszik, nem alszik! Egész nap heverészik. Ki látott már ilyet? És most beszélgessenek nyugodtan. Ha akarnak valamit, a konyhában leszek!

De mielőtt kiment volna, megint csak azt bizonygatta, hogy nála, ebben a prolikaszárnyában jó helyen van az unokaöccse. Nehogy az orvos valami olyan tanácsot adjon, amiből Kisfalvynak baja lehetne.

A két Kisfalvy magára maradt. Szívük tele volt keserűséggel. Alig tudták elkezdeni beszélgetésüket.

— Nehéz napok! — mondta a doktor.

— Igen. Nagyon nehezek — felelte csendesen Kisfalvy. Majd arról érdeklődött, kitől tudta meg az orvos, hogy itt lakik.

— Timártól.

— Hát Timár szabadon van? — Kisfalvy arca felragyogott. Úgy tudta, hogy Timárt Korvinékkal elfogták.

— Nem! Timár megvan! — S az orvos, maga is büszkén Timárra, elmondta, mennyire csodálja ezt a nagyszerű fiatalembert.

— Timár biztosan nem olyan elesett, mint én vagyok? Ugye? — kérdezte Kisfalvy.

— Te sem vagy elesett! De rólad és Timárról majd később! Tudom, hogy legjobban Lili sorsa érdekel. Lili jó helyen van. Kaptam tőle egy Budapesten feladott levelet. Megírta, hogy biztos budapestkörnyéki helyen van. Nagyon aggódik érted. Minden vágya, hogy hírt kapjon rólad.

Kisfalvy most boldog volt és mégis szomorú. Elmondta, hogy

mennyire szeretné látni a feleségét. Sajnálja nagyon. Ki tudja, mi lesz vele?

— Mi lesz? . . . Semmi sem lesz! . . . — felelte az orvos. — Lili biztonságban van. Veled is rendbejön minden. Timár üzeni, holnap este hétkor vár a Lehel utcai vasúti felüljárónál. Holnapután reggel már úton is lesztek külföldre.

Kisfalvyt a sok jó hír szinte megszédítette. Egyszeribe megjött az életkedve. Magányában eddig nem tudta, mihez kezdjen. Most, hogy társaival találkozhat, és Lili is biztonságban van, pillanatok alatt szinte új ember lett belőle. Az a tudat, hogy nincsen egyedül, hogy sokan vannak, akik keményen küzdenek az életért, a jövőért, ismét visszaadta az életkedvét.

— És hogyan jutunk külföldre? Lilit is elő kellene teremtenem és magunkkal vinni — mondta Kisfalvy.

— Sajnálom, de erre a kérdésre nem tudok felelni — mondta az orvos. — Se a fiatal, se az öreg Timár — szerintem nagyon helyesen — nem méltattak bizalmukra. Lilit sem lehet előteremteni, hiszen még a címét sem tudjuk. De Lilinek, ha el is fognák, nem lenne olyan nagy baja, mint neked. Ezért feltétlenül menekülj, ha tudsz.

A doktorban azonban máris ott motoszkált a kérdés: Mi lesz, ha mégsem sikerül a szökés?

Ezért ezzel folytatta:

— Nem tudom, milyen körülmények között élsz, meddig rejtőzködhetsz itt? Tanácsot ezért nem is merek adni. Őszintén szólva, nagyon féltelek. De tégy úgy, ahogy a legjobbnak gondolod.

— Timárral tartok — felelte Kisfalvy. — Ahol kommunisták vannak együtt, ott rám is szükség van. Ebben a lakásban különben sem maradhatok. Akármilyen jó is hozzám Pásztorné, két gyermeke van. Nem tehetem ki még további veszélynek. Márcsak ezért is okvetlenül Timárékhoz csatlakozom.

Ezután Kisfalvy doktor elmondta, amit az elvtársakról tudott. Mosolygó, Korvin és Török a Margit körúti fogházban vannak,

Edit a Szerb utcai fogházban szenved. Valamennyien keresztülmentek a Margit körút minden kínján.

— Rémes . . . rémes! Mennyi szenvedés — nyögött fel a kínzó emlékek miatt a doktor, és Herczog tragikus halálára gondolva — amelyet eltitkolt Kisfalvy előtt — könnyei is kicsordultak.

Kisfalvy vigasztalta.

A doktor ezután elmondotta, hogy Gaál Edit életéért nem aggódik. Akármilyen súlyos lesz is az ítélete, előbb-utóbb majd csak kiszabadul. Mosolygó sorsa is még kétes. Betegsége miatt nem volt olyan jelentős szerepe a diktatúra alatt. De Korvinra és Törökre — az újságok szerint — halálos ítélet vár.

Pásztorné benyitott a szobába. Teát hozott vendégeinek. Kisfalvy megmondta, hogy utoljára alszik itt. Külföldre megy.

— Szívből örülök a jó hírnek! — felelte az asszony. — Nem azért, mintha terhemre lett volna. Egyáltalán nem. De mégis, ha itt marad egyedül, abból semmi jó nem származott volna. Hányszor elnéztem, hogy sokszor tízpercekig ült mozdulatlanul. Bámult a semmibe. Az ilyesmit nem sokáig bírja az ember. Az embernek feledni kell tudni . . . — mondta Pásztorné.

— Feledni? Soha! — felelte keményen Kisfalvy.

Másnap este — üzenetének megfelelően — Kisfalvy egy ideig követte Timárt. Csak amikor bizonyos volt, hogy senki sem követi őket, egy sötét mellékutcában borultak egymás nyakába. Most érezték csak igazán, hogy mi a nagy, tiszta öröm. Kipróbált barátok, harcos elvtársak találkoztak újból.

Szótlanul mentek egymás mellett. Szemük a sötét utcát kutatta. Figyelték, nem jön-e szemközt járőr.

Szerencsésen eljutottak a raktárba. A nagy hodályban koromsötét volt. Gyufát sem volt szabad gyújtani.

Timár, aki már behúnyt szemmel is ismerte a járást, kézenfogva vezette Kisfalvyt. Bármilyen óvatosan lépdeltek is, földönfekvő elvtársakba botlottak. Üggyel-bajjal jutottak csak el a „fiatalság sarkába".

— Te vagy az, Timár? — kérdezte a sötétből egy női hang, Balogh Anci.

— Igen! Vendéget hozok. Mit gondoltok, ki a vendég? — kérdezte.

Valamennyien várták már Kisfalvyt.

— Ha nagyon drága vendég, akkor Gyuri — mondotta Anci örömmel.

Gyenge, alig hallható hangon Bokor Irén is üdvözölte Kisfalvyt.

Ezután még sokáig beszélgettek. Elmondták Herczog tragikus halálát és Bokor Irén sebesülésének körülményeit.

Bokor Irén kétszer is elkezdte:

— Emlékszel Gyuri, amikor Szabados . . . — de eszébe jutott, hogy a férjéről mit sem tudnak: él-e, hal-e, és szomorúan elhallgatott.

— Mire emlékezzek? — kérdezte Bokor Iréntől Kisfalvy.

— Szabadosról akartam valamit mondani. De nem . . . nem mondom . . . nem is szabad . . .

Balogh Anci nem akarta, hogy Bokor Irént kimerítse és felizgassa a beszéd. Megmagyarázta, arról van szó: megfogadták, hogy halott vagy letartóztatott barátaikról nem beszélnek. Az idegőrlő helyzetben a sok bánat a folytonos emlékezéssel még súlyosabban nehezedett rájuk.

— Különben is most csak a jövő a fontos! Az, hogy megbosszuljuk a halottakat — mondta hangosan Balogh Anci, elszántan és keserűen.

— Tényleg, minek újból és újból felszaggatni sebeinket — magyarázta Timár is. De egy gondolatnyi idő után mégis ő volt az, aki újból elkezdte: — . . . mégis lehetetlen úgy együtt lennünk, hogy ne emlékezzünk azokra, akik már nincsenek vagy holnap már nem lesznek. Magam is néha egész éjjel azokra az időkre gondolok, amikor még valamennyien együtt voltunk. Szinte félek megszámolni, hogy hányan is maradtunk meg. A bukás óta valahányszor kezembe veszem az újságot, minden alkalommal elvtársat, barátot temetek. Az elvtársak halála, letartóztatása mindig meggyötör, megkínoz. Barátaink, akik a diktatúra idején a harcokban

elestek, vagy akik eltűntek, bujdosnak, börtönbe kerültek, megérdemelnek minden fájdalmas, gyötrelmes emlékezést. Ha rájuk és Herczog tegnapi halálára gondolok, a friss fájdalmon keresztül is átérzem, hogy mi volt számunkra a harc, a proletárdiktatúra.

Ezután Timár egy nagyot, szívből sóhajtott, és így folytatta:

— Az a szó, hogy: börtön, még egymagában puszta fogalom. De Mosolygó, Korvin, Török, Kelen, Gaál Edit, Béres Teréz és annyi drága elvtársunk fájdalmas sorsa ezt a fogalmat gyűlöletes valósággá teszi. És ki tudja, hogy hol és merre bújdosnak a többiek? Merre van Rákosi, Sallai, Révai, Hevesi, Matusán, Krámer, Szabados, Belényessy Magda, Vértes Lili, Gergő, s akikkel együtt voltunk a VII. kerületben, majd később a pártban, a fronton? Ki tudja? Talán Siófok vagy Dombóvár vagy más fehérgárdista tömeggyilkosság helye a jeltelen temetőjük, ahogy Szamuelynek sem ismerjük a sírját. Rakamaz, Salgótarján, Szolnok és a Vörös Hadsereg többi csatahelye, ahol százával estek el dicsőségben az elvtársak, egymagában csak fájdalmas emlék, de ha arra emlékezünk, hogyan pusztult el Stoll Gizi, Csiky és Balogh, akkor . . .

— Jaj! — sikoltott fel Balogh Anci, aki előtt eddig eltitkolták, hogy a bátyját kivégezték, és kezére borulva hanyatlott a raktár földjére.

Timár nem tudta, mit tegyen.

— Ne haragudj Anci, ne haragudj! Nézd, nekem is a szívem hasad meg Gizi miatt. Sokszor úgy érzem, hogy nem lehet ezt a sok fájdalmat elviselni! Mégis kibírom! Ki kell bírni — mondotta, miközben magához ölelte a zihálva zokogó Balogh Ancit, s a haját simogatta.

Bokor Irén próbált véget vetni a fájdalmas beszélgetésnek. Maga is szenvedőn, gyengén arra kérte társait, ne gyötrődjenek azon, ami elmúlt.

— Próbáljunk aludni. Nehéz nap a holnapi.

— Ki tudna ma itt aludni? — felelte Timár. — A szabadságunkról, az életünkről, a további harcunkról van szó. A bosszúról! Legszívesebben harci dalokat énekelnék.

Reggelig beszélgettek. Harcban elhullt társaikra emlékeztek.

Társaikra, akik a siralomházban várták a halált. Akik a börtönökben szenvedtek. Akik itthoni vagy emigrációs bujdosásban várták a bizonytalan holnapot. Majd önmagukról beszéltek, egy rohamcsapat katonáiról, akik sikertelen roham után együtt maradtak, hogy újból elinduljanak, amerre eddig is meneteltek: a cél felé.

A harcos holnap üzent akkor is, amikor hajnalban elhangzott Timár ébresztő szava:

— Elvtársak! Felkészülni! Indulunk!

Öreg Timár a megszokott időben vette át szolgálatát. Külsőleg most is nyugodt, tempós volt. Belülről azonban égette az izgalom.

Amikor fellépett a mozdonyra, meleg baráti szavakkal fordult a fűtőhöz.

— Hej, pajtás, ha ez a mi mai napunk sikerül, boldog ember leszek.

— Kell hogy sikerüljön! — felelte nyugodtan Gáspár, a fűtő, ez a háromgyermekes, és most az életét kockáztató, egyszerű kommunista munkás. — A mozdony rendben van, másfélszer annyi a szenünk, mint rendesen. Vízzel is színültig vagyunk. Galántán túl elszalad a mozdony, de talán Pozsonyig is. Ott pedig már minden rendben van.

— Bár úgy lenne! — sóhajtott nagyot az öreg Timár, s elindította a mozdonyt.

A raktártól nem messze megállt.

A menekülők addigra mint az árnyak, csendben közeledtek a raktár felől. Két sor teherkocsi között meghúzódva várták a vonatot.

A beszállás is rendben ment, gyorsan lebonyolódott. Bokor Irént és a másik sebesültjüket kézben vitték a kocsihoz. Ha okoztak volna is valami zajt, a befűtött mozdony mesterségesen növelt sustorgása mindent túlharsogott.

Timár a raktárban is, a felszállásnál is utolsónak maradt. Inté-

sére eltűntek a vagonajtók mögött a vonatraszállást biztosító revolveres posztok.

Az ablakoknál senki sem mutatkozhatott. Az elvtársak a padokon és a padlón feküdtek.

Timár és Pintér felszálltak a mozdonyra.

— Minden rendben — mondta Timár az apjának.

Apa és fiú keményen kezet szorítottak, majd forrón megcsókolták egymást. A két férfi szeméből kicsordult a könny.

Az öreg Timár megindította a mozdonyt.

Nem ment messzire. Megállította. Még egy forró kézszorítás, és leszállt a mozdonyról. Bement a szolgálattevőhöz.

Gáspár elvtárs ekkorra már teljesen felfűtötte a kazánt. Ezután ő is kezet szorított az eddig a derékig érő ajtó mögött guggoló Timárral és Pintérrel. Leugrott a mozdonyról.

Pintér elvtárs kemény elhatározással, biztos kézzel elindította a mozdonyt.

Gáspár elvtárs nagy rémületet tettetve rontott be a szolgálattevőhöz.

— Valami őrült támadott meg, és elindította a mozdonyt! — kiáltotta.

Sem az öreg Timár, sem a szolgálattevő, aki valóban semmiről nem tudott, nem kérdezett semmit. A telefonhoz és a jelzőberendezésekhez ugrottak. Leadták a hírt a központi forgalmi vezetőnek. Innen az öreg Timár régi, önzetlen barátja, Szepl elvtárs már adta is tovább a legközelebbi forgalmi helyre, majd mindig tovább az állomásoknak és őrházaknak:

— Végig szabadon hagyni a vonalat. A pozsonyi gyorsot egy őrült vezeti. A vonat haladásáról folyamatos jelentést!

Szabad volt az út. Időközben az öreg Timár maga is átszaladt a központi vezetéshez. Könnyes szemmel figyelte, ahogy Szepl elvtárs egyre-másra kapja a jelentéseket:

— Az őrházak a fővonalat szabaddá tették.

Eleinte csak a budapesti őrhelyek jelentették a szabad utat. Később a vidéki állomások adták a hírt. S a remegő szívvel figyelő Szepl elvtárs mind vidámabb szemhunyorításaiból az öreg Timár

egyre bizonyosabbra vette, hacsak váratlan baj nem történik a mozdonnyal, a szökés, az elvtársak és fia menekülése sikerült.

Az „őrült" vezette vonat helyett közben sietve állítottak össze egy másik gyorsvonati szerelvényt. Háromórás késéssel vitte az igazi utasokat Pozsony felé.

S most az öreg Timár a határig ugyanazt a vonalat járta, amelyen fia vonata közvetlenül előtte haladt.

Amikor mozdonycserekor a határállomáson megtudta, hogy az „őrült" vezette vonat átjutott Csehszlovákiába, visszament a mozdonyra, és fűtője, Gáspár elvtárs vállára borulva zokogott.

*

Pintér elvtárs a menekülők vonatát eleinte nem teljes sebességre vette. Időt kellett adni a pálya szabaddá tételére, mert különben csonka vágányra és kisiklatásra vitték volna a vonatot. Ugyanakkor elég gyorsan kellett menni, nehogy a vasutasok felugorhassanak a vonatra. Ez volt a legnagyobb tét, a legnagyobb veszély. De minden sikerült! A mozdony elérte a külső őrházakat. Nyitva az út.

Pintér, amint nyílt pályára értek, rákapcsolt. A vonat hatalmas mozdonya minden erejét kifejtve robogott tovább.

Timár fűtött, ahogy csak erejéből tellett. Többnyire azonban Pintér vette kezébe a lapátot. Egyszerre vezetni és fűteni a mozdonyt, férfimunka volt.

Robogott a vonat. Szabad volt az út. Az állomásokon a vasutasok utánabámultak az „őrült" vezette mozdonynak. Lesték, hátha megáll a vonat. Nem állt meg. Biztos kezekkel, hős kommunista vezette.

A határra értek. Néhány másodperc és a vonat Csehszlovákiában robogott.

Itt is mindenütt szabad volt a vonal. Ha elfogy a szene, a vize, majd csak megáll valahol az „őrült" mozdonya — gondolták Csehszlovákiában is.

Közben a vagonok padlóján fekvő menekülők izgatottan tár-

gyalták jövőjüket. Amíg sötét volt, azt sem tudták, hogy merre robognak. De mindegy is volt, hogy merre, ha elérik a célt és kimenekülhetnek a fehérterror poklából.

Akkor tudták csak meg, hogy merre járnak, amikor a hajnali világosság fényénél egyikük-másikuk nagy óvatosan kikukucskálva elolvasta az állomások nevét. Minél közelebb ért a vonat a határhoz, annál izgatottabbak lettek. Amikor elhagyták az utolsó magyar állomást, a kemény harcokban, nehéz szenvedésben megedzett kommunisták boldogan nevettek. Megmenekültek a fehérterrortól, hogy holnap új körülmények között folytassák harcukat a pártért, a dolgozók nagy ügyéért: a szocializmusért.

Gyönyörű vasárnap délelőtt. Pozsonytól négy-öt kilométerre, egy kis erdő szélén állt meg a vonat. Timár utasítására másodpercek alatt kiürültek a vagonok. Az elvtársak azonnal eltűntek az erdő fái között.

A vonat a mozdonyvezetővel tovább ment. Utasai az erdőből intettek feléje búcsút. Végtelen hálával gondoltak Pintér elvtársra, a mozdony hős vezetőjére, akinek további áldozatot kellett vállalnia. Az otthon maradt vasutas elvtársak igazolása úgy kívánta, hogy amikor megállítja a vonatot, a közveszélyes őrültet játssza.

Pozsony előtt nyílt pályán állt meg a mozdony. Ment volna még tovább, de veszedelmes volt már a vízhiány. Amikor Pintért el akarták fogni, mint az őrült rúgta-harapta, tépte a rendőröket s a segítségükre siető vasutasokat. A rendőrök megverték. Tűrte a verést. Tudta, hogy miért vállalja.

A vonat utasai közben kisebb-nagyobb csoportokra oszoltak. Mint valami kiránduló társaság, úgy telepedtek le az erdőben. Nem volt ugyan ennivalójuk, mégis nagy kedvük volt a vasárnapi „kiránduláshoz".

Négyen, a legismertebb elvtársak és Timár bementek Pozsonyba. Csehszlovákiában ekkor még nem alakult meg a kommunista párt.

A szociáldemokrata pártnak azonban már erős, szervezett kommunista ellenzéke volt. Felkeresték annak vezetőjét. Az elvtárs alig akarta elhinni a tömeges szökést.

— Ha a tények nem beszélnének önmagukért, azt hinném, hogy áprilist akartok járatni velem — mondta nevetve.

Magához hivatott néhány pozsonyi vezető elvtársat. Megbeszélte velük a tennivalókat. Megindult az elhelyezés munkája. A sebesültek, a betegek, a menekültek egy része magánlakásokba került. A nagyobbik csoportot a munkásszállóban helyezték el.

Pintér elvtárs ügyét az egyik pozsonyi ügyvéd elvtárs vette kézbe.

Világos volt azonban, hogy az öreg Timár és társai érdekében Pintér elvtársnak jó néhány hetet kell az elmegyógyintézetben töltenie.

A többiek ügye is azért volt annyira bonyolult, mert minden velük kapcsolatos intézkedésben tekintettel kellett lenniük az otthoniakra, az öreg Timárra és vasutas társaira. Emiatt a szökés híréről sehol még csak említést sem volt szabad tenni senkinek.

Éppen ezért a szlovákiai kommunista elvtársak a menekültek számára szükséges tartózkodási igazolványokat nem Pozsonyban, hanem a másik erős kommunista fellegvárban, Kassán szerezték meg.

A pozsonyiak futárt küldtek a kassai alispáni hivatal egyik kommunista vezetőjéhez, hogy mindennel felszerelten azonnal jöjjön Pozsonyba. Ő maga nem tudott jönni. Két fiatal elvtárs, Farkas Mihály és Nógrádi Sándor érkezett meg a szükséges nyomtatványokkal, pecsétekkel. Valamennyi menekültnek kiállították a Csehszlovák Köztársaság egész területére érvényes igazolványokat.

A menekültek száma Pozsonyban így néhány nap alatt lényegesen megcsappant. Az elvtársak részben szlovákiai rokonaikhoz, ismerőseikhez utaztak, részben más városokba vagy más országokba mentek munkát keresni. Timárt néhány nappal később Bécsbe hívták pártmunkára.

A Pozsonyban maradt elvtársak kezdték berendezni szegényes emigráns életüket, amelyben a tányér forró leves is ünnepi eledel volt.

Bokor Irén és Balogh Anci egy cipész elvtárs lakásán kaptak szállást.

Irén, aki elszántan tűrte fájdalmait, szemlátomást gyengült. Egyik este az orvos megmondta, hogy a legközelebbi órákban újabb krízis következhet. A beteg élete hajszálon függött.

Az orvos, Balogh Anci, Kisfalvy egész éjjel a halállal viaskodó Bokor Irén ágya körül virrasztott. Reggelre valamivel jobban lett. Bízni lehetett, hogy életben marad. Délelőtt már erősebbnek látszott. Irén három hét után kiléphetett az utcára.

Felgyógyulása után az ő lakása lett a szlovákiai magyar emigráció egyik találkozóhelye. A menekült magyar elvtársak ebből a szegényesen berendezett kétszobás lakrészből segítették Szlovákia kommunista mozgalmát. Mindent megtettek, hogy innen is erősítsék az újjászerveződő Kommunisták Magyarországi Pártját. Átmenő állomása volt a párt illegális postájának is Kassa, illetve Magyarország felé, amiben Nógrádi Sándor és Farkas Mihály szintén segítettek.

EGY HŐS KOMMUNISTA NAPLÓJA

Magyarországon közben tovább folyt a kommunisták kegyetlen üldözése. Legfeljebb annyi volt a változás, hogy akik elkerülték a fehérterroristák által szervezett „népharag"-kivégzést, azok rendkívüli bíróságok előtt feleltek kommunista mivoltukért.

A „törvényesen" halálraítélt elvtársak sűrű sorában volt Korvin és Török is.

Mosolygó, Kelen, Gaál Edit ellen életfogytig tartó fegyház volt a vádindítvány.

Hogy mivel vádolták őket?

Az volt a bűnük, hogy szerették népüket, hazájukat, és híven szolgálták a szocializmus ügyét.

Az agyonkínzott Korvint a Margit körúti fogházban egyes-

zárkába csukták. Felsebzett kezén és lábán nehéz vasláncok. Összegörnyedve feküdt éjjel-nappal. Amikor kihallgatásra vitték, a detektívek szivarral égették a testét, és újra meg újra véresre verték. Esténként, ha visszavitték a cellájába, a tiszti különítmények fenevadjai törtek rá.

Később kínzói belefáradtak az ütlegelésbe. Csodálni kezdték azt a roppant nyugalmat, amellyel Korvin a kínzásokat eltűrte.

Az egyik letartóztatott elvtárs a nyomozást vezető rendőrtanácsos szobájában találkozott Korvinnal. Hallotta, ahogy nyugodtan magyarázta a rendőrtanácsosnak, hogy a munkásság egyedüli útja a fegyveres felkelésen át vezet a győzelemhez. Ezen nem változtat az sem, hogy Magyarországon pillanatnyilag a munkásságot véresen leverték.

Korvin csakis a vízhordásnál tudott néhány mondatot titokban szólni az elvtársakkal. Minden szavával a feltétlenül elkövetkező új proletárforradalom gondolatával bíztatta az elvtársakat. Bátorította őket, hogy öntudatosan viselkedjenek a tárgyaláson. Azt magyarázta, ha megélik az új forradalmat, már az első percektől miként biztosítsák megbízható karhatalommal a nép hatalmát. Arra is figyelmeztette őket, hogy az új diktatúrának nem szabad a régi, szociáldemokratákkal együttműködő hatalomnak lennie.

Amikor csörgő láncait magával vonszolva lement a sétára, a sok megkínzott elvtárs tőle, a legtöbbet szenvedőtől vett példát, hogyan viselje el a szinte elviselhetetlen rabságot.

Egyik elvtárs a földszinti rács előtt találkozott vele, ahonnan a detektívek „puhításra" vezették az elvtársakat. Csak addig állhatott mellette, amíg a neveket felolvasták. Korvin most is, mint mindig, nyugodt volt és komoly. Az elvtárs suttogva azt kérdezte tőle, hogy áll az ügye?

Korvin csendesen mondta:

— A mi ügyünk jól áll, mert a mi ügyünk a forradalom.

Közvetlen a tárgyalása előtt Korvin kezéről leveszik a bilincseket. Védőirata helyett azonban titokban börtönnaplót írt.

„1919 december 12.

... változatlanul rendíthetetlen vagyok abban a meggyőződésben, hogy minden, ami volt, nem volt más, mint valóságos harccá fajult osztályharc ... mivel harc volt, mindkét oldalról áldozatokat követelt.

Én teljes nyugalommal nézek az ítélet elé, mert tudom, hogy nem a mi egyéni létünk vagy nemlétünk dönti el ezt a kérdést. Bennünket be lehet börtönözni, mi elpusztulhatunk, de a gondolat él! Én büszke vagyok arra, hogy a diktatúrában ... a Gondolatot szolgáltam.

... várom, meg kell-e halnom? ...

Mi az a sok, amit a bíráknak mondhattam volna? Arról a világnézeti különbségről lehetett volna elsősorban beszélni, mely mély szakadék, áthidalhatatlan az övék és az enyém között ...

Bukott forradalmak sorsa, hogy közönséges bűnösként bánnak el szereplőivel, mert másképpen nem tudnak. Mi azért tiszták vagyunk! ...

1919 december 13. (szombat)

Tizennégy halálos ítélet! Mit várhatok? ... Osztályharc, paragrafusokba burkoltan.

Tizennégy halálos ítélet! Nagy tévedés ... azt hinni, hogy ezzel eldől vagy csappan az osztályharc ... Hiszem, hogy a megfélemlített munkásszívek új erőt szívnak az üldöztetésekből!

... tudom, hogy meg kell halnom. Ám meghalok! De szeretném messze kiáltani, hogy tévedés azt hinni, mintha ez változtatna a dolgokon. A világ csak előre halad. A társadalom csak előre fejlődik. A szocializmus útja ki van tűzve. Csak egy épülő viaduktja szakadt le most.

Öt-hat napig lebeg most az életem a bizonytalanban. Rendszertelenül, úgy ahogy jönnek, le fogom rögzíteni a gondolataimat, hogy itt hagyjak valamit azoknak, akik kitartanak velem végig.

1919 december 14. (vasárnap)

Ma találkozni fogok azokkal, kik kitartanak velem végig, és azontúl is. «Nyugalom, fiam — biztatom magam a reggeli szürkü-

letben. — El is jön, el is múlik, mit sietsz?» Élem és színezem ezt a találkozást (az utolsó talán), készítem és fegyelmezem magam: gyakorlom a mosolyt, mellyel álarcoznom kell sírásra görbülő szájamat.

Itt voltak. Itt voltak mind, mert ők is tudják, halálos betegség van rajtam: a végzet. Most jöttem. Most sírtam. Most ismét nyugodt vagyok. Elbúcsúztunk hát. Ez volt hát a búcsú? Ez a hallgatag egymásra nézés? «Viszontlátásra», mondtuk, és tudtuk, hogy soha többé. Nehéz, nehéz a szívem . . .

«Nagy az én bűnöm: a lelkem.
Bűnöm, hogy messze látok, és merek.»

Mondogatom a két Ady sort szakadatlan, míg végre megnyugszom. Tudom, hogy jót akartam — konstatálom végül — és tényleg: ismét nyugalom fog el. Teljesíteni akarván az álmokat, tudtam, hogy tenni akarok, már amikor hozzáfogtam — ez bizonyos: azt is tudtam, hogy mit akarok tenni. Így jutottam a mozgalomba . . . ez az a fundamentum, amelyen most állok.

A kisfiamnak, kit tán meg sem érek, levelet írok ma*. Valami maradandót szeretnék neki adni: szegények a szavak. Szeretném magamat benne tudni. «Ne csak tovább plántáld magad, hanem feljebb!»

1919 december 15. (hétfő)

Talán letargia már ez a végtelen csend, melyben az éjjelek elszállnak felettem. Nyugodtan, álomtalanul alszom. Négy nap még. Hogyan osszam be, hogy mindent átéljek és átérezzek? . . .

— Mit sem tagadok meg. Már szeptemberben, a legnagyobb megveretések idején is, bátran írtam le . . . ezt a hitemet. «Hittel hinni a szocializmusban, várva várni a világforradalmat. Megölhetnek, de lelkem legmélyétől ez a hit, idegeimtől e szent várakozás el nem vehető.»

. . . Az emberek csodálkoztak . . . hogy én sohasem kiáltok és panaszkodom, ha ütnek. Nem értették, hiába mondtam, hogy az

* December 22-én kislánya született.

ember bizonyos távlatból, bizonyos históriai nézőpontból kell hogy magát is nézze, meg kell hogy értse az indulatokat is, és nem szabad túlságosan értékelni azt, ami velünk történik...

A történelem ismétlődik, és önzés volna azt akarni, hogy ne épp mivelünk történjék a rossz. Valakinek vállalnia kell az átmeneteket is. Nem mártíromság ez, hanem tiszta materialista felfogás, nem áldozat, hanem a szükségszerűségek ismerete.

... Végig kitartani! Hogyan is bírják az idegeim? Mi adja ezt a határtalan erőt? ... Az a biztos tudat lehet csak, hogy tudatosan fogtunk bele a dolgokba ... És tényleg így is van. Most is úgy látom, hogy a cél eléréséhez csak céltudatos diktatúra vezethet gyorsan.

1919 december 16.

A tegnap esti szürkületben Ady-versek látogattak meg. A sötétben anyámra gondoltam, ki azt kérdezte vasárnap tőlem: «De mit vétettünk mi, hogy ennyire szenvedünk?»

Ez fáj kezdettől fogva, mert okozója a szenvedésnek én vagyok, érzem, és nincs, nincsen mód, hogy jóvá tegyem. Ó, ha mindazt a belém sűrűsödött jóságot most átválthatnám a tenger bánat helyébe, amit hetek óta érzek ... Ha tudnák, hogyan gyötrődöm a tehetetlenségben, hogy puszta akarás marad csak a szeretetem, és sohasem kaphat formákat! Hogy mondjam el, hogy milyen szentek, kik miattam szenvedtek, és milyen áldottak, mert mégis szeretnek; hogyan tegyem ki a szívemet, hogyan nyújtsam oda eléjük, hogy lássák: mi van benne?

... Álom-villanásaimat és életem minden emlékét hagyom nekik. «Mocsaras rónán bércekre vágytam» — ez volt az egész, nekik tudniuk kell ezt, és nem szabad belemerülniük a fájdalomba...

Köszönöm mindenkinek, aki életemet megajándékozta szépségekkel, azt, hogy megajándékozta, és külön azt, hogy emlékezhetek most ezekre az ajándékokra ...

Ma Erzsébettől vettem búcsút. Átéltem az életünket, két esztendőt, micsoda évek — és messziről megsimogattam az arcát...

Hogy örülök, hogy feleségem nincsen buta formák bilincseivel hozzám kötve. Milyen jó, hogy szabadon maradhat, ha akar.

Tudom, hogy több az, ami hozzám köti: de fiatal, és az élet nem áll meg mellette...

Mindig csak kaptam tőlük és mit sem adtam érte, de mérhetetlenül szerettem a könyveket. Társaim voltak, és éltek a szobámban.

A virágoknak köszönöm, hogy szépek voltak és illatokat adtak. A fáknak, hogy tavasszal kirügyeztek nekem, a felhőknek, hogy szálltak, az esőnek, hogy esett. Köszönöm a napnak, hogy kisütött az esők után, és sugaraival agyoncsókolt engem is. Minden, ami megérintett, szép zengésű húrokat érintett bennem, s ettől szépültem meg...

«Bús elmúlásom kinek se fájjon,
Nem első hullás ezen a tájon.
.....
Ám azért szóljon csak, szóljon az ének.»

Amint fekszem a hajnali órákban az ágyamon: gondolatseregek vonulnak át a cellámon. Nincs ember tán, ki annyit gondolna át percek alatt, kaotikusan, rögzítés nélkül, rendszertelenül, mint én ezeken az utolsó napokon. Végigvonul az egész múltam. Évek és idők, néha cselekvések is, néha csak képek. Felmerül a jelen is, és csak ritkán, nagyon ritkán kombinálok a jövőre.

Félek, azt hiszik azok, kikkel alkalmam van olykor beszélni, hogy szívesen halok meg. Biztos, hogy nem!... Nem akarok mártír lenni. Most, a küszöbön érzem, hogy élni jó. De a helyzetet mindig tisztán kell látni.

«Áldott csodáknak tükre a szemed», hogy életem legszebb idejét láthatom benne. Íveket kellene most tele írnom búcsúzóul, de nem teszem. Hallgatok, mint nálad mindig, és tudom, hogy hallgatásom több most a szavak tengerénél... Vedd elő leveleimet, melyeket Tölgyesről, Osszáról és súlyos percekben Pestről is írtam, ha külsőségeknél igazabb fotográfiámat akarod látni, s én meg fogok jelenni nálad, ahányszor szükséged lesz reám, ahányszor hívsz, és azt akarom, hogy nyugtalan és teljesületlen életed elcsendesülő perceit jelentsem neked, mint aki Te voltál énnekem. Nagy, meleg

szívedből, amit én kaptam eddig, juttasd annak, ki itt maradt életemből, a gyermekemnek. És e végtelen távolságból, melyben máris vagyok, a sorsdöntő órák minden érzést kiváltó melegével és hálájával nyújtom búcsúzóul kezemet . . .

Csak az nem téved soha, ki sohasem cselekszik, jutott eszembe a ma reggeli számadáskor . . . cselekedni mindig több, mint szemlélni a dolgokat, és talán nem is erkölcsös másra bízni, amit akarunk. Ez vitt a mozgalomba, s ha voltak is tévedéseim, túlbillenti a mérleget a tett.

Ma reggel, fogságom idején is végigszálltam életemen, és érdekes, a testi szenvedésekre csak mint valami megtörténtre emlékezem, magának a szenvedésnek újraérzése nélkül. Úgy értem ezt, hogy csak a tudat van meg bennem arról, hogy volt testi szenvedés is, de sem annak milyenségére, sem fokára nem emlékszem. Ezzel ellentétben: a lelki meggyötörtetéseket teljes intenzitással tudom most is újra érezni. Lehet, onnan van ez, mert a testi szenvedések felett már akkor napirendre tértem, bizonyos objektív nézőpontból szemlélvén azt is, ami rajtam, azt is, ami körülöttem folyt . . . A bilincsviselésből is csak a lelki depresszióra emlékszem vissza, amint a verésekből csak azok megalázó voltára . . .

Igen csúnya játék ez, ezzel a kétszer nyolc nappal, amíg kimondják és megerősítik, amit mi és mindenki úgyis tudunk már. Az én fegyelmezettségem bírja ezt, de szegény László Jenő, nem tudom, hogy viseli? . . .

Régebben vigasztalhattuk magunkat: Qui habet tempus, habet vitam. Ma már (hogy ezt is latinul mondjam): Consummatum est.

Tíz levelezőlap. Mennyi hit, bizalom, várakozás! Szegény, szegény szüleim. «Lehetetlen, hogy ki ne derüljön az igazságod» — írják több ízben, s milyen boldog vagyok, a kezüket csókolom érte, hogy másképp nézvén bár a világot, mint én, a bizalmuk olyan feltétel nélkül való, hogy nem is gondolnak e világnézetre. Ki fog derülni az igazságom, de én akkor már ott leszek, «hol féreg sem fáj, hogy ha rág».

Józsi, bátyám és barátom, megölellek. Veled még beszélnem kell.

Egyetlenegy nagy szerelem volt, mely csónakomat e szigetek közt ide-oda fújta, amint egyetlenegy föld minden sziget, mely felmerül az óceánokból.

Veronika utcai szobámtól kell még búcsút vennem. Végigsimítom a bútorokat. Megállok a könyvespolc előtt... Megnézek minden képet... Ráborulok a párnáimra. Egyiket Mária adta. Ezt, ezt a kedves puhát mama hímezte nekem; érzem a kezeit rajta és a gondolatait. Tovább, tovább: a szőnyegek, a függöny! S most hadd nézzek ki az ablakon. Gül Baba sírja és azontúl a kivilágított város: hány esti óra telt el ez előtt az ablak előtt, amint elnéztem a város felett és oly közel voltam a csillagos éghez, hogy csak a kezemet kellett volna kinyújtani, hogy elérjem.

Szobám, drága társam, átfoglak a szemeimmel, és köszönöm, hogy az enyém voltál, hogy szerettél és szerettelek. Te láttál engem mosolyogni és zokogni, szeretni és szenvedni, álmodozni, tanulni és élni, te tudod, ki voltam, mit vártam, mit akartam...

«Holnapra én már messze leszek s bomlottan sírok valahol»...

...Ki tudja, hátha épp erre van most szüksége a szocialista mozgalomnak? Ki tudja, mennyi gyümölcse érik a mi elpusztulásunknak? Ki tudja: talán többet jelent ez, mintha életben maradnánk?

A halál a nagy nyugalom: miért okozzon hát nyugtalanságot? A halál az örök csend. Kik mindig a csendet szerettük, miért lázadozunk? Szent Béke a halál: íme, vége minden harcnak. Este van: lefekszem.

S a föld mégis forog."

1919 december 19.
Korvin Ottó

Magyarországról újabb menekült érkezett Pozsonyba. Fontos hírt és üzenetet hozott. Azt, hogy a Margit körúti fogházból meg lehet szöktetni a halálraítélt Korvint, Törököt.

— Én is onnan szöktem meg — állította.

És ilyenkor barátnak, elvtársnak lehet-e másként határozni, mint úgy: ha csakugyan lehetséges a két nagyszerű forradalmár kiszabadítása, mindent el kell követni ennek érdekében. Kisfalvy is így vélekedett, miután figyelmesen meghallgatta a hírhozót. Majd részleteiben is megbeszélte vele a szöktetés tervét.

Aki hozta a hírt — áruló volt! Rendőrségi provokátor.

Ezt azonban akkor nem hitte volna senki.

A provokátor kíséretében Kisfalvy még aznap elhagyta Pozsonyt. Bécsbe utazott. Elsőnek Timárt kereste. Éppen előtte való este utazott Berlinbe egy nemzetközi ifjúmunkás értekezletre. Így nélküle tárgyalta meg Korvin és Török kiszabadítása tervét vezető emigráns elvtársakkal.

A terv a következő volt: az áruló megbeszélte egy Margit körúti fogházőr törzsőrmesterrel, aki jó elvtárs, hogy rabszállító kocsi megy a Gyűjtőfogházból a Margit körúti fogházba, amelynek a törzsőrmester elvtárs lesz a parancsnoka. Hamisított paranccsal, hogy máshová szállítja Korvint és Törököt, a rabszállító kocsi kihozza őket a fogházból. Ezután a törzsőrmester és beavatott társa a kiszabadított elvtársakkal együtt Bécsbe szöknek egy dunai teherszállító hajón.

A terv megalapozottnak látszott. A dunai teherszállító gőzös is rendelkezésre állt.

Az elvtársak Kisfalvyt és vele együtt az árulót ellátták hamis útlevéllel, pénzzel.

Bécsben Kisfalvy nem vesztegetett egyetlen pillanatot sem. Még aznap este hazautazott Magyarországra. Néhány budapesti illegális címet is kapott, hogy otthoni elvtársakat is bevonhasson a halálraítélt elvtársak megszöktetése nagy feladatába.

Az áruló néhány napig úgy dolgozott, mintha megbízható elvtárs lenne. Utána Kisfalvyt és valamennyi társát lefogták a fehértisztek.

Kisfalvyval együtt nyolcan kerültek a kelenföldi laktanya pincéjébe. Köztük az eddig illegalitásban élő Vértes Lili és Gergő, akik Kisfalvy első hívására boldogan jelentkeztek a veszélyes feladat végrehajtására. Elfogták Pásztornét is, a kivégzett szakaszvezető feleségét, a két hadiárva anyját, akinél Kisfalvy megszállt. Velük volt még egy csepeli elvtárs, Kovács Gábor, valamint a régi VII. kerületi ifjúmunkás, Péntek Sándor és két elvtárs, Ferkó Ferenc és Sontagh Mihály, akik összekötő futárok voltak Budapest és Kassa között.

Tizedik napja voltak letartóztatásban, amikor a nyolc elfogott elvtársat este egyszerre kísérték fel egy tisztekkel teli terembe. Megtépett volt a ruhájuk, megkínzott a testük.

A leghírhedtebb ellenforradalmi banditák: a Prónay-különítmény kezében voltak. Már az eddigi szörnyű megkínoztatásukból is tudták, hogy csaknem biztos halál vár reájuk, s mégis, most, utolsó óráikban is kemény forradalmi elszántsággal szemükben biztatták egymást.

A nyolc elvtárs közül hatan fiatalok. A legidősebb közöttük huszonhat éves. De, fiatal vagy öreg, egyformán öntudatos kommunista módra várta, ami következik. A pártért, az Ifjúmunkás Szövetségért vállalták a szenvedést, s ha kell, a halált.

Két tiszt kivételével a többi elment. A véletlenek legfurcsább találkozásaként az egyik ottmaradt tiszt a régi baráti kör Vargája volt, az, akit Timár pofonütött.

Varga hadnagy csak állt, szinte mozdulatlanul. Egyetlen szót sem szólt régi barátaihoz: Kisfalvyhoz, Vértes Lilihez és Gergőhöz.

Lesütötte szemét. Vajon mire gondolt most Varga? Talán a régi vitára, hogy ki szolgálja jobban a hazát?!

Tényleg ki?

Ő, a fehérterrorista tiszt, vagy egykori barátai, a halálraszánt

Kisfalvy, Gergő és Vértes Lili? Igen, vajon mire gondolt most Varga hadnagy úr, a fehérterrorista, a tömeggyilkos, aki ott állt kardosan, revolveresen, peckesen, s mégis lesütötte szemét. Kisfalvy, Vértes Lili, Gergő meg úgy álltak vele szemben mint a hősök, tiszta szemmel, büszkén, felemelt fejjel.

A nyolc forradalmár nem beszélgethetett egymással.

Kisfalvy és Vértes Lili egymást nézték. Napokkal ezelőtt még oly boldog volt a viszontlátásuk, és most itt álltak meggyötörten, de töretlen bátorsággal. Csak a tekintetükkel beszélgethettek, de mennyi szerelem, mennyi odaadás és mennyi emlékező kérdés volt meleg tekintetükben.

A tisztek később visszajöttek. Részegek voltak. Még valaki volt velük: az áruló. Úgy hozták, mintha ő is megkínzott letartóztatott lenne.

A nyomorult még csak tiltakozni sem mert, amikor Kisfalvy gyűlölettel a szemébe kiáltotta:

— Takarodj bitang, áruló!

A leleplezés után a tisztek véget vetettek az árulóval való komédiának. Elküldték a gazembert.

Folytatódott a kelenföldi pokol.

A tisztek egyre csak vallomást követeltek a letartóztatottaktól. Azt, hogy árulják el a pártot és illegális szervezeteit.

Amiért nem vallottak, Vértes Lili és Pásztorné kivételével valamennyiüket farkasgúzsba kötözték. Ami kínzást a legocsmányabb fantázia csak ki tud találni, azt a tiszti társaság mind alkalmazta.

A kínzás egyik szünetében a parancsnok gúnyos és harsány röhögéssel két fényképet mutatott nekik.

Mindegyiken a Margit körúti fogház rácsos ablakai látszottak. Az udvaron akasztófák. Az egyik fényképen Korvin és három kivégzett társa. A másikon Török és négy másik elvtárs.

Kisfalvy hosszan nézte őket. Szíve majd megszakadt arra a gondolatra, hogy nem tudta megmenteni barátait.

Az akasztófák előtt álló elegáns nők, férfiak tapsoló tömegét is sokáig nézte. Majd a látványtól, a képtől eliszonyodva azt kérdezte önmagától:

— Minek tapsoltak ezek a nézők? A kivégzésnek? Hiszen a kivégzettek hazafiak voltak? Emberek, akik széppé, boldoggá akarták tenni a magyar nép életét.

Időközben a tisztek még részegebbre itták magukat. Mulattak. Csak Varga hadnagy nem ivott. Nem tudott inni. Józan volt. Az is maradt. Legszívesebben elfutott volna.

Vértes Lilit és Pásztornét ma este még nem kínozták. Nem is kötözték meg őket.

A százados intésére Vértes Lilit két tiszt belökdöste a nagyterem melletti szobába. A parancsnok utánuk ment.

A két tiszt visszajött. Röhögve ürítették a poharat... arra, hogy Lili és a százados együtt vannak, egyedül vannak ott benn...

Az elvtársakban, különösen Kisfalvyban lánggal lobogott a gyűlölet. Ha nem hevertek volna a földön farkasgúzsban, puszta kézzel tépték volna darabokra a tiszti társaságot.

Hosszú percek teltek el. A százados magából kikelve jött vissza a nagyterembe. Nem bírt egy nővel.

A többiek nevettek volna, de nem mertek. Ismerték a századost. Saját embereivel is szörnyeteg módjára bánt. S most még részeg is volt.

— Hozzátok vissza! — kiáltotta a százados a tiszteknek.

Lilit belökték a terembe. Ruhája rongyokban lógott. Rövid haja összekuszálva. Arca lángolt a szégyentől, a gyűlölettől.

A százados feloldotta Gergőt. Megparancsolta, hogy vetkőztesse Vértes Lilit meztelenre.

— Nem teszem meg! — felelte a már eddig is agyonkínzott Gergő keményen, és tekintete úgy vágott a részeg százados zavaros szemébe, mint éles kardpenge.

A százados ordított. Parancsára a tisztek ólomvégű bikacsökkel estek Gergőnek, aki összetörve rogyott újból a földre.

Most a részeg százados újból Vértes Lilire vetette szemét. Éhes vággyal állt eléje, de Lili öklével a százados arcába sujtott.

A százados többé már nem akarta Lilit. Úgy lökte a sarokba, hogy elterült a földön. Felállni sem tudott.

És most a százados parancsára a tisztek Liliről letépték a ruhát.

Először el akarta takarni a testét. Azután már nem szégyenkezett. Várta, ami következik . . .

A halál következett. A százados közvetlen közelről, két lövéssel agyonlőtte Vértes Lilit.

Kisfalvy szinte emberfölötti erővel eltörte a kötelékeit tartó botot. Kiszabadította magát a gúzsból. Lili gyilkosára vetette magát. Két kezével kapta el torkát. Iszonyú erővel szorította.

A százados már kékült. Fuldoklott. Tisztjei felocsudtak a meglepetésből. Ebben a pillanatban egyszerre érte Kisfalvy fejét egy szörnyű kardcsapás s közvetlen közelből két revolvergolyó. Kisfalvy, aki élete utolsó pillanatáig szorította a százados nyakát, még egyszer kiegyenesedett. Majd karjait széttárva a földre hanyatlott.

Vértes Liliből vastag sugárban ömlött a vér.

A tisztek Kisfalvyt is odadobták Lili holtteste mellé. Másodpercek alatt a két fiatal tetemét vörösen borította el lassan elfolyó vérük. Hűséges társak voltak az életben, összeölelkeztek a halálban.

Varga fehérterrorista hadnagy, aki mindezt látta, két egykori barátja halála és Gergő kínjának tanúja, már nem volt sem peckes, sem nyugodt. Ajkát rágta. Közben talán arra a napra gondolt, amikor a baráti társaság kettészakadt. Ő, Varga, akkor jobbra ment, s idáig jutott. De mit is tehetne most mást. Varga, fehérterrorista gyilkos, lesütötte szemét. Megborzadt attól, amit látott, amit ő is okozott.

Éjfél is elmúlt. A VII. kerületi ifjúmunkás, Péntek Sándor sem élt már. Belehalt a kínzásokba.

Tovább folyt volna a kínzás, a vallatás, a gyilkolás. Autó-

robogás zaja verte fel a kaszárnya udvarát. Egy tiszt parancsot hozott. Még az éjjel tiszti bizottság érkezik a főparancsnokságról. Kisfalvy ügyvéd keresi a fiát.

A kínorgiának azonnal vége szakadt. A halottakat s a még élő áldozatokat feldobták egy teherautóra, amely sietve elrobogott.

Amikorra a tiszti bizottság megérkezett, a laktanyában minden csendes volt.

A tiszti bizottság nem talált senkit, semmit.

A frissen felmosott padlójú nagyteremben összenéztek.

Nem kellett magyarázat!

Valahová elvitték az áldozatokat. Kisfalvy ügyvéd meg csak állt megtörten, kétségbeesetten, némán . . .

— Megérdemelte. Miért tűrte a fia kommunistaságát — mondotta egy szakállas százados éppen Vargának, és kedélyesen megveregette a hadnagy vállát.

Az áldozatokkal megrakott teherautó az öt, még élő kommunistát a Margit körúti fogházba vitte. A kísérő tisztek beadták őket a fogházba.

Innen a Margit hídra robogtak. A három halálra kínzott áldozat nyakába nehéz köveket kötöztek. Péntek Sándor holttestét külön, Kisfalvy és Lili tetemét egymáshoz kötve dobták oly sok kommunista temetőjébe, a Dunába . . .

Kisfalvy és Vértes Lili összekötözött teteme nem került a Duna fenekére. A követ tartó kötél a zuhanáskor elszakadt. A két holttestet magával sodorta a víz.

Másnap, valahol Kulcs fölött halászok fogták ki a tetemüket. A környék népe összecsődült. Bámulta a rémtettek áldozatait, és hallgatott. Tudták jól, hogy kik lehettek a gyilkosok. A dunaparti temetőben, egy szép nagy szomorúfűz alá temették el a két fiatalt.

Alkonyatban, titokban volt a temetés. A hatóság, a falu bírája szemet húnyt. Nem vett tudomást arról, hogy a tisztelendővel az élen, az egész falu apraja-nagyja ott könnyezett, sírt a titokban eltemetett emberpár sírjánál.

„SZERETTÉTEK A NÉPET ÉS MEGHALTATOK..."

Margit körút! Katonai fogház! Komor, sötét épület! Ide, a „legveszedelmesebb kommunisták" közé kerültek a Kelenföldet élve megjárt elvtársak.

Nem volt még példa arra, hogy Kelenföldről bárki is élve kikerüljön. A fogház lakói ezért az újonnan érkezetteket úgy üdvözölték, mint akik a halál torkából tértek vissza. S hamarosan zárkáról zárkára szállt a szomorú hír Kisfalvy, Vértes Lili és Péntek Sándor mártírhaláláról. Mérhetetlenül sok volt már eddig is a bánat, a gyász... Kínzások, kivégzések hosszú sora...

December 18-án, a fogház udvarán nyilvánosan kivégeztek tizennégy elvtársat, az ellenforradalommal vívott harc hőseit. Félelem nélkül, kommunistákhoz méltóan mentek a bitófa alá. Fennmaradt emléksoraikból, amelyeket a Margit körúti fogház őrségében szolgáló elvtársunk gyűjtött össze, ma is sugárzik megingathatatlan hitük, hogy igaz, győzelmes ügyért haltak meg.

„Emlékül 1919 december 17-én, délután 3 órakor. Mikor ezen emléksoraim írom, eszembe jut, hogy mint forradalmár, aki a népéért küzdött és szenvedett, ma a siralomházba kerültem mint halálraítélt, de nem mint tolvaj vagy rablógyilkos, hanem a nép jobblétéért küzdő forradalmár. A halállal bátran nézek szembe. Isten veletek ezen emlékkönyv olvasói! A halálraítéltek egyike: Küvér Lajos."

„Kelt, 1919 december 18., éjfél után 3 óra. Szeretett, kedves jó Nagyanyám és kedves Nagyapám és kedves testvérem. Tudatom, hogy ezen levelem az utolsó órámban írom maguknak, nem az úgynevezett siralomházból, hanem a vígak házából, mert én nem mint rablógyilkos halok meg, hanem mint igaz forradalmár, és mint ilyennek, nem szabad, hogy féljen a haláltól. Tehát én büszkén

és bátran halok meg, de az eszme megmarad, megmarad a kisöcsémnek is, aki mindezt majd meg fogja bosszulni, ezzel zárom levelem. Huszonkét éves fiuk, Gábor. Éljenek boldogul! Éljen a proletárdiktatúra! Ezt a levelem minden rokonomnak olvassák fel, ezt kívánom utoljára, hogy lássák meg azt, hogy az ő vérük milyen bátran hal meg az eszméért és a munkásság érdekéért. Schön Gábor."

„Forradalmi emlék — írja Papp Sándor géppuskás. — Én és tizenhárom társam az elnyomottak felszabadításáért küzdöttünk, és ezért halálra ítéltek. Nyugodt lélekkel halunk meg. 1919 december 18-án."

Neumayer Géza a következő:

„Emlékül. Bátran állunk mindnyájan a halállal szemben, mert tudjuk, hogy a munkások felszabadításáért ítéltek halálra. Mi meghalunk, és az eszménk feltámad!"

Löscher Márton így írt:

„Emlékül egy halálraítélt forradalmártól, ki az elvéért és a nép javáért halt meg. Büszkén halok meg."

„Én, az elvért halálraítélt forradalmárok közül az egyik, írom ezt a pár sort. Én meghalok az elvért, de ez meg lesz bosszulva. Kakas Ferenc forradalmár."

*

December 29. A fogház előtte való nap tudta meg, hogy hajnalban Korvin és Török hét hős kommunista elvtárssal együtt elindulnak utolsó útjukra.

Zörögve ácsolták az udvaron az akasztófákat. A hóhér és két segéde tevékenykedett.

A halálraítéltek közül azok, akik eddig közös zárkában voltak, magánzárkába kerültek.

Búcsúlevelek írásával telt el életük utolsó napja.

Korvin és Török búcsúlevelei eltűntek. Hóhéraik nem küldték el azokat hozzátartozóiknak. Nyilvánvalóan, mert utolsó soraikban is elvhű forradalmárok maradtak.

Az egyik kivégzett elvtárs, Kerekes Árpád búcsúlevele megmaradt.

„Kedves Édesanyám!

Hideg cellából írom utolsó soraimat. Hozzád fordulok drága, szerető Édesanyám, mert Te neveltél fel anyai szeretettel és jósággal. Köszönetet akarok Neked mondani irántam való áldozatkészségedért. Ha vétettem valamikor ellened, vagy rossz napokat szereztem Neked rosszaságommal — könyörögve kérlek Téged az utolsó napomon, hogy feledd el mindezeket, csak azt tartsd örökké szemed előtt, hogy a Te egyetlen fiadnak nem azért kell meghalni, mert rablógyilkos volt, hanem egy szent eszméért, a proletariátus felszabadításáért.

Most pediglen büszke, felemelt fővel megyek az akasztófa alá. Éljen a munkások és földmívesszegények hatalma! Éljen a proletárdiktatúra!

Kelt Budapest, 1919 december 28-án, életem utolsó napján, a Margit körúti kínzófogházban. Kerekes Árpád."

Estefelé valamelyik halálraítélt rázendített a fogház dalára. Mennyi bánat és szenvedés költhette e dalt?!

Margit körúti fogházban
Élesen süvít a szél,
Megrázza az ablakokat,
Rémes dolgokról beszél.

Folyosóról zaj hallatszik,
Megcsikordul bent a zár.
Az ajtóban fegyver villan,
Kihallgatnak proletár.

Nyílik, nyílik most az ajtó,
Beordítnak egy nevet,
Akit hívnak, elhalványul!
Teste, lelke megremeg.

Elvtársaim sápadt arca
Oly vértelen, halovány,
Tompán hangzik bent a jajszó,
Most vernek egy proletárt.

Újra nyílik most az ajtó,
Bedobnak egy tetemet,
A porkoláb durván mondja:
Egy bitanggal kevesebb.

Jaj, de véres a takaróm,
Jaj, de véres fekhelyem,
Proletárvér, proletárvér
Szentelte be ezeket.

Sok vér nem hull hiába,
Átkunk komoran száll,
Rongyos vackán elnyúlva
Fekszik egy holt proletár.

Hej proletár, hej proletár
Töröld le a könnyedet
Nyisd ki szorított öklödet,
Vedd fel újra fegyvered.

Nézd csak, nézd csak, kelet felől
Jön feléd a fergeteg,
Vörös színe, véres színe
Megrázza a lelkedet.

Margit körúti fogházban
Élesen süvít a szél,
Megrázza az ablakokat,
Rémes dolgokról beszél.

A siralomházból folyosóról folyosóra, zárkáról zárkára szállt az ének. A dalt az öreg falusi tanító, Szatmári elvtárs itt a fogházban írta. Minden rab ismerte a szövegét. A lázadó parasztvezérről, Szteńka Razinról szóló régi orosz ének dallamára énekelték.

Az ének miatt a csendőrök ordítoztak. Néhány zárkát felnyitottak. Ütötték, verték a foglyokat. A veréssel nem értek el

semmit. A fogház tovább énekelt. Egész éjjel ki nem fogytak a harcos forradalmi dalokból.

Valaki a gyászindulót is elkezdte. Maguk a halálraítéltek kiáltották, hogy hagyják abba. Ne gyászolják őket! Énekeljék az „Internacionálét".

Török Irén is ott volt a fogházban. Ő is énekelt. Ő is gyászolt. Amikor letartóztatták, kétségbeesetten tiltakozott. Nem volt a proletárdiktatúra ellen, de alapjában nem értette meg fia forradalmi harcát. Most mégis egy börtönbe került vele.

A fehérterrornak Török Irén még így is útjában állt. Mindinkább azt érezte, hogy élete szörnyű ellentmondása felőrli idegeit, megsemmisíti az élethez való erejét.

Valaha ő is lelkes és fiatal szocialista volt. Munkáslány korában sohasem volt annyira fáradt, hogy ne vállaljon még több és több pártmunkát. Árusította a Népszavát, a Nőmunkást. Részt vett a sztrájkharcokban. Részt vett a választójogi harcban.

Mint faluról származó munkásagitátor járta a falvakat, szervezte az agrárproletariátust.

— De akkor hol és mikor buktam el a nagy vizsgán?! — kérdezte önmagától Török Irén.

Amikor egy évtizeddel ezelőtt a szociáldemokrata pártapparátusba került, arra gondolt, hogy friss szellemet visz munkájába. Ha valaki, ő majd felrázza a pártbürokratákat, a „boncokat".

Török Irén a pártbürokraták markába került. S most, hogy a fogházban egész életét mérlegre tette, szinte látta a napot, az órát, amikor elindult az osztályától való elszakadás útján.

Itt a fogházban is két út volt előtte. Vagy behódol a fehérterroristáknak, s kijelenti, hogy a megalkuvás és osztályárulás további útját járja, akkor szabadul... Vagy a proletariátus ügyéért harcol.

Az első út azt jelentette volna, hogy a szocializmus ügyéért halálra ítélt egyetlen fiát és saját múltját megtagadja. A másik út azt, hogy fia és osztálya hűséges harcostársa lesz.

Török Irén ötvenegy éves volt. Fián kívül senkije. S most már

múltja sem volt. Nem akart együtt haladni a fehérterroristákat kiszolgáló szociáldemokratákkal. A fiát, a szocializmus ügyét választotta.

Ettől kezdve Török Irén nem töprengett börtönmagányában. Az elmúlt évtized harcaira, a proletárdiktatúra nagy napjaira emlékezve tudta, hogy nem az ő útja, hanem kommunista fiáé volt az igazi út. Bízott benne, hogy megérti őt a párt is, a kommunista párt, amelynek most már őszinte szívvel egyszerű, harcos tagja akar lenni.

Török Irén mindezt egy kicsinyke cédulán megírta fiának. Becsempészték hozzá a levélkét.

Elkövetkezett az anya és fia utolsó találkozója.

Török rég nem látta anyját. Megöregedett.

Megölelték egymást.

Török Sándornak könnyebbé vált így az utolsó útja.

Anyja szívének melege is fűtötte a decemberi hidegtől zord zárkát, amikor utolsó szerelmes levelét, búcsúlevelét írta asszonyának, élettársának, Gaál Editnek.

Gaál Editet kegyetlenebbül megkínozták, mint a többi letartóztatott nőt, mert elszakadt osztályától, családjától, mert a dolgozók ügyének szentelte életét. Azzal is büntették, hogy bár már ő is itt volt a Margit körúti fogházban, mégsem engedték meg, hogy elbúcsúzzon Töröktől.

Beteg volt. A sok kínzástól járni sem tudott. A gesztenyebarna szép fiatalasszony csontvázzá fogyott. Szemei, azok a szép szemek ragyogtak csak a régi nagy tűzben.

Aznap hajnalban, amikor Törököt a kivégzésre vitték, Editet alig tudták magához téríteni. Valaki föléje hajolt. Messziről hallotta csak a szavát.

— De mégis élned kell, az ügyért, a pártért, Török Sándorért.

Átadták neki Török Sándor búcsúsorait is. És most betegen, megkínzottan a rácsos ablakhoz vonszolta magát. Könnyein át olvasta Sándor hozzá intézett utolsó búcsúzó szavait:

Én egyetlen párom és asszonyom! Eljön az idő, amikor azok, akik ma kivégeznek, felelni fognak halálomért azok előtt, akik igaz-

ságot hoznak, a mi igazságunkat, eltaposott, magyar dolgozó népünk igazságát. Jó lenne még élni, szeretni Téged. Mégis búcsúzom! Én egyetlen párom és asszonyom! Utolsó szavam Hozzád, hogy érdemes volt élni, a Te hűséges, harcos párodnak lenni!

Eljött az utolsó hajnal.

Az udvarra nyíló zárkaablakokból látni lehetett, hogy mind nagyobb számban érkezik a nézőközönség. Mint valami színházi premierre, belépőjegyekkel a kezükben jöttek az elegánsan öltözött hölgyek, urak, tisztek. Tele volt velük az udvar.

Közvetlenül az akasztófák körül volt csak csendőröktől körülzárt szabad térség.

Szabaddá tették a fogház ajtajától a bitófák alá vezető utat is.

Megjött a hóhér a segédeivel.

A rabok tömege egyre csak énekelt.

Újra felhangzott az „Internacionálé", s aznap egy elvtárs... kettő... három... kilenc kommunista indult el az utolsó útra.

Halotti csend borult a fogházra. Az első halálba induló Török volt. Amikor kilépett az udvarra, megállt a fogházudvarra nyíló ajtó előtti lépcső tetején. Büszkén végigtekintett a tömegen.

Kezében feszülettel egy pap, akit Török már a zárkában szépszóval elküldött magától, még egyszer megpróbálkozott. Ismét elutasította magától. Így tettek a többiek is.

Amikor az ügyész kiadta a parancsot: hóhér, végezze a kötelességét — Török most itt, a csendőrök, az ügyész, a pap, az egész ország előtt utolsó üzenetként még egyszer világgá akarta kiáltani a maga igazságát:

— Ma meghalok, mert abban a harcban, amely Magyarországon a tőke és a munka között folyt, becsületesen harcoltam munkástestvéreimért. Elpusztulok, szemeim előtt és homlokomon a szocializmus csillagával. Meghalok a munkásság győzelméért, s a kommunista világforradalom eljövetelébe vetett törhetetlen hitemmel. De lesz még idő, hogy azok, akik ma kivégeztetnek, felelnek majd halálomért azoknak, akik igazságot hoznak, az én igazságomat.

Felelnek, mert egyén és osztály felelős, amikor cselekszik. Éljen a világforradalom!

Nem mondhatta végig osztálya, népe és a maga igazságát! A hóhérok megragadták, s Török Sándor utolsó fuldokló szava, feltörekvő sóhajtása a szocialista forradalom, Lenin és a kommunista párt éltetése volt.

Az úri közönség, arisztokrata nők, férfiak megéljenezték a hóhért.

A fogházat hangos zokogás töltötte be. Valaki rákezdett a gyászinduló szívbemarkoló, komor dallamára:

Szerettétek a népet és meghaltatok,
Mert mindenki meghal, aki igazán szeret.
Miértünk ti mindent odaadtatok,
Szerelmet, családot és életet.
Sötét börtönök mélyén hervadtatok,
Kínoztak kegyetlen, vad hóhérkezek,
Bilincset csörrentett két bús lábatok,
Előre, előre ti büszkén mentetek.
. . . . . .
Már ébred a munka, már ébred a nép.
Lengő lobogóval a síkra kilép.
A testetek majd szabad földben pihen,
S emléketek él fiaink szíve mélyiben.

Két csoportban Gombos Ferenc, Kerekes Árpád, Horváth Mihály, Dögei Imre, majd Kovács Lajos, Dinnyés József kivégzése következett. Munkások, parasztok, értelmiségiek, a magyar nép hű fiai mind, akik a tanácshatalom, a haza védelmében lengő vörös zászlóval mentek a csatába, s most emelt fővel, az „Internacionálét" énekelve lépnek a bitófa alá.

Utolsó szavuk zengő harci riadó:

„Éljen a szocialista forradalom!" „Éljen Lenin!" „Meghalunk, de az eszme győzni fog!" „Éljen a kommunista párt!"

Az utolsó előtti kivégzett a pesti proletárok és minden igaz ügy. önkéntes védője, László Jenő elvtárs, a Forradalmi Szocialistákkal együttműködő, régi, igaz baloldali szocialista, pártunk tagja.

László Jenő ismerte, gyűlölte és számon kérte a magyar közélet és pártélet, a szociáldemokrata vezetők ezernyi politikai hibáit,

bűneit, aljasságát. Vörös Újság-beli cikkei mindig telibe találtak. Ez volt a fő oka annak, amiért László Jenő kivégzését egyaránt siettették a szociáldemokrata vezetők és Horthyék.

Most, hogy László Jenő ott állt a bitó alatt, ugyanazzal a jelszóval ajkán halt meg, mint már előtte a kivégzett forradalmárok nagyszerű harcos sora: „Éljen a szocialista Magyarország!" „Éljen a kommunista párt!"

Korvin Ottó kivégzése következett.

Korvin Ottó tiszta, nagy nyugalmával utolsó perceiben is mindenkit, akivel a siralomházban beszélt, bátorított, vigasztalt. Reggel, miután felkelt, összecsomagolta ruháit, határozott vonásokkal írta a papírra utolsó üzenetét.

Korvinnak ezután még mindig van néhány perce. Újból elolvassa felesége levelét, amelyben közli leánya születését.

„December 27. szombat.

Ottóm, kedves, megtörtént. Életet adtam, s evvel, mint ahogy írta, az életet teljesítettem. Ujjongva sikolt bennem az a tudat, hogy gyermekünk van . . .

Mária lett, nem Péter, mint vártuk.

Mária lett, s így kétszeresen nehéz a nagy feladat, hogy *ember* legyen belőle. A nagy és nehéz feladatot teljesíteni *akarom*. Most már életcélom: lenni valakiért és csak ezért az egyért lenni.

Az élet . . . kegyes, amikor éltető erőmet, legdrágább kincsemet, mindenemet viszi, elhozott egy új kis életet, amely erőt ad, és hiszem, hogy a derűt, napsugarat jelenti számomra.

Itt piheg mellettem, boldog öntudatlanságban Mária, minden porcikája, mozdulata a magáé, és érzem a maga nagy, csodálkozó, mindig csak szép után kutató szemének meleg tekintetét rajtunk nyugodni, simogat és becéz bennünket, együtt vagyunk, átölel.

Üzenem: soha, egy percre sem szűnően maga mellett vagyok, elszántan, erősen és nyugodtan nézek a jövő elébe, hogy méltó lehessek magához. A lelkemet küldöm.

Erzsije."

Elszántan, erősen és nyugodtan... Úgy, mint Korvin. Úgy, mint mind a kilenc kivégzett kommunista.

Még jóformán végére sem ért a levél olvasásának, amikor az ajtóban megálltak a csendőrök. Érte jöttek. S Korvin Ottó megindult utolsó útjára.

Bátyjának, az ugyancsak halálraítélt és vele egy folyosón lévő Kelen Józsefnek az utolsó pillanatban megengedték, hogy elbúcsúzzon öccsétől.

A búcsúzás rövid volt. Mindössze testvéri, meleg és meghatott ölelés. Szólni egyikük sem tudott. Nem is volt szabad. Utána néhány lépés, és Kelen cellája ajtajából nézhette már csak, hogyan hurcolják el nehéz béklyóba vert öccsét... amíg ő is ugyanerre a halálos útra kerül.

Ahogy Korvin leért az udvarra, őrjöngő, ujjongó fehérterrorista tisztek aljas gyalázkodásai röpködtek feléje. Örömmámorban üvöltött az ellenforradalmi nézősereg. Gyűlölték Korvint, az ellenforradalom elleni harc keménykezű és elvhű harcosát, aki most, halálában is harcos kommunista, s utolsó szava is a magyar népé, a párté... a testvér bolsevik forradalomé... Lenine...

... Korvin Ottó, Török Sándor, László Jenő és mind a többiek... Mit írjunk még róluk, a nagyszerű kommunista harcosokról, a hősökről, a dolgozó nép fiairól, mártírjairól...

*

A Margit körúti tömeges kivégzések híre futótűzként terjedt el az országban. A hírek kijutottak külföldre is. Mindenütt ökölbe szorultak a dolgos kezek. A kommunisták s velük együtt a haladó emberiség világszerte harcot kezdett a magyarországi fehérterror ellen, a halálraítélt magyar kommunisták százai megmentéséért.

A Nagy Októberi Szocialista Forradalom országa ugyanakkor kemény „megálljt" parancsolt a magyarországi fehérterror hóhérainak.

Lenin kezdeményezésére a szovjet kormány kijelentette:

— Az orosz hadifogságban lévő magyar törzstiszteket és a grófi, bárói, nagykapitalista vagy nagybirtokos származású tiszteket a jövőben túszként kezelik. Minden kivégzett magyar kommunistáért

néhány grófi, bárói és nagykapitalista vagy nagybirtokos származású tiszt fizet életével.

Lenin kemény szavától Horthy pribékjei megtorpantak. A vérszomjas farkasok fogcsikorgatva meghunyászkodtak. A már tömegesen kimondott további halálos ítéleteket nem merték végrehajtani.

A diktatúra bukása óta első ünnepe volt ez a hír a magyar dolgozó népnek.

A siralomházban kivégzésüket váró kommunisták, hála a bolsevik párt kemény elhatározású intézkedésének, életben maradtak.

Nem sokkal ezután rájuk virradt a boldog nap, amikor a halálra vagy súlyos börtönévekre ítélt kommunistákat a szovjet nép kicserélte az Oroszországban fogvatartott túszok ellenében.

A kicseréltek százai között voltak: Mosolygó Antal, Gaál Edit, Kelen József és Gergő. Velük együtt sokszáz magyar kommunista nyert így új életet a szocialista forradalom országában.

Kisfalvy György, Vértes Lili és Péntek Sándor mártírhaláláról néhány nap múlva jutott csak Bécsbe a hír.

Timár ekkor érkezett meg Berlinből. Belényessy Magda sajgó szívvel mondta el Timárnak, hogyan haltak meg drága barátaik.

Timár hamuszín arccal, megrendülten hallgatta a rettenetes hírt. Amikor végre visszanyerte lelki egyensúlyát, csak annyit mondott csendesen Belényessynek:

— Forradalmár élet a miénk!

Aznap este Timár, aki ezekben a napokban a párt megbízásából illegális pártmunkára maga is hazafelé készülődött, sokáig csavargott az ismeretlen bécsi utcákon. Így jutott a dunapartra. Hosszan bámult a folyóra. Hazafelé folyt a víz. Arra szálltak a gondolatai is. A társaira gondolt. Azokra, akik tegnap még harcostársai voltak, s ma már jeltelen sírban vagy valahol a Duna fenekén nyugosznak.

Ezekben a szomorú napokban a Bécsbe emigrált elvtársak is a tegnap még élő, de ma már halott elvtársakról naponta kaptak gyászosnál is gyászosabb híreket. Landler elvtárs, a nehéz időket megért öreg harcos, amikor egy gyűlésen megemlékezett a magyar

nép kiváló fiainak mártírhaláláról, beszédében elakadt. Hangja elcsuklott. De azután folytatta beszédét:

A kommunisták minden áldozat ellenére folytatják a harcot. Folytatják, mert kommunisták, mert szeretik a népet, az ügyet, a pártot.

„ITT VAGYUNK ÚJRA"

Mosolygó és Korvin lefogatása után Leél Leó folytatná a párt illegális szervezését. Ő is a forradalmi szocialista mozgalomból került a pártba. Ő volt az érces hangú szanitéc, akivel Kisfalvy a fronton találkozott, és akitől a röplapot kapta. Leél Leó megpróbálja összefogni Mosolygó és Korvin letartóztatása után bonyolultan összekuszált illegális szálakat. Fehérterrorista banditák azonban már másodnap őt is elfogják, és két ismeretlenül maradt társával együtt agyonverik, agyonlövik.

Mielőtt elpusztult, szép, érces hangján — mily szépen tudta énekelni a szomorú magyar dalokat — az ő ajkán is felzengett az „Internacionálé".

A burzsoázia azért végez ily kíméletlen kegyetlenséggel a pártot újjáépíteni akaró hős kommunistákkal, hogy megrettentse a dolgozó magyar népet, nehogy még egyszer megkívánja a szabadságot és élni merjen vele.

De lehet-e a Dunát feltartóztatni? Lehet-e a napot elsötétíteni? Ki tudja megfosztani a népet példaképeitől? Korvin Ottó, Török Sándor, Leél Leó és társaik mártírhalála a pártért ezekben a szörnyű napokban új erőt ad a magyar dolgozóknak. Hittel hiszik, tanítják, vallják, lesz még párt, lesz még március! Lesz még újból szocialista forradalom!

*

Sortűz sortűz után.

Tatabánya... Kaposvár... Győr... Diósgyőr! Patakokban folyik a dolgozók vére. Mindenütt nyomor, nélkülözés és börtön. A munkások egymástól kérdezik: meddig még? Bizakodva várják, hogy a kommunista párt a szegényparasztsággal és az értelmiségiekkel együtt harcba vezesse őket a Horthy-diktatúra ellen.

Marx Károly megírta, hogy bukott forradalmak után érthető és megismétlődő jelenség, hogy az emigrációba menekült és az otthonmaradó forradalmárok soraiban túlzott a reménykedés.

A proletárdiktatúra után következő első időkben a magyar kommunisták is gyors győzelmet remélve kezdték újjáépíteni a földalatti kommunista szervezeteket.

A fehérterrorista bírák még sorozatosan hozzák halálos ítéleteiket, amikor szívós és lelkes kommunista munka eredményeként a párt, amely véres veszteségeket szenvedett, s amelyről az ellenség azt állította, hogy végképp összezúzta, a diktatúra utáni első hónapokban új erőre kap.

Eleinte nem voltak még a pártnak kiépített földalatti szervezetei, választott vezetői. Nem. Itt két, ott három, amott hat-nyolc kommunista szervezkedett. Ők azok, akik már 1919 decemberében terjesztik a párt első röplapját.

„Világ proletárjai egyesüljetek!

Proletárok!

Itt vagyunk újra . . .

Ne csüggedjetek! Az eszme él, és győzni fog!

Ne csüggedjetek! Üzeni nektek a III. Internacionálé. Üldözőitek, elnyomóitok nemsokára elnyerik méltó büntetésüket, és sorsukban osztozni fognak árulóitok is.

A különböző börtönökben sínylődő forradalmárok ezreinek adjátok bármely úton tudtára, hogy szenvedésük már nem tart soká.

A Hajmáskérre internált forradalmárok tízezreinek üzenjük: *közeleg már felszabadulásuk* . . .

A világforradalom erjed. Mindenütt forrong és készülődik a munkásság . . .

Szovjetoroszország összes ellenségei le vannak verve és katonailag megsemmisítve. Jugyenyics, Kolcsak és Gyenyikin hadseregeinek már csupán menekülő és bujdosó maradványai vannak, és a győztes Vörös Hadsereg diadalmasan tör előre Besszarábia, Galícia, Románia és Magyarország felé . . .

Őrizzétek meg önuralmatokat! Védjétek meg szakszervezeteiteket és a szakszervezetek egységét!

Éljen bennetek szilárdan a tudat: a proletárság ügye nem veszhet el, a világforradalom itt van, és győzni fog!

Proletárok!

Az osztályharctól el ne távolodjatok! Békét a burzsoáziával ne kössetek! Végkép szakítani kell velük és az érdekeik szolgálatában állókkal!

Ezt üzeni nektek a III. Internacionálé megbízásából

a Kommunisták Magyarországi Pártja."

Az elvtársak, akik Mosolygóék, Korvinék, Leél Leóék letartóztatása után tovább folytatták a párt és az Ifjúmunkás Szövetség újjászervezését, sajnos, szintén csak rövid ideig dolgozhattak. Alig volt illegális tapasztalatuk. Sok volt a konspirációs hiba. 1920 januárjában fehérterroristák elfogták és meggyilkolták a Vadas testvéreket. Megkínzott testüket nyakukba akasztott kővel dobták a hömpölygő Dunába.

Vadas Márton szintén a Forradalmi Szocialisták mozgalmából került át a Kommunisták Magyarországi Pártjába, a Kommunista Ifjúmunkás Szövetség egyik alapító tagja. Vadas Andor, bátyja hűséges munkatársa.

A magyar nyelvű bécsi Vörös Újság valamennyi kommunista mélységes gyászát fejezte ki megemlékezésében:

„Dolgozók! Elvtársak!

Mélyen meghatódott szívvel adjuk hírül, hogy elvtársainkat:

Vadas Mártont

tizenkilenc éves korában,

és testvéröccsét,

Vadas Andort

tizennyolc éves korában

ez év januárjának végén a budapesti kelenföldi kaszárnyában vizsgálat és ítélkezés nélkül, Horthy egyenes parancsára, a Héjjas-különítmény pribékjei a legborzalmasabb kínzások közepette meggyilkolták.

Drága mártírjaink, a ti vértanúságtok is közelebb hozza a leszámolás óráját!

Minél nagyobb a fájdalmunk, annál kérlelhetetlenebb lesz a harcunk!

Minél mélyebb a gyászunk, annál súlyosabb lesz a fizetség!

A Kommunisták Magyarországi Pártja
emigrált tagjai"

Valamivel később elfogták Geiger József vasúti főműhelyi mozonyvezetőt és társait. Annyira megkínozták őket, hogy Geiger rökre rokkant maradt. Őt és társait a Szovjetunió menti meg a kivégzéstől. Tuszok ellenében kicserélik őket.

Ugyanezekben a hónapokban, amikor pártunk oly nagy áldozatokkal újból és újból megpróbálja rendezni sorait, az ellenforradalmi kormányzat, a nyomorgó város szeme láttára, fényes estélyen pecsételte meg barátságát az antanttal.

Újságtudósítások szerint a miniszterelnök estélyén „mindenkiben" az az érzés támadt, hogy Magyarország „újra felvette az élet fonalát". Az úri társaság színe-java fesztelen mulatozásban a késő éjszakai órákig volt együtt az antant katonai megbízottaival, a „művelt nyugat" képviselőivel.

Az estély egyik ünnepeltje Yates amerikai ezredes, a magyar rendőrség és csendőrség antant-megbízottja. Aznap tüntették ki, mert „nagyszerű munkát végzett" a magyar rendőrség és csendőrség újjászervezése körül.

Megjelent az estélyen Horthy Miklós ellentengernagy, császári és királyi kamarás, nagybirtokos, a gyilkos, népellenes rendszer névadója, Friedrich István gyártulajdonos, volt miniszterelnök, Somssich gróf, a nagybirtokosok képviselője. De ott vannak az egyház képviselői, a püspökök lila selyemöveikben. Ott vannak a magyar nagytőke frakkba bújt urai... És eljöttek a szociáldemokrata párt vezetői, ugyanazok, akik leboruló megalázkodással, mintha valaha is közük lehetne a dolgozó néphez, az egykor oly harcos szavú Népszavában ezt írják majd Horthynak:

„Kormányzó úr!

... a munkásságnak ... nevében köszöntjük Főméltóságodat a kormányzói székben, egyszerű, férfias őszinteséggel ... készségesen nyújtjuk oda kérges kezünket békülésre ...“

S vajon süllyedt-e szociáldemokrata párt mélyebbre, mint ez a párt, mint ennek a vezetői? Annak a véreskezű tömeggyilkos Horthynak küldték a levelet, aki egy „új magyar hadsereget” ajánlott fel az antant-hatalmak imperialistáinak a szovjet nép szocialista forradalma ellen.

Mert Horthynak még nem volt elég a pusztulás. Magyar dolgozók vérét akarja áldozni az Oroszország elleni imperialista háborúban. Azt akarja, hogy az ellenforradalom ott is vérbe fojtsa a forradalmat. Azt, hogy ott is úgy bánhassanak a dolgozókkal, mint Horthy országában.

A magyar dolgozók, a párt harcosai jól tudják, hogy miről van szó. Mint a Tanácsköztársaság dicső napjaiban, most is együtt élnek és lélegeznek az orosz forradalommal. Boldogan figyelik a Vörös Hadsereg hősies harcát és győzelmeit. A munkások a gyárakban szabotálják a hadiszállításokat.

Horthy elhatározta, hogy újabb példát statuál. Ezrével fogatja el a dolgozókat. Új mártírja is van a pártnak, az Ifjúmunkás Szövetségnek. Szovjetbarát agitációért Szombathelyen titokban kivégzik Medgyes János kommunista ifjúmunkás közkatonát.

Medgyes János csepeli ifjúmunkás esztergályos nem halt meg hiába. Emlékét szívébe zárta a nép.

*

A Vadas fiúk és Geiger elvtárs kezdeményezte mozgalmak után az ismertebb elvtársak közül a jugoszláv fogságból hazaszökő Matusán Béla, valamint Hámán Kató vasutas, Őry Károly asztalos, Polonyi Ferenc vasmunkás, Horváth Imre szerelő, Ferenc József nyomdász, Szántó Lajos vasmunkás folytatják a pártszervező munka irányítását. De ki tudná mind felsorolni a hősöket? Ki tudná elmondani, ki, milyen úton jutott el az illegális pártba. Itt vannak, harcolnak!

Az emigráns magyar kommunisták közül elsősorban a fiatalok és akiket kevésbé ismernek a rendőrségen: Andics Erzsébet, Berei Andor, Vas Zoltán, Fehérvári Miklós, utánuk Gerő Ernő, Komor Imre, Révész Géza titokban hazatérnek Bécsből, hogy kivehessék részüket az illegális párt újjászervező munkájából. Timár, Belényessy Magda, Balogh Anci is hazajött. Bokor Irén még mindig betegen Bécsben maradt.

Román hadifogságból megszökött, és kalandos körülmények között Bulgárián, Törökországon és Bécsen keresztül hazaérkezett Szabados is. Legyengült volt és sovány. Szeme izzott csak a régi fénnyel. Még ki sem pihente magát, s máris ott volt a harcban.

Rákosit időközben az osztrák proletariátus kiszabadította rabságából. Moszkvába ment. Személyesen tesz jelentést Leninnek. Utána az országok vándora. Szervezni segíti a kommunista pártokat. Közben állandó és szoros kapcsolatot tart fenn az itthoniakkal, és maga is hazakészülődik.

Sallai a magyarországi földalatti mozgalmak bécsi pártmegbízottja. Révai a Bécsben megjelenő pártlap, a Proletár munkatársa. Később ők is, és Szántó Zoltán is hazajönnek illegális munkára.

A harcos földalatti kommunista gárdát azonban nemcsak az itthoniak és az emigrációból hazatértek erősítik. Amikor az orosz nép úrrá lesz az ellenforradalom felett, az orosz Vörös Hadseregben harcoló magyar elvtársak szintén elindulnak hazafelé.

Óvatosan, külön-külön jönnek.

Megyénként és Budapesten egy-egy volt oroszországi hadifogoly, titkos pártmegbízott működik. Itt jelentkeznek, hogy az itthoniakkal és a volt bécsi emigránsokkal együtt segítsék szervezni a harcot Horthy ellen.

Gőgös Ignác asztalos is így jön haza Oroszországból kis dunántúli falujába, hogy Kaposvárott oroszországi vöröskatona társánál, a szibériai magyar pártszervezetek volt titkáránál, Nagy Imre lakatosnál jelentkezzék.

De nemcsak egy Gőgös Ignác és egy Nagy Imre van. Miután

megvívták harcukat az oroszországi nemzetközi ezredekben, Horváth János Szabolcsban, a Sohári testvérek Békésben, Macskási András Biharban, Orosz Nándor, Müller Ernő, Dohány Ferenc Budapesten, Hunya István Endrődön folytatták országos harcukat a pártért, a népért. De ők az ismertebb nevűek! Ki tudná mind felsorolni a hősök nevét? Sokan vannak.

Illegális lakásokban, szakszervezetek hátsó szobáiban, kis kávémérésekben, természetbarát-túrákon egyre többen gyűltek össze kommunisták, ifjúmunkások, hogy illegális szervező munkájukról s a Timár által külföldről becsempészett kommunista propagandaanyag terjesztéséről beszéljenek. Mert a röplapokból és a brosúrákból többet, egyre többet kívántak a dolgozók. Olvasni akarták, tudni akarták, mi folyik a világban, hogyan fejlődik a világ dolgozóinak reménysége, a Szovjetunió, miként fejlődnek szerte a világon a testvéri kommunista pártok. Ismerni akarták saját harcuk eredményeit és problémáit is. Tudni akarták, hogy milyen módszerekkel dolgozhatnak legjobban az illegális pártért, Magyarország jövőjéért.

Nagy eseménye ezért a mozgalomnak, amikor 1921 tavaszán Timár segítségével újból felállították az első hazai illegális pártnyomdát.

A párt röplapjai bátorítóan, büszkén hirdették:

„... Elvtársak, most megint tavasz van! A proletariátus nem várhat, nem tűrhet tovább. Magyarország munkássága a maga vérén, a saját kínján tanulta meg, hogy csak két út van: választhatja a burzsoázia kapitalista uralmát és ezzel együtt Horthyt s a gyilkos vadállatok különítményeit, a börtönt, a korbácsot, a derest és az akasztófát, és választhatja a proletariátus szocialista uralmát, amelyhez csak a forradalom és diktatúrán át vezet a harc és kitartás útja.

JÖJJÖN A MUNKÁSSÁG VÖRÖS TAVASZA!
ÉLJEN A PROLETÁRDIKTATÚRA!
VESSZEN A FEHÉRHÓHÉROK ZSARNOKSÁGA!

Olvasd és add tovább!!!

A fehérterror urai tehetetlen dühvel figyelik az egyre erősödő kommunista propagandát. Magas jutalmakat tűznek ki a kommunista mozgalom felgöngyölítői számára.

Bármennyire óvatosak is azonban az elvtársak, újabb letartóztatások történnek.

A vádlottak: Andics Erzsébet, Berei Andor, Vas Zoltán, Polónyi Ferenc, Horváth Imre, Fehérvári Miklós és társaik.

Az ügyész halált követel a vádlottakra. Tizenöt-, tizenkét- és tízévi fegyház a bíróság büntetése.

Az ítéletre valamennyi letartóztatott tüntetéssel felel:

„Éljen a magyarországi proletariátus második diktatúrája!" „Éljen a Kommunisták Magyarországi Pártja!" „Éljen a KIMSZ!" „Éljen a győzelmes nagy orosz szocialista forradalom!"

De nemcsak az elítéltek tüntetnek.

A tárgyalótermet és a folyosókat zsúfolásig töltik meg az elvtársak, harcos bátorsággal tüntetnek a vádlottak mellett és a súlyos ítéletek ellen.

A diktatúra bukása óta 1921 nyarán, ezen a napon volt először kommunista tüntetés Budapest utcáin.

Timár, Szabados és Belényessy is ott volt a tüntetés megszervezői között.

*

A letartóztatások után a mozgalom rövid időre megtorpant. De akik szabadon maradtak, azonnal nekifogtak az összeköttetések helyreállításának. Most már nem kellett mindent elölről kezdeni. Az illegális párt- és ifjúsági szervezetek kitéphetetlenül gyökeret vertek.

Előbb Matusán Béla, Orosz Nándor, Müller Ernő, majd letartóztatásuk után Gerő Ernő, Révész Géza, Komor Imre és más elvtársak vitték tovább az eddiginél is szervezettebben a kommunista párt megszervezésének és megerősítésének feladatát. Komoly sikereket értek el. Egyre több párt- és KIMSZ-sejt alakult. Rendszeresen megjelent a párt illegális lapja: a Kommün, és a KIMSZ lapja: az Ifjú Proletár.

Az illegális munka azonban újabb áldozatokat követelt. Gerő

Ernőt és társait is letartóztatták. Az oroszországi dolgozók nemzetközi szolidaritása mentette meg őket is az életnek. Gerő elvtárs tizennégy év fegyházbüntetést kapott. De őt is, és súlyosan elítélt társait is, az Andics-per vádlottaival együtt az utolsó fehértiszti túszcsoport ellenében kicserélte a Szovjetunió.

Közvetlenül az utolsó kicserélések után váratlanul és szinte a vak véletlen hibájából Timár mögött is becsapódott a börtönajtó. A határon fogták el, amikor egy nagyobb illegális röplapszállítmányt juttatott az országba. Kínozták, de nem vallott. Tizenöt évi fegyházra ítélték.

Timár a tárgyaláson is a párt, a magyar nép kommunista hőseként viselkedett.

*

Erősödik, szélesedik pártunk szervezeteinek alapja azzal is, hogy a szociáldemokrata párt áruló politikájával elégedetlen, becsületes szocialisták felháborodva hagyják ott pártjukat, és kommunista ösztönzésre megalakítják a Magyarországi Szocialista Munkáspártot.

A daliás megjelenésű munkásvezető, kiváló szónok, harcos kommunista, Vági István, Hámán Kató, a hős proletárasszony, a szegényparasztok nagyszerű ivadéka: Gőgös Ignác, az oroszországi Vörös Hadsereg-beli parancsnok: Nagy Imre, az endrődi Hunya István, a budapesti Őry Károly, Kiss Károly, a cipész is tagjai a pártválasztmánynak.

Szabados, Belényessy Magda és Gergő Klári az időközben kiszabadult Pásztorné és Török Irén, valamint Kisfalvy doktor is harcosai az új pártnak.

A letartóztatás és a halálos ítélet veszélyével dacolva közel egy esztendeje Rákosi Mátyás vezeti már ekkor a fáradhatatlan küzdelmet a kommunista pártért. Irányításával az egymással eddig laza kapcsolatban álló csoportokból egységes központi vezetés alatt álló kommunista szervezet születik.

Testvérpártunk, a Magyarországi Szocialista Munkáspárt is egyre harcosabban, keményebben áll ki a Horthy-fasizmus ellen,

a nép, a munkásosztály, a szegény- és nincstelen parasztok érdekében. Legális és féllegális hetilapokat, röplapokat ad ki.

A szociáldemokrata párt áruló vezetői minden lehetséges eszközt megragadnak az MSZMP egyre növekvő tömegbefolyása ellen. A Népszava uszítására a rendőrség letartóztatja a forradalmi szellemű szocialista párt vezetőit.

Ennek ellenére az MSZMP tovább él, tovább erősödik, mert a munkásosztály, a szegény- és nincstelen parasztság, az értelmiség legjobbjai sorakoznak fel mellette, s mert testvérileg együttműködik az egyre erősebb és mind szélesebb tömegekre támaszkodó illegális kommunista párttal, a KMP-vel.

A magyar munkásság többé nem volt védtelenül kiszolgáltatva a nagybirtokos és nagytőkés osztály kielégíthetetlen kapzsiságának, Horthy minden emberi jogot lábbal tipró önkényének. A magyar munkásosztálynak volt már szervezete, pártja, amely illegális és legális eszközökkel szervezte, irányította a dolgozók sorsának megjavításáért, a tőkés kizsákmányolás megszüntetéséért folyó harcot. Ez a szervezettség teszi lehetővé, hogy 1925 augusztusában Bécsben összeüljön a Kommunisták Magyarországi Pártjának első kongresszusa.

Nehéz és áldozatos úton jutott el a párt az első kongresszusig. Még mindig nehezek az előtte álló feladatok. De a dolgozók büszkén mondhatják: van már párt! A mi pártunk! A magyar munkásosztály húsa és vére, a szegény- és nincstelen parasztság reménysége, a haladó értelmiség támasza.

*

... 1925 szeptember 22-én Horthy rendőrsége elfogta Rákosi Mátyást és száz társát, köztük Vági Istvánt. A szenvedő magyar nép újabb harcos csapata mögött zárult be a fegyházak kapuja.

Ötüket: Rákosi Mátyást, a Szovjetunióba kicserélt és közben ismét hazatért Vas Zoltánt, Őry Károlyt, Hámán Katót és Gőgös Ignácot rögtönítélő bíróság elé állították. Horthy végezni akart velük mindenáron ... De megmozdultak értük a magyar dolgozók. Kivégzésük ellen felemelték szavukat a szabad Szovjetunió népei,

tiltakoztak az egész világon a dolgozó nép legjobbjai, a tudósok, a művészek, az írók, valamint a gyarmati sorban sínylődő népek képviselői. Megmozdult értük az emberi lelkiismeret . . .

A rögtönítélő bíróság előtt Rákosi és társai nem vádlottak voltak, hanem sokkal inkább vádlók. Vádolták Horthy Magyarországát, a nagytőkések és nagybirtokosok uralmát, az áruló szociáldemokratákat a magyar dolgozó nép kegyetlen elnyomatásáért, telhetetlen kizsákmányolásáért. Vádolták Horthy uralmát, amely börtönné és temetővé változtatta Budapestet és az Alföldet, Bihart és a Dunántúlt, minden üzemét és négyszögölét e drága földnek . . .

Rákosi Mátyás szavai egész szenvedő népünkhöz szóltak, nemcsak a tárgyalóteremben lévő elvtársakhoz:

— Hazánk nem marad már sokáig az elnyomatás, a szenvedés igájában, mert él a párt, él a szocializmus országa, a Szovjetunió, s kiolthatatlanul él a reménység a magyar dolgozók szívében, hogy lesz a mi országunkban még egyszer forradalom, még egyszer március, még egyszer proletárdiktatúra . . .

S a tárgyalóterem ajtajában a hóhérok hasztalan várták Rákosit és társait. Megvédte őket a magyar nép elszántsága, a világ dolgozóinak nemzetközi összetartása.

*

Rákosi letartóztatása után néhány nappal Szabados, Belényessy Magda és Gergő Klári — akik a nagy letartóztatások ellenére sikerrel kicsúsztak a rendőrség gyűrűjéből — meleghangú baráti levelet csempésztek be Timárnak a Gyűjtőfogházba. Megírták benne, hogy segítő szeretettel figyelik a bebörtönzött kommunisták sorsát, életét. Minden lehető módon támogatni igyekeznek őket.

Levelükben sok bíztatót írtak a nemzetközi kommunista mozgalom eredményeiről, a kommunista pártok megerősödéséről, a szocializmus építéséről a Szovjetunióban. Megírták, hogy a párt és a munkásmozgalom erősödik, gyarapszik itthon is. Rákosi és társai letartóztatása ellenére tovább folyik a harc, a munka. Bízvást bíznak abban, hogy a nemzetközi szolidaritás Rákosi, Vági, Timár és valamennyi bebörtönzött kommunista cellája

ajtajáról hamarosan letöri a zárakat, s újból folytathatják harcukat a nép hatalmáért.

Alkonyodott. Timár, kezében a meleghangú elvtársi és baráti levéllel, a maga küzdelmes életútjára gondolt. Bármilyen nehéz is volt a rabság, csak azt mondhatta, csak azt érezte, hogy érdemes volt végigjárni az utat.

Lefeküdt. Elalvás előtt felrajzottak előtte szép és jó emlékei.

Már pirkadatkor felébredt. Újból elolvasta a levelet. Még több erőt, bizalmat merített belőle. Eljön a szabadság napja! Eljön mindenképpen! — gondolta. Milliók, százmilliók, egész világrészek harcolnak a szocializmus ügyéért. Érte, Timár Józsefért, a párt katonájáért is folyik a harc. Azért, hogy mielőbb kiszabadítsák börtönéből.

Timár megmosakodott. Még egyszer elolvasta a levelet. Azután apróra tépte. Bedobta a szappanos vízbe, majd kiöntötte a csöbörbe.

Az ébresztőt várta.

Közben a vaságy szélére állva felkapaszkodott a vasrácsos kicsiny börtönablakhoz.

Ahogy ott állt, a felesége, szerelmük jutott eszébe. Arra emlékezett, hogy amikor először volt Stoll Gizi lakásán, egy képet látott nála. Börtönrácsba kapaszkodó férfit ábrázolt.

„Emlékezzetek!" — volt a felirata, és erről beszélgettek.

Most ő kapaszkodott a börtönrácsba.

S ahogy kinézett a börtön ablakán, az emlékek, az élmények, az érzések egyszerre megrohanták. Maga előtt látta Gizit, Kisfalvyt, Barkóczot, Mosolygót, Korvint, Sallait, Törököt, Szamuelyt, Rákosit. Szerelmére, barátaira, tanítóira és példaképeire emlékezett.

A felkelő nap sugarai behatoltak a börtöncella kis rácsos ablakán. S ahogy Timár nézte, nézte a keleten felkelő pirosló napot, képzeletében vörös zászlók alatt megállíthatatlan csapatok meneteltek. Arcukon fény, a homlokukon értelem, szemükben öröm . . . Az elvonulókat új meg új seregek követik. Mintha felkelt volna az egész ország, az egész Föld . . . A lelkéből született

képeknek akkora volt az erejük, hogy Timár szinte hallani vélte a fegyház kapujának döngetését, börtönajtajában a kulcs fordulását... Már kiszabadult!... Hatalmas téren áll, barátai és elvtársai között. Előttük harsog és morajlik, énekel a tömeg. Jelszavakat kiált a nép, a szocializmus győzelmét ünneplő boldog nép... Majd elindul a nagy ünnepi menet. Régi és új harcosok, öregek és fiatalok haladnak a zászlókkal szegélyezett széles, szabad úton...

De megszólalt a börtönharang. Timár leugrott az ablakról... Ébresztő, reggeli.

Timár továbbra is gondolataiba merülten kanalazta a híg és íztelen köménymagos zupát. Valahogy ma semmit sem érzett annak sós, kesernyés ízéből. A baráti levél és kora reggeli ábrándozása minden börtönbánatot elfeledtetett vele... Szabados, Belényessy Magda és Gergő Klári levele boldoggá tette. Itthonról, Budapestről írták... Él a párt, él és dolgozik... Legyőzhetetlen a meggyőződéssé vált emberi igazság...

TARTALOM

A Korall utcai fiúk lázadása 7
„Új tavaszi seregszemle" 25
Az első röplapok 37
Az önkéntesek a fronton 44
Az illegális nyomda 57
Lövészárokélet 67
A proletariátus harcosai 76
A tűzkeresztség 86
Pásztor szakaszvezető igazságot szolgáltat 96
Barkócz zászlós leckéi 101
Búcsú a fronttól 113
A Korall utcaiak diadala 122
Két úton tovább 128
Röplapszórás 152
Az első előadás 158
Zsiros bácsi, a főösszekötő 161
Útkeresés 164
„Vége a cár uralmának!" 179
„Cselekedjünk mi is oroszul!" „Békét! Kenyeret!" 184
Általános sztrájk 191
Letartóztatások 203
A Klauzál téri zendülés 215
Statárium 226
A vörös májusért 233
Magyar hadifoglyok Oroszországban 238
Megmozdul az ország 240
A Forradalmi Szocialisták akcióban 251

Ifjú harcos szívek 259
Félresikerült merénylet, harcbalépnek a tömegek 268
Az „őszirózsás" forradalom 275
Megalakul a KMP 291
„Minden hatalmat a munkások és katonák tanácsának!" 295
1919 március 21. A magyar kommün 133 napja 303
Tombol a fehérterror 315
Egy izgalmas szöktetés 332
Egy hős kommunista naplója 344
Mártírok temetője a Duna 352
„Szerettétek a népet és meghaltatok..." 358
„Itt vagyunk újra" 369

A címlapot tervezte: Csillag Vera. Műszaki vezető: Szécsi Andor.

A könyv szedését 1954. XII. 13-án kezdték meg. Megjelent 1955. II. 14-én, 15 000 példányban. Tartalmaz 21,5 szerkesztői ívet. Terjedelem 24,0 (A/5) ív.

6558. Franklin-nyomda Budapest, VIII., Szentkirályi utca 28. Felelős vezető: Vértes Ferenc.

Fűzve: 18.— Ft
Kötve: 23.— Ft